

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

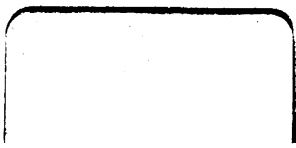
- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Codex urbis Romae typographicus

Carl Ludwig von
Urlichs

MTX

Urlichts

CODEX

URBIS ROMAE TOPOGRAPHICUS.

EDIDIT

Carl Ludwig

CAROLUS LUDOVICUS URLICH.

WIRCEBURGI.

EX AEDIBUS STAHELIANIS.

1871. H.

MTX

335

20012

- 20012 -

DEC 11 1893

ON THE 11th DECEMBER 1893

NEW YORK
LIBRARY

DEC 11 1893

Index.

	Pag.
I. Regiones Urbis	1
II. Descriptio Regionum interpolata. P. Victor.	29
III. Varia de regionibus	47
IV. Itineraria Urbis	
1. Einsidlense	59
2. Ex Ordine Romano Benedicti canonici	79
3. De locis Scorum Martyrum	82
4. E Willielmi Malmesburiensis libro de gestis regum Anglorum	86
Addendum	90
V. Mirabilia Romae	
1. Prima classis. Saec. XII. Descriptio plenaria totius Urbis	91
2. Secunda classis. Saec. XIII. Graphia aureae Urbis Romae	113
3. Tertia classis. Saec. XIV. De mirabilibus civitatis Romae	126
4. Quarta classis. Saec. XIV. et XV. Mirabilia breviate et interpolata	134
5. Quinta classis. Saec. XIV. et XV. Mirabilia cum renascente doctrina coniuncta. Polistoria Johannis Caballini de Cerronibus	139
Supplementa	146
6. Sexta classis. Saec. XV. Anonymus Magliabecchianus	149
Appendix. Nomina ecclesiarum saec. XIV.	170
VI. Varia de mirabilibus et itinerariis	176
VII. E chronicis antiquis excerpta	
1. Imperia Caesarum	187
2. E reliquis chronicis	193
VIII. Litterae pontificiae	199
IX. Excerpta ex Anastasii bibliothecarii aliorumque vitis Romanorum pontificum	209
X. Excerpta ex antiquis inscriptionum collectionibus	222
XI. Descriptiones Urbis a mirabilium auctoritate liberae	
1. E Iohannis Dondi libello	233
2. E Manuelis Chrysolorae litteris	234
3. E Poggii Bracciolini libro de varietate Fortunae primo	235
XII. Versus Fatii de Ubertis	244

Quae in hoc libro inchoato potius quam perfecto desiderantur, ex itinere Romano quod benevolentia IOH. DE LVTZ V. EXC. REG. MINISTRI adiutus suscepturus sum, redux annoproximo spero fore ut addam.

HEINRICO. ABEKEN

AMICO. CAPITOLINO

D.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY

ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION

I.

Regiones Urbis.

Curiosum.

- A = Cod. Vaticanus n. 3821. Saec. VIII.
- B = Cod. Vaticanus n. 1984. Saec. XI.
- C = Cod. Vaticanus n. 3227. Saec. IX.
- d = Cod. Laurentianus bibl. aedil. Flor. Eccl. n. 87. Saec. XIII.
- e = Cod. Lugdunensis. Saec. XV.

De Regionibus.

- A = Cod. Vindobonensis nov. num. 162. Saec. IX.
- B = Cod. Laurentianus plut. 89, 67. Saec. X.
- N = Notitiae dign. utriusque imperii codex Monacensis a. n. 794 fol. *).
- C = Cod. Vindobonensis n. 3416. Saec. XV. ex optimo codice descriptus.
- D = Codices recentiores (e familia cod. B).
- d = Cod. Bruxelleusis descriptus e libro saec. XII.
- e = Cod. Vossianus. Saec. XV.
- f = Cod. Burneianus. Saec. XV.
- g = Cod. Mediomontanus. Saec. XVI.
- h = Cod. Sessorianus. Saec. XV.

Curiosi codices Vaticanos contulimus Niebuhrius, Prellerus (Regionen der Stadt Rom), ego, inspexit a me rogatus Leo Ziegler, auditor olim meus, cod. Laurentianum Prellerus et Mercklinus in diurn. antiq. 1848 col. 67, cod. Lugdunensem ego. Libelli de regionibus cod. A contulimus Prellerus, Mercklinus, ego, inspexit a me rogatus Conzius v. cl. Cod. B contulerunt Prellerus et Mercklinus, cod. C Mommsenus in commentariis societatis litt. Saxonicae (Abhandlungen der k. sächs. Gesellschaft der Wissensch.) vol. II p. 604 sq., inspexit idem Conzius. Codicum deteriorum d collatus est a Reiffenbergio (bulletin de l'acad. de Belgique vol. X. XI, sed v. Bock lettre à M. Bethmann 1850), efg ego, h Prellerus contulimus.

*) Parthei itin. Ant. p. XXIV V. Inspexi etiam cod. U. p. XXIII. Palat. 41. (N. b.)
Cod. U. R. topogr.

Curiosum Urbis.

Incipit Curiosum Urbis Romae regionum XIII cum brebiariis suis.

- Regio prima. Porta Capena.** Continet aedem Honoris et Virtutis. Camenas. Lacum Promethei. Balneum Torquati. Thermas Severianas et Commodianas. Aream Apollinis et Splenis. Vicum vitrarium. Aream pannariam. Mutatorium Caesaris. Balneum Abascanti et Mamertini. ~~Aream~~ carruces. Aedem Martis. Flumen Almonis. Arcum Divi Veri et Traiani et Drusi. Vici X. Aedes X. Vicomagistri XLVIII. Curatores II. Insulae III CCL. Domus CXX. 10. Horrea XVI. Balnea LXXXVI. Lacos LXXXI. Pistrina XX. Continet pedes XII CC XI S.

Regio II. Caelemontium.*) Continet Claudium. Macellum magnum. Lupanarios. Atrium Cyclopi. Cohortem V. vigillum. Caput Africes.

- 1 2 *Inscript. om. C* ncipit *d.* curiosit *e.* — INCIP CVRIOSV VRBIS ROME REGIONV QVATUORDECI CV BREVIARIIS SUIIS. (VRBIS VRBIS — ROMAE — XIII — BREBIARIIS A) AB cum — suis] *om. d.*
- 3 haedem A edem Bd.
- 4 prometei ABd. Severiaros *e.**)* Comodianas *d.*
- 5 Apollonis BC.***) Appollinis *d.* splenis *C.* area *e.* vitruvium *d* (sec. M.)
- 6 Cesaris Cd. Abascantis ABCd (ab ascantis *e*) eo *d* (sec. M.) mamartiut *e.* — area Ce.
- 7 Carrucae sede A' carruce. sedem BC carruce aedem *d* carrucae hedem *e.*
- 8 Veri et] severi *C* Veri *cf.* — decem et sic deinceps *e.* — trusi *e.* — aed A hedes Bd edes *e* et sic saeptus.
- 9 vicomag A (B?) vico magnu³ *C.* vico. magni *e.* XL octo *C.* — Curiae (curie *d*) omnes. — Insule A. — tria milia CC quinquaginta *C* tres milia ducenti quinquaginta *e.* dom; *C* domi A domos B (et sic fere deinceps).
- 10 orrea Bode. balnea septuaginta VI, lacos septuaginta unum *C* b. octuaginta *e.* — pristina BCd piscina viginti. macelli septem *e.*
- 11 continet] *om. C* pedes XII milia ducentos undecim *C* duodecim milia ducenti undecim summisales *e.*
- 12 secunda Cde. Caeleomontium A celeomontium BCd celium montiu *e.* Claudium mac. m. Ce.
- 13 luparios. A lupanarios atr. Be. — Cohortes omnes et sic deinceps. vigillum *C* africes arb. *C* africe arbores scas *e.*

*) Cf. Orell. Inscr. L. 716.

**) V et U non distinxi.

***) Cf. Ritschl opusc. II p. 493 sq.

De Regionibus.

Regio I. Porta Capena. Continet aedem Honoris et Virtutis. Camenas et lacum Promethei. Balineum Torquati et Vespasiani. Thermas Severianas et Commodianas. Aream Apollinis et Splenis
 5 et Calles. Vicum vitrarium. Aream pannariam. Mutatorium Caesaris. Balineum Bolani et Mamertini. Aream carrucés. Balineum Abascanti et Antiochiani. Aedem Martis et Minervae et Tempestatis. Flumen Alnonis. Arcum Divi Veri Parthici et Divi Traiani et Drusi. Vici X. Aediculae X. Vicomagistri XLVIII. Curatores II. Insulae III CCL.
 10 Domos CXX. Horrea XVI. Balinea LXXXVI. Lacos LXXXVII. Pistrina XX. Continet pedes duodecém milia CC. XVIII.

Regio II. Caelemontium. Continet templum Claudii. Macellum magnum. Lupanarios. Antrum Cyclopis. Cohortem V. vigilum. Castra

- 1 *Sic A post folium primum.* Regiones Urbis (Urbis om. e) Romae cum breuariis suis *Be.* Regiones urbis *f.* De regionibus Urbis Romae cum suis brevianis *g.* Urbis quae aliquando desolata nunc gloriosior piissimo imperio restaurata *N.* *Inscript. om. Na rel.*
- 2 *I. et sic deinceps AN prima et sic deinceps plerique.* hapenna *B.* — Camoenas d Camenarum *e.*
- 3 balineum *et sic deinceps A.* balneum *et sic deinceps rel.* torqati et] *om. BD.*
- 4 termas *N.* — comedianas *N.* — apollinis — aream] *om. sed post suppl. A appollinis C appollinis f. et splenis] om. C et calles] om. e. plenis AN.*
- 5 vitriarium *A* vitraiurum *B* vitrariorum *efg* vitiorum *d* vicariorum *h.* — pannariam *Na.* — mutatorium *B.*
- 6 volani *B* volani *D.* — mamertoni *e* mamertini *f.* — carruce *O* carsucae *D* car-surae *N* barsucae *B.* — biclinium *B* bclitium *d* bidinium *f* bidinium *e* bithinium *g* trichlinium *h.* — abastanti *C* abascantis *B* abascanti *dh* abstanti *e* ascanti *fg.* — antiochiani *C* anthiochiani *g* antiochi *Na.*
- 7 flumen alnonis *B* fulmen ammonis *df* fulmen hammonis *g* hulmen amoris *e.* arcum] *om. N.*
- 8 partici *N* patricii *CD* (vera p. e). — trusi *A.* — vici decem edicule. decem *B.*
- 9 edicule *et sic deinceps B* XLVIII *Bf* XL noue *d* ILX *e.* — vicomagistri *A* — duo *AN.* n. *f* et *e.* — tria milia CCL *AN* IICCL *Bdfh* insulas 2250 *e.*
- 10 domos CXX] *om. N.* — horrea XUI *Na* XIII *Nb* orrea *et sic deinceps f.* — balnea LXXXVII *BD.* — lacus LXXXIBD lacus LXXXUIII *N.* lacos LXXXIX *C.*
- 11 continet autem *et sic deinceps BD.* pedes] *om. B.* — XII *Na* XIIICXVIII S *C* IICCL *d* II. CCXI *ef* XIIICXI *B.*
- 12 caelemontium *ACN.* celion. *Bh* celium montia *a.* caelio mante *d* celio monte *f.* — maccellum *C* cludi *C.*
- 13 luparios *ANC.* — cyclopis *Bf* cohortem vigilum *AN* cohortes V vigilum *BD* (uigulum *Na*) (vigilium *B*).

Arborem sanctam. Castra peregrina. Domum Philippi. Victiliana. Ludum matutinum. et Daticum. Spoliarium. Samiarium. Micam auream. Vici VII. Aedes VII. Vicomagistri XLVIII. Curatores II. Insulae III DC. Domus CXXVII. Horrea XXVII. Balnea LXXXV. Lacos LXV. Pistrina XV. Continet pedes XII CC.

Regio III. Isis et Serapis. Continet monetam. Amphitheatrum qui capet loca LXXXVII. Ludum magnum. Domum Britti Praeentis. Summum choragium. Lacum pastorum. Scolam quæstorum et caplatorum. Thermas Titianas. et Traianas. Porticum Libies. Castra Misenantium. Vici XII. Aedes XII. Vicomagistri XLVIII. Curatores II. Insulae II DCCLVII. Domos LX. Horrea XVIII. Balnea LXXX. Lacos LXV. Pistrina XVI. Continet pedes XII CCCL.

- 1 castra B. victiliana d.
- 2 daticum ABCd. matutinum eddaticu e. — saniarium omnes.
- 3 aed VII A edes VI Be VI de sex milia C. vico. magn. A vico magno Bd vicomagnu¹ C vicomagnu e. — XL octo C. — curat. A curat. C curatoria Bde. — insule BC IIII DC A duo milia sexcepti e.
- 4 dom A dom. BCd domos e horrea uiginti octo e. balnea LXXV C. — XLV C.
- 5 pristina Bd — duodecim milia ducentos C d. m. duocenti e. sequitur de tota regione e.
- 6 tertia BCd tertia e. — ysis Ca.
- 7 q capet loca LXXVII C. — octuaginta septem e. — Bruti e. — presentis Bd pntis e.
- 8 choragu AB coragu¹ C choragium e. — scola ABde scolam C quæstorum omnes.
- 9 ituanas d sec. M. — libicum d — mysenantium A misenacium e.
- 10 edes Bde aed. A. — vicomag A vicomagno Bd vicomagnu¹ C vicomagnos e. — XL octo C XLVII d — curat. A curat. C curatoria Bd curtes e.
- 11 domos omnes (o pre u, ut in laeos) — orrea X et octo C. — octoginta C LXXXI d.
- 12 pristina Bd — continet] om. C. — XII mil. CCCL C.

peregrina. Caput Africae. Arborem sanctam. Domum Filippi. Victiliana. Ludum matutinum et Gallicum. Spoliarium. Samiarium. Armentarium. Micam auream. Vici VII. Aediculae VII. Vicomagistri XLVIII. Curatores II. Insulae IHDG. Domos CXXVII. Horrea XVII. 5 Balinea LXXXV. Lacos LXV. Pistrina XVI. Continet pedes duodecim milia CC.

Regio III. Isis et Serapis. Continet monetam. Amphitheatrum qui capit loca octoginta septem milia. Ludum magnum et Daticum. Domum Bryti Praeentis. Summum choragium. Lacum Pastoris. Scholam 10 quaestorum et caplatorum. Thermas Traianas et Titianas. Porcubul Liciae. Castra Misenatium. Vici XII. Aediculae XII. Vicomagistri XLVIII. Curatores II. Insulae IIDCCLVII. Domos CLX. Horrea XVII. Balinea LXXX. Lacos LXV. Pistrina XVI. Continet pedes duodecim milia trecentos quinquaginta.

-
- 1 caput hastae h caput haste f caput amitae d campum hastae e caput Africe Na. — philippi *rell.* philipi f.
 - 2 Victiliana N. — samarium ANdef saniarium BCh.
 - 3 mica auream B. — vici IIII aediculae septem A — vicomag B.
 - 4 curatorum B. — insulae tria milia DC A Na 1600 e I DC f. domos CXXVII una littera post C erasa A domos CXXXII O domus CXXXIII N dom. hor. bal.] om. D. — hornea A. — XUU Na XXXIII Nb XXVII B.
 - 5 balnea LXXXII lacus LXII pistrina XII N lacus BD pistrina XV BCD. — IICC Bde IIDCCXX f. duodecim N.
 - 7 tertia B ysis h — et] om. e continet et df. — amphitheatrum ANG (in quo interdum t pro th) araphi theatrum f. — quod c. BNdfh.
 - 8 CCLXXXVII BCD. — matutinum ANC. — daticum AN*) daticum de datium f.
 - 9 brytti N bruti BD. — praesentis sum mucoragû Nb p̄sentissû mucoragû Na praesentis samum dfh praesentis samnium e. — coragum AN coracum Oeh choragum B choracum d coratum f. — pastorum praeter ANG omnes. — scola e.
 - 10 questorum ABNf pistorum e. — caplatorum O. — Sic AN ti. et tr. *rell.* ticianas Bf Na thicianas d. — et Trai.] om. f. —
 - 11 lui A luiti N libie Cf libiae de lybiae B. — misenanatium Na. vicomag. B magistri XLVIII N. —
 - 12 curat. B. — duo AN. — insulas BD. — IIDCCLXXVII O duo milia septingentae quinquaginta septem AN. — domus N. — LX^a N sexaginta A¹ sexaginta A². — hornea A orrea f. — XIII N. —
 - 13 octoginta A. — lacus BDN. — pistrina XVIII B pistrina XIX efh XVIII d.
 - 14 Numeros hic et deinceps habent praeter AN omnes. XIIIICCL O.

*) Datia etiam in Not. dign.

- Regio III. Templum Pacis.** Continet porticum absidatum. Aureum bucinum. Apollinem sandaliarium. Templum Telluris. Tigillum sororium. Colossum altum pedes CII S, habet in capite radia VII, singula pedum XXII S. Metam sudantem. Templum Romae. Aedem Iobis.
- 5 **Viam sacram.** Basilicam novam et Pauli. Templum Faustinae. Forum transitorium. Siburam. Balneum Dafnidis. Vici VIII. Aedes VIII. Vicomagistri XLVIII. Curatores II. Insulae II DCCLVII. Domus LXXXVIII. Horrea XVIII. Balnea LXV. Lacus LXXI. Pistrina XV. Continet pedes XIII.
- 10 **Regio V. Exquiliae.** Continet lacum Orfei. Macellum Livianum. Nymfeum Alexandri. Cohortem II. vigilum. Hortos Pallantianos. Herculem Syllanum. Amphitheatrum castrensem. Campum Viminalem.

- 1 quarta Cc. — CONT A cont. C — aura. bucinum. apollinem. C aura. bucinum apollinem. AB aura bucinum. Appollinem d aura bu^ccinu appoline c.
- 2 sandaliarum omnes. — Vigilum sororum omnes.
- 3 Colosum ABd. — alto Ae. — CII. Set B C. II. et O CII. Sed d centum quinquaginta unum sumissalem c. — capita C capitae B sec. Pr. — XXII. Set B XII. Sed d singulas pedum ulginti quiq; sumilante c.
- 4 Romi AC Rome d Romuli c. *) eadem Iouis de.
- 5 via sacra BCD uiam sacra c — et] om. d. — faustine ABd.
- 6 siburam A sibura C suburam rell. — Dafnidis AB defundis d dafilidis c. — edes Bde aede A. — vicomag^r A C vicomagn^r Bd et sic deinceps uicos magnos c.
- 7 curaf. AC curatoria Bde. — insule ABCde (sic deinceps A). — DCCLVII d duo milia septicenti septē c (cum AB consentit C). — dom; C domos Bde. — LXXX novem C.
- 8 horr. A orrea C. — X et VIII C. — balnea XLV C b. septuaginta quinque c. lacus LXI C l. septuaginta quatuor c. — pristina Bd (sic deinceps B). continet] om. C.
- 9 XIII C. continet pedes VIII d continet pedes quindecim milia sexcenti a.
- 10 quinta BCde. In e reliqua regionis desunt. — exquilie Bd. — Orphei d. — Liviani AB Laviniani Cd.
- 11 nymfeum C nympheum Bd. cohortes C coortes ABd. — ortos A. — pallatianum AB pallacianum d palatianum C.
- 12 sillanum BCD. — uiminalem sub ager ABd (subager d?) uiminalem. sub ager C.

*) Fortasse Romae et Romuli?

Regio III. Templum Pacis. Continet porticum absidatam. Aream Vulcani. Aureum bucinum. Apollinem sandalarium. Templum Telluris. Horrea chartaria. Tigillum sororium. Colossum altum pedes centum duo semis habet in capite radia numero septem, singula pedum viginti
 5 duorum semis. Metam sudantem. Templum Romae et Veneris. Aedem Iovis Statoris. Viam sacram. Basilicam Constantinianam. Templum Faustinae. Basilicam Pauli. Forum transitorium. Siburam. Balineum Dafnidis. Vici VIII. Aediculae VIII. Vicomagistri XLVIII. Curatores II. Insulae IIDCCCLVH. Domos LXXXVIII. Horrea XVIII. Balinea LXXV.
 10 Lacos LXXVIII. Pistrina XV. Continet pedes tredecim milia.

Regio V. Esquiliae. Continet lacum Orfei. Macellum Livianum. Nymfeum Divi Alexandri. Cohortem secundam vigillum. Herculeum Sullanum. Hortos Pallantianos. Amphitheatrum castrensem. Campum

- 1 absidatum *BN* apsidatum *C* assidatam *f* assidatum *de*. — auro *BD*. — auram *BC* auream *d* aream *f* aureatam *e*. — buccinum *e* buernum *f*. —
- 2 apollonem *B* sandalarium *Bd* sandalarum *f* sandalarium *e*. — templum] *om*. *ON*.
- 3 hornea *A* orrea *f*. — castaria *B* castraria *d* castralia *e*. — tigillum sororum *ACN* vigilum sororum *Bd* vigilorum *e* fugilum sorum *f*. — colosum *f*. — Sic *AN* pedes CIIIS *C* pedes CCII, habens in capite radios septem, singulos pedum XXII *B* CCII habens *rell*. ut *A* *d*. CCII *f*. — numero] *om*. *O*.
- 4 Sic *AN* (nisi quod XXII^{orum} ut supra VII *Na*) pedum XXII *d* pedes XXIIS *O* pedes 202. habens i. c. badia et singula pedum 22 *e* radia — semis] *om*. *f*.
- 5 Romi *B* Romi *D* Rome *N*. — edem *BNef*. —
- 6 uisitoris *N*. — basilicam *hic* et *mox* *practer* *A* omnes. — basilicam Constantinianam, basilicam novam et Pauli *BD*. —
- 7 fastinae *B*. faustine *Na*. — b. Pauli] *hic* *om*. *BD*. subura *N* subura *D* suburam *BNb*. —
- 8 dafnidis *C* daphnidis *BNe* dampnidis *df*. — octo utroque loco *AN* edicule *N* num. *om*. *e* ediculas VIII *f*. — vicomag. *B*. — magri ubique *Na* XVIII *f*. — curat. — XVIII] *om*. *C* curat. *B*.
- 9 duo, insulae duo milia septingentae quinquaginta septem, domos (domus *N*) octoginta octo, horrea decem et octo *AN* (*ins. ubique plene scripti. N*) — insulas *Bdf* et insulas *e*. — II. DCCCLVII *d* IIDLVII *f* 2557 *e*. — domos CXXXVIII *BD*. — balnea LXV *B* b. XV *f*, num. *om*. *e*. —
- 10 lacus LXXXVIII *Be*, num. *om*. *f*. — pistrina sine num. *f* pistrina XII *N*. — XIII milia *N* — continet autem XIII *B*. —
- 11 esquilia *B* exquilia *h* exquilia cum turri *cf* esquilia conturri *d*. — Sic *A* Orphei *rell*. liviani *ABN* libia *C* liviam *f* liviani *d*. —
- 12 Sic *A*. mempheum *B* niphaeum *d* nipheum *f* niphem *e*. nympheum *rell*. — ephortes II *df* cohortes duo *B* cohortes duas *N* cohortes et *e*. — ortos *B*.
- 13 pallatianum *BD* sillanum *BND* ordinem curiosi sequuntur *BD*. — amphi-theatrum *A* — castrense *BD* castrensecam *lu* mulminalem *C*.

Sub ager. Minervam medicam. Isidem patriciam. Vici XV. Aedes XV. Vicomagistri XLVIII. Curatores II. Insulae III DCCCL. Domus CLXXX. Horrea XXII. Balnea LXXV. Lacos LXXIII. Pistrina XV. Continet pedes XV DC.

- 5 Regio VI. Alta semita. Continet templum Salutis et Serapis. Floram. Capitolium antiquum. Thermas Constantinianas. Statuam Mamuri. Templum Dei Quirini. Hortos Salustianos. Gentem Flabiam. Thermas Diocletianas. Cohortem III. vigillum. X tabernas. Gallinas albas. Vici XVII. Aedes XVII. Vicomagistri XLVIII. Balnea LXXV. Lacos LXXIII.
- 10 Pistrina XVI. Continet pedes XV DCC.

Regio VII. Via lata. Continet lacum Ganymedis. Cohortem I. vigillum. Arcum novum. Nymfeum Iobis. Aedicula capraria. Campum Agrippae. Templum Solis et castra. Porticum Gypsiani et Constantini. Equos

- 1 Minerham ABd. — Insidem patricium omnes etiam A. — aedes XV] om. d. aed A edes B (et sic deinceps).
- 2 vicomag A vicomagn B vicomagnum C (sic fere deinceps) — curat AC curationes Bd. II] om. C. — domos B dom A. — centum LXXX C.
- 3 orrea C orrē A. — balnaea B. — LXV C. — LXIII C. — continet] om. d. XVD d.
- 5 sexta BCde — alto ABCe alta B². — Salusti ABde Salustii C. — Saerapis A. — folora e¹.
- 6 Constatianas e. — statumamyri A statum mamryi C statum mamuri B statum mammuri d statum mamirini e.
- 7 ortos Ae. — Flaviam B flauia e.
- 8 Diocletianas C Diocleclanas e diodenanas d. — cohortes omnes. — taberna gallicanas albas. C.
- 9 X et VII C utroque loco. — edes C. — XLVIII C. — balnea LXV C balnea septuaginta septem e.
- 10 pist. A pristinas B. — continet] om. C.
- 11 septima BAe. — continet ualata (sic) C vilata B m. 1. — Galymedis A Galimedis Bde. — cohortes omnes. — I] om. C una e. —
- 12 Nympheum BCe nympheum d — Iouis d louis e. — edicula omnes. — capraria omnes. (Agrippe A?) —
- 13 Gipsiani Bd egyptiani e. — aequos A.

Viminalē. Subager. Minervam medicam. Isidem patriciam. Vici XV. Aediculae XV. Vicomagistri XLVIII. Curatores II. Insulae IIIDCCCL. Domos CLXXX. Horrea XXVI. Balinea LXXV. Lacos LXXXIII. Pistrina XV. Continet pedes quindecim milia DC.

- 5 **Regio VI. Alta semita.** Continet templum Salutis et Serapis. Templum Florae. Capitolium antiquum. Statuam Mamuri. Templum Dei Quirini. Malum Punicum. Hortos Salustianos. Gentem Flaviam. Thermas Diocletianas et Constantinianas. Castra praetoria. X tabernas. Gallinas albas. Aream Candidi. Cohortem tertiam vigilum. Vici XVII.
- 10 Aediculae XVII. Vicomagistri XLVIII. Curatores II. Insulae IIICCCCH. Domos CXLVI. Horrea XVIII. Balinea LXXV. Lacos LXXXIII. Pistrina XVI. Continet pedes quindecim milia DCC.

Regio VII. Via lata. Continet lacum Ganymedis. Cohortem primam vigilum. Arcum novum. Nymfeum Iovis. Aediculam caprariam. Campum Agrippae. Templum Solis et castra. Porticum Gyptiani et Con-

- 1 uiminalē. subager (sic) AN viminalem subager C sub ager B stagem e. — patricia (sic) A. — vicos BD.
- 2 aediculas XV] om Na. habet Nb — aediculas BD — vicomagistros d quadraginta octo, curatores duo, insulae tria milia octingentae quinquaginta AN. — caratores B. — insulas BD. — IIIDCCC C¹ IIIDCC C². —
- 3 domus N. — domos LXXX C. — Sic A. horrea XXIII N horrea XXV C h. XXII rell. — laci Na lacus Nb lacos LXXXVIII BD.
- 5 sesta Na f. salusti B salustii d¹ salustri e — templo A.
- 6 florignu N flore, Kapitoliu B. — mamuri (sic) A mamori vel amoris B mamiri vela moris d mamurii vel amoris h mamiri vel amoris e mamiris vel amoris f statua mamurte ^{1/2} plumbea dei quini Na mamuri te // plumbea diquirini Nb.
- 7 malani d. — puniculū A. — horstos f. —
- 8 termas B. — dioclitianas BNf diocletianus d. — constantianas Nb C cōstantinas Na constantinianae d. — castra praetoria A om. rell.
- 9 gallianas D. — III A cohort. III. N cohortes III D cohortes B. — vicos —
- 10 aediculas — (edio. f) — insulas D plerique insulas B aediculas 13 e. — vicomag. — curat. B. — v. XIII Na XV Nb 47 e XLVII f. — curatores duo, insulae tria milia quadringentae (quadrangentae A) tres, domos (domus N) centum quadraginta sex AN — insulae III. CCCC III. C insulae centum IIICCCIII BD plerique. —
- 11 d. 167 e. — horrea XVII N. — lacus LXXII D lacus (lacos C) LXXIII NC lacos LXXV B.
- 12 pistrina LXVI C. — continet autem hic quoque D plerique.
- 13 et 14 Ganymedes C ganymedis BD. — cohortes primorum (primarum ef) vigilum BD cohōf. VII uigilū Na. coort. uigilū VII Nb. — nympheum NC nypheum e nimpheum Bf nipheum d.
- 15 agrippae praeter A omnes. — catra D plerique. — gypsiani BONb gipsiani d gispiani f gispisiani e.

Tiridatis regis Armeniorum. Forum suarium. Mansuetas. Lapidem pertusum. Vici XV. Aedes XV. Vicomagistri XLVIII. Curatores II. Insulae III DCCCV. Domus CXX. Horrea XXV. Balnea LXXV. Lacos LXXVI. Pistrina XVI. Continet pedes XIII CCC.

- 5 **Regio VIII.** Forum Romanum magnum. Continet Rostras III. Genidium P. R. Senatum. Atrium Minervae. Forum Caesaris. Augusti. Nervae. Traiani. Templum Traiani et columnam coelidem altam pedes CXXVII S, gradus intus habet CLXXX, fenestras XLV. Cohortem VI. vigilum. Basilicam argentariam. Templum Concordiae et Saturni et
- 10 **Vespasiani et Titi.** Capitolium. Miliarium aureum. Vicum iugarium. Graecostadium. Basilicam Iuliam. Templum Castorum et Minervae.

- 1 *trigridatis* A *tigridatis* Bcd *trigidatis* e. — lapides e.
- 2 edes Ce — XV] om. C. — vicomag. AC vicomagn B*d* uicos magni e. — curat. AC curationes B*d* curatoria e.
- 3 insule A tres milia octingenti e. — domus O dom A domos Be — orrea C. — balnea LXV. C.
- 4 balnea et lacos] om. B*d* pist. A pristinas B*d*.
- 5 octava Ce octaba B. — magnum] om. C. — geniū B genu d.
- 6 p. r. A pr. Bcd portun. e. — Minerve A. — cesaris (caesaris e) augusti. BCe (d?) caesaris. aug. A. neruē. traiani. e. nerve AC templum trianu e.
- 7 columna coelidem alta A colupna e. alta B columpnam e. altam d columnas. c. altam C. columna c. altitudine e.
- 8 centum viginti septē sumitatem e. — gradus Be. — fenestra e. — Cohortes omnes.
- 9 basilica argentaria A argentaria e. —
- 10 Vespasiani, et Titi C. — miliarium aur. C aur. miliariū aur. AB[?] miliarium aur. d. — iugarium Ce.
- 11 greco*stadiū*. vel — um AB*d*e. — basilica Iulia ABCe, — castrorum d. — minerve A.

stantini. Templa duo nava Spei et Fortunae. Equum Tiridatis regis Armeniorum. Forum suarium. Hortos Largianos. Mansuetas. Lapidem pertusum. Vici XV. Aediculae XV. Vicomagistri XLVIII. Curatores II. Insulae IIII^{CCCC}. Domps CXX. Horrea XXV. Balinea LXXV. Laici 5 LXXVI. Pistrina XV. Continet pedes quindecim milia septingentos.

Regio VIII. Forum Romanum et magnum. Continet Rostra tria. Genium Populi Romani aureum et equum Constantini. Senatum. Atrium Minervae. Forum Caesaris. Augusti. Nervae. Traiani. Templum Divi Traiani et columnam coelydem altam pedes CXXVIII semis, 10 gradus intus habet CLXXXV, fenestras XLV. Cohortem sextam vigilum. Basilicam argentariam, Templum Concordiae. Umbilicum Romae. Templum Saturni et Vespasiani. Capitolium. Miliarium aureum. Basilicam Iuliam. Templum Castorum. Graecostadium. Vestam. Horrea Germanicana et Agrippiana. Aquam cernentem. Quattuor scauros.

- 1 et] *om. d* — templa — Fortunae] *om. C* templum *d* — aequum trigidatis *A* equum tigridatis *N* equum tigris datis *C* equos tiridatis *Bf* equos tyridatis *e* equos tiridati *d*.
- 2 vicos *cf.* — aedículas *BD* (edic. *f*). — XII—XII utroque loco *N. num. om. d*.
- 3 et 4 curatores *duo*, insulae tria milia octingentae quinquae *AN* insulas *Bef* CXX] *om. C*. — balnea 76 *e*, *om. d*. — laici in laici ab ead. *m. corr. A* laici*) priore *i* erasa *Na*.
- 5 XVI *BD*. — Num scrib. et sic deinceps *BCD D XIII^{IIII} C*.
- 6 et 7 et] *om. BD* — tria] *om. N* rostras III *C* nostra ui *f* — gentium *def.* — aequum *A*. — rostra III, genium *p. r.*, senatum, aureum equum Constantini, atrium (antrum *f*) Minervae *BD* varia interpunctione. atrium Minervae] *om. C*. senatu *atriu A* senatatriu *N*.
- 8 Caesaris augusti *ND* auguervae *B* nervae traiani *N*, *om. efg*.
- 9 coelidem *BD* cochlidem *C* cochlydem *N* columna concidem *d*. — pedum *BD*. — centum XXVIII *Bde* XXXVIII *f* CLXVIII *C*. —
- 10 habentem intus gradus centum octoginta quinque, fenestras quadraginta quinque *BD*, nisi quod habente *d* et fenestras *e*, fen. XLV] *om. f*. — cohortem uiam *A* cohort. VI. *N* cohortes VI *BD*.
- 11—14 Hoc ordine *ACN*. — Saturni Vespasiani et Titi *C*. — miliarium aureum Iulie *N* miliarium aureum basilicam grecostadii iuliam *A* grecost. expuncto. — grecostadium *A*. hic *om. N*, hic et infra *om. C*. — vesta *C* vestae *N*. — Turbatum ordinem sic restituunt *codd. rel.*: templum concordiae (coclide *e* concide *f* concidae *d*) et Saturni umbilicem (umbelicum *e*) Romae, templum Saturni et Vespasiani (Vespat. *d*) et (et *om. de*) Titi (hic *om f*), Capitolium (*Kap. B*), miliarium (*om. ef*) aureum (ante aur. infra addit Minerue et Vestae *f*), vicum iugarium, (Iugurium *e f* lugurinum *d*), grecostadium (graecost. *e* graeco stadium

*) Itaque ex *epd.* *cod. descr.*

Vestam. Horrea Agrippiana. Aquam cernentem. IIII scaros. Sub
 aedem. Atrium Caci. Porticum margaritarium. Elefantum herbarium.
 Vici XXXIII. Aedes XXXIII. Vicomagistri XLVIII. Curatores II.
 Insulae III. CCCCLXXX. Domus CXXX. Horrea XVIII. Balnea LXXXVI.

5 Lacos CXX. Pistrina XX. Continet pedes XIII LXVII.

Regio VIII. Circus Flaminius. Continet stabula IIII factionum VI.
 Porticum Philippi. Minuciam veterem. et frumentariam. Cryptam Balbi.
 Theatra III. In primis Balbi, qui capet loca XI. DX. Pompei capet
 loca XVII. DLXXX. Marcelli capet loca XX. Odium capet loca X DC.
 10 Stadium capet loca XXX. LXXXVIII. Campum Martium. Trigarium.
 Ciconias nixas. Pantheum. Basilicam Neptuni. Matidies. Marcianes.
 Templum Antonini. et columnam coelidem altam pedes CLXXV S.

- 1 orrea ACe. — agripiana A aogrippiana B agrippina C. — IIII. sgaros. sub
 eade atriū. A IIII sacros. sub eadem atrium. C IIII sacros sub eadem atrium
 Bd, quatuor scaros sub eadem atrium e.
- 2 caciporticu. C. — helepantum A helefantum B. — erbarium e.
- 3 aedes] om. e. — Vic. et cur. ut supra.
- 4 insulas d — domos BCde dom A. — orrea X et VIII C.
- 5 lacos XXX C. — pristina B, pristinas d pistrin IXX A. — continet] om. C.
- 6 nona BCde. — circu e. — Flammineus A Flamineus Be.
- 7 grypta A griptam Bde criptam C.
- 8 V Bd duo e. — q C. Sic omnes, non XI. DC (d?) — pompeii e.
- 9 X et VII. D LXXX C. Macelli e.
- 10 Stadium capet loca XXXLXXXVIII. Odium capet loca X DC B, pompeii capet
 loca XX, Stadium rel. ut B, d. — marciu e. — trigarium C.
- 11 cyconias AB — basilica ABde. — Maltidies d Marciani C Martiani d. Mat.
 Marc.] om. e. —
- 12 Antoniani omnes. — columna Ce. — alta ACe. — CLXXV sumitate e.

Sub aede. Atrium Caci. Vicum iugarium et unguentarium. [Graeco-stadium.] Porticum margaritarium. Elefantum herbarium. Vici XXXIII. Aediculae XXXIII. Vicomagistri XLVIII. Curatores II. Insulae III DCCCLXXX. Domos CXXX. Horrea XVIII. Balinea LXXXV. Laci 5 CXX. Pistrina XX. Continet pedes tredecim milia LXVII.

Regio VIII. Circus Flaminus. Continet stabula numero III, factionum VIII. Aedem Herculis. Porticum Philippi. Minucias duas, veterem et frumentariam. Cryptam Balbi. Theatra tria, in primis Balbi, qui capit loca octo milia LXXXVIII, Marcelli capit loca XVII DLXXX, 10 Pompei capit loca XXII DLXXX. Odium capit loca XIX. Stadium capit loca XXXIII DCCCLXXXVIII. Campum Martium. Trigarium. Ciconias

d), basilicam Iuliam, templum castrorum (astrorum def), Minervae et Vestae (ante aur. scribenda fuisse indicat e), horrea (orrea f) Germaniciana et Agrippiana O germanici, alia agrippiniana df et alia agr. e). Sic BD.

1 quatuor scauros N IIII scauros (sic d) aquam cernentem sub aedem Cd IIII scaros*) Bh quatuor stauros e (haec om. videtur f). — antrum Caci Bd antrum cacchi e antrum uaci f. — iugarium A¹ iugularium A² iugularium N vigarium e. — vicum unguentarium BD. — et ungentarium O et] om. N. — graecost.] om. BCD.

2 port. marg. post eleph. herb. collocant Bh. — elephantum BCD. — ebarium Bh erbarium f. — vici tringinta quattuor A XXXIII^{or} Na vicos de. — XXXIII d 33 e.

3 aediculas de. — XXIX N. — duo, insulae tria milia octingentae octoginta AN curio consent. rel. insulas rel. Bd. — cur. ins. dom.] om. e. — horr. LXXV C.

4 balnea LXXXIII N b. LXXXVII C. — lacus BC lacu a. — l. LXXXV C.

5 pistrina XV C. — pedes XXXLXVII C pedes XIII. LXVII BD.

6 flammis A flammeus d flamineus ef falminius B. — fabula numero A stabula numero N — factiones A VII C numero. VIII. factiones VIII (V in ras.) Na numero IIII factiones V Nb.

7 Sic N. aedes port. A edes port. O aedem] om. rel. — philipi f filippi d. — minucia AN minutias C minuitias d mimitias e munitias f. — duo AN.

8 criptam BD, nisi quod triptam e. — theatra III vel IIII Be teatra tres vel quatuor f theatrum iu vel IIII d theatra IIII Na th. quattuor Nb. — imprimis d. — Sic A quod BD.

9—11 capet ubique C. — XIX, Pompei, quod capit loca XVII DLXXX, Marcelli, quod capit loca XX, Odium, quod capit loca XDC, Stadium, quod capit loca XXXLXXXVIII B XIX Pompei capet loca XVII DLXXX Marcelli capet loca XX odeu capet loca XDC stadium capet loca XXXLXXXVIII C Balbi. q c. ab ea triginta milia LXXXIII. reliquis quae intermedia sunt omisiss N. balbi quod capit loca 11500, pompeij, quod capit loca 30068 rel. om. e. b. q. c. l. XI d X, Pompei quod capit loca XXX LXXXVIII rel. om. df. — martis trigarium BD. — cyeomas e.

*) Brambach orthogr. p. 91.

gradus intus habet CGIII, fenestras LVI. Thermas Alexandrinas et Agrippianas. Porticum Argonautarum, et Meleagri. Iseum et Serapeum. Minervam Calcidicam. Divorum. Insulam Felicles. Vici XXXV. Aedes XXXV. Vicomagistri XLVIII. Curatores II. Insulae II DCCLXXXVII.

- 5 Domus CXL. Horrea XXV. Balnea LXIII. Lacos CXX. Pistrina XX. Continet pedes XXXII D.

Regio X. Palatium. Continet casam Romuli. Aedem Matris Deum et Apollinis Ramnusii. Pentapylum. Domum Augustianam et Tiberianam. Auguratorium. Aedem Iobis. Curiam veterem. Fortunam respicientem.

- 10 Septizonium Divi Severi. Victoriam Germanianam. Lupercal. Vici XX. Aedes XX. Vicomagistri XLVIII. Curatores II. Insulae II DCCXLII. Domus LXXXVIII. Horrea XLVIII. Balnea XLIII. Lacos XC. Pistrina XX. Continet pedes XI. DX.

- 1 gradus habet intus *e.* — LIII *d.* — termas *B.* Agrippianae AC agrippianis *Be.* arconanparu *A* arco nauperu *e* arcum nauparum *Cd* arcu nauparu *B.*
- 2 meleagriiseum AC meleagri iseus *B* meleagriisus *d* mele agriisus *e.* — serapeum *ABd* sera deum *C* Seradm *e.*
- 3 calcididam *d* calcidica lineola partim truncata *B.* — Divorum mensule felicles *A* divorum maule felices *C* divorum. Mensulem felices *Bd* divorum mensules felicles *e.*
- 4 aedes XXXV] *om.* *C.* — vicomag AC vicomagno *B* (*d?*) vico magni *e.* — curat *A* curatoriae *C* curatoriae *e* curatorie *Bd* — insule *e.* — dom *A.* dom; *C* (*ut ubique*) domos *Bde.*
- 5 orrea *e.* — pristinas *Bd.*
- 6 XXXII ngentos *C.* —
- 7 decima *codd. praeter A.* — Palatium] *om.* *Bd.* — casa *e* edem *e* appollinis *de.*
- 8 ramnus. sympentadylus *A* ramnus sympentadalius *B* ramnus sympentadalins *d* ramnus sipentadalius *C* ramis. Isipentadilus *e.* — Augustinianam *BCd* angustinianam *e.* — tyberianam *BC* thiberianam *e.*
- 9 Iob. *C* Iobis *de* (edem *e*). — respicientem septizonium *e.* septitionium *d.*
- 10 lupercam *ABde* lupca¹ *C.*
- 11 aede *A* edes *e.* — horreorum num. corruptus. an scr. *γ. XLVII.* — aede. XXVI repetitis proximis litteris *A*¹ a. XX in rasura *A*². — vicomag. *A* vicomagnu¹ curatoriae *C* vicomagna. curationes *Bd* uico magni curatoria *e.*
- 12 domos *Be* domas *d.* — octuaginta octo *e* LXXXIX *B.* — orrea *e.* — balnea quindecim lacos undecim *e.*
- 13 pristina *B.*

nixas. Pantheum. Basilicam Matidies. Martianes. Templum Divi Antonini et columnam coclidem altam pedes CLXXV semis, gradus intus habet CCIII, fenestras LVI. Hadrianum. Thermas Alexandrianas et Agrippianas. Porticum Argonautarum et Meleagri. Iseum et Serapeum.
 5 Divorum. Insulam Felices. Vici XXXV. Aediculae XXXV. Vicomagistri XLVIII. Curatores II. Insulae IIDCCLXXVII. Domos CXL. Horrea XXV. Balinea LXIII. Lacos LXIII. Pistrina XX. Continet pedes triginta duo milia quingentos.

Regio X. Palatium. Continet casam Romuli. Aedem Matris Deum et
 10 Apollinis Ramhusii. Pentapylum. Domum Augustianam et Tiberianam. Aedem Iovis Victoris. Domum Dionis. Curiam veterem. Fortunam respicientem. Septizonium Divi Severi. Victoriam Germanicianam. Lupercal. Vici XX. Aediculae XX. Vicomagistri XLVIII. Curatores II. Insulae IIDCLXIII. Domos LXXXVIII. Horrea XVIII. Balinea XLIII.
 15 Lacos LXXXVIII. Pistrina XX. Continet pedes XI milia sescentos.

- 1 pantheon *D* nisi quod *e* habet perantheon. — Neptuni, Matidies et Marciani *BD* (martiani *ef*) Matidies. Martianes *A* Matidi et Martiani *N* matidiae et marciante *C* — antonii *d*. —
- 2 Sic *ACN* (coelydem *Na* coclidem *C*) — gradus intos *A* alta pes CLXXV, habentem gradus intus *BD*, nisi quod altam pedes *D* habente *d*.
- 3 Hadrianum] om *BD* Hadrianum *A* hadriani. *vm. corr. ex* hadrianum *Na* Adrianeum *C*. — termas *f*. Sic *A* alexandrianas *rell*. — Sic *ACNf* agrippinas *rell*.
- 4 argonautorum *d* argonauticarum *e*. — Meleagriseum. Isium et Serapium. Minervam calebidicam (alcidicam *f*) *BD*.
- 5 divorum] om. *N* duoru insula felices *A* divorum insula felices *B* insulam felicias *N* divorum insula felicle *C* divorum insula, felides *df* divorum insula, elidis *e*. — vicos — aediculas *de*. —
- 6 duo, insulae duo milia septingentae LXXVII (LXXIII *N*) *AN* — insulas II DCCLXXXVIII *BD*. — curatores, et *e* — domus *N* domos *XL f*. —
- 7 et 8 horrea XXU *N*. — balnea LXVI *BD*. — lac' LXIII *N* lacos LXIII] om. *ef* lacos CXX *BCd*. —
- 9 continet et *D*. — edem *BN*. — martis deum *f*.
- 10 appollinis *f*. — ramnusi, sed ad *reg. XI*. ramnusi *AN* ramnusi *C* (ib. *N*. ramnusii) *N* sannusii *B* sannusii *e*. sannisi *df*. — pentapilum *BD*. — augustiana *C* augustinianam *e*. — tiberiana *C* tiberinam *ef*. — Post Tiberianam auguratorium. aream Palatinam *BCD* auguratoriam. aream palati novam *d*.
- 11 edem *B*. — dyonisii *Bdf* dionysii *e* dyonisii *h*. — curia *d*.
- 12 Germanitianam *Bf* germantianam *e*.
- 13 lupercam *AC*. — aediculas *d*. — curatores — horrea] om. *B*.
- 14 duo, insulae duo milia DCLXIII *A* insulae duo milia DCXLIII *N* insulae IIDCXLI *C* insulas II DCCLXII *d*. — domos LXXXIX *CD*. — Sic *C* orream XLVIII *A* horrea XLVIII *ND*, nisi quod orrea *f*. — balinea XLIII] om. *f* balinea (balnea *N*) XIII *AN*.
- 15 lacos LXXXIX *C* lac' LXXXVIII *N* lacus LXXXX *ef* lacos XC *B*. — XI mil. DC *N*. Continet autem pedes XIX *rell*.

Regio XI. Circus maximus. Continet templum Solis et Lunae. et templum Mercurii. Aedem Matris Deum. et Iovis. Cererem. XII portas. Portam trigeminam. Apollinem caespitem. Herculem olivarium. Velabrum. Arcum Constantini. Vici XXI. Aedes XXI. Vicomagistri 5 XLVIII. Curatores II. Insulae II D. Domus LXXXVIII. Horrea XVI. Balnea XV. Lacos XX. Pistrina XVI, Continet pedes XI D.

Regio XII. Piscina publica. Continet ariam radicariam. Viam novam. Fortunam mammosam. Isidem Athenodariam. Aedem Bonae Deae subsaxanae. Clevum Delfini. Thermas Antoninianas. VII domos Partorum. Campum lanatarium. Domum Cilonis. Cohortem III. vigilum. 10 Domum Cornifices. Privatam Adriani. Vici XVII. Aedes XVII. Vicomagistri XLVIII. Curatores II. Insulae II. CCCCLXXXVII. Domus CXIII.

- 1 *Sic etiam undecima non decima B — lune d.*
- 2 *aed[—] e edem d — Iob. Iovis B et BC — portas e portam] om. e. — trigoninam d.*
- 3 *apollidem Bd caespitem AB caespitem Ode. — Hercule olivarium A Herculem. olivarium O hercule. olivarium e Herculem olivarium Bd.*
- 4 *Velabrum] om. C. — vicomagn. B vico magni e.*
- 5 et 6 *curatoriae O curatorie Bd curatoria e. — ede A edem Bd.*
- 7 *duodecima BCde. — publica B. — aream C area radicularia e.*
- 8 *ysidem BC. — apenodariam omnes [de d tac. Pr]. — edem e — subsaxanae d. —*
- 9 *clivum B devium C dibum e. — Antonianas ABCe anthonianas d. — VII dom; parto] C.*
- 10 *Sic AC lanatarium Bde. — domo C. — cylonis e. — cohortes omnes, quatuor e.*
- 11 *cornifices BCd. — privata A (B?) — edes totidem C edes. q. e.*
- 12 *vicomag. A vicomagnu³ C vicomagno B vico magi e. — curat. ABC curatoria e. — II CCCCLXXXVIII C. — domas — lacos] om. e.*

Regio XI. Circus maximus, qui capet loca quadringenta octoginta quinque milia. Continet templum Solis et Lunae. Aedem Matris Deum et Iovis arboratoris. XII portas. Templum Mercurii. Aedem Ditis patris. Cererem. Portam trigemham. Apollinem caelispicem. Herculelem olivarium. Velabrum. Arcum Divi Constantini. Vici XVIII. Aediculae XVIII. Vicomagistri XLVIII. Curatores II. Insulae IIDCL. Domos LXXXVIII. Horrea XVI. Balnea XV. Laci XX. Pistrina XV. Continet pedes undecim milia quingentos.

Regio XII. Piscina publica. Continet ariam radicariam. Viam novam. Fortunam mammosam. Isidem Athenodariam. Aedem Bonae Deae subsaxanae. Cella Delphi. Thermas Antoninas. Septem domos Partorum. Campum lanatarium. Domum Chilonis. Cohortem III. vigillum. Domum Cornificis. Privatum Hadriani. Vici XVII. Aediculae XVII.

- 1 Sic AN (capit N) qui capet loca CCCCLXXXV C qui capet loca trecenta octoginta quinque (num. ef) BD.
- 2 continet autem D. continet casam Romuli, aedem matris deum et apollinis ramnusi, pentapylum e reg. X repetita A. — templum Solis — arboratoris] om. AN.
- 3 arbitratoris egh om. f. — XII — portam] om. d. — mercurii, cererem, ditu patrem B merc. ditum (dite f) patrem ef.
- 4 trigoneninam C trigemnam f. — pollinem A. appollinem f. — celispicem A celum (coelum de) respicientem BD (respicientem f).
- 5 Erculem f olivarum A oliuarinum e. — uelabrum. fortunium BD. Velabrum — Constantini] om. Na. — vicos XVIII B vicos — aediculas BD.
- 6 vicomag. XVIII A vicomag. XV VIII N vicomag. XVIII d XIX h. — duo, insulae vicomagistri 19 e vicomagistri XLVIII f — duo milia sescente (sexcenta N) AN insulae IIDC C insulas IIDCL Bde. — domus LXXXVIII N domos LXXXLVIII d.
- 7 et 8 lacos (lacus de) LXXXVIII num. e super. versu adsumpto BD. lacos XX C. — pistrina XVI C pistrina XVIII BD. pistr. XII N.
- 9 et 10 piscina A pistrina e. — Sic A*) ariam] om. e aream rel. radacariam e fortuna mammosa, ysidem, aram noclariam e fortunam, Mammosa, Isidem, Athenodariam f fort. mam., fidem Athenodariam d.
- 11 subsaxane AN subsaxanae B subsaxanae C subaxanae d subsaxure aream e. — Sic AN**) (non signum) elium BC, olivium d diuum f delphyni e. — termas f. — antonianas D antenonianas B antoninianas C. — Sic ANd partorium C et domos praetorum e parthorum rel.
- 12 lanatarium e. — Sic AN***) Cylonis B Clonis rel. — coh. III uici A cohortes quatuor (vel III) vigillum BD (C?).
- 13 cornificis ANf carnificis d cornificiae C cornifici e. — privatam hadrianus A privatam hadriani N privata Adriani BCD. — vici XVIII N vicos — aediculas Bde nisi quod d om. XVII,

*) Brambach p. 133.

**) Brambach p. 92.

***) Brambach p. 290.

Horrea XXVII. Balnea LXIII. Lacos LXXX. Pistrina XXV. Continet pedes XII.

Regio XIII. Adventinus. Continet armilustrium. Templum Dianae et Minervae. Nymfea III. Thermas Syres et Decianas. Dolocenum. Mappa aurea. Platanonis. Horrea Galbes et Aniciana. Peticum faberium. Scalam Cassi. Forum pistorum. Vici XVIII. Aedes XVIII. Vicomagistri XLVIII. Curatores II. Insulae II. CCCCLXXXVII. Domus CXXX. Horrea [X]XXV. Balnea XLIII. Lacos LXXXIX. Pistrina XX. Continet pedes XVIII.

Regio XIII. Transtiberim. Continet Gaianum et Frigianum. Naumachias II et Vaticanum. Hortos Domities. Ianiculum. Molinas. Balneum Ampelidis et Dianas. Cohortem VII. vigilum. Statuam Valerianam. Caput Gorgonis. Herculem sub terra medium cubantem [sub quem

- 1 pristina B.
- 3 tertia decima codd. praeter A. — adventinus C d eras. A aventinus B adventinum e. — Diane et Minerve d.
- 4 Nimfea B nimphae C nimphas e — tres e. — Sires C siras e. — dacianas e. — mappa aurea omnes.
- 5 platonis. horrea B platonis horrea C platanonia, orrea e. — Galbas BC Galbae d orrea Galbes A.
- 6 cassim ABde. — X et VIII C dece et octo e. — aedes totidem C edes decem et octo e. — vicomag A vicomagno B vicomagnum C vico magis e.
- 7 curat. A curatorie BCd curatoria e. — Insule II CCCC LXXXVI Bd. — domos plerique orrea e.
- 8 horrea XXX Bd. — LXXXI X. (sic) A LXXXI. BCde. — pistr C pristina Bd. — decem e. — continet] om. C. — X et VIII C.
- 9 quarta decima codd. praeter A. — transtibere A transtiberim Be. — Gaianum C gaianus e. — naumachias u A naumachia su B naumachia sum C naumachia stve d naumachias duo e.
- 10 ortos AC horeos d orto e. — domicies de. — balineum A.
- 11 Sic A ampelidis e. — cohortes omnes. — statuas valerianas e.
- 12 terram ABe.

Vicomagistri XLVIII. Curatores II. Insulae IICCCCLXXXVII. Domos CXIII. Horrea XVII. Balinea LXIII. Laci LXXXI. Pistrina XX. Continet pedes duodecim milia.

- Regio XIII. Adventinus. Continet armilustrum. Templum Dianae et
 5 Minervae. Nymphaeum. Thermae Surianae et Decianae. Dolocenum. Mappam auream. Platanonis. Horrea Galbes et Anicianae. Porticum fabarium. Scalas Cassi. Forum pistorum. Vici XVII. Aediculae XVII. Vicomagistri XLVIII. Curatores II. Insulae IICCCCLXXXVII. Domos CXXX. Horrea XXV. Balinea LXIII. Lacos LXXXVIII. Pistrina XX.
 10 Continet pedes decem novem milia.

Regio XIII. Transtiberina. Continet Gaianum. Vaticanum. Frygianum. Naumachias II. Hortos Domitios. Balineum Ampelidis Prisci et Dianae.

- 1 duo. insulae duo milia quadringentae octoginta septem AN. — insulas IICCCC LXXXVIII d insulas II CCCC LVIII Bef. — domos CXLII C domus CXIII N.
- 2 horrea XXVII C horrea XX BD. — balnea XLIII B balnea XLIII D. — lacos BCD. — LXXXVIII BD. — undecim milia B XI df 12000 e.
- 4 decima tertia (tercia f) ef. — aventinus praeter ACN omnes. — armilustrum] om. AN armulustrum d annilustrum e armilistrum f.
- 5 nymphaeum A nymphaeum N nymphaeum B nymphaeum d nymphaeum e nymphaeum f. — thermes urianae A thermas Surae C thermas uriane N th. (termas f) syras BD. — decianae praeter AN omnes, nisi quod decianus d. — dolocenum df. — Post Doloc. privata traiani inserunt BD.
- 6 platonis BD. — galbe N. — et Anicianae] om. AN. galbe tancetiana C galbe et aniceina B galbe et anicetiana d galbe et anectiana e galbe. aniciana (aneciana corr. ab ead. m.) f.
- 7 fabariam N. — scaras A sacras N scalam B scala d. — cassei d cassii e. — pistor. A pistorum CN pistorium rell. — vici (vicos de) XXXV (5 e) ediculas (aediculas de) XXXV (35 e) BD. vici XIII aed. XIII N.
- 8 vicom. XLVIII] om. A. — duo. insulae duo milia quadringentae octoginta septem rell. AN insulas II CCCCLXXXVIII Bef insulas II CCCCLXXXVIII d. — domos CXLII B d. CLXII D.
- 9 horrea XXXV BCD. — balineum A balnea NC XLIII B. — lacus Nde. — l. LXXXIII Bde.
- 10 CCVIII milia N.
- 11 decima quarta e quatuordecima f. — trans tiberiam A transtiberina N trans tiberim CD trans tyberim B.
- 12 frygianum] om. A. — Sic AC, nisi quod C naumachia V. A naumachias V. — gaianum, vaticanum, frygianum, naumachias N gaianum, frygianum, naumachias et vaticanum B gai., trigianum, naumachias et vat. d goiarium, frigianum, vaticanum e goiarum. phrigianum, naumachias et vat. f. — ortos domitios B hortos (ortos d) domitianos CD hortos domitios N. — Sic ACN, curiosi ordinem exhibent rell. prici A (?) a. prisci et diane CN a. prisciae dianae B a. prisci, dianae d a. priscidiane h amphiludis pristidianum e a. pristidiane f.

plurimum aurum positum est]. Fortis Fortunae. Corariam Septimianam. Campum Bruttianum et Codetanum. Hortos Getes. Castra lecticariorum. Vici LXXVIII. Aedes LXXVIII. Vicomagistri XLVIII. Curatores II. Insulae III CCCCV. Domus CL. Horrea XXII. Balnea
 5 LXXXVI. Lacos CLXXX. Pistrina XXIII. Continet pedes XXXIII.

Bibliothecae XXVIII.

Obulisci VI. In circo maximo II. minor habet pedes LXXXVII S, maior habet pedes CXXII S. In Vaticano una alta pedes LXXV. In campo Martio una alta pedes LXXII S. In musileo Augusti II. alta
 10 singuli pedes XLII S.

- 1 positus ABde. — fortuna omnes. — corariam d. — septimiana e.
- 2 Brutianum B brucianum de. — ortos gitescas. tralecticarioru A hortos gites. casta lecticariorum Bd ortos gitescas et tralecticariorum C ortos getescas. tralecticariorum e.
- 3 ede A edem Bd edes e. — Sic AB. — uico mag. A vico magno B vicomagno d vicomagnu d C vico magni e. — XLVIII AB XLVIX d.
- 4 curat. ABC curationes d curatoria e. — dom C. — orrea Ce — octuaginta septem e.
- 5 pristina B pistoria e. pistr. XXVII C. — continet] om. C. — In fine finit e.
- 6 bibliotheca A.
- 7 obulisci AC obulisi B obelici e. — In] om. d. — LXXXVII set B LXXXVII sed C LXXXVII sumissales et sic deinceps e. — CXXII set Bd CXXII sed C.
- 8 Vaticano. una. altitudine eius e. — mardo e. — una — LXXII S] om. A particula membranae avulsa.
- 9 altas si A.

Molinas. Ianiculum. Statuam Valerianam. Cohortem VII. vigillum. Caput Gorgonis. Fortis Fortunae. Coraria Septimiana. Herculem cubantem. Campum Britianum et Codetanum. Hortos Getes. Castra lecticariorum. Vici LXXVIII. Aediculae LXXVIII. Vicomagistri XLVIII.

5 Curatores II. Insulae IIII CCCC. Domos CL. Horrea XXII. Balinea LXXXVI. Lacos CLXXX. Pistrina XXIII. Continet pedes triginta milia quadringentos octoginta octo.

Bibliothecae N. XXVIII.

Obolisci V. In circo maximo unus altus pedes LXXXVIII semis. In

10 Vaticano unus altus pedes LXXV. In campo Martio unus altus pedes LXXXII semis. In mausuleo Augusti duo, singuli pedum XLII semis.

- 1 molinas e molianas f — valeriani C. — cohort septem A cohort. VII. N cohortem sep... vigillum B cohortem VII d cohortem septem f cohortes 7 e.
- 2 capud d gorgones C. — corariam septimianam B corariam septimanam D. Fortis fortune coraria septimiana N. — erculem f.
- 3 brytianum N brysoianum C bruttianum B brutianum e brutianium f. — h. gentis N hortos gentes A ortos gerae d hortos gethe f.
- 4 lecta cariorum A. — vici LXXXVIII ediculas LXXXVIII B uicos 89, aediculas 88 e vicos. LXXXVIII. ediculas. LXXXVIII df. — vicomag. ABN.
- 5 XLVIII D curatores . . . insulas B. — curatores tres AND. — quattuor milia quadringentae quinque AN. — domos L. f domos et horrea XXII d horrea XXV C. — balnea LXXXV df b. 83 e.
- 6 lacus ND. lacos LXXX C. — Sic ACN XXIII rell. — Sic AN pedes XXXIII CCCLXXXIX C XXXIII. CCCCXXVIII B XXXIII. CCCC XXXVIII df 33438 eh.
- 8 Sic A bibliothecae n XXVIII C bibl. N° XXIII N bibliothecas totius Romanae urbis publicas XXVIII B bibliothecas tot. Romae urbis publicae viginti quatuor d bibliothecas totius urbis romae 24 e bibliothecas totius romae urbis publicas XXXIII^a f.
- 9 Sic AN (obel. N) obolis. c. l. u C obeliscos (abeliscos d) totius Romanae urbis (totius Romae de totius R. f) sex (VI df 6 e) BD. — liceo d — alt ubique A. — unus altum pedes LXXXVII C duos (2 e), minor habet pedes LXXXVIII, maior vero pedes CXXII (CCXXII B) BD. — in baticano unus altum pedes LXXII C in Vat. un' alt' pedes LXXII N in V. unum altum pedes LXXV B i. V. unum altum pedes LXXII D.
- 10 marcio unus altum pedes LXXII C m. unum altum pedes LXXII D LXXV B in campo. — semis] om. f.
- 11 mensuleo A matusuleo C mausuleo BNef mausoleo d. — duo] om. C II df duos Be. — singuli pedes XLII C altos singulos pedes XLII B singulos pedes XLII (43 e) D.

Pontes VIII. Aelius. Aemilius. Aurelius. Molbius. Sublicius. Fabricius. Cestius et Probi.

Montes VII. Caelius. Adventinus. Tarpeius. Palatinus. Exquilinus. Vaticanus et Ianiculensis.

5 Campi VIII. Viminalis. Agrippae. Martius. Codetanus. Octavius. Pequarius. Lanatarius et Brutianus.

Fori XI. Romanum. magnum. Caesaris. Augusti. Nervae. Traiani. Ahenobarbi. Boarium. Pistorum. Gallorum et Rusticorum.

Basilicae X. Iulia. Ulpia. Pauli. Vestigia. Neptunda. Matidies. Marcianae. Vascolaria. Floscellaria. Constantiniana.

Thermae XI. Traianae. Titianae. Commodianae. Antoninianae. Syranae. Agrippianae. Alexandrinae. . . . Diocletianae. Constantinianae. Severianae.

- 1 montes *e.* — clius. emilius *de.* — at. A. — molvius *Bde.* — sulpicinus *A².*
- 2 Ce A caestius B ostius *e.*
- 3 Montes, campos, fora continenti scriptura *C.* — oellius *Ade.* — adventin^o *rell.* desunt folio truncato in A aventinus *rell.* — Tarpeius (in margine: dicitur autem Tarpeius a quadam virgine ibi sepulta quae Tarpeia vocabatur a Gallis quondam interfecta: ut Lucanus refert) B. — Exquilus *Bd.*
- 4 claticanus *C (sic).* — ieniculensis *e.*
- 5 campi septem *e* agrippae. marcius *e.* — codecanus *d.* — octavius] om. C. octouius *e.* —
- 6 dequarius *ABCD* decarius *e.* — brutia . . . A brucianus de bruttianus C brutianu *B.*
- 7 foros *e* — Romanum. magnum. *C* et ut videtur omnes, qui numeri suario omisso constarent. — caesa . . . A. — Augustus *BCe* augustis A cesaris augusti. nerve traiani. *d.*
- 8 atenob. . . bi A atenobarbi *BC* athenobarbi *d* antenobarbi *e.* — pistorium *d.*
- 9 besti . . . A. — matides *Bd* mattidies *e.*
- 10 uastolaria *d.* — constant A.
- 11 therme *d.* XI A X *rell. etiam B.* — traianae titiana *e* trajano titiane *d.* — commodiane *d.* — antonianae *ABC* antoniane *de.* — siranae *d* ciran^o *e.*
- 12 agrippian^o *e.* — alexandrine *e.* — diocletianae] om. *e* diocletiana *d.* — constantine B constantiniane *d.*
- 13 severiane *d.*

Pontes VII. Aelius. Aurelius. Mulvius. Sublicius. Fabricius. Gesti-
us et Probi.

Montes VII. Caelius. Adventinus. Tarpeus. Palatinus. Esquilinus.
Vaticanus. Ianiculensis.

5 Campi VIII. Viminalis. Agrippes. Martius. Codetanus. Octavius.
Pecuarius. Lanatarius. Brytianus.

Fora XI. Romanum magnum. Caesaris. Augusti. Nervae. Traiani.
Ahenobarbi. Forum boarium. Suarium. Pistorum. Gallorum et
rusticorum.

10 Basilicae X. Iulia. Ulpia. Pauli. Vestidia. Neptuni. Matidies.
Marcianes. Bascellaria. Floscellaria. Constantiniana.

Thermae XI. Traianae. Titianae. Agrippianae. Sures. Commodianae.
Severianae. Alexandrianae. Antoninianae. Decianae. Diocletianae.
Constantinianae.

- 1 et 2 ontes d. — Sic N septe A VII] om. BC octo (vel VIII) D. — celius N
aelius aemilius BCD, nisi quod elius emilius f helius hemilius e. — molvius N
mulvius C. — mulvius — adventinus] om. D. fabritius N. — cestius, probianus B.
- 3 septe A VII] om. BC. — caelus A. — aventinus B. — tarpeius BN. — ex-
quilinus Ceh.
- 4 dianiculensis C faniculensis e ianiculerisis d. — Inde a montibus singula no-
mina singulis columnis scrib. A. — Post Ianiculensis sequuntur iulia uipia pauli
vestidia in A.
- 5 octo A VIII] om. BC. — viminales d. — Agrippe Bf Agrippae NCde. —
marcius B martis de. — coeletanus e. — onianius C ectonius e.
- 6 lanata. B lanarius e lanataris df. — brutianus B brumanus de brumarius fh.
- 7 Sic AN fori vell. — romaeum, magnum d. — cesaris B cesaris augusti N
caesaris augusti cf. — nerue traiani f.
- 8 et 9 haenobarbi A henobarbi N athenobardi B traiani athenobardi d
antenobardi e anthenobarbi h. — Sic ACN forum] om. vell. syarium. pistorum
uno versu A suarium] om. Bde. — pistorium cf et] om. BD.
- 10 X] om. BC. Post X loco primarum quatuor basilicarum sequuntur aquae: annia,
asitica, claudia, marcia in A. — uipia AN Ulpi C. — uestilia C vestitaria BD
vest.] om. N. — matidiae Marcianae C matidii, marciana N martianes de.
- 11 Sic ACN vascellaria vell. — flostellaria f foscellaria d foscellariam B fl. sicinii N.
constantiana A constantinianam B.
- 12 X (thermae e terme f) BD. — trianae A. — ticianae BNd ticiane f. — agrip-
piane (e pro a passim) N. — syrae N syrianae Be syriane f sirianae d.
- 13 Alexandrinae N antonianae (antoninae f) alexandrinae BD. — diocletianae A di-
cletianae A dioclitianae N dioclitianae id (vel?) decianae B dioclitianae et
decianae d diocliciane, detiane f. Hoc ordine: tit. trai. sev. com. ant. surae
dec. agr. al. diocl. const. C.

Aquae XVIII. Traiana. Annia. Attica. Marcia. Claudia. Herculea. Cerulea. Iulia. Augustea. Appia. Alseatina. Ciminia. Aurelia. Damnata. Virgo. Tepula. Severiana. Antoniniana. Alexandripa.

Viae XXVIII. Traiana Appia. Latina. Lavicana. Praenestina.
5 Tiburtina. Numentana. Salaria. Flamminea. Aemilia. Claudia. Valeria. Aurelia. Campana. Ostiensis. Portuensis. Ianiculensis. Laurentina. Ardeatina. Setina. Tiberina. Quintia. Cassia. Gallica. Cornelia. Triumphalis. Patinaria. Asinaria. Ciminia.

Horum breviarium.

10 Capitolia II. Circi II. Amphitheatra II. Colossi II. Columnae coelidae II. Macelli II. Theatra III. Ludi III. Naumachiae II. Nimphae XV. Equi magni XXII. Dei aurei LXXX. eburnei LXXXIII.

- 1 X et VIII C (sic) XIX d aquae XVIII etiam B. — Scrib. vid. Annia, cf. Aschbach *apt. acad. Vienn. LXIV p. 392*.
- 2 augustia de augustea rel. — alseatina aetina Ade alseatina etina BC per dittographiam, cf. Bunsen *descr. U. Rom. I p. 206*). — cyminia C.
- 3 damnata virgo omnes (d?), ut ratio Etinae interpositione turbata constaret. — antoniana omnes.
- 4 traiana. appia. ABCd. — lauciana C. — penestrina BCd prenestina e.
- 5 tyburtina C. — num A. — flaminia d. — Ae.
ria A. — claudia e.
- 6 arelia B. — campano ABCe. — hostensis A.
- 7 tyberina Ce. — quincia e. —
- 8 triumphalis BCe. — latinaria e. — cyminia C et ciminia d q cimina e.
- 9 breviarium C breviorum B hor. brev.] om. d.
- 10 carci e. — amphitheatra d. — colosi ABd. — columnae B.
- 11 coelidae ABde. — maccelli d. — teatra d — theathia duo e. — naumachiae d neumachiae e.
- 12 V omnes. — nimphae BCde, — aeburnei AB.

Aquae XVIII. Traiana. Annia. Attica. Claudia. Marcia. Herculeia. Julia. Angustea. Appia. Alsetina. Setia. Ciminia. Aurelia. Damnata. Virgo. Tepula. Severiana. Antoniniana. Alexandriana.

Viae XXVIII. Traiana. Nomentana. Salaria. Flaminia. Aemilia.
5 Clodia. Appia. Latina. Lavicana. Praenestina. Tiburtina. Valeria. Aurelia. Campana. Ostensis. Portensis. Ianiculensis. Laurentiana. Ardeatina. Setina. Quintia. Cassia. Gallica. Cornelia. Triumphalis. Patinaria. Asinaria. Ciminia. Tiberina.

Horum breviarium.

10 Capitolia duo. Circi duo. Amphitheatra duo. Colossi duo. Columnae coelides duo. Macellae duae. Theatra tria. Ludi III. Naumachiae II. Nymphae XV. Equi magni XXIII. Dei aurei LXXX. eburnei LXXXIII.

- 1 XVIII] *om. C de aquis quae XVIII d. — annia — marcia] inter basilicas retulit A. aztica claudia martia N azitica claudia marcia A attica cl. marc. C attica marcia claudia rel., nisi quod acticia martia f martia e. — herculeia N herculea caerulea iulia BCD (cerulia d).*
- 2 Angustea e. — alpia f. — alsetina A alsetina N alsitina C algeatina B algentiana d/f agentiana e. — setina] *om. BD. — cimina sabatina aurelia B ciminia sabatina aurelia d/f ciuiminia sabbatura aurelia e. — dannata d.*
- 3 antoniana AND antonina B. — alexandrina BD (non C).
- 4 viae (vie f) XXVIII BCef, de viis quae XXVIII d. — nomentana — elodia] *inter aquas retulit A. Curiosi ordinem praeter A sequuntur omnes. — flaminia d/f flauinia e. — emilia N hemilia e.*
- 5 claudia D. — penestrina B prenestina e praenestrina d — tiburtina salaria numentana D. — valeria annia aurelia (aurelia d) BD, nisi quod aurelia *om. e.*
- 6 Sic AC hostensis N ostiensis *rell. nisi quod hostiensis e ostiensis laurentina hoc loco, nulla interpunctione d. — camparia N. — Sic ANC portuensis *rell. — ianulesis C port. ian.] om. B.**
- 7 setina tiberina quintia cassia praeter AN omnes. — bintia e quinceia f. — callia non cassia N gallia A. — triumphalis AN triumphalis *rell.*
- 8 cimina f cymina e. — tyberina BN fiberia f. h. l. *om. praeter AN omnes.*
- 9 horum] *om. BC hor. brev.] om. ef. Numerorum signis inde ab amphitheatris saepe vel semper utuntur D, raro B, saepius N.*
- 10 Kapitolia B cap. II. C. — circi duo] *om. C. — colosi II Cf collosi II d. — amph. II. C — amphitheatra Af amphitheatrum d. — columnae d.*
- 11 cochlides C coelydes. II. N. cochlides duae B. — macello A macell. II. N macelli B macellini C. — duo] *om. C. — theatraria A theatrum II d. — naumachiae V. ANf naumachiae quinque B naumachas V(?) C namachiae 5 e maumachial d.*
- 12 nymphae XV C nymphae XI. d nymphae undecim B nymphae 11 e nymphae XI f. — equi magni viginti duo BC equi XXII (vel 22) D. — die A dei N Ce dii *rell. octoginta B. — eburnei A. — sexaginta quatuor BD LXXXIII C,*

Arci marmorei XXXVI. Portae XXXVII. Vici CCCCXXII. Aedes CCCCXXIII. Vicomagistri DCLXXII. Curatores XXVIII. Insulae per totam urbem XLVI. DC. II. Domus MDCCXC. Horrea CCXC. Balnea DCCCLVI. Lacos [quod est putea] MCCCLII. Pistrina CCLIII. Lupanaria XLVI. Latrinae publicae [quod est secessus] CXLIIII. Cohortes praetoriae X. urbanae IIII. vigilum VII. quorum excuvitoria XIII. Vexilla communia II. Castra equitum singulariorum. Peregrinorum. Ravennantium. Lectariorum. Silicariorum. Misenantium. Tabellariorum. Victimariorum. Mensae oleariae per totam urbem II CCC.

- 1 marmorei triginta septem *c.* — porte *d.* — XXXVI *C.* — ade *A* edem *B* edes *c.*
- 2 IIII. et XXI^m VII^m *c.* — vicomag. *AC* vicomagn. *Bd* vicomagni *c.* — cura. *A* curationes *B* curatoriae *C* curatoria *c.* — XXVIII omnes (XXIX *d.*) — insule *d.*
- 3 quadraginta sex milia sexcenti *c.* — dom; *C* domos *rell.* — Sic *A* I. DCC XC *B* mille DCC XI *O* IDCCXX *d.* — Horrea et *rell.* usq. ad *fm.*] om. *c.* — Horrea CCXC] om. *BCd.* — Ualnea *B.*
- 4 DCCCLVX *B* DCCCLXX *d.* — lupanariae *AB* lupanarie *d.*
- 5 alatrine publice *Bd.*
- 6 sicessos *ABd.* — CXLIIII *C.* — ptoriae X urbanae *C* ptoriaex urb. *B* pretoria ex urbane *d.*
- 7 excuultoria *A* ex victoria *C* exuivictoria *Bd.* — castrae aequitum *AB* castrae equitum *d.* — singularum *Bd* singulorum *C.*
- 8 siligariorum *A.* — misenatium *A.*
- 9 mense olearee *d.* — IICC *d.* — Explicit *AB* expl *d.* In *B* sequitur: INCIPIIT IMPERATORES ROME UEL CONSTANTINOPOLIM REGNANTES, tum: miraculum primum capitolium *rell.* (*v. Mirabilia.*)

Arci marmorei XXXVI. Portae XXXVII. Vici CCCCXXIII. Aediculae CCCCXXIII. Vicomagistri DCLXXII. Curatores XXVIII. Insulae per totam urbem numero quadraginta sex milia sescentae duo. Domus mille septingentae octoginta. *Horrea CCXC*. Balnea DCCCLVI. Lacus 5 mille CCCLII. Pistrina CDIII. Lupanaria XLV. Latrinae publicae XLIII. Cohortes praetoriae decem. urbanae quattuor. Vigilum septem, quorum excubitoria XIII. Vexilla communia duo. Castra equitum singulariorum. Peregrinorum. Ravennatium. Leticariorum. Silicariorum. Mensae oleariae per totam urbem numero IIICC. Misenatium, 10 Tabellariorum. Victimariorum.

- 1 *Sic ACB arcus ND. — marmorii f. — triginta III° BD. — port. et vic.] om. d^o vic.] om. e portuae A. — CCCXIII B utroque loco. — edes N aedicule 321 e edicule f CCCCXXIII utroque loco etiam C.*
- 2 *vicomag. sexcenti septuaginta tres BD vicomag. ∞ DCLXXII C. — Sic AC CLXIII N XXIX B. — tota urbe A. — numero] om. BCD.*
- 3 *sescente A sexcente N XLVI milia sexcentae duae BCD. — domos A domus NCD.*
- 4 *millae A mille septingentae nonaginta VII B mille septingentae LXXXVII d ∞ CCXC C. — horrea CCXC] om. A. horrea CCCXC C h. 292 e horrea ducenta nonaginta unum rell. — balnea nonaginta quinquaginta sex BD. — lacus ND. l. id est puteos mille trecentos quinquaginta duos B. l. i. puteos CCCLII f 352 e CCCLIII d.*
- 5 *officinae pistoriae BD ducentae quinquaginta quatuor B. — lup. 4 e. — latrine publice f. XLIII A XLIV N CXLIII C 144 e centum quinquaginta quatuor B.*
- 6 *X BD duae d. — urbane f quatuor BCND VIII f. — septem simul XX B similiter XXII d simul XXI D. *)*
- 7 *quarum N quorum sunt BD. — quatuordecim B. — vexilla AN communia d. — caestæ A.*
- 8—10 *singulariorum duo BD. peregrinorum reliqua desunt in AN. Curiosi ordinem habet C Mis. Rav. Tab. Lect. Vict. Sil. BD. — ravennantium f rauenatium de. — tabelliorum D. — lectiocariorum d. — sulicariorum d syllicariorum e silicar. B. sil.] om. f. — Sic C per totam urbem] om. rell. duo milia trecentae. Finis B.*

*) Scilicet = VII + XIV.

II.

Descriptio Regionum interpolata.

P. Victor.

Medio saeculo XV. **Flavius Blondus** usus est codice descriptionis monasterii Casinensis, quem **Sex. Rufi** breviarium praecessisse putandum est. Nam consularem virum **Sex. Ruffum** appellavit **Blondus** *Rom. instaur.* I, 18 i. e. V. C. qui titulus breviarii auctori attribui solet. Itaque I, 77 'urbis', inquit 'descriptio, quam **Sexti Ruffi** fuisse diximus credere', confidentius II, 95 'Sex Ruffus V. C., qui **Frontino** posterior **Diocletiani** temporibus urbem **Romam** descripsit'. Ita factum est ut et saec. XV. in cod. Vindob. CCCV, 2. chart. **Ruffi Sexti** . . rerum gestarum populi **Romani** . . librum sequatur 'Descriptio urbis **Romanae** per **Sextum Ruffum**' i. e. curiosum male descriptum et saec. XVI. **Bart. Marlianus** a. 1534. topogr. I, 3. III, 14. V, 8 interpolati libelli auctorem **Sex. Ruffum** appellaverit*), cuius fere iam oblitterata erat memoria.

Iam enim descriptio alii auctori **Romae** tribui coepta erat. Suis manibus **Pomponius Laetus** qui a. 1497. obiit, codicem Vaticanum 3191. 4. i. e. apographon curiosi conscripsit e codice quem **B** supra nominavimus, quod cum haud paucis inquinetur erroribus, non tam ex ipso exemplari quam e deteriore libro **D** videtur prodisse. In quo a **Ful. Ursino** annotatum legimus 'Publio Vittore et altre cose, scritte di mano di Pomponio Leto in papiro 4.' In prima pagina legitur epigramma

*) Cf. **Sarti** et **Bunsen**, *Beschreibung der Stadt Rom* I, p. 173 qui primi verum viderunt. **Preller**, *Regionen* p. 44 sqq. **Bunbury**, *the classical museum* X, p. 381.

ipsius, ut videtur Laeti, saepe in libris mss. eiusdem aetatis repetitum, quod pro antiquo habuit Burmann. anthol. Lat. III, 4.

Roma vetus, veteres cum te rexere Quirites,
nec bonus immunis, nec malus ullus erat.
Exstinctis patribus successit prava iuventus,
cuius consiliis praecipitata ruis.

Tum in fronte arae pictae haec inscriptio additur:

IOVI ANTIQUISS. | OPVSCVLVM. IN | QVO. OMNIA. VRBIS |
ROMAE. MEMORIA | DIGNA. INSRI BV | TVR. ET. PRAESER |
TIM. EA. TEMPESTA | TE. QVA. MAGIS | FLOREBAT | FOE-
LICITER | INCIPIT. Tum IOVI VETVSTISSIMO | PRIMA REGIO |
REGIO prima *rell.*

Quo regionum indice usus simulque libris mss. velut Festi magnaque momentorum quae in domu Quirinali collegerat copia et uberrima doctrina instructus Pomponius cum auditoribus topographiam Urbis traderet, antiquum libellum et vicorum nominibus e basi Capitolina repetitis auxit et e scriptorum veterum locis diligenter conquisitis passim corrigere ac supplere conatus est. Cuius operae documentum exstat cod. Vatic. 3394. chart. olim Ful. Ursini, *) Ibi enim tum regiones eo fere modo leguntur quem statim exhibebimus, tum curiosi fragmenta e basi Capitolina interpolata, quae pone regionem XIV. his verbis allegatur: „in alicuius codice in singulis regionibus sunt vicomagistri XLVIII sed in monumentis marmorum singuli vici habent magistros vicorum quattuor“. Deinde post varia excerpta laudatio sequitur Hieronymi cuiusdam Romani, in cuius fine leguntur haec: 1) „Pomponi p̄r optime feci quod potui et ea celeritate ut ne postea quidem relegerim: quare cum ego discipuli tu praeceptoris officium age: 2) Remitte quanto citius tanto melius.“ **) Cui praeceptor his verbis respondet:

Quaecumque igitur a Pomponio in curioso sive loco mota et in certa genera distributa sive explicata sive adiuncta legebantur, passim descripta et inde a saeculo XVI. ineunte typis impressa sunt, nullo neque fraudis vestigio neque auctoris veteris addito nomine. Quae autem prima Romae apud Mazochium prodit editio, repetita a. 1523, ipsum codicem Vaticanum praeter Pomp. Laeti de Rom. urbis vetustate libellum exhibuit.

Omnia circumscribere et
eleganter.

*) Preller. l. l. et praesertim Jordan, Hermes II, p. 414.

**) Sic, non *ager* habet codex, neque v. *tanto* omittit, ut Iordanus refert.

Interim Ianus Parrhasius *) anno 1470. natus a. 1497. Neapoli Romam venerat ibique sat multos libros mss., inter quos Vindobonensem illum fuisse consentaneum est, coemerat. Inde postquam a. 1499. Mediolanum se contulit, ibi a. 1503. primus omnium illum Pomp. Laeti de regionibus libellum i. e. curiosum a Laeto interpolatum a seque ipso hic illic auctum e vitioso exemplari nomine P. Victoris praescripto edidit hoc titulo: „P. Victoris de regionibus Urbis Romae libellus aureus“. Quem Poncherio episcopo, cuius nepotem a. 1502. litteris erudiverat, his versibus inscripsit: „Ad Amplis. Prem. Steph. Poncher. iuris Consultis. Potif. Parisiens. Sanctiss. q, Senatus insubrum principem. A. Ianus parrhasius Neapolitanus.

Aeneadum ne quando situ monimenta perirent:

Publius hoc Victor euigilauit opus.

In quo bisseptem digessit partibus Vrbem

Illustresq, sua cum regione locos

Quomq, triumphales imis a sedibus arces

Verterit hostilis barbara dextra Getæ

Ingenio tamen ecce manent in secla perennes.

Marmore tanto plus docta litura potest.

Sed ne longa dies maiori strage ruinæ

Obruat authorem Romuleosq, lares

Accipe: Summe Pater: per mille uolumina fusum:

Corporis exigui: re pretioq, grauem

Accipe. quando tibi debetur iure libellus:

Stant ubi municipum tecta uetusta Numæ.

Nam tibi quæ meritos uirtus largitur honores:

Arbiter Insubres ut moderere Patres.

Vt modo Sequanicæ crinem tegat infula terræ:

Attollatq, tuum lucida Mitra caput:

Hæc eadem (mihi crede) dabit trabeata Quirini

Ad Vaticanum templa regenda tibi.

Quem Poncherium a. 1503. Parisiorum antistitem renunciatum atque in eius locum Carolum Iafredum Insubrum Senatus praesidem substitutum esse Jannellus p. 65 monuit indeque collegit Parrhasii libellum quem anno aut 1503. aut 1504. Marinius Arv. p. 619 attribuerat, ipso anno 1503. editum esse. Mihi rarissimi libelli exemplo nec tamen integro e bibliotheca Monacensi uti licebat.

*) Jannelli, de vita et scriptis Auli Iani Parrhasii. Neapoli 1844. 8.

Subsecuta est a. 1505. editio Veneta Bedae de temporibus libri, cui additus est Victor, cum hac praefatione: „Reve. Humiliatorum Sacri Ordinis Vicario maximo F. Valento Soncino Pontif. Juris Docto. Petrus Marenus Alexander ex Corneliano salutem.

Duxi operae pretium esse, si viro doctiss. et presbytero inscripsimus Tempora Bedae, Maximo tibi Vicario almae religionis Romanae Urbis templa, pontes vicus. aræus. campos. basilicas, termas, vias et fora quae XIII regionibus complectuntur, inscripsero. P. Victoris hoc erit evigilatum opus, quod edictione primari Janus Parrhasius litteris latinis et graecis ac ad interpretanda sensa vatum oculatissimus in studiosorum usum emisit *rell.* Patavii 1505. (Exstat in bibl. Cantabrigiensi).

Denique prodit P. Victoris de regionibus U. R. libellus aureus, nuper recognitus per Jo. Franciscum Concoretrum Cremonensem multis adhibitis exemplaribus antiquiss.

Eiusdem tetrastichon ad lectorem.

Publius en iterum per mille volumina Victor
dispersus strictum, candide lector, adest.

Multa hio invenes Iano non capta, priorum
nomina, iam cycno noctua cedat avis.

In fine: „Excusum est hoc opusculum Brixiae impensis Bernardini Misnitae. anno M. D. VIII. die XV Januarii. (In bibl. Vatlæ. n. 6598.)

Recentiores libros*), velut ed. Aldin. 1518, Mazochii a. 1523, afferre non attinet. Qui in libro Mazochiano leguntur, Iepidi Hyacinthi Arpinatis versiculi**), quando primum conscripti sint, non reperio.

Apparet igitur, primum a Pomponio Laeto curiosum, cuius complures eosque minus emendatos codices inspexerat, generibus locorum dispositum et variis nominibus auctum, tum illi libello nomen Victoris ab Iano Parrhasio additum; atque utramque operam mox coniunctam esse. Nomen scriptoris Parrhasius utrum e libro quodam Aurelii Victoris ms. desumpserit an ex ingenio finxerit, non constat: Romam, ubi ab a. 1513. ad a. 1520. commoratus est, ipse advexisse putandus est, sic ut praenomen inter Aureliam et Fabiam gentem fluctuaret. Ita in ed. Mazoch. „Pomponius Letus de uet. u. ex Publio victore et Fabio P. Victoris

*) In catalogo bibl. Berolinensis memini me legere Victor. ed. Lugd. 1510. 8, quem libellum inspicere non contigit.

**) Jacebat inter Publius blatas situmque | et barbaram improbamque soricium famem. | heu Roma quantum amiserat decus fiebant | delubra, colles, porticus, basilicae, | vici, insulae, arae, lacusque | debere. Fatetur ergo vindici Iano quantum | urbis Publio. Ecce restitutus hispidus, | ignotus, horridus, tenebrosus, lacer | et ulcerosus ante qui fuit Victor.

libellum sequitur, P. AVRELI. VICTORIS. DE. REGIONIB. VRBIS. ROMAE. LIBER. VNICVS in recentissimo cod. Barberin. 1069. 4. legitur, Fabius Victor in codd. Harlei. 2528 et Cotton. Cleop. B. XL. p. 38. nominatur.

Neque tamen Sex. Rufi memoria prorsus evanuerat. Nam Frano. Albertinus qui a. 1509. mirabilia Urbis conscripsit, et A. Fulvius ant. urb. II fol. XXII r. Flavius Blondum secuti Sex. Rufum de aquae ductibus al. egisse retulerunt. Quam cum a. 1558. Onuphrius Panvinus in docto et laborioso opere (antiquae urbis imago. Thes. Graec. t. III. p. 26) resuscitavit, decipi se passus est codice quodam litteris maiusculis venerandae vetustatis, quem Romae quinquennio ante ab Antonio Augustino acceperat. Eo libro ms. continebantur P. Victor centum et amplius locis auctus, et Sexti Rufi liber aliquot pagellis truncatus, ita ut satis multa deessent. Utrumque Panvinius a se primo accurate adponisse gloriatus est. Praeterea libro primo descriptionis suae catalogum regionum inclusit secundum illos codices, quos deinde ex antiquis probatisque auctoribus sexcentis locis auxit. Ita factum est, ut alteram interpolationem altera exciperet atque Panvinii liber satis ille, quidem diffusus a recentioribus Italis pro ipsius antiquitatis testimonio haberetur, licet ipse eum a Victoris et Rufi libellis disertis verbis distinxisset. At vero hi quoque divitiis surrepticiis splendent. Nam veneranda ista vetustas Panvinii aequalis fuit. Exstat in bibliotheca Vaticana idem ille, ut videtur, codex, unde Panvinius libellos descripsit, numero 3427, qui a Prellero p. 43 commemoratur. Fuerat olim Ful. Ursini, Publius Victor di M. Pirro coniectus cum Rufo et in utriusque scriptoris locis plerisque cum Panvinii lectionibus congruis, scriptus eleganti ac recenti manu litteris uncialibus saepe, ac plerumque in margine, rubris. In quibus eodem calamo exaratis, una cum Rufi comparatione passim, libri typis impressi mentio facta est, veluti Reg. II. *Meta aurea* — *Meca aurea. Stampa.* Reg. IV. *Sacripoticus* — *Sacripotus. Stampa.* Litteris igitur maiusculis, quidem scriptus est, sed Pirri Ligorii manu, qui quae in topographia Romana praeculiterit nec tamen absolverit, immeritis laudibus Panvinius in praefatione extulit. Vides igitur, ut res se habeat, Ligorius P. Victori a se interpolato novum quendam Sex. Rufum, cuius nomen inde a Blondo a topographis celebrabatur, assuit, quo facilius homines deciperentur, antiquissimis litteris exaratum. Cuius doli nescius Panvinius ac fortasse Augustinus Rufum illum a Blondo nominatum manibus se tenere sibi visi sunt, quid quod iam Ursinus codicem A, Victoris epitomatum appellavit.

Itaque Sex. isto Rufo omisso P. Victorem e cod. Harleiano descriptum iam editurus sum, quem Pomponius Laetus antiquam regionum

descriptionem secutus ita concinnavit, ut ordinem aedificiorum mutaret, quae e locorum situ composita repererat, in classes et genera distribueret et quaecumque admirabili pro illa aetate doctrina suppleri licebat, suis quaeque locis insereret, lectionum varietatem e deterioribus quibus utebatur libris annotaret. Quod senex fecisse putandus est, postquam Festi librum a. 1485. ex Illyrico allatum acceperat. Legerat autem praeter inscriptiones Varronem, Livium, Plinium, Festum, Horatium eiusque interpretes, Ciceronem Asconiumque Pedianum, Suetonium, Tacitum, Ovidium, Acta martyrum, Mirabilia, Cornelium Nepotem, Scriptores historiae Augustae*), Iuvenalem, Martialem, Valerium Maximum, Statium, Ammianum Marcellinum, Gellium, Macrobium, Frontinum, Eutropium, Solinum, e Graecis scriptoribus Plutarchum Cassiumque Dionem. Quo factum est ut, si Blondum exceperis, topographiae Romanae auctor ac magister exstaret. Nam quae sive dictaverat auditoribus sive ipse scripserat, certatim descripta et propagata sunt, atque pleraque quae apud Marlianum et Fulvium inter se concordantia leguntur, e Pomponii disciplina provenisse putanda sunt.

Cod. Harlei. 1528. membr. 8. saec. XVI. in. pulchre scriptus, ab Harleio a. 1725. emptus. Continet praeter Val. Probum de notis antiquis:

FABII VICTORIS DE. XIII.

VRBIS REGIONIBVS ET

VETVSTATIBVS OPVSCVLV.

REGIO PRIMA.

PORTA CAPENA.

Vicus Camoenarum. et Aedes. Vicus Drusianus. Vicus Sulpici Vterioris. Vicus Sulpici Citerioris. Vicus Fortunae obsequentis. Vicus Pulvenerius. Vicus Honoris & Virtutis. Vicus Trium ararum. Vicus Fabrici. Aedes Martis. Aedes Minervae. Aedes Tempestatis. Area Apollinis. 1) Area Spei. Area Galli. siue Thalli. siue Galliae. Area Pinaria. 2) Area Carsucae. 3) Lacus Promethei. Lacus Vipseri. 4) Balneum Torquati. Bal-

Reg. I. 1) Sic ed. princ. Parrhasii. Cod. male Aedes Apollinis. — V. Drus. in Cod. seq. post Sulpicios. 2) pinaria Reg. 3) ut R. D. 4) vipseri vel nepasii Parrh. e R. corrupt.

*) Constat aliquot vitas manu eius scriptas cod. Vat. 3311 contineri, cf. Iordan. Scr. H. A. I, p. XI. Praeter libros Mas. ab Iordano enumeratos inspexi codd. Vat. 1897. 1898. 1900. 1902. 1903. 5301. recentissimos omnes, 1897, ut e postremorum verborum scriptura colligere licet, e satis vetusto libro descriptum.

neum Vectii Bolani.⁵⁾ Balineum Mamertini. Balineum Abascanti.⁶⁾ Balineum Antiochiani. Thermae Sauerianae. Thermae Commodianae. Arcus Dni Veri Parthici. Arcus Dni Traiani. Arcus Drusi. Mutatorii Caesaris. Almo Fluvius. Vici VIII. Aediculae. X. Vicomagistri XXVI. Curatores. II. Denunciatores. II. Insulae III. CCL. Domus. CXX. Horrea. XIII. Balineae priuatae. LXXXII. Lacus. LXXXIII. Pistrina. XX. Regio in ambitu continet Podum. XV. CCXXVI.⁷⁾

REGIO. II. CAELIMONTIVM.

Templum Claudii. Macellum Magnum. Campus Martialis.¹⁾ Lupariae. Antrum Cyclopi. Castra Peregrina. Caput Africae. Arbor Sancta. Domus Philippi. Domus Vectiliana. Regia Tulli Hostilii.³⁾ Mansiones Albanae.²⁾ Mica Aurea. Armamentarium. Spolium Sacerii. Ludus Matutinus. Ludus Gallicus. Cohortes Quind. vigili. Vici. VII. Aediculae. VIII. Vicomagistri. XXVIII. Curatores. II. Denunciatores. II. Insulae III. Domus. CXXXIII. Horrea. XXIII. Balineae priuatae. XX. Pistrina. XII. Regio in ambitu continet. P. XII. CC. I.

REGIO. III. ISIS ET SERAPIS:

Moneta. Amphitheatrum quod capit loca LXXXVII. Ludus magnus. Ludus Dacicus. Domus Brittiana.¹⁾ Samium¹⁾ choragium. Praetura Praesentissima.¹⁾ Thermae Titi Caes. Aug. Thermae Traiani Caes. Aug. Schola Quaestor. Schola Capulorum. Porticus Livia. Castra Misenatium. Subura.²⁾ Vici. VIII. Aediculae. VIII. Vicomagistri. XXXIV. Curatores. II. Denunciatores. II. Insulae. II. DCCLVII. Domus. CLX. Horrea. XIII. Balineae priuatae. LXXX. Lacus. LXV. Pistrina. XII. Regio in ambitu continet. P. XII. CCCL.

5) Nomen additum e Tacit. annal. XV, 3. hist. II, 65. Agric. 8. 6) Abascanti Reg. 7) Numeri omnium regionum passim corrupti; vicorum nomina e basi Capitolinae adsumpta sunt, item denunciatores.

Reg. II. 1) E Paulo p. 131. Ovid. fast. IV, 521. 2) E Livio I, 30. Regia Tulli Hostilii septuq; quod is in eandem redegit ordinem a ad aucto. i. patrib' minorum gentium. Purr.

Reg. III. 1) E corruptis Reg. verbis. 2) E Varrone L. L. V, 46., qui Suburae regioni i. e. Servianae Coelium montem attribuit. Sic P Cod. Subura.

REGIO. IV. TEMPLVM PACIS.

Templum Remi.¹⁾ Templum Veneris. Templum Faustinae. Templum Telluris. Via sacra. Basilica Constantini. Basilica Pauli Aemili. Sacriportus.²⁾ Forum transitōriū. Balineū Daphnidis. Porticus Absdata. Area Vulcani cum Vulcanali ubi lotos a Romulo sata.³⁾ Buccinum aureum.⁴⁾ Apollo Sandalarius. Horrea Carthacea.⁵⁾ Sororium tigillum. Colossus altus P. CH. et semis habens in capite radios. VII. singuli P. XII. et semis. Meta sudans. Carinae.⁶⁾ Domus Pompei.⁶⁾ Auita Ciceronum domus.⁷⁾ Vici. VIII. Aediculae. VIII. Vicomagistri. XXXII. Curatores. II. Denunciatores. II. Insulae ^MII. DCCLVII. Domus. CXXXVIII. Horrea. VIII. Balineae priuatae. LXXV. Lacus LXXVIII. Pistrina. XII. Regio in ambitu continet P. III.

REGIO V. EXQVILINA CVM TVRRI.¹⁾ ET COLLE VMINALI.²⁾

Lacus Protnethi.³⁾ Macellum Liuiani. Nymphaeum Diui Alexandri. Cohortes. VII. Vigili.⁴⁾ Horti Plutiani.⁵⁾ Horti Maecenatis.⁶⁾ Hercules Sullanus. Amphitheatr. Castrense. Campus Exquilinus.⁷⁾ Campus Viminalis sub aggere. Lucus Petelinus.⁸⁾ Templum Iunonis Lucinae.⁹⁾ Lucus Fagutalis.⁹⁾ Domus Aquilii Iureconsulti.⁹⁾ Ara Iovis Viminii.⁹⁾ Minerva Medica. Isis Patricia. Lauacrum Agrippinae.¹⁰⁾ Thermae Olympiadis.¹¹⁾ Vici. XV. Aediculae totidem. Vicomagistri. LX. Curatores. II. Denunciatores. II. Insulae. ^MIII. DCCCL. Domus CLXXX. Lacus. LXXVIII. Horrea. XXIII. Balineae. LXXV. Pistrina. XII. Regio in ambitu continet P. XV, DCCCC.

Reg. IV. 1) E' cod. D Reg. 2) e vulgato Varronis V, 54 contextu de quarta regione, Hic Germalum et Venas coniunxerunt et in hac regione sacriportus est et in ea sic scriptum' rell. (ed. Ant. August. p. 23, 15). 3) e Plinio XVI, 236. Parrh. e Livio XXXIX, 46. add. 'i qua Area sanguine per biduum pluit'. 4) Buccina Aurea. uel Buccinum Aureum Parrh. 5) Horrea Carthacea uel testaria uel testaria Parrh. 6) e Sueton. d. clar. gram. 15. 7) E Cic. ad Qu. fr. II, 3 loco male intellecto.

Reg. V. 1) E Sueton. Neron. c. 28. 2) e Varrone l. l. 3) pro lacu Orphei e reg. I. repetitus. 4) nescio quo errore pro coh. II. Hic Parrh. e Liv. XXX, 38. inseruit 'Aedis Veneris Erycinæ ad portam collinam'. 5) 'Horti planiciani. uel plantian' Parrh. i. e. h. Pallantiani. 6) e Suetonio, Tacito, aliis. Hic Parrh. e Liv. I, 44. add. 'Regia Serui Tulli'. 7) Passim laudatus. Parrh. e Varrone add. 'et Iucus'. 8) e Varrone l. l. 9) e Plinio XVII, 2. Parrh. ex eodem loco male intellecto add. 'Q. Catuli et M. Crassi'. 10) Ex inscriptis statuarum, quae prope ecclesiam S. Laurentii in panisperna repertae erant IN LAVACRO AGRIPPINAE. 'Duo simulacra Bacchi' appellantur a Marliano V, 19. una statua grande . . d'un Dio Pane' et una statua di Marte a Flaminio Vacca mem. 8. 11) ex actis martyrum, cf. mirab. 8.

REGIO VI. ALTA SEMITA.

Vicus Bellonae.¹⁾ Vicus Mamuri.²⁾ Vicus portae Querquetulanae.³⁾ Vicus Menapii.³⁾ Templum Salutis. Templum Serapeum. Templum Apollinis et Clatrae.⁴⁾ Templum Florae. Floralia.⁵⁾ Capitolium vetus. Forum Sallusti.⁶⁾ Statua Mamuri plumbea. Templum Quirini. Domus Attici.⁷⁾ Malum Punicum. Templum gentis Flaviae. Horti Sallustiani. Senatulum Mulierum.⁸⁾ Thermae Diocletianae. Thermae Constantinianae. Balinea Pauli.⁹⁾ Decem Tabernae. Ad Gallinas Albas. Area Claudii.¹⁰⁾ Cohortes. III. Vigilum. Vici. XII. Aediculae. XVI. Vicomagistri XLVIII.¹¹⁾ Curatores. II. Denunciatores. II. Insulae. III. D. V. Domus. CXLV. Horrea. XVIII. Balineae priuatae. LXXV. Lacus. LXXVI. Pistrina. XII. Regio in ambitu continet. P. XV. DC.

REGIO VII. VIA LATA.

Lacus Ganymedis. Cohortes. VII. Vigilum.¹⁾ Arcus nouus. Nymphaeum Iouis. Aedicula Capraria. Campus Agrippae. Templum Solis. Castra Gentiana.²⁾ Porticus Constantini. Templum nouum Spei. Templum nouum Fortunae. Templum nouum Quirini.³⁾ Sacellum Senii Sangi.⁴⁾ Equi aenei Tiridatis. Forum suarium. Forum Archemorium: *sive Artemoniu*.⁵⁾ Horti Largiani. Pila Tiburtina.⁶⁾ Ad Mansuetas.⁷⁾ Lapis Per-

Reg. VI. 1) ex inscript. in aedibus Pomp. Laeti (Mazoch. epigr. f. XI.V. Grut. 654, 7), itaque vicus Bell. in reg. VI. fuit. 2) ex actis S. Susannae. 3) Des. apud Parrh., unde recepti sint, nescio. 4) 'catrica' supra fontem trivii. in cod. Vatic. 5560 apud Martinellum, Roma ex ethnica sacra p. 73. Blondo ignotum templum a Pomp. Laeto c. 39. commemoratur, item a Marliano et A. Fulvio Pomponii auditore, Apollo et Clatra in anaglypho subditicio (cf. Descr. U. R. III, 2 p. 391 et Addend.) Unde Pomp. Laetus effinxerit, nescio. 5) E vulgata lectione apud Varronem L. L. V, 58, Clivus proximus ad Florales usus versus Capitolium vetus (Cod. Casin. a Floras usus). 6) Ex actis S. Susannae ap. Baron. ad a. 291. facta sunt haec in regione sexta apud vicum Mamuri ante forum Sallustii. Parrh. add. 'Fortuna Publica in Colle'. 7) e Cornelio Nepote v. Attici c. 13. Post m. Pun. Parrh. add. 'ad qd Domitianus DD. Templum gentis flaviae et erat domus sua'. Id. Dioclitianae. 8) e Lamprid. v. Heliogab. c. 4. 9) e cognomine antiquae ecclesiae S. Catharinae (Martinelli p. 88) et Iuvenali VII, 232. 10) Calidii Parrh. corr. e Candidi Reg. 11) Cod. om. Parrh. habet.

Reg. VII. 1) e corruptela N Parrh. e codd. BD add.: 'aliter primorum uigilum'. 2) Parrh. add. 'aliter gipsiana'. 3) e Liv. VIII, 20. coll. X, 46. Duo templa Quirini in libello Pomponii c. 41. et 54. distinguuntur. 4) 'geni sangi' Parrh.; corrupt. e Semonis Sanci vel Sangi. 5) sive artem.] om. Parrh. apud aedem S. Nicolai in archimoniis vel arelonibus ad capita domorum sita; quod vocabulum ad arces et munimenta pertinet, ut in versibus Vindob. de Aquilegia ap. Endl. p. 300. 6) e Martiali IV, 22. X, 55. 7) Ad mansuetas Parrh.

tusus. Vici. X. Aediculae. XII. Vicomagistri. XL. Curatores. II. Denunciatores. II. Insulae III. CCCLXXXV. Domus. CXX. Horrea. XXV. Pistrina. XVI. Balineae priuatae. LXXV. Lacus. LXXVI. Regio in ambitu continet. P. XII. DCC.

REGIO VIII. FORVM ROMANVM.

Rostra populi Romani. Victoria aurea.¹⁾ [Comitium. Tabernae nouae. Cloacinae templum.²⁾] Columna cum statua. M. Ludii.³⁾ Graecostasis. Aedes Opis et Saturni.⁴⁾ [Septem tabernae.⁵⁾ Templum Veneris Cluacinae.⁵⁾] Miliarium aureum. Senatum aureum.⁶⁾ Pila Horatia. Curia.⁷⁾ Templum Castoris.⁸⁾ Templum Concordiae. Equus aeneus Domitiani.⁹⁾ Atrium Mineruae. Ludus Aemilius.¹⁰⁾ Iulia porticus.¹¹⁾ Arcus Fabianus.¹²⁾ Puteal Libonis.¹²⁾ Iani duo celebris mercatorum locus.¹³⁾ Regia Numae.¹⁴⁾ Templum Vestae. Templum Deum Penatium.¹⁵⁾ Templum Romuli.¹⁶⁾ Templum Iani.¹⁷⁾ Forum Caesaris. Stationes Municipiorum.¹⁸⁾ Forum Augusti. Forum Traiani cum templo et equo aeneo :¹⁹⁾ et columna coclide, quae est alta. P. CXXVIII. habetq. intus gradus. CLXXXV. fenestellas. XLV. Cohortes. VI. Vigilum. Aedicula Concordiae sup Graecostasim.²⁰⁾ Lacus Curtius.²¹⁾ Basilica Argentaria. [Aedes Victoriae. Vicae Postae.]²²⁾ Umbilicus Urbis Romae. Templum Vespasiani et Titi. Basilica Pauli cum

Reg. VIII. passim et varie interpolata. Apud *Parrh.* post Rostra populi romani sequuntur haec Aedis uictoriae. cum alia aedicula uictoriae uirginis. dd. a Portio catone e Liv. XXXIX, 9. 'Templum iulii caesaris in foro' e calendariis. 'Victoriae aureae statua in templo iouis opt. max.' e Liv. XXII, 37. 'Ficus ruminalis et lupercal uirginis' e Liv. I, 4. V. 'uirginis' e vv. 'uictoriae uirginis' repetitum. Victoria — templum] om. *Parrh.* 1) Liv. I, 1. 2) e Liv. III, 48 etc.

3) i. e. columna Maenia, nomine corrupto. 4) Liv. XXXIX, 22. et passim. *Parrh.* add. 'in ulco iugario'. 5) Septem — Cluacinae] om. *Parrh.* e Liv. XXXVII, 11. Plin. XV, 119.

6) e Reg. D et e Festo s. v. senaculum, qui c. a. 1485. ad Pomp. Laetum allatus erat (Mömmesen, act. acad. Berol. 1864 p. 58), neque enim Livii locus XLI, 27. tum hominibus doctis innotuerat. 'aureum' e prava interpretatione codd. *BD* ortum. 7) e Liv. I, 26. *Parrh.* add. 'ubi tropaea locata nuncupantur curia'. 8) Templum castorum ad lacum iuturnae *Parrh.* ex Ovid. fast. I, 707. Val. Max. I, 8, 1. 9) e Statio silv. I, 1. 10) ex Horat. a. pont. 32. etusque scholiis. fort. propter bas. Aemiliam. 11) basilica Iulia.

12) e Porphyre. ad Horat. epist. I, 19, 8. 13) e schol. Hor. epist. I, 1, 54. 14) Horat. carm. I, 2, 15 et schol. 15) e Varrone L. L. V, 54. 16) e Mirabilibus. 17) fort. ex Ovid. fast. I, 257. 18) e Plinio nat. hist. XVI, 236. 19) e numo Traiani et Annianae. Mere. XVI, 11. 20) e Varrone V, 32. 21) e Liv. I, 13 et aliis scriptoribus. 22) aedes — Potae] om. *Parrh.* prior ex Asconio ad Cic. in Pis. 22, altera e Livio II, 7.

Phrygiis columnis.²³⁾ Vicus Ligurum.²⁴⁾ Apollo translatus ex Apollonia a Lucullo. XXX. cubitu.²⁵⁾ Delubrum Mineruae.²⁶⁾ Aedicula Iuuentae.²⁷⁾ Porta Carmentalis versus Circum Flaminium.²⁸⁾ Capitolium. Templum Iouis Tonantis.²⁹⁾ Aedes Veiuouis.³⁰⁾ Signum Iouis Imperatoris a Praeneste deuectum.³¹⁾ Asylum.³²⁾ Templum uetus Mineruae.³³⁾ Horrea Germanica. Horrea Agrippina. Aqua cernens quatuor Scauros. Forum Boarium. Sacellum Pudicitiae Patriciae.³⁴⁾ Aedes Herculis Victoris duae.³⁵⁾ Altera cognominae Rotunda et parua. Antrum Caci.³⁶⁾ Aedes Matutae.³⁷⁾ Vicus Iugarius idem et Turarius cum signo Vortunni.³⁸⁾ Porticus Margaritaria. Vicus Vnguentarius.³⁹⁾ Elephentus Herbarius. Vici. XII. Aedicularum totidem. Vicomagistri. XLVIII. Curatores. II. Denunciatores. II. Insulae. III. DCCCLXXX. Domus. CL. Balineae priuatae. LXVI. Horrea. XVIII. Lacus. CXX. Pistrina. XX. Regio in ambitu continet. P. XII. DCCCLXVI.

REGIO IX. CIRCUS FLAMINIVS.

Stabula. IIII. Factionum VIII. Aedes antiqua Apollinis cum lauacro.¹⁾ Porticus Philippi. Mintia vetus. Mintia Frumentaria. Porticus Corinthia

23) e Plin. XXXVI, 102. *Parrh. add.* 'Ficus ruminalis in comitio ubi et Iupercal. Aedis Veiuouis inter arcem et capitolium prope asylum'. Ficus e Plinio nat. hist. XV,

77 et Tacito. annal. XIII, 58. sub praecolui arfore adiungitur Iupercal. Veiuois aedem e Gell. V, 12 sumpsit. 24) corruptela e vico Iugario ortus. 25) e Plinio XXXVI, 86.

26) e Regionibus. 'Delubrum' e Plin. XXXV, 108. 27) ex eod. loco Plinii.

28) ex Asconio p. 90 Orell. *Parrh. add.* 'Templum Carmentae Capitolium ubi omnium deorum simulacra celebrantur' e mirabilibus, ut videtur. 'Curia calabra: ubi pontifex minor dies pronuciabat' e Macrobio Sat. I, 15. 'Templum Iouis opt. Max'.

29) 'Aedis Iouis tonantis ab augusto D. D. i cliuo capitolino', fortasse e Dione Cassio LIV, 4. Itaque *Parrh.*, nisi fallar, primus tres columnas Iovi tonanti tribuit.

30) e Gellio V, 12. *hic om. Parrh.* 31) e Livio VI, 29. 32) e Liv. I, 8.

33) e Reg. 'delubro Mineruae' antea commemorato additur. 34) e Liv. X, 2. 3.

35) Lacunam explet *Parrh.* 'altera ad portam trigeminam: altera in foro boario cognomine rotunda et parua' e Macrobio. Sat. III, 6. cll. Liv. X, 28. 36) lect.

Reg. BDA loco Liv. I, 7 munita. *Om. Parrh.* qui e Varrone V, 146 et Liv. XXVI, 27. *add.* 'Forum piscarium'. 37) ex Ovid. fast. VI, 473, cf. Liv.

XXIV, 47. 38) e Reg. repetitus. *Parrh.* 'ubi sunt arae opis et cereris cu signo uortunni'. Vertumni statua e Propert. IV, 2, 5 desumpta, cui e Varrone L. L. V, 174 adiunctae sunt arae. Hinc *add. Parrh.* 'Carcer imminens foro a tullo hostilio aedificatus media urbe' e Liv. I, 33 et Varrone V, 151. 'Tullianum, ideo quod additum a Tullio rege' ad Tullum Hostilium relatum a Pomponio cap. 15.

39) Hic deficit *Parrh.* exemplum Monacense.

Reg. IX 1) ex Asconio Pediano ad Ciceron. in tog. cand. p. 91 Orell. et Plutarcho Sull. 32.

On. Octaviū,²⁾ quae prima duplex fuit.³⁾ Crypta Balbi. Theatrum Balbi capit loca. XXX. LXXXVIII. Theatrum Pompei capit loca. XXX. LXXXV. Iuppiter, quem Claudius Caesar dicavit et appellatur a vicinitate Iuppiter Pompeianus.⁴⁾ Theatrum Marcelli capit loca. XXX. De Iulio Domitii.⁵⁾ Carcer Claudii Xviri.⁶⁾ Templum Bruti Callaici.⁷⁾ Villa publica ubi primum populi census est actus.⁸⁾ Campus Martis. Triviarum. Equirium. Horti Lucullani.⁹⁾ Fons Scipionum.¹⁰⁾ Sepulchrum Augusti.¹¹⁾ Ciconiae nixae.¹²⁾ Pantheon Iovis Victori.¹³⁾ Basilica Netauii: *sive Neptunae*. Basilica Macidii. Basilica Marciani.¹⁴⁾ Templum Divi Antonini cum coelide columna: quae est alta pedes. CLXXV. habet intus gradus. CCVI. et fenestellas. LVI. Thermae Hadriani.¹⁵⁾ Thermae Neronianae: quae post Alexandrinae.¹⁶⁾ Thermae Agrippinae. Templum Boni eventus.¹⁷⁾ Aedes Bellonae versus portam Carmentalem.¹⁸⁾ ante hanc aedem Columna index belli inferendi.¹⁹⁾ Porticus Argonautarum. Meleagricum. Isaeum: *sive Isiaeum*. Serapeum. Mineruium.²⁰⁾ Minerva Calcidica. Dioux. Insula Phelidii: *sive Phelidis*.²¹⁾ Vici. XXX. Aediculae totidem. Horrea. XXII. Pistrina. XX. Regio in ambitu continet. P. XXX. D.

REGIO X. PALATIVM.

Vicus Padi. Vicus Curiarum. Vicus Fortunae respicientis. Vicus Salutaris. Vicus Apollinis. Vicus *Autusq.* dici. ¹⁾ Roma quadrata. ²⁾ Aedes Iovis Statoris. ³⁾ Casa Romuli. Prata Bacchi ubi fuerunt aedes Vitruvii Fundani. ⁴⁾ Ara Febris. ⁵⁾ Templum Fidei. ⁶⁾ Aedes Matris Deum. Domus Ceionorum. ⁷⁾ Sicelia. Iovis coenatio ⁸⁾. Aedes Apollinis ubi lychni pendent

2) e Plin. XXXIV, 13. 3) e Plin. XXXIV, 39; excidit ante v. Claudius Iuppiter, quem. 4) e Plin. XXXVI, 26. 5) e loco Livii III, 57 male intellecto.

6) e Plin. XXXVI, 26. 7) Cod. vel primum e Liv. IV, 22. 8) e Varrone VI, 18. Horti Lucullani e Frontini c. 22 loco male intellecto; notum est autem Frontini librum a Pomponio emendatum esse. 9) Qui fuerit, non invento. 10) e Suetonio Octavi, 190 et mirabilibus, cf. Pomp. Laet. c. 20. 11) Cod. Ciconiae Minae. 12) Scr. *Ultori* e vulg. lect. Plin. XXXVI, 102.

13) e corrupta lectione Reg. 14) In Reg. legerat: Hadriani thermas Alex. rell. 15) e Lamprid. Alex. 26. Eutrop. VII, 9. Cassiodor. chron. 16) ex Ammiano Marcell. XXIX, 6. 17) ex Quid. fast. VI, 205. 18) e Plin. VIII, 97. 19) corr. e Reg.

Reg. X. 1) Cod. Iulusq.; e basi Capit. 2) e Solino I, 17 et Festo p. 258 Müll. 3) e Liv. I, 12. coll. I, 47. 4) Scr. *Vacoi*; e Liv. VIII, 19. 5) e Cic. de legibus II, 11. 6) e Festi ma. v. Romam p. 269 Müll. 7) e Capitolin. Pertinac. 10. 8) ex eod. 11.

instare arboris mala ferentis.⁹⁾ Bibliotheca.¹⁰⁾ Aedes Rhamnusiae.
 Pentapylon Iovis Arbitratoris.¹¹⁾ Domus Augustiana. Domus Tiberiana.
 Aedes Imperii Romani.¹²⁾ Auguratorium. Ad Mamman hoc est Dietae
 Mammeae.¹³⁾ Area Palatina. Aedes Iovis Victoris. Domus Dionysi.¹⁴⁾
 Domus. Q. Ostuli.¹⁵⁾ Domus Ciceronis.¹⁶⁾ Aedes Dionysi.¹⁷⁾ Velia.¹⁸⁾
 Curia vetus. Fortuna respiciens. Septizonium Severi. Victoria Germaniana.
 Lupercal. Vici. VI. Aedificia totidem. Vicomagistri. XXIV. Curatores. II.
 Denunciatores. II. Insulae. II. DCXLIII. Domus. LXXXVIII. Lacus. LXXX.
 Horrea. XLVIII. Pistrina. XX. Balineae. XXXVI. Regio in ambitu continet.
 P. XII. DC.

REGIO. XI. CIRCUS MAXIMVS.

Circus Maximus qui capit loca. CCCLXXXV. XII. Portae. Templum
 Mercuri. Aedes Ditis Patris. Aedes Venetis.¹⁾ Opus Fabii Gurgitis.²⁾
 Porta Trigemina. Salinae.³⁾ Apollo oenispex. Aedes Fortunae.⁴⁾ Hercules
 Oliarius. Ara Maxima.⁵⁾ Aedes Cereris. Aedes Pompei.⁶⁾ Obelisci. II.
 lacus alter. Alter defectus. Aedes Murciae. Aedes Cons. subterranea.⁷⁾
 Forum Molitorum. In eo est Columna lactaria ad quam infantes lacte
 alendos deferunt.⁸⁾ Velabrum Mains. Velabrum Minus.⁹⁾ Arcus Con-
 stantini. Vici. VIII. Aedificia totidem. Vicomagistri. XXXII. Curatores. II.
 Denunciatores. II. Insulae. MDC. Domus. LXXXIX. Balneae privatae.
 XV. Regio in ambitu habet. P. XI. D.

9) e Plin. XXXIV, 14. 10) e Plin. VII, 210. Suet. Octav. 29 et al. script.
 11) e corrupta lect. Reg. pro arboratoris. Ceterum hinc elucet, v. et Iovis Arboratoris
 in Reg. ad reg. X. transferenda esse, ut aedes matris deum etiam Iovis eius fuisse
 dicatur, qui ab arbore sancta cognomen habuerit; cf. Preller mythol. Rom. p. 735.
 Marquardt antiq. IV, p. 21, 8; in calend. Silvii corp. Inscr. Lat. I, p. 339 'natalis
 calices' est natalis Galices. 12) Vulgo 'sedes'; domus antiqua Augusti ab
 aedibus publicis distinguitur, cf. Suet. c. 72. 13) e Lamprid. Alex. 26.
 14) eadem domus errore duplicatur, lectione Reg. et ead. B coniuncta.
 15) e Plin. XVII, 2. 16) e Cicero et Livio.

Reg. XI. 1) e Liv. X, 31. 2) e Frontino de aqueduct. 5. 3) e Var-
 rone VI, 19. 4) e Liv. I, 7. Ovid. fast. I, 581. 5) e Plin. XXXIV, 57.
 6) i. e. alter etiam tum conspicuus, alter terra obritus. Nam nunc tantum com-
 memorat. Albertinus mirab. fol. 63 r. qui adhuc ibidem in hortis praedicti circi
 fractus in duas partes terra obritus est, alteram ex Ammian. XVII, 4 cognovit
 Pomponius. 7) e Varrone V, 32. 8) recte vulgo. Ara e Varrone VI, 3. 9)
 e Paulo v. lactaria. 10) e Varrone V, 32.

REGIO XII. PISCINA PVBLICA.

Vicus Veneris. Almae. Vicus Piscinae Publicae. Vicus Dianae. Vicus Coelos. Vicus Triari. Vicus Aquae Salientis. Vicus Laci Tecti. Vicus Fortunae Mammosae. Vicus Calapeti Pastoris. Vicus Portae Rudusculanae. Vicus Portae Naeuinae. Vicus Victoris.¹⁾ Horti Asiniani.²⁾ Area Radicularia. Caput³⁾ Viae nouae. Fortuna Mammosa. Isis Antenodoria. Aedes Bonae Deae Subsaxanae. Donum⁴⁾ Delphini. Thermae Antonianae. Septem domus Parthor. Campus Lanatarius. Domus Chilopis. Cohortes. III. Vigilum. Domus Cornificii. Priuata Hadriani. Vici. XII. Aediculae totidem. Vicomagistri. XLVIII. Curatores. II. Denunciatores. II. Insulae. II. CC CCLXXXVI. Domus. CXIV. Balineae priuatae. XLIV. Lacus. LXXX. Horrea. XXVI. Pistrina. XX. Regio in ambitu habet. P. XII.

REGIO. XIII. AVENTINVS.

Vicus Fidii. Vicus Frumentarius. Vicus trium viar. Vicus Caeseti. Vicus Valeri. Vicus Laci Maritimi. Vicus Fortunati. Vicus capitis Canteri. Vicus Trium Altium. Vicus Nouus. Vicus Loreti Minoris. Vicus Armihustri. Vicus Columnae Lignae. Vicus Materiarius. Vicus Mundiciei. Vicus Loreti Maioris. Vicus Fortunae Dubiae.¹⁾ Armihustrum. Templum commune Dianae.²⁾ Thermae Decianae. Thermae Syriacae. Thermae Varianae.³⁾ Templum Libertatis.⁴⁾ Dolocenum. *sive Dolocrum*. Priuata Traiani. Remuria.⁵⁾ Mappa Aurea. Platanon. Horrea Galbae. Horrea Aniceti. Aedes Libertatis.⁶⁾ Scalae Gemoniae.⁷⁾ Porticus Fabaria. *an Fabia*. Schola Cassii. Templum Iunonis Reginae.⁸⁾ Forum Pistorium. Vici. XVI. Aediculae totidem. Vicomagistri. LXXIV. Curatores. II. Denunciatores. II. Insulae. II. CCCCLXXXVIII. Domus. C. III. Balineae priuatae. LXIV. Lacus. LXXVIII. Horrea. XXVI. Pistrina. XX. Regio in ambitu habet P. XVI. CC.

Reg. XII. 1) e basi Capit. 2) e Frontino 91. 3) 'caput' add. quia infima nova via, sc. antiquior a Gell. XVI, 17 commemoratur; utramque novam viam permutavit Pomp. 4) vulgo 'signum' utrumque e corrupta Reg. lectione ortum.

Reg. XIII. 1) e basi Capit. 2) Vulgo praemitt. 'Templum Lunae'. commune e Varrone V, 43. 3) ex inscript. Grut. 192, 7. 4) e Liv. XXIV, 16. 5) e Paulo v. Remurinus. 6) vulgo rectius 'atrium'. 7) e Sueton. Vitell. 17 male huc relatae, qui error ad Marrianum aliosque topographos saec. XVI. transit. 8) e Liv. V, 42.

REGIO. XIV. TRANSTIBERIM.

Vicus Genetiv. Vicus Gemini. Vicus Rostrati. Vicus Longi Aquilae. Vicus statuæ Siccianae. Vicus Quadrati. Vicus Raciliani Maioris. Vicus Raciliani minoris. Vicus Ianuclensis. Vicus Bruttanus. Vicus Lae. Lucallium. Vicus statuæ Valerianae. Vicus Salutaris. Vicus Pauli. Vicus Sex. Lucces. Vicus Simi Publici. Vicus Pacratilli. Vicus Laci Restituti. Vicus Saufei. Vicus Sergi. Vicus Ploti. Vicus Tiberini.¹⁾ Gaianum. Naumachiae. Corniscae.²⁾ Vaticanus. Horti Domitii. Ianiculum. Maniae Sacellu.³⁾ Balineum Ampelidis. Balineum Priscidianae. Statua Veneriana. Statua Sicciana.⁴⁾ Cohortes VII. Vigilum. Caput Gorgonis. Templum Fortis Fortunae. Aera Septimiana.⁵⁾ Thermae Septimianae.⁶⁾ Ianus Septimianus.⁶⁾ Horti Cethei. Castra lecticariox. Campus Bruttanus. Hercules cubans. Campus Codetanus. Vici. XXIII. Aediculae totidem. Vicomagistri. LXXXVIII. Curatores. H. Denunciatores. II. Insulae IV. CCCCXV. Domus. CL. Balineae privatae. XXIII. Horrea. XXII. Pistinae. XXII. Regio in ambitu habet P. XXXIII. CCCCLXXXVIII.

SENATVLA. III.

VNUM inter Capitolium et Forum ubi magistratus cum senatoribus deliberant. Alteram ad Portam Capenam. Tertiam citra eadem Bellonae in circo Flaminio ubi dabatur Senatus legatis quos in Urbem admittere volebant. Quartum.¹⁾ Senatum Matronar. in Quirinale Antoninus Pius Bassiani filius fecit.

BIBLIOTHECAE. XXIX.

PUBLICAE ex his praecipuae duae. Palatina et Ulpia.²⁾

OBELISCI MAGNI. VII.

Duo in circo Maximo. Maior est pedum CXXII. Minor. P. LXXXVIII. et Semis. Unus in Vaticano. Pedum LXXII. Unus in Campo Martio P. LXXII. Duo in Mausoleo Augusti pares. Singuli P. XLII. et Semis. Obelisci parui duo [et quadraginta].³⁾ In plerisq. sunt notae Aegyptior.

Reg. XIV. 1) e basi Capit. Cod. Viberini. — Pro Ruralium e prava lectione Lucallium. 2) e Paulo v. 3) nomen e Macrob. Sat. I, 7, quo capite cum de Iano et Laribus agatur, sacellum matris Larum in vico Larum quem in basi repererat, quaesivit Pomponius. 4) e vico cognomine. 5) e corrupta lectione quae in ed. Notitiae princ. repetitur. 6) thermae Sev.] vulg. om., repetitae ut, Ianus Septim. e vulg. lect. Spertiani v. Sev. 19, v. privatae in cod. male ad v. insulae translatus est. Summarium passim doctrina Pomponii inter politum est.

Senatvla III. (III vulgo) e Festo v. 1) Quartum add. e Lampid. v. Helio gab. 4. 2) Sic etiam in ed. princ. Notit. 3) [et quadr.] e proximo numero repetita.

PONTES. VIII.

MOLVIVS. Aelius. Vaticanus.⁴⁾ Iamnelensis.⁵⁾ Fabricius. Caestius. Palatinus.⁶⁾ Aemilius: *qui ante Subicius.*⁷⁾

CAMPI. VIII.

VIMINALIS. Exquilinus.⁸⁾ Agrippae. Martius. Codetanus. Bruttianus. Pecuarius. Lanatarius. Unus ultra Tiberim Campus Vaticanus extra numerum.⁹⁾

FORA. XVII.

ROMANVM. Quod dicitur Magnum. Caesaris. Augusti. Boarium. Transitorium.¹⁰⁾ Holitorium.¹¹⁾ Pistorium. Traiani. Aenobarbi. Suarium. Artemonium.¹²⁾ Diocletiani.¹³⁾ Gallorum. Rusticorum. Cuppedinis.¹⁴⁾ Piscarium.¹⁵⁾ Sallusti.¹⁶⁾

BASILICAE. X.

VLPIA. Pauli. Vestimi. Netumii. Macidii. Martiana. Vascellaria. Floselli. Sicinini. Constantiniana.

THERMAE. XII.

TRAIANI. Titii. Agrippae. Syriacae. Commodianae. Severianae. Antonianae. Alexandrinae: *quae Neronianae.*¹⁷⁾ Diocletianae. Decianae. Constantinianae. Septimianae.¹⁸⁾

IANI PER omnes Regiones incrustati et adornati signis. Duo praecipui ad arcum Fabianum Superior et Inferior.²⁰⁾

AQUAE. XX.

APPIA. Martia. Virgo. Claudia. Herculanea. Tepula. Damnata. Trajana. Annia. Halsia; *vel Halsietina quae Augustea.*²¹⁾ Caerulea. Iulia. Algintiana.²²⁾ Ciminia. Sabbatina.²³⁾ Aurelia. Septimiana.²⁴⁾ Seueriana. Antoniniana. Alexandrina.

4) i. e. Neronianus.

5) Aurelius.

6) ponte di Maria, ponte rotto.

7) ponte della marmorata; e Plut. Num. 9.

8) e Suet. Claud. 25 et Cio.

PML. IX, 7. Propterea om. Octavius.

9) e Gell. XVI, 17.

10) i. e. Nervae,

e Lamprid. Alex. Sev. 28.

11) e Livio et al. auct.

12) v. ad reg. VII.

Vix putaverim temere prorsus et ex ingenio fictum esse nomen.

13) videtur e mirabil. desumptum esse.

14) e Varrone V, 146.

15) ex eod. Varrone.

16) v. ad reg. VI, 6.

17) e Reg. Notitiae, ubi bas. Sicinii i. e. S. Maria

Maggiore (cf. Descr. U. III, 2, 214).

18) e Lamprid. Alex. 25.

19) e Spartian.

Sever. 19. 20) e Sueton. Domit. 18. et Heratio of. Porphyrt. in Horat.

epist. I, 10, 8.

21) e corruptelis Reg. et e Frontino c. 11. conflatæ.

22) e codd. BD.

23) e Spartian. Sever. 19.

VIAE. XXIX.

APPIA. Latina. Labicana. Campana. Praenestina. Tiburtina. Collatina.²⁴⁾ Nomentana: *quae Figulensis*²⁵⁾ Salaria. Flaminia. Aemilia. Claudia. Valeria. Ostiensis. Laurentina. Ardeatina. Setina. Quintia. Gallicana.²⁶⁾ Triumphalis. Patinaria. Ciminia. Cornelia. Tiberina. Aurelia. Cassia. Portuensis. Gallica.²⁶⁾ Laticulensis.²⁷⁾

CAPITOLIA. II.

VETVS ET NOVVM.²⁸⁾

Ampitheatra.	II.	Cohortes praetoriae	X.
Colossi.	II.	Cohortes Urbanae	III.
Columnae Coclides.	II.	Cohortes Vigilum	VII.
Macella.	II.	Excubitoria	XIV.
Theatra.	III.	Vexilla communia	
Ludi.	V.	Castra Peregrina	
Naumachiae	V.	Castra Misenatium.	
Nymphaea	V.	Castra Tabellarioꝝ.	
Equi aerei inaurati	XXII.	Castra Leticarioꝝ.	
Equi eburnei ²⁹⁾	XLIV.	Castra Victimarioꝝ.	
Tabulae	} sine numero ²⁹⁾ .	Castra Salgamariorꝝ. ³⁰⁾	
Signa		Castra Silicarioꝝ.	
Arcus marmorei	XXXVI.	Castra Equitum Singularium	II.
Lupanaria	XLV.	Mensae Oleariae	XIII. M. II.
Latinae publicae	CXLIV.		

24) e Frontino c. 6. 25) e Liv. III, 52. 26) priore loco per errorem.

27) i. e. Ianiculensis. Traiana omittitur cum Appia coniuncta. 28) e Varone V, 158. 29) Similis corruptela mirabil. 11. ed. Parthey. 30) e corrupt. N pro Singulariorum.

TABLE XXV

Summary of the results of the experiments on the effect of the concentration of the solution on the rate of the reaction. The rate of the reaction was measured by the amount of gas evolved in a given time. The concentration of the solution was varied by adding different amounts of water to a fixed amount of the reactant. The results are given in the following table.

Concentration of the solution	Rate of the reaction
1.0 M	0.010
0.5 M	0.005
0.2 M	0.002
0.1 M	0.001
0.05 M	0.0005
0.02 M	0.0002
0.01 M	0.0001
0.005 M	0.00005
0.002 M	0.00002
0.001 M	0.00001

The results of the experiments show that the rate of the reaction decreases as the concentration of the solution decreases. This is in accordance with the law of mass action, which states that the rate of a chemical reaction is proportional to the product of the concentrations of the reactants. The results also show that the rate of the reaction is proportional to the square of the concentration of the solution, which is in accordance with the law of mass action for a second-order reaction.

III.

Varia de regionibus.

1) *Plin. nat. hist. III, 66—67.*

Urbem tres portas habentem Romulus reliquit aut, ut plurimas tradentibus credamus IIII. moenia eius collegere ambitu imperatoribus censoribusque Vespasianis anno conditae DCCCXXVI m. p. XIII. CC, 5 complexa montes septem. ipsa dividitur in regiones quattuordecim, compita Larum CCLXV. eiusdem spatium mensura currente a miliario in capite Romani fori statuto ad singulas portas, quae sunt hodie numero XXXVII ita ut duodecim semel numerentur praetereanturque ex veteribus VII quae esse desierunt, efficit passuum per directum 10 XX M DCCLV. ad extrema vero tectorum cum castris praetoriis ab eodem miliario per vicos omnium viarum mensura colligit paulo amplius LXX p. quod si quis altitudinem tectorum addat, dignam profecto aestimationem concipiat, fateaturque nullius urbis magnitudinem in toto orbe potuisse ei comparari. Clauditur ab oriente 15 aggere Tarquini Superbi inter prima opere mirabili. namque eum muris aequavit qua maxime patebat aditu plano. cetero munita erat praecelsis muris aut abruptis montibus, nisi quod exspatiantia tecta multas addidere urbes.

2) *Polemii Sylvi laterculus* (a. 448.)

e cod. membr. Bruxell. n. 10615—10729 ed. Mommsen. in actis
soc. reg. Sax. vol. III, p. 269, cll. VIII, p. 696.

Quae sint Romae:

- 5 *Montes septem*: Caelius, Aventinus, Palatinus (inter quos duos
circus est in valle Murcia), Tarpeius, Esquilinus, Vaticanus et
Ianiculensis.

Campi octo: Viminalis, Codetanus, Agrippae, Octavius, Martius,
Pecuaris, Lanatarius et Brutianus.

- 10 *Pontes VIII*: Aelius, Aurelius, Aemilius, Milvius, Fabricius,
Ercius, Gratiani, Probi et Hadriani.

Thermarum paria X: Diocletianae, Antoninianae, Alexandrinae,
Commodianae, Agrippianae et Suranae.

- 15 *Fora XIII*: Romanum, Traiani, Martis, Vespasiani, Pacis, transi-
torium, Apronianum, magnum, Caesaris, Nervae, Augusti, suarium et
boarium, ubi Cacus habitavit.

Basilicae XI: Iulia, Ulpia, Pauli, Hostilia, Neptuni, Constantini,
Matidiae, Marcianae, vascellaria, floscellaria et Claudii.

- 20 *Aquae XVIII*: Traiani, et Attica, Anena, Claudia, Marcia, Hera-
cliana, Virgo, Iulia, Ciminia, Aurelia, Augustea, Alsitina, Appia,
Severiana, Antoniniana, Alexandriana, Caerulea et Dotraciana.

Obilisci VI.

Circi duo: maximus et Flaminius.

Theatra III: Marcelli, Balbi et Pompei.

- 25 *Columnae cocclides II*: Traiani et Antonini.

Amphitheatra II: magnum et castrense.

Ludi III.

Portae XXXVI.

Arci marmorei tot.

- 30 *Naumachiae . . .*

Vici CCCCXXIII.

Cod. 6. Marcia (?) — eciamcolensis. 8. Viminalis Coditanus — Marcus.

9. e i. e. et — Brucianus. 10. Aurilius. 11. Graciani probz. per com-
pendium et Adriani. 12. thermarum — Deodesiane — Alexandriae.

13 et 14. Al. Com. Agr. in margine a manu antiqua add. — Martisi.

15. Cesares — Augusta sutarium. 18. Mathidie — uacessallaria.

19. Atica. 20. Ciminiana Aurilia Augustea. 21. Antoniana — Cerulea.

26. amphitheatra — castrense. 28. sqq. Porte XXX; VI arcu marmorei;
tot naumachie.

Insularum quadraginta V milia extra horrea publica CCC, domus nobiliorum et fanorum aedes atque pistrina sive religiosa aedificia cum innumeris cellulis martyrum consecratis.

Inter quae omnia VII sunt mira praecipua, id est *Capitolium*, cloacae, 5 aquaeducti, forum Traiani, amphitheatrum, odeum et thermae Antoninianae.

3) *Cod. Paris. 8319. apud Mommsen. acta soc. reg. Sax. II, p. 273.* ipsa quoque domina omnium gentium Roma quatuordecim stadiis et pedibus centum atque viginti longa primitus fuerit, nondum adiectis 10 his partibus, quae multum congeminasse maiestatis eius magnificentiam visuntur. *)

4) *Ex historia Olympiodori (saec. V.) apud Photium bibl. cod. 80 p. 63 a ed. Becker.*

ὅτι ἕκαστος τῶν μεγάλων οἴκων τῆς Ῥώμης, ὡς φησιν, ἅπαντα 15 εἶχεν ἐν ἑαυτῷ ὅποσα πόλις σύμμετρος ἡδύνατο ἔχειν, ἱππόδρομον καὶ φόρους καὶ ναοὺς καὶ πηγὰς καὶ λουτρὰ διάφορα· διὸ καὶ ὁ συγγραφεὺς ἀπεφθέγγετο

εἰς δόμος ἅστυ πέλει· πόλις ἅστυα μυρία κεῖθι.
ἦσαν δὲ καὶ λουτρὰ δημόσια παμμεγέθη. αἱ δὲ Ἀντωνιαναὶ οὕτω 20 καλούμεναι εἰς χρεῖαν τῶν λουσομένων καθέδρας εἶχον παρακειμένας χιλίας ἑξακοσίας, ἐκ μαρμάρου κατασκευασμένας ἑξετοῦ· αἱ δὲ Διοκλητιαναὶ ἐγγὺς διπλασίους. πῶ τε τείχος τῆς Ῥώμης μετρηθὲν παρὰ Ἀμμιωνος τοῦ γεωμέτρου, καθ' ὃν καιρὸν Γότθοι τὴν προτέραν κατ' αὐτῆς ἐπιδρομὴν ἐποιήσαντο, εἴκοσι καὶ ἑνὸς μιλίου διάστημα ἔχον ἀπεδείχθη.

5) *Ex historia Ecclesiastica Zachariae (saec. VI.) ab Angelo Maio Script. Vet. t. X praef. p. XII—XIV Latine edita; vocabula quaedam in Syriaco textu tam corrupta sunt, ut sensus nullus inde extricari posse videatur.* Mai. (cf. Preller Region. p. 237.)

30 *Breviarium est, rebus Christianis interpolatum, in fine magis integrum.*

De urbis Romae ornamentis. Ornamentorum Romanae Urbis haec brevis historia est. Inprimis rerum copia atque tranquillitas, qua eius

1. orrea publica.

2. pestrina.

3. cellolis.

4. *Cod. ianicolum.*

6. turme Antoniane.

*) i. e. civitate Leonina. *Cod.* magnificentia — visitur.

Cod. U. R. topogr.

cives fruuntur, permagna ac multiplex est. Deliciae eiusdem et commoditates superbae atque magnificae, quales nimirum admirabilem urbem decent. Porro ornatuum eius praestantia praeter ea, quae in interioribus aedibus sunt, puta columnarum, in atrijs domesticis elegantiam ambitumque eorum et excelsitatem, talis tantaque est, ut civitati quaquaversus admirabili prorsus congruat. Sunt in ea Apostolorum ecclesiae XXIV, Basilicae duae magnificae, in quibus imperator habitat, convenientque coram eo senatores quotidie, Viae magnae atque spatiosae CCCXXIV, Capitolia duo, Signa aurea Deorum magna LXXX, eburnea item Deorum LXVI, Domus quadraginta sex mille sexcentae et tres, Palatia MDCCLXXXVII, Fontes aquam eructantes MCCCLII, Pistores CCLXXIV, qui panem civibus suppeditant, praeter eos, qui eundem panem vendentes Urbem circumeunt. Sepulcra VM, in quibus congesta sepeliuntur cadavera. Bases magnae marmoreae XXXI. Signa aenea MMDCCLXXXV imperatorum aliorumque ducum; similiter alia aenea XXV, referentia Abrahamum, Saram regesque de stirpe Davidis, quae Vespasianus imperator Romam detulit post deletam Hierosolimam cum eiusdem urbis portis aliisque monumentis. Colossi duo. Columnae cochlides duae. Circi duo. Theatra XXXI. Aedificia obstetricibus destinata duo, parturientibus autem quatuor. Amphitheatra XI. Equi aenei grandes atque magnifici XXII. Balinea DCCCCXXVI. Arvilicon IV. Tiron ankaphtrion XIV. Phrennapoli equorum peregrini aeris duo. Xysti XLV. Officinae aromatariae MMCCC. Carceres CC LXXXI. Prope loca ludis publicis destinata latrinae CCLIV. Amprochi, ob urbis custodiam DCLXXIII, quos inter praesident septem. Portae urbis XXXVII. Ambitus urbis XXIM DCXXXVI pedes, quae sunt quadraginta passuum milia. Latitudo vero ab ortu ad occasum milia pass. XII, a septen-

-
7. Imo XXVI, nisi basilicas II addideris. 8. vine = vici. 10. domus = insulae. 11. palatia = domus. — fontes = lacus. 12. pistores = pistrina. 14. Sepulcra i. e. coemeteria Christiana. Bases i. e. arcus. 20. Inde a theatris cum nomina tum numeri mire corrupti sunt Zachariae vel Mail erroribus. Ita v. 20. XXXI e tria videtur corruptum esse, aedificis obstetricum et parturientium nannachiae et nymphae designantur. 21. Pro XI i. II. 22 et 23. Ex Graeco exemplari quod transtulisse Zacharias putandus est, restituantur oportet: Koor. (i. e. cohortes) bigilon VII. hontinon ekkubitoria XIV. Vexilla politicorum equitum et peregrinorum duo. 23 et 24. xysti = lupanaria. officinae aromatariae = mensae oleariae. — carceres = loca sc. in circo maximo, itaque legendum est CCCLXXX. prope loca ludis publ. destinata. Latrinae. 25. amprochi (i. e. parochi) = vicomagistri. quos inter praesident septem = curatores XXVII, num. corr.

trione ad meridiqm milia pass. XIII. Utinam fidelis Deus prosperitatem eius futuram praeterita maiorem faciat, quandoquidem urbs haec universi Romani imperii decus est.

6) *Cod. Bobiens. membr. saec VIII vel IX. collatus cum cod.*

5 *Cur. B nunc Vindobon. CCCXXII. (Preller p. 37)*).*

Exstat in pluribus codd. recent. velut in cod. Reg. d' Urbin. 452 Barberin. 809, Voss. 4. 24. atque in codd. Notitiae.

incipiunt nomina VII montium aeternae urbis romae.

10 tarpeius nunc aquarum nomina quae usibus aeternae urbis formarum
aesculinius constructionibus adiectae sunt indicemus:

palatinus I. Claudia inuenta et adducta est a claudio caesare.

caelius II. marcia inuenta est et adducta a marco agrippa.

auentinus III. traiana inuenta adducta a traiano augusto.

15 quirinalis IIII. tepula item a marco agrippa inuenta deducta est.

uiminalis V. iulia inuenta ab aureliano perductaque est.

VI. alsiatina item inuenta perducta est a claudio caesare.

VII. alexandrina inuenta perducta est ab alexandro.

VIII. uirgo inuenta deducta est ab agrippa caesare.

20 VIII. drusia inuenta perductaque est a druso.

praeter has repletur etiam indigenis nymphis, quas admiratus uergilius aeneam + talit' italian' dx nymphae laurentes nymphae genus
amnis unde est (Aen. VIII, 71).

7) *Cod. Vindob. saec. XI. No. 85 fol. 58 membr. (Preller p. 29),*

25 *a me collatus.*

Viae sunt Romae urbis numero XXX: Traiana, Appia, Latina, Lavicana, Praenestina, Tiburtina, Nomentana, Salaria, Flamminia, Aemilia, Claudia, Valeria, Annia, Aurelia, Campana, Hostensis, Portuensis, Ianiculensis, Laurentina, Ardiatina, Setina, Tiberina, Quintina, Cassta, Gallica, Cornelia, Triumphalis, Patinaria, Asinaria, Ciminia, Baticanus qui et Salustius, diacriculensis.

*) De septem montibus Romanae urbis. — septem montes Urbis Romae. — Exquilinus. — Palatinus] om. — Caelius. — De aquarum ductibus Romam irrigantibus. — nunc nomina quorum — indicemus. — I. est et add. — II. et adducta] om. — III. et adducta est. — IV. inuenta adductaque est. — V. aurelio. — VI. perductaque. — VII. perductaque. — VIII. deductaque. — IX. Drusio — virgo est in ea taliter. Scribendum videtur: taliter inter alia retulit dixisse. — italian' uterque. — dixit — nymphae ds, — Nymphae genis,

8) *Cod. Lat. Voss. 4. n. 24 Chart. (cod. Reg. e.)*

NOTITIA LOCORVM | VRBIS ROMAE.

Viae Numentana XXX.

- Graiana, Appia, Latina | Lavicana | Prenestina | Tiburtina, Numentana |
 5 Salaria, Flaminia, Aemylia, Claudia, Valeria | Annia, Aurelia, Asinaria |
 Campania, Hostensis, Portuensis, Ianiculensis, Casta | Laurentina,
 Gallica, Ardea|tina, Cornelia, Setina, Tiberina, Quintia, Triumphalis,
 Patinaria, Cyminia.

MONTES VII.

- 10 Caelius. Auentinus. | Tarpeius, Palatinus. | Dianiculensis, Esquilinus | *)
 qui et Sallustius.

THERMAE IX.

Ticiani | Comodianae | Antonianae | Decianae | Agrippinianae | Ale-
 xandrianae | Constantinianae | Traianae | Severianae.

15 AQVAE.

Traiana, Amnia, Attica, Claudia, Martia, Herculea, Cerulea, Iulia
 Augusta, Appia, Absantimia, Cyminia, Aurelia | Damna|ta | Virgo |
 Tepula, Severiana | Antoniana Alexandrina.

EXPLICIT.

- 20 Ex V. C. Post Isidori Originum lib. haec *bona fide* descripsi
 Ao. CIO. CI. C.

Tum in novo folio scripta sunt *nomina aquarum* rell. ut supra.

Denique a manu recent. De origine situque et qualitate | Urbis
 Romae principium. **)

- 25 Remus, et Romulus duo fratres . . . et Romam sibi ciuitatem aedi-
 ficauerunt, deinde orta est contentio inter eos de cuius nomine
 vocaretur civitas: exierunt ergo in montem Auentinum, ut ibi
 caperent augurium, deinde a militibus Romuli interfectus est Remus,
 hinc Roma dicitur a Romulo conditore suo.

- 30 De septem montibus Romae (ut supra e cod. curiosi B.).
 Septem montes Urbis Romae, videlicet Tarpeius, Esquilinus, Pala-
 tinus, Celius, Auentinus, Quirinalis et Uiminalis.

De aquarum ductibus Romam rigantibus (ut supra).

*) Omissus est Vaticano.

**) Legitur etiam in cod. Vindob. CCCXXXIII (Endlicher p. 233).

9) *Cod. Monac. Notitiae Dignitatum 794 memb. fol. 124. — (pleraque e Pauli lexico excerpta).*

De montibus Romae.

Aventinus mons intra urbem dictus quod rex Albanorum Aventinus
5 ibi sit sepultus et bello extinctus.

Celias mons dictus a Cele quodam ex Etruria qui Romulo auxilium
adversus Sabeos proebuit.

Palatinus mons a templo Quirini i. e. Romuli appellatus, sive
quod ibi Quires i. e. Sabeos heret. *)

10 Viminalis mons a silva viminum appellatus.

Tarpeius mons appellatus quod ibi Tarpeia virgo obruta sit clipeis
Sabinorum.

Vaticanus mons appellatus, quod expulsis Etruscis Romanus populus
vatum responso potitus sit.

15 *De portis Romae.*

Colatina porta a Colatia oppido Romae vicino appellata eo quod ibi
res vel opes aliarum civitatum fuerant collatae.

Catularia porta Romae dicta est quia non longe ab ea ad placandum
caniculae sidus frugibus inimicum rufae canes immolabantur ut **)

20 fruges flauescentes ad maturitatem perducerentur.

Capena porta antea camena vocata a proximo luco Camenarum;
dicta est autem postea Capena sive quod Romanis bello laborantibus
auxilio venientes ea intraverunt Capenates sive quod eadem Capuam
exeatur.

25 Capitolini porta vocitari coepta est a Capitolio quod antea Tarpeia
dicebatur, est autem in loco adeo praecipiti, ut non possit ea intrari.
Ruduscolana ***) porta dicta est quod de ea ad rus colendum
exirent, vel quod rudis et impolita sit relicta, vel quia rudo vel aere
fuerit vincta.

30 Fontinalis porta a fontinalibus hoc est festis fontium appellata. festa
enim ****) fontium fontinalia dicebantur.

Flumentana porta est appellata quod Tyberis partem ea fluxisse af-
firmant.

35 Lavernalis porta a lavernionibus dicta quia in eius luco obscuro
furta fiebant.

*) i. e. haberet; permutantur Palatinus et Quirinalis,

**) *Cod. et.*

***) *Cod. Rudus colona.*

****) *Cod. . . . N.*

- Minuacia porta dicta est ab ara proxima Minuati quem deum putabant.
 Mugionia porta dicta est a Mugio quodam qui eidem tuendae praefuit.
 Minutia porta appellata est quod sacello Minutii proxima esset.
 5 Navalis porta a vicinia navalium dicta.
 (P) iacularis porta est dicta propter aliqua piacula quae ibidem fiebant.
 Pandana porta dicta est quod semper panda, i. aperta esset. quod Galli Senones pepigerant, Capitolium obsidione liberantes ut ea
 10 semper pateret.*)
 Quirinalis porta dicitur quod in ea in collem Quirinalem itur sive quod proxime eam est Quirini sacellum.
 Romana porta a Sabinis appellata est quod per eam proximus eis aditus esset.
 15 Ratumena porta a nomine cuiusdam aurigae est appellata.
 Salutaris porta dicta est ab aede Salutis quae eidem proxima fuit.
 Sancualis porta est dicta eo quod aedi Sancuali***) esset proxima.
 Viminalis porta et collis appellatur quod ibi viminum silva fuisset.
 Carmentalis porta a Carmente Nicostrata Evandri regis matre quae
 20 Latinas litteras repperit est appellata.

De viis Romae.

- Appia via et aqua ab Appio Claudio est appellata.
 Cassia via a Cassio censore munita et appellata est.
 Flaminia via a Flaminio est consule appellata. Flaminius quoque
 25 circus ex eiusdem est nomine vocitatus.
 Sacra via in urbe appellata eo quod ibi foedus post praelium inierunt Romulus et Tadius.
 Salaria via Romae est appellata quia per eam Sabini sal mari deferrebant.

- 30 10) *Cod. Paris. Lat. 7651 saec. VIII. fol. 218 (Mommson, Hermes 3, p. 303).*

- Urbs omnis dividitur in sex partes, id est templa domos vicos insulas plateas et angiportus. Templa sunt loca diis sacrata. Domus publica aedificia, id est theatra amphitheatra circi balneae sive
 35 termæ nimpheta culinae pistrina yppodromi et reliqua. Vici sunt

*) Verba quod Galli — pateret] in col. priore e regione enuntiati Panda — esset] quod in col. altera legitur collocata et ad Capitol. port. relata sunt.

**) Cod. edis ancua.

publicae constructiones mansionum. Insulae qui inter vicos sunt horti. Plateae viae latae a porta in portam. Angiportus (*corr. in angiportas*) viae angustae inter minores vicos, quae exitum ad muros aut nullum aut angustum habent.

- 5 11) *Io. Lydus* fgm. Cāseolino de mensibus p. 118 ed. Bekk. (cf. Becker de Romae vet. mur. atq. portis p. 62).

ὄνομα[τα δὲ αὐτῶν*) ὄρος Παλ]ατίνον, Ἑσκυλίον, Ταρπήϊον, Ἀβεν-
τίνον, Τιβορ**) [ἴνον ἢ Βατικανόν, Καί]τιον, Βιμινάλιον. [παρὰ] δὲ
τοῖς ἀρχαίοις ἐτέρως, οὐ[τως· Ἀβεντῖ]νος, Καίλιος [Ἑσ]ύλιος, Κα-
10 πιτωλίος, Βελινγύσιος, Κυ[ρινά]λιος, Παλα[τίνος].

12) *Aethici cosmograph. E. edd. Lat. Voss. n. 60 saec. X vel XI. fol. membr. exscripti.* (cf. Pomp. Mela ed. Gronov. 1722 p. 716.)

- Fluuiorum rex pulcher Tyberis cui primatum aeternae urbis Romae singularis tribuit magnitudo. Nascitur ex monte Appennino. currit
15 milia. CCCC. per urbem sacram gēminatur. et facit insulam regioni quartae decimae. ubi duo pontes appellantur. Post iterum ubi unus effectus per pontem Lepidi qui nunc abusive a plebe lapideus dicitur iuxta forum boarium quem Cacum dicunt. transiens adunatur. gratissimo sono depictus uocibus suorum turbinum et maritimas
20 naues suscipiens et mediterraneas adducens. ex Etruria uel Sabinis ingressus per domni Petri apostoli portam inter Ostendensem portam quae est domni Pauli apostoli. et uiam portuensem quae est sancti Felicis martyris urbem egreditur. quae naues de portu urbis ad dominam totius mundi Romam ascendunt.

- 25 13) *Basis Capitolina* (Smet. 53, 7. Grut. 249, 8. Murator. 604 sqq. Cf. Preller p. 42. 245, Jordan, nuove memorie dell' Instit. p. 216 sqq. Hermes 2, 415. Ego de v. et hon. Agricolae p. 15).

- In fronte: IMP. CAESARI. DIVI | TRAIANI. PARTHICI FIL | DIVI.
30 NERVAE. NEPOTI | TRAIANO. HADRIANO | AVG. PONTIF.
MAXIMO | TRIBVNIC. POTESTAT. XX | IMP. II. COS. III. P. P. |
MAGISTRI. VICORVM. VRBIS | REGIONVM XIII.

In latere dextro (frontem adspicienti) a sinistra.

*) sc. τῶν ἐπὶ λόφων.

**) Tiberinus mons a via Tiberina dictus est Ianiculensis, quo Vaticanus comprehenditur, Κάτιον in Κάλιον corrigendum. Alio modo lacuna expletur ab Hasio: Τιβορτίνον ἢ Ἰανουάκιον, Κίστιον, a Beckero Τιβερίανον ἢ Κάλιον, Κυρινάλιον.

L. CEIONIO. COMMODO. SEX. VETVLENO. CIVICA. POMPEIANO.
COS (a. 136).

[col. I]

REG I

CVR seq. nomen I DENVNCIAT seq. nomen

1 VICO CAMENARVM

seqq. quatuor nomina et sic deinceps

[col. II]

2 VICO DRVSIANO

3 VICO SVLPICI VLTERIORI

4 VICO SVLPICI CITERIORIS

5 VICO FORTVNAE OBSEQUENT

6 ICO PVLVERARIO

7 ICO HONOR ET VIRTVT

8 VICO TRIVM ARARVM

9 VICO FABRICI

REG X

10 VICO PADI

[col. II]

11 VICO CVRIARVM

12 VICO FORTVNAE RESPICIENT

13 VICO SALVTARIS

14 VICO APOLLINIS

15 VICO HVIVSQVE DIEI

REG XIII

16 VICO FIDH

17 VICO FRVMENT

18 VICO TRIVM //I RVM

19 VICO CAESETI

20 VICO V' //II

21 VICO LACI MILIARI

22 VICO FORTUNAT

23 VICO CAPITIS CANTERI

24 VICO LARVM ALITVM

25 VICO NOVO

26 VICO LORET MINORIS

27 VICO ARMILVSTRI

v. 3 Extrema littera evanida.

v. 16 Duo extremae litterae evanidae.

v. 18 Antiqua apographa Trium viarum.

v. 20 Apographa Valerii.

- 28 VICO COLUMNAE LIGNEAE
 29 VICO MATERIARIO
 30 VICO MVNDICIEI
 31 VICO LORETI MAIORIS
 32 VICO FORI, HAE DVBIAE

In latere sinistro

[col. I a sinistra]

REG XII

- 33 VICO VENERIS ALMAE
 34 VICO PISCINAE PVBLICAE
 35 VICO DIANAE
 36 VICO L////CHOS
 37 VICO TRIARI
 38 VICO ///ANI SALIENTIS
 39 VICO LACI TECTI
 40 VICO FORTVNAE MAMMOSAE
 41 VICO COMPITI PASTORIS
 42 VICO PORTAE RVDVSCVLANAE
 43 VICO PORTA NAEVIA

[col. II]

- 44 VICO VICTORIS

REG XIII

- 45 VICO CENSORI
 46 VICO GEMINI
 47 VICO ROSTRATE
 48 VICO LONGI ACVILAE
 49 VICO STATAE SICCIAE
 50 VICO QVADRATI
 51 VICO RACILIANI MINOR
 52 VICO RACILIANI MAIORIS
 53 VICO IANUCLENSIS
 54 VICO TRVTIANO

[col. III]

- 55 VICO LARVM PVGI/LIVM
 56 VICO STATVA/V/////
 57 VICO SALVTARIS

v. 32 TVN litterae evanidae. v. 36 Litterae H et S incertae, OEIOS
apographa. v. 38 *Silani salientis* probabiliter *Hübnerus*. v. 48 Litterae
 G I et Q mutilae, sed certae. v. 55 Litterae R et RA non prorsus certae,
 RVRALIVM legit *Smetius*. v. 56 VALERIANAE *apographa antiqua*.

- 58 VICO PAVLI
 59 VICO SI//LVC/I
 60 VICO LVC
 61 VICO PACRAI
 62 VICO LACI RES ///
 63 VICO SAVFEI
 64 VICO SERGI
 65 VICO PLOTI
 66 VICO TIBERINI

His addantur reliquarum regionum vici de quibus cf. Iordan. I. l.

67 I ab Cylopiis, in confinio reg. II.	83 VIII „ ? laci Fuhdamii [Tac. histor. III, 69]
68 II Capitis Africae	84 „ „ ? Scauri
69 III Iovis Fagutalis	85 „ „ ? longus *)
70 IV sandaliarius	86 IX „ ? Bellonae
71 „ aut V. cyprius	Prorsus incerti:
72 „ „ sceleratus	87 Vicus Caeseris [?]
73 V Vicus Africanus	88 „ Corneli
74 „ „ patricius	89 „ Fannii
75 „ „ castrorum	90 „ Fortis Fortunae
76 VI „ Insteianus	91 „ Licinianus
77 „ „ portae Collinae	92 „ Iorarius
78 VII „ Minervius	93 „ sobrius
79 VIII „ unguentarius	94 „ stabuli [?] proconsulis
80 „ „ iugarius	95 „ Strobili
81 „ „ bubularius novus	96 „ viridiarii
82 „ „ Tuscus	

Praeterea adhiberi poterunt nomina vicorum in coloniis reperta, velut Arimini (Cluver. Ital. ant. p. 664), Antiöchiaë, (arch. Ztg. IX p. 396 rel.). In quibus cum Puteolis regio portae triumphalis (Henzen n. 6481), Praeneste femina a porta triumphale (Grut. 79, 3) commemoratur, eae quoque locorum designationes quibus praepositiones *a* vel *de* vel *inter* praemittuntur, pleraeque ad vicos spectare videntur.

v. 59 et 60 Lectio incerta. Ita legit Iordan. Sex lubei // simi publici Smet. al. semi publici / lucei Ligor. lucani Hirschfeld. v. 61 Extréma littera incerta Pacratilli Ligor. pacratil lucund pacratili Lactus. patratilli Smet. v. 62 apographa restituti recte.

*) Inscr. Vaticana a Gerharδο exscripta: Imp. Caesarē (Traiano Hadriano) via nova strata lapide | per medium forum pecuar | a summo vico longo ad | arcum functum Capitolio | ex conlatione mani pretii | possessorum circa forum et ne | gotian-tium item collegii quae a. | tingunt eidem foro | II viratu. . . videtur quidem colonialis esse sed urbis vitum imitari. Ceterum in vico longo habitavit L. Volum-nius eos. cum uxore Virginia (Liv. X, 23); erravit igitur Iordanus, eum homines locupletes nobilesque in vicis habitasse negavit l. l. p. 239.

IV.

Itineraria Urbis.

1. Einsidlense saec. VIII.

una cum sylloge inscriptionum Romanarum omnium antiquissima.

E cod. membr. Einsidl. ab Haenelio v. cl. descriptum et editum in Archiv. philol. Seebod. et Jahn. tom. V, p. 115 sqq.

1

IN PONTE TIBURTINO.

Imperante dn̄ piissimo ac triumphali semp iustiniano piissimo
aug. ann XXXVIII. Narses uir gloriosissimus ex præposito sacri
palatii. cons. atq. patricius post uictoriam parthicam. ipsis eorum
regibus celeritate mirabili. conflictu publico superatis atq. pstratis.
libertate urbis romæ ac totius italiæ restituta. pontem uiæ salariæ
usq. ad aqua a nefandissimo totila tyranno destructum. purgato
fluminis alueo in meliorem statum qua quondā fuerat renouauit.

2

IN IPSO PONTE IN OCCIDENTE.

Qua bene curuati directā. ē. semita pontis

Atq. interruptum continuatur iter.

Calcamus rapidas subiecti gurgitis undas

Et lib& iratæ cernere murmur aquæ.

Ite igitur faciles p̄ gaudia ur̄a quiritēs.

Et narsim resonans plausus ubiq. canat.

Qui potuit rigidas gothorū subdere mentes.

Hic docuit durū flumina ferre iugum.

3

IN PONTE S̄CI PETRI.

IMP. cæsar diui traiani parthici filius. diui neruæ nepos. traianus
hadrianus augustus. pontif. maxim. tribunic potest. XVIII cos. III.
4 pp. fecit. *IN ADRIANIO.*

Imperatori cæsari. diui marci antonini pij germanici. sarmatici
filio. diui pii nepoti. diui hadriani p̄nepoti. diui traiani parthici
abnepoti. diui neruæ adnepoti. lucio aelio aurelio comodo augusto
sarmatico germanico maximo britanico. pontifici maximo. tribuniciaē
potestat. XVIII imperat. VIII¹ consuli. VII patri patriæ. *IN ALIO
LOCO PLENIUS. SCRIPSI.*

5

IMP cæsari L aurelio uero aug armeniac. med. parthic. pontific.
III. tribunic pot. VIII imp. V cos. III pp.

L ælio cæsari diui hadriani augusti filio. cos. II.

6

IN ARCU S̄CI PETRI.

Quod duce te mundus surrexit in astra triumphans.

Hanc constantinus uictor tibi condidit aula.

7

Imppp. clem̄tissimis. *IN ARCU INTUS ROMÆ.*
felicissimis toto orbe uictorib. DDD NNIS. arcadio honorio. theodosio.
AUGGG. ad perenne indicium triumpho

quo gētarū natione in omne æuum dom extr. arcum. simulacris eoꝝ

8

trōp^a æisq. decora. S. P. Q. R. totius operis splendore. *INTUS
ROMÆ*

FL. philippus. UC. præfectus urbi. Nimphiū. sordiu squalore
fœdatu & marmorum nuditate deforme. ad cultū pristinu reuocauit.

9

IN FORMA UIRGINIS.

Ti claudius drusi fl. Cæsar augustus germanicus. pontifex. max.
trib potest. imp. XI pp. cos. desig III. arcus ductus. aquæ uirginis.
disturbatos per c cæsare. a fundam̄tis nouos fecit ac restituit.

IN AB

10

Iustitiæ sedes. fidei domus. *SIDA S̄CI PETRI.* aula pudbris.
haec ē qua cernis pietas qua possidē omnis. Quæ patris & filii
uirtutibus inclyta gaudē. Auctoreq. suū genitoris laudibus aequat.

11

IN AM

Scandite cantantes dño *BONE S̄CI PETRI.* dnmq. legentes.
12 Ex alto populis uerba superna sonent. *EX ALERA PARTE.*

- 13 Pelagius IUN. EPISC. di. famulus fecit curante iuliano pp. SCD.
 13 IN THEATRO. Petronius maximus. VC. praefectus urbi. curauit.
 14 IN COLUMNA TRAIANI.

- Senatus populusq. romanus. imp. caesari diui neruae f. dacico. pontif. maximo. trib. pot. XVII imp. VI cos. VI pp. ad declarandu quante altitudinis mons & locus tantis operibus sit egestus.
 15 IT IBIDEM. S. P. Q. R. imp. caesari diui traiani parthici. f. diui neruae nepoti traiano adriano aug. pont. max. trib. pot. II. cos. II. qui prius omniu principu & solus remittendo sestertiū nouies milies centena milia. N. debitu fiscis. n. p̄sentes tantu ciues suos.
 16 sed & posteros eorum praestitit hac liberalitate securos. IULIA AUG. MATER AUGG. & gastroru matronis restituit. SABINA AUG. MATRONIS. IN ARCU PROXIMO PONTI PETRI.

- Imperatores caesares. DDD NNN. gratianus ualentinianus & theodosius pii felices semp auggg. arcu ad concludendum opus omne porticu maximaru aeterni nominis sui pecunia ppria fieri ornario iusserunt. IN THERMIS DIOCLETIANI.

DD. NN. diocletianus & maximianus inuicti seniores augusti patres imperatorum & caesarum & DD. NN. constantius & maximianus inuic. augg. & seuerus & maximinus nobilissimi caesares thermas felices diocletiani aug. fris sui nomini consecrauit. coemptis aedificiis p tanti operis magnitudine. omni cultu pfectas romanis suis dedicauerunt.

- 19 IN PORTA PRAENESTINA.

Ti. claudius drusi & caesar augustus germanicus. pontif. max. tribunicia potestate. XI cos. V imperator. XXVII pater patriae aquas claudias ex fontibus qui uocabantur caeruleus & curtius. a miliario XLV. Ite aniena noua a miliario LXII. sua impensa in urbe pducendas curauit. IT. IN IPSA PORTA.

- Imp. caesar uespasianus aug. pont. max. trib. pot. ij. imp. VI. cos. III. desig. IIII p.p. aquas curtia & caerulea pductas a diuo claudio & postea intermissas dilapsasq. p annos VIII. sua impensa urbi restituit.

- 21 Imp. caesar diui f. uespasian. IT. IN IPSA. aug. pont. max. tribunic. pot. X imp. XVII pater patriae. censor. cos. VIII. aquas

curtia & cæruleam p̄ductas a diuo claudio. & postea a diuo uespasiano patre suo urbi restitutas cū a capite aquarū solo uicustate dilapsæ essent. noua forma reducendas sua impensa curauit.

22 Ualens & gratianus pii felices ac triumphatores semp augg. porticus areasq. celloliuiæ adornatu urbis suæ addi dedicariq. iusserunt.

23 C. dillio. a. f. ser. uoculæ. trib. milit. leg. I. III. uiro. uiarū curanda. r. q. quinc. ponti. & bithiniæ. trib. pl. pr. leg. in germania leg. XXII. primigeniæ heluiæ. T. F. procula uxor fecit.

24 *IN PONTE SUPERIORE TRANS TIBERIM.*

Domini nr̄i imperatores cæsares. F. L. ualentinianus pius felix maximus uictor ac triumph. semp aug. pont maximus germanic. max. alamann. max. franc. max. gothic max. trib. pot. VII imp. VI cos. II p. p. p. Et fl. ualens pius felix max uictor ac triumph. semp aug. pont max germanic max. alamann max. franc max gothic. max. trib. pot. VII Imp. VI cos. II. p. p. p. Et fl. gratianus pius. felix max uictor ac V germanic V triumph. semp aug. pont. max. max alamann. max franc. max gothic max trib pot. III imp. II. cons. I p. p. p. pontē felicis nominis gratiani. in usum senatus & populi rom. constitui dedicariq. iusserunt. *PROPE PONTE*

25 *BALINEUM IULIORUM & KARIORUM
IN ABSIDA SCAE ANASTASIAE*

Antistes damasus picturæ ornatat honore.

Tecta quibus n̄c dant pulchra m̄c̄alla decus.

Diuite testat̄ ptiosior aula nitore.

Quos rerū effectus possit habere fides.

Papæ hilari meritis olim deuota seueri.

Nec non cassiae mens dedit ista dō.

26 Forū populo romano. *IN FORO PALATINI.* domini & principes nr̄i ualentinianus ualens & curante flauio eupraxi. UC.

27 *IN AECLISIA*

Culmen apostolicū cū cæ SCAE SAUINAE laetinus haberet.

Primus & in toto fulgeret episcopus orbe.

Hæc quæ miraris fundauit presbiter urbis.

Illyrica degente p̄trus uir nomine tanto

Dignus ab exortu xristi nutritus in aula

Pauperibus locuples sibi pauper qui bonā uitæ

Præsentis fugiens meruit sperare futura.

28 *IN ABSIDA SCI PANCHRATII.*

Ob insigne meritū & singulare beati panchratii martyris beneficium basilicam uetustate confecta extra corpus martyris neglecti antiquitatis extrueta. Honorius eps di famulus abrasa uetustatis mole ruinaq. minante. a fundamētis nouiter plebi di construxit. & corpus martyris quod ex obliquo aulae iacebat altari
29 insignibus ornato metallis loco proprio collocauit. *IN OBELISCO BATICANO.*

30 *Dino cæsari diui iulii augusti cæsari aug sacrum. IN UIA APPIA*
Senatus populusq. romanus clium martis pecunia publica in
31 planitie redigenda curauit. *IN ARCU IN CIRCO MAXIMO*

Senatus populusq. romanus. imp. titō cæsari diui uestrasiani. f. uestrasiani augusto pontif max trib. post. X. imp. XVII. pos. VIII. p. p. principi suo. qđ pceptis patriæ consiliisq. & auspiciis. gente iudæorū domuit. & urbe hierusolyma omnib. ante se ducibus regib.
32 gentibus aut frustra pēta aut omnino intemptata deleuit. *IN SEPTIZONIO.*

Imp. cæs. diui. m. antonini. pii. germ. sarm. fil. Diui cōmodi frater. Diui antonini pii. nep. Diui hadriani pronep. Diui traiani parth. abnep. Diui neruæ.

33 *INFR. P. XXII. INAG. P. XXVI. IN MONUMENTO M. Camurius.*
p. f. rom. soranus. hoc monumentū herede. NON. sequitur. sed hoc monumento ullius candidati nomen inscripsero ne ualea. *AD*
34 *SCM SEBASTIANUM.*

O quā cito paruulis serenitas nutrimentorū ad cruciatū uitā
35 pducere cogitasti. *IN BASI*

DN. constantino maximo pio *CONSTANTINI* felici ac triumphatori semp augusto ob amplificatā toto orbe rem publicā factis consultisq. S. P. Q. R. Dedicantē anicio paulino iuniore. C. U. cons.

36 *ord. præf. urbi IN ARCU*

Imp. cæs. lucio. septimio. M. fil. seue *SEUERI* ro pio pertinaci. aug. patri patriæ. parthico. arabico. & parthico. adiabenco pontif. maximo. tribunic. potest. XI. imp. XI. cons. III. procons. et imp. cæs. M. aurelio. L. fil. antonino. aug. pio felici tribunic. potest. VI. cons. procons. p. p. optimis fortissimisq. principibus ob rem publicā restitutā imperiumq. populi romani ppagatū insignibus uirtutibus

37 *eorū domi forisq. S. P. Q. R. IN CAPITOLIO*

Senatus populusq. romanus incendio consumptū restituit diuo uestasiano augusto. S. P. Q. R. Imp. cæss. seuerus et antoninus. pii. felic. aug. restituerunt. S. P. Q. R. aedem concordiae uetustate. conlapsa. in meliore faciem opere & cultu splendidiore restituerunt.

38 *IN ARCU CONSTANTINI.*

Imp. caes. fl. constantino maximo P. F. augusto. S. P. Q. R. qđ instinctu diuinitatis mentis magnitudine cū exercitu suo. tam de tyranno qua de omni eius factione uno temp iustis rem publica ultus est armis. arcum triumphis insigne dicauit. liberatori urb. fundatori quietis.

39 Senatus populusq. *AD. VII. LUCERNAS.* romanus diuo tito diui uestasiani. f. uestasiano augusto.

40 S. P. Q. R. imp. cæs. diui *IN CAPITOLIO* antonini. fl. diui ueri parth. max. fratr. Diui hadriani. nep. Diui traiani parth. nep. Diui neruæ abnep. M. aurelio antonino aug germ sarm. pontif maxim. tribunic. pot. XXX. imp. VIII. cos. III. p. p. quod oms omniū ante se maximorū imperatorū glorias suppressus bellicosissimis
41 gentibus delctis aut subactis. *IBIDEM.*

Libertati ab imp. nerua calari aug anno ab urbe condita.

42 *DCCCXXX. XII. XXIII.* oci restitu. S. P. Q. R. *IBI*

Cemoniū rufium albinum UC. cons. filosofum. rufi uolusiani bis ordinarii cons finiū. senatus ex consulto suo qđ eius liberis post caesariana tempora id est post annos. CCCLXXX. & I.

43 auctoritate decreuerit. FL. magnus ieiunarius. UC. curstatuarū. *IBI*

Pictati augustæ. X. S. C. quod factū est. D. haterio agrippa. C. sulpicio. galba cos. TI. claudius cæsar. aug. germanicus pontif.

44 max. trib. pot. III. cos. III. imp. III. p. p. dedicauit. *IBI.* Locus

45 adsignatus ab nigro & cosconiano. cur operū publicorū. *IBI.*

Ti. claudius dursi. f. cæsar. aug. germanicus pontif. max. trib. potest. V. cos. III. desig. III. imp. X. p. p. ex. S. C. III. C. calpetanum rantium sedatum mæroniū. M. Pæroniū lurconem. T.

46 satrium decianū curatoris tabulariorū publicorū. fac. cur. *AD TIBER*

Imp. diocletianus & maximianus augg. ppurgatis fontiu riuus & itinerib eoꝝ ad perenne usum reffectis. Tiberino patri aquarū omniū. & rectoribus admirabiliū fabricarū priscis uiris honori dederunt. curante aquas. L. aelio dyonisio. CU.

47 *IN MONUM IN VIA SALARIA.*

Cn. domitius primigenius & afrania burri lib. cenis coniuges. uiui fecerunt sibi & libertis libertasq. suis posterisque eoru in fronte.

48 p. XXXV. H. M. N. N. S. *ITEM IN*

Imp. cæsar. M. aurelius antoninus. aug germanicus. sarmatic. hos lapides constitui iussit pp controuersias quæ inter mercatores & mancipēs ortæ erant uti sine demonstrarent uectigali foriculi & ansarii pmercaliū secundū uetere lege semel duntaxat exigundo.

49 *IN IANICULO ANTE AECCLSIAM IOAN*

Claudius iulius ecclesius NIS ET PAULI. dynamius. UC. & INL. URB. præf. D. amore patriæ compulsi nequid diligentia de. ee. uideatur studio nro adici uouimus ut omniū molendinariorū fraudes amputentur. quas subinde uenerabili populo atq. uniuersitati fieri suggerentibus nob agnouimus. & ideo stateras fieri pcepimus quas in ianiculo constitui nra pcepit auctoritas. Unde hoc programme uniuersitate nosse decernimus frumta cu ad hæc loca conterenda detulerint consueta fraudibus licentia possit amoueri. primo pensare n differant deinde postquam frugerint pp fide integre obseruationis. adhibitis isde ponderib; agnoscant nihil sibi abstulisse licentia fraudatorū. accipere aut secundū constitutū breuē molendarios tam in ianiculo qua pdiuersa pcpimus pmodiū unū nummos. III. ita qd siquis eorū illicita psumptione farina crediderit postulanda. dephensus & multæ subiaceat. & fustiaro supplicio se nouerit esse subdendu. illud aut humanitas Nra ppt corporatoꝝ leuamen adicit ut si qui uoluntate ppria n compulsus sed donandi animo farina offerre uoluerit. habeat qui accipit libera facultate.

50 Theodosius cæpit pfe *IN AECLIA SCI PAULI.* cit honorius aula. Doctoris mundi sacra corpore pauli. *IN ABSIDA AD FONTEM*

51 Hæc domus. e. fidei mtes ubi suma potestas Liberat & sco purgatas fonte tuetur.

52 DD. N. N. arcadius & ho *IN THEATRO POMPEII* norius ppetui augg. theatru pompeii exteriore ambitu magna & iam interior uirtute conuulsum subductis et excitatis inuice53 *IN BIBLIOTHECA SCI GREGORI QUAE EST IN MONAST CLITAUUBI UBI IPSE DIALOGORUM SCRIPSIT.*

Scoru ueneranda cohors sed & ordue. Diuinæ legis. mystica dicta docens. Hos inter residents agapetus iure sacerdos; eddicibus palohru, condidit arte locu. Gratia par cunctis scs labor omnib;
 54 unus. Dissona uerba quide sed tam una fides. In fronte pedes XXV. in agro pedes. XXXII. It. in tabernæ in fronte pedes. XI In agro pedes. XXXI

55 **ANTE PORTA FLAMINEA IN UIA**

Imp. cæsar. M. aurelius antoninus aug germanicus. sarmat. Et M. aurelius senervs alexander. pius felix. aug. Hos lapides consitui iusserunt maxime ppt controuersias que inter mercatores & mancipes ortæ erant. uti fine demonstrarent. neq. ligali foriculiarii & ansarii pmercaliu secundu uetere lege semel. dumtaxat exigundo.
 56 P. ælius. mari IN IPSA UIA FLAMINEA rogati. fil. gutta calpurnianus equis hisuici in factione ueneta germinatoren. af. LXXX XII. siluanor af. CV. nitid. gil. af. LII. saxonen. af. LX. & uici præmia. M. L. IXL. I. XXXXXVII.

57 **ITEM IBIDEM IN IPSO MONUMENTO.**

Ex numero palmaru supra scriptaru. ∞CXXVII. uici in factione albata. CII. remissus. II. XXXI. XLI. a pompa. III. equor. anagonu. I. singularu. LXXXIII. binaru. VII. Ternaru. II. In factione russata uici LXXII. X. Remissus semel. XXXI. quaternaru i. singularu. XLII. Binaru. XXXII. Ternaru. III. quaternaru semel. In factione ueneta uici. B. LXXXIII. XXX. XVII. seiuge. I. XL. UIII. L. I. a pompa. XXXV. Trigas. XV. II. Triga. XXVI. Equor. anagonu. I. sacro quinquennalis certaminis. I. Remissus semel. singularu. CCC. XXXIII. Binaru. CLXXXI. V. Ternaru LXV. In factione prasina uici. CCCLXI. V. XXX. I. XL. II. pedibus ad quadriga LXI. a pompa. VI. singularu. CXVI. Binaru. CLXXXIII. Ternaru LXIII. HOC MONUMENTUM UIUUS FICL.

58 P. ælius. mari **ITEM IN IPSO MONUMTO.** rogati. fil. gutta calpurnianus milli palmas copleui. in factione prasina equis his danao. B. af. XI. X. oceano. N. CCUIII. uictore. R. CCCXXI. X. uindice. B. CLUIII. & uici pmia maiora. XL. III. XXX. III.

59 **IN ADRIANIO.**

Imperatori. cæsari IN PARTE AUSTRALI diti marci antonini pii germanici filio diui pii nepoti. dñi hadriani pnepoti. diui traiani

parthici abnepoti. Diui neruæ adnepoti. Lucio ælio aureliæ comodo
augusto-sarmatico germanico maximo brittanico pontifici maximo
tribunicie potestat. XVIII. Imperat. UIII. consuli. UII. patri patrie.

60 Imperatori cæsari. *ITEM IN EODEM*

L. aurelio uero aug armeniac. med. parthie. pontific. tribunic. potest.

61 UIII. imp. V. cons. III. p. p. *ITEM IBI*

L. ælio cæsari diui hadriani aug filio cons. II

62 Imperatori *ITEM IN IPSO IN ALTERA PAR* cæsari titi ælio

hadriano antouino aug pio pontif. max. tribunic. pot. XXXIII. imp.

63 II. cons. III. p. p. *ITEM* Diuæ faustine augustæ imp cæsaris.

T. ælii hadriani antonini aug. pii. pontif. maximi. trib. pot. III.

64 cons. III. p. p. *ITEM* M. Aurelius fuluus antoninus filius imp

65 cæsaris. T. ælii hadriani antonini aug. pii. p. p. *ITEM* M. galerius

aurelius antoninus filius imp cæsaris titi ælii hadriani antonini

66 aug pii. p. p. *ITE* Aurelia fadilla filia imp cæsaris titi ælii hadriani

67 antonini augusti pii p. p. *ITE* T. Aurelius antoninus M. aurelii

68 cæsaris filius. imp. antonini augusti pii. p. p. nepos. *IT.* T. aelius

aurelius. m. aurelii cæsaris & faustinae aug. filius imp. antonini

69 augusti. pii. nepos. *ITEM* Domitia Faustina. m. aurelii cæsaris filia

70 imp. antonini augusti pii. p. p. neptis. *IN VIA PINCIA IN*

SEPULCHRO PROTI MÆ

Extremo tumulus latuit sub aggere montis.

Hunc damasus monstrat seruat qd membra pio

Te pta retinet melior siqi regia cæli. Sanguine purpureo
sequeris yacinthe pbat. Germani frs animis ingentibusambo.

74 Hic uictor meruit palmam prior ille coronam. *IN SEPULCHRO*

Sepulchru sci martyris *YACINTHI* yacintii leopardus prb

72 ornauit. Depos. III. id sep. *IN VIA PINCIA*

Pamphilus. basilissa. plus. yacintus hermes. Ubi dns cæci in-
luminauit arcus murus. Inter aurelia & portuensis. scs pcessus
& martinianus & panchratiu abdo & senhes.

73 Soter. xistus. urbanus. marcellianus. & marcus ianuarius. & *IN VIA*

æclesia ubi decollatus. e. xystus. sebastianus. *IN SEPULCHRO*

74 *NERRI ET ACHILLEI IN VIA APPIA*

Nereus & achilleus martyres.

Militiæ nom. dederant sæpūmq. gerebant. Officiū pariter spectantes iussa tyranni. præceptis pulsante metu. seruire parati. Mira fides rerū subito posuere furore. Conuersi fugiunt ducis impia castra. Relinquent clypeos faleras telaq. cruenta. confessi gaudent xpi portare triumphos. Credite p. damasum possit quid gloria xpi.

IN PORTA SCI PETRI USQ. AD SCM PAULUM.

INS Sci laurentii. & theatru pompeii. & p porticu usq. ad scm angelu & templu iouis. IND Theatrum iteru p porticu. usq. ad elephantu. Inde p scola grecoꝝ. ibi in sinistra eclesia grecoru. ibi. e. aqua subtus monte auentinu currens. Scala usq. in monte auentinu & balneu mercurii. Inde ad porta ostensis. Inde p porticu usq. ad eclesia menne. & de menne usq. ad scm paulu apostolu. inde ad scm felice & audactu & emerita. Deinde ad scam pætronella & nereu & achilleu. inde ad scm marcu & marcellianu. inde ad scm soteru. inde ad scm sixtu ibi & scs fauianus & antheros & militiades. inde ad scm. corneliu. Inde ad scm sebastianu. Inde reuertendo p uia appia ad eclesia ubi scs syxtus cu suis diaconibus decollatus est. Inde ad porta appiam. e ibi forma iopia quæ venit de marsia & currit usq. ad ripa. Inde ad coclea fracta. Inde ad arcu recordationis. INS Thermæ antoninianæ. IND xystus. INS Nereus & achilleus. Inde p porticu usq. ad forma. inde ad VII. uias ibi sca lucia & septizoniu. INS Circus maximus.

IN DEX palatinus. Et sic p porticu maximu usq. ad anastasia
75 & inde semper. IN UIA

ΑΡΧΙΡΕΙΑ ΔΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ ΟΣΤΙΕΝΣΙ ΚΑΙ ΑΙΓΥΠΤΟΥ ΠΑΣΗΣ.
ΔΕΥΚΙΟΙ ΙΟΥΑΙΩ ΙΟΥ ΗΣ ΤΙΝΙΩΙ. ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΑΤΗΙ ΤΟΥ ΜΟΙΣ
ΕΙΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΤΟΝΕΝΡΩΜΗΙ ΒΙΒΑΟ ΘΗΚΩΝ ΡΩΜΑΙΚΩΝΤΕ.
ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙ. ΤΗΖ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΑΔΡΙΑΝΟΥ ΕΠΙΣ
ΤΟΛΕΙ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΑΙΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ

76 IN SEPULCHRO SCI FELICIS

O semel atq. iteru cum uero nomine felix.

Qui intemerata fide contempto principe mundi.

Confessus xpm cælestia regna petisti. O uere piosa fides cognoscere fris. Qua ad cælu uictor parit pparauit adauctus. prb

his uerus damaso rectore iubente. Composuit tumulu scorq̄ limina

76 adorans. *IN BASILICA SCY SEBASTI.*

Hic habitare prius scos cognoscere debes. *ANI*

Nomina quisq. p̄cri pariter pauliq. requiris.

Discipulos oriens misit qđ sponte fatemur.

Sanguinis ob meritū xpm̄ qui p̄ astra secuti

Aetherios p̄iere sinus regnaq. piorum.

Roma suos potius meruit defendere ciues

Hæc damasus uras referat noua sidera laudes.

78 Neroni iulio D. F. germa. *IN PORTA PAPIA*

nico. Ti. cæsari germanici augusti nepoti iulio. II. f. augusti. f. aug.

./- augusti nepot. diui nepot. pont. cæsari.

pronepot. diui. pron. cæsari. ./- pontifici. diui pron. cæsari. cos. ter. imp. ter. augurique tribunicie potestatis. VIII.

79 Imp. cæsari liuia. i. diui. f. augusto *ITEM IBI* drusi. f. pontific. maximo. uxori cæsaris aug. cos. III. imp. III. tribunicie pot. VIII. patri patrie aug. XV. uir. s. f. VII. uir epulon. cos. XIII. imp. XVII.

80 tribunic. potest. XXX. *IT IBI* Cæsari i. cæsari druso. iulio. ti. claudio. augusti. f. augusti. f. germanici. f. drusi germanici. f. diui nepot. diui nepot. aug. pronepot. neroni germanico. pontific. cos. auguri. cos. design. germanico imperatori principi iubentutis.

81 Sex. sextilius. sex. f. papiria. *IN FORO PAPIE* fuscus flamen romæ. & diui claudii. IIII. uiri D. pontifex augur. salus grat. DD.

82 præfect. fabri. DED. *IN IGONA SCI PETRI*

TON 06ON AOFON 06NC6XPYCω

THN 06OTA YITON HETPANENH

BEBHKω COY KAONYM.

aditum p[er] hanc uiam ad hanc aquam. aditum p[er] hanc uiam ad hanc aquam.

A PORTA SCĪ PETRI USQUE AD

IN SIN. *) Circus flāminius.

Rotunda

Thermæ commodianæ

Forum traiani & columna eius

Tiberis

ARCUS

Scī hadriani

Scī cyriaci

FORUM

Scā agathæ ibi imagines pauli & scā marie.

SUB

Thermæ constantini

Scī uitalis in uico longo ubi caual opt.

Scæ eufemiæ in uico patricij

A PORTA SCĪ PETRI USQUE AD POR

IN SINISTRA.

PER AR

Scī apollinaris

Scī laurentii in lucina

Oboliscum

FORMA VIRGI

Scī siluestri. ibi balneum

Scī felici in pincis.

A PORTA NUMENTANA USQ. FO

INS. Thermæ diocletianæ

Scī cyriaci. scī uitalis

Scæ agathæ in diaconia

Monasterium scæ agathæ

Thermæ constantini

In uia numentana foris murum. **INSINIST. Scæ**

agnes. In DeXT. Scī nicomedis

A PORTA FLAMINEA USQUE

partituriū

Scī siluestri. & sic p porticu usq. colūna. **AN**

Forma uirginis fracta

Scī marcelli. iterū p porticu usque

Ad apostolos

*) Cod. IND.

SCAM LUCIAM. IN ORTHEA

IN DEX. *) Sci laurentii in damaso.

Theatrum pompeii. Cypresus

Sci laurentii. Capitolium.

Sci sergii. ubi umbilicu romae

SEUERI

cauallus constantini

ROMANUM

URA.

pudentiana in uico patricii

Laurentii in formonso ubi ille assatus est

Iterum p. subura. Thermae traiani ad uincula.

TAM SALARIAM

CUM IND. circus flamineus. ibi sca agnes.

Thermae alexandrianæ. & sci eustachii

Rotunda. & thermæ commodianæ

NIS. columna antonini

Sca susanna. & aqua de forma. **Lateranense**

thermae sallustianæ. & pyramidem.

RUM ROMANUM

IN D. Thermae sallustianæ

Sca susanna. & caualli marmorei

Sci marcelli

Ad apostolos

Forum traiani

Sci hadriani

UIA LATERANENSE.

Sci Laurentii in Lucina

TONINI. oboliscum

columna antonini.

uia lateranense

Thermae alexandrianæ

*) Cod. *INS.*

In uia flaminea foris murum

In dextera sci ualentini

In sinistra. tiberis

A PORTA TIBURTINA USQ.

Sci isidori

Sci eusebii

Scs uitus

Scæ mariæ in præsepio

Iteru sci uiti

Scæ eufemiæ

ITEM ALIA UIA TIBURTINA

Forma claudiana

Scæ biuianæ

In uia tiburtina foris murum.

A PORTA AURELIA USQ. AD POR

Fons sci pætri ubi est carcer eius

Sci iohannis & pauli

Sci georgii. Sci sergii.

capitolium. umbilicum

Sci hadriani

Sci cyriaci & thermæ constantini

Monasteriu scæ agathæ

Sci laurentii in formonso. Sci uitalis

Sca pudentiana. & sca eufemia

palatium pilati. Scæ maria maior

Scs uitus. Nympeum

Sca biuiana

Forma cladiana

In uia pnestina foris murum forma cladiana

uia subtus mon

PER AR

NIMPEUM

In sinis

equus con

Forum ro

SUBU

Sci eustadii. & rotunda.

Thermæ commodianæ

Mineruium. & ad scm marcum.

SUBURA

Forma claudiana

tem. Thermæ diocletiani

Scæ agathæ

Sci uitalis

Scæ pudentiane

Sci laurentii in formonso ubi assatus est.

Monasteriu scæ agathæ

USQUE AD SCM UITUM

CUM. Scæ agathæ.

Sci eusebii.

tra sci ypoliti. In dextera sci laurentii.

TAM PRAENESTINAM.

Molinæ. Mica aurea. Scæ mariæ

Sci chrisogoni. & scæ cecilæ

maiolem

palatinus. ad scm theodorum

cum

Sca maria antiqua

stantini

Sci cosmæ & damiani

manum

palatium traiani. ibi ad uincula.

RA. Sca lucia in ortheo

Sci siluestri. & sci martini.

palatium iuxta iherusalem.

Hierusalem

Amphiteatrum

Forma lateranense. monasterium honorii.

porta prænestina

Sca helena. scs marcellinus & petrus

A PORTA SCĪ PETRI USQUE

Circus flamineus. ibi sca agnes

Thermæ alexandrinæ

Scī eustachii. Rotunda

Thermæ commodianæ

Mineruiam. ibi sca maria

Ad scm marcum

Forum traiani & columna eius

Tiberis

Scī hadriani. Forum romanum

Scī cosme & damiani

palatius neronis. Aeclesia scī petri

Ad uincula. Arcus titi & uestasiani

Palatiū traiani. Amphitheatrum

Ad scm clemente

Monasteriū honorii. Forma claudiana

Patriarchium Lateranense

porta asi

DE SEPTEM UIIS USQUE

In sinistra. Iohannis & pauli

Forma Lateranense

Ad scm erasmm

Sca maria dominica

In uia latina intus in ciuitate

In sinistra

Oratoriū scæ mariæ

Scī gordiani

DE PORTA APPIA USQ. SCO

coclea fracta. Thermæ antoninianæ

ARcus recordationis

INDE PER PORTICUM USQUE

IN SINISTRA. circus maximus

Mons auentinus. Septizonium

Et sic p porticum usque ad

PORTA ASINARIA

cum

Sci laurentii in damaso.

Theatrum pompeii

Cypresus

Sci laurentii in minerua

capitolium

Sci sergii. ibi umbilicum romæ

Sci georgii

CUM SEUERI

Sca maria antiqua.

Ad scm theodorum

palatinus

Testamentum. Arcus constantini

Méta sudante

Caput affricæ

Quatuor coronati

Sci iohannis in lateranis

naria

PORTA METROUIA

in dextera. clius tauri

Ad scm stephanu in celio monte

Item alia uia de porta métrouia. In dextera

ad scm syxtum. In sinistra æclesia

Sci iohannis.

Extra ciuitate In dextera. sci ianuarii

oratorium sci syxti.

Sca eugenia. Ad scm theodorum

LA GRECA IN UIA APPIA

Forma iobia. Sci nereii & achillei.

Sci xysti.

AD FORMAM PER. UII. UIAS**IN DEXTERA.** Sca lucia

palatinus

scam anastasian.

Item in eadem uia extra ciuitatem

Ad scm ianuarium.

Ubi systus martirizatus est.

Sca eugenia

Ad scm theodorum

IN VIA PORTENSI EXTRA CUI

In uia aurelia extra ciuitatem. index. sci

In uia salaria extra ciuit. in dext. sci

In uia pinciana extra ciuit. in dext. scae
proti & yacinthi. sci hermetis.

Codicis Einsidlensis exemplum accurata imitatione expressum, qua etiam diversae singularum litterarum formae, veluti littera a vel clausa vel superius aperta, exhibentur, ad Niebuhrium, nisi fallor memoria, ab Haenelio v. el. missum erat. Quod cum ille Bunseno, Bunsenus mihi reliquisset, ego autem Caninae legendum permisisssem, factum est ut Caninae apographo usus De Rossius in egregia quam ephemeridibus Arcadicis inseruit dissertatione („Le prime raccolte d'antiche iscrizioni compilate in Roma tra il finire del secolo XIV, ed il cominciare del XV", Giornale Arcadico tom. CXXVII p. 254. CXXVIII p. 9 sqq.) nonnullos errores Haenelii editoris emendaret. Ego cum ipsum codicem quoad eius fieri posset, me repraesentare studerem, evenit ut uno loco p. 60, 7 vocabulum a scriba recentiore deletum esse putarem, quod a librario vetere expunctum erat. Itaque scribi oportebat: *domi cere* (expunctum) *extr.* (non *dom cere erat*, ut est apud Rossium p. 25). — Alterum eiusdem sylloges codicem, item minusculis litteris exaratum, etsi non integrum et multo deteriorem, Poggius ex Germania in Italiam apportaverat; cuius memoriam felici ingenio Rossius reuscitavit, cf. *bullet. dell' istit. arch.* 1852, p. 128.

Itaque quae Poggius e suo quaternione transcripserat, ad Einsidlensem librum discrepantis scripturae vice adhibenda sunt.

- p. 60, 8. ve prefectus — fedatum —
- " " 10. sedis — alma — hec — fili — inolita — aequet. —
- " " 11. superba sonet. —
- " 61, 12. et dei — secundo. —
- " " 15. quo ius omnium — sextertium — castorum
- " " 17. ponti sci Petri. — augg. — ornariq.
- " " 18. Dioclitiani ubique — Maximilianus — nomine — coeptis aedificiis —
- " 62, 22. Valerius — aroasq. — cello livie — ad ornatum — adch thecarique —
- " " 23. Voculae — curande — bithinnae — pla. — lg. — lege — primigenia Helvia —
- " " 25. Akariorum — Sabine. — Hylarii — Cassiam —
- " " 26. principis — et Valens curante — Suprari —
- " " 27. Sabinae.
- " 63, 28. Paneratii beneficium (martyris om.) — neglect — extractam — et fundamentis.
- " " 30. duvam Martis pecuniam in planitiem redigendam —

Sca petronella. Nerei & achillei
 Marci & marcelliani. ad scm soterum
 Sci cornelii. xysti. fauiani. antheros
 & militiadis
 ad scm sebastianum.

TATEM IN DEXTRA. Abdo & sennes
 pancratii. processi & martiniani
 saturnini. scae felicitatis cu. VII. filiis
 basilissae. sci pamphili
 sci iohannis caput.

-
- p. 63, 31. S. P. Q. R. — fil. Vespasiano — potes. — imp. XVII. XIII. p. p. — Hierosolimam omnibus — regibus —
 " " 32. Germa. Sarma. sil. — comodi — pii] *om.* — Adriani — pronep. Diui] *om.* — Nerve.
 " " 33. In fron. — Camucius — si tertio monumento illius — nomine (*Pro inscripsero leg. inscripsero*).
 " " 34. seremtat
 " " 35. In Basilica Constantini. — pro felici — Anitio — C. V. — urbi, (*sic etiam Einsidl.*)
 " 64, 37. constituit — Vespasiano — imp. — caes. — Antonini piis — augg. — edem — collapsam —
 " " 40. *Pro In Capitolio scribit* Ad VII. lucernas — fi. — fi. — Adriani — Diui trai. parth. nep.] *om.* — Nerve — pont. max. tribun. — atq. subactis.
 " " 41. DCCCXXXXXXII. XXIII ea — S. P. Q. R. *ad proximam insc. rel.*
 " " 42. Ceionium — eos. philosophus. — Volusiam ius — ordinari — i est — Ienuarius vc. AII statuarum.
 " " 43. Aterio — Caes. — germ. — pont. — tribun.
 " " 44. absignatus — Cas. toniano. —
 " " 45. Cladius fi Caes. — germ. pont. — tribun. pot. — Lurconum — Sarmatium Deciatum curatores —
 " " 46. fortium — Dionisio tu.
 " 65, 47. monumento — coius
 " " 48. In monumento in via Salaria. — Sarmaticus — constituisse — *insalt]* *om.* — artae — foricularil — ansarii — exigendo.
 " " 49. Ecclesiam Iohannis — Edesuis Dynanuus XC. et cul. — praefec. — compulsi — nostri addici nominis — computentur — praecipimus — pragmate — nosce — haec ad loca — de culmine consueta — anoveri — propter] *om.* — nihil] *om.* — modum — minas — frustratorio iudicio — illud et circ. *rell. des.*

A porta sc̄i p̄tri cū ipsa porta usq. porta flaminea turres. XVI. propugnacula. DCC. LXXXII. posternas. III. Necessariæ III. Fenestræ maiores forinsecus. CVII. Minores. LXVI. A porta flaminea cū ipsa porta usq. ad porta pinciana clausa. turres. XXVIII. propugn. DCXLIII. Necess. III. Fenest. maiores forins. LXXV. Minores. CXVII. A porta pinciana clausa cum ipsa porta usq. ad porta salaria. Turrs. XXII ppg. CC. XLVI. Necess. XVII. fenest. maior. forins. CC. Minor. CLX. A porta salaria cū ipsa porta usq. numtana. Turr. X. ppg. CXCVIII. Nec. II. fen. maior. forins. LXXI. min. LXV. A porta numtana cū ipsa porta usq. tiburtina. Turr. LVII. ppg. DCCCVI. nec. II. fenest. maior. forins. CCXIII. Min. CC.

A porta tiburtina cum ipsa porta usque ad pnestina. Turr. XVIII. ppg. cū porta pnestina. CCCII. Necess. I. fen. maior. forins. LXXX. minor. *) CVIII.

A porta pnestina usq. asinaria. Turr. XXVI. ppg. DIII. nec. VI. fenest. maior. forins. CLXXX. minor. CL.

A porta asinaria usq. m̄crouia turr. XX. ppg. CCC. XLII. nec. III. fenest. maior. forins. CXXX. minor. CLXXX. A porta m̄crouia usq. latina. Turr. XX. ppg. CCXIII. nec. XVII. fen. maior. forins. C. minor. CLXXX. III. A porta latina usq. ad appia. turr. XII. ppg. CLXXIII. necess. VII. fen. maior. forins. LXXX. Minor. LXXXV. A porta appia usq. ad ostensem turr. XLVIII. ppg. DC. XV. Nec. XXVIII. fen. maior. forins. CCC. XXX. Minor. CC. LXXXIII. A porta ostense usq. ad tiberim. Turr. XXXV. ppg. DCC. XXX. III. Nec. XVII. fenest. maior. forins. CXXXVIII. Minor. CC. XI

A flumine tyberi usq. ad porta portensi. turr. III. ppg. LUIII. fenest. maior. forins. X. minor. XV.

A porta portensi usq. aureliam. Turr. XXVIII. ppg. CCCC. necess. II. fen. maior. forins. CXXXVII. min. CLXIII.

A porta aurelia usq. tiberim. Turr. XXIII. ppg. CCC. XXVII. neces. XI. fen. maior. forins. CLX. min. CXXXI. A flumine tiberi usq. ad porta sc̄i p̄tri. Turr. VIII. ppg. CCCC. LXXXVIII. fen. maior. forins. XXI. & minor. VII. posternæ. II. **PORTA SC̄I PETRI IN HADRIANO.** Sunt turres. VI. ppg. CLXIII. fenest. maior. forins. XIII. min. XVIII.

Sunt simul turres. CCCLXXXIII. propugnacula. VII. XX. posternæ. V. Necessariæ. CXVI. Fen. maior. forins. II. LXVI

*) Cod. maior.

2. **Ex Ordine Romano Benedicti canonici Innocentio II. regnante (1130—1143) conscripto.**

Liber politicus Benedicti ad Guidonem de castello, tunc cardinalem S. Marci, qui a. 1143. factus est Coelestinus II. scriptus continet ordinem Romanum, mirabilia, census.

A. Cod. Vatican. 5348.

B. Editio Mabillonii *opus, Ital. vol. II. **

Mabillon. II p. 143. n. 50 et 51.

- 1 Mane autem facto omnes palatini ordines congregantur ad palatium cum pontifice et descendunt de palatio et equitat dns pontifex et intrat per Campum iuxta sanctum Gregorium in martio descendit in viam maiorem sub arcu forme, et dextra manu ante
- 5 sanctum Clementem declinans in levam iuxta Coloseu transiens per arcum auree ante forum Traiani usque ad sanctum Basilium ascendit per montem circa militias Tiberianas, descendit per sanctum Abacirum et transiens ante sanctos apostolos manu leva descendens in via lata et declinans per viam Quirinalem ac proficiscens ad sanctam
- 10 Mariam in aquiro ad arcum pietatis sic ascendit ad Campum martis, transiens ante sanctum Trifonem iuxta posterulas usque ad pontem Adrianum. Intrat per pontem et exit per portam Collinam ante templum et castellum Adriani, proficiscens ante obeliscum Neronis intrat per porticum iuxta sepulcrum Romuli, ascendit ad Vaticanum
- 15 in basilica beati Petri apostoli ibique cum omni populo Romano cantat missam. Qua finita coronatur ante basilicam S. Petri in loco ubi ascendit equum et coronatus cum processione revertitur ad palatium per hanc viam sacram per porticum et per prelibatum pontem intrans sub arcu triumphali Theodosii Valentiniani et Gratiani Imperatorum, et vadit iuxta palatium Cromacii ubi Judei faciunt
- 20

3. pontifex intrat (et dm.) B. 4. dextro A. 5. Coliseum B — transeans A.
6. Aureae (al. Nerviae) B — forni A. 7. Abbatium A Abagyrum B.
9. declinans A — et prof. B. 11. ad s. Tryph. B. 12. Intrati A — (al. Collinam) B. 19. Valentiniani A. — Gratia A. 20. Chromacii B hic et
viva (ante palatium S. Stephani in piscina dt Baechi. add. alius cod.) B.

*) Exstat etiam in cod. Camarac. 512. saec. XIII. Alios non annotavi.

laudem. Prosiliens per parionem inter arcum Alexandri et theatrum Pompeii descendit per porticum Agrippinum, ascendit per pineam iuxta palatinam prosiliens ante S. Marcum, ascendit sub arcu ~~maius~~ carnea per clivium argentarium iuxta insulam eiusdem nominis et Capitolium.

- 5 descendit ante privatam Mamertini, intrat sub arcu triumphali inter templum fatale et templum Concordie, progrediens iuxta forum Traiani et forum Caesaris subintrat arcum nerue inter templum eiusdem deae et templum Jani, ascendit ante asilium per silicem, ubi cecidit Symo magus iuxta templum Romuli, pergit sub arcu triumphali Titi et
- 10 Vespasiani qui vocatur septem lucernarum, descendit ad metam sudantem ante triumphalem arcum Constantini, reclinans manu leva ante amphitheatrum per sacram viam iuxta Colosseum revertitur ad Lateranum.

- Ib. 141. 48. Finita missa coronatur et cum processione redit
- 15 ad palatium per montem Exquilinum, intrans sub arcu, ubi dicitur macellum Liuianū, progreditur ante templum Marii, quod vocatur Cimbrum, transiens per Merulanam ascendit ad palatium iuxta fulloniam. In introitu basilicae Zachariae papae acceptis laudibus a Cardinalibus — descendit de equo.

- 20 Ib. p. 125. n. 16. Mane dicit missam ad s. Anastasiam, qua finita descendit cum processione per viam iuxta porticum gallatorum ante templum sibile et iuxta templum Ciceronis et porticum crinorum, et progrediens inter basilicam Iovis et circum Flamineum; deinde vadit iuxta porticum Severianum et transiens ante templum craticule et ante insulam militenam et draconariorum, et sinistra manu
- 25 descendit ad maiorem viam arenule, transiens per theatrum Antonini et per palatium Cromatii, ubi fuit olovitreum et sub arcu Gratiani Theodosii et Valentiniani Imperatorum et intrans per pontem Adriani ante templum eius et iuxta obeliscum Neronis et ante memoriam

2. agripinum A Agripinam (s. Mariae rotundae Pantheon add. al. cod.) B
 3. Palatinam B. — canea A. 4. inter insulam B. 6. inter forum B.
 7. Nerviae B. 8. asylum B — Simon B. 11. ad tr. B. 12. et per sanctam B — (al. Coliseum) B. 14. (ad S. Mariam maiorem.) 15. arcum B.
 16. Lunanum (al. Eumanum) B — marii A. 17. (Lateranense.)
 21. Gallatorum B. 22. Sibyllae B — inter templ. B — Cimorum (al. Crinorum) B. 23. arcum B. 24. Severinum B. 25. Milicenam — draconariorum B (draconarii commemorantur c. 22) — sic sinistra B. 26. transeas A.
 27. holomitreum (al. olovitreum) B. 29. marmoream A.

Romuli et per porticum ascendens in Vaticano ad basilicam sancti Petri, ubi est statio.

Ibi p. 131. 29. Mane statio ad sanctam Mariam maiorem : sed omnino Pontifex descendit ad sanctam Martinam cum episcopis et cardinalibus et ceteris scholis. . . Deinde vadit ad sanctum Adrianum, ubi est crux stationalis. . . Pontifex cum aliis dicit psalmos et sic procedens discalciatus ante arcum Nerve intrat per forum Traiani et exiens ad arcum auree in porticu absidata ascendit per clivum iuxta Eudoxiam et transiens per silicem iuxta domum Orphei descendit per titulum sanctae Praxedis usque ad sanctam Mariam maiorem.

Ib. c. 72. Exeuntes autem de ecclesia redeunt per viam, qua venerunt et portant eam (*imaginem Iesu Christi*) per arcum Lationae . . . deinde transeunt iuxta domum Orphei. ascendentes ad S. Mariam *rell.*

1. sic per A — Vaticanum B. cf. Berthold. ann. (Pertz SS. V. p. 304) in ecclesia sanctae Petronellae, quae Vaticanum Apollinis appellatur antiquitas.

7. discalceatus B. 8. ad] om. B — aurce A aureae B — directum (*al.* dimum) B. 9. (*S. Petr. ad vincula*) iuxta] om. B. 12. (*S. Hadriani*).

3. DE LOCIS SCÖRUM MARTYRUM QUAE SUNT FORIS CIUITATIS ROMAE.

E codice A bibl. Wirceburgensis 4. th. f. 49. saec. IX. (ap. Eckart. comm. de rebus Franciae orient. tom. I, p. 830) collato cum cod. B Salisb. (post Alcuini opera ed. 1778. II, 1, p. 597.).

- Primum petrus in parte occidentali ciuitatis. iuxta uia cornelia ad miliarium primū in corpore requiescit. et pontificalis ordo excepto numero pauco in eodem loco in tubis propriis requiescit. Ibi quoq; iuxta eandem uia sedis est apostolorū et mensa et recubitus
- 5 eorū de marmore facta usq; hodie apparet. Mensa quoq; modo altare. qua petrus manibus suis fecit ibidem. e. iuxta eadem quoq; uia. sca rufina. sca secunda. sca maria. scs marius. scs ambacu. scs audafax. et alii qua plurimi sci iacent. Inde haud procul in sinistra manu iuxta uia aurelia. scs processus. scs martianus.
- 10 scs pancrantius. scs paulinus. scs arthemius. scs felix. scs calistus. scs calopus. cū multis sepulti iacent. Iuxta uia uero portuense quē et ipsa in occidentali parte ciuitatis. e. scs. abdon. et scs sennes. scsq; milex. et scs uincentius. scs polion. scs iulius. scs pymeon. scs felix. scs simplicius. scs faustinus. scs beatrix.
- 15 dorm; In parte australi ciuitatis. iuxta uia ostensem. paulus apostolus corpore pausat. et timotheus eps et martyr de quo meminit liber siluestri. ibide dormit. et ante frontem eiusdem basilicae oratoriu est stephani martyris. lapis ibi quo lapidatus. e. stephanus sup altare est positus; Ind haud procul in meridie. monasteriu est aquae saluiae ubi caput sci anastasi. e. et locus ubi decollatus est paulus. prope quoq; basilicae pauli ecclesia scae
- 20 teclae est ubi ipsa corpore iacet. Et non longe inde ecclā sci felicitis est ubi ipse dormit. cū quo quando ad caelū migravit parit² properabat adauctus. et ambo requiescunt in uno loco. ibi quoq; et

1. Cod. B. civitatem — Corneliā — corneliū A. 3. tymbia. 5. odie
14. Symplicius. 15. huius australi. 18. stefani — stefanus.
20. anasti A.

nomeseus martyr cū plurimis iacet. Iuxta uiam ardentinam eccl̃a
 est scae petronellae. ibi quoq; scs nereus et scs achilleus st̃ et ipsa
 petronella sepulti; Et prope eandem uia scs damasus papa depo-
 situs est. et soror eius martha. et in alia basilica non longe. marcus.
 5 et marcellianus. st̃. honorati. et adhuc in alia eccl̃a. alius marcus. cū
 marcellino in honore habetur; Iuxta uia appia. in orientali parte
 ciuitatis. eccl̃a est scae suteris martyris. ubi ipsa cū multis martyrib;
 iacet. et iuxta eandem uiam. eccl̃a est sc̃i sexti pape. ubi ipse dorm̃:
 Ibi quoq; caecilia uirgo pausat. et ibi scs tarsicius. et scs geferi-
 10 nus in uno tumulo iacent. et ibi scs eusebius. et scs colocerus. et
 scs parthenius per se singuli iacent. et DCCC martyres ibidem re-
 quiescunt; Inđ haud procul in cimiterio calisti cornelius. et cipria-
 nus in eccl̃a dorm̃. Iuxta eandē uiam quoq; eccl̃a est multorū scorū.
 id est ianuarii qui fuit de. VII filiis felicitatis. maior natu. urbani.
 15 agapiti. felicissimi. cyrini. zenonis. fratris ualentini. tiburtii. ualeriani.
 et mlti martyres ibi requiescunt; Et iuxta eandem uiam. eccl̃a est
 sc̃i sebastiani mar. ubi ipse dorm̃. ubi sunt et sepulturae ap̃loꝝ in
 quib; XL annis quieuerunt. Ibi quoq; et cyrinus martyr est se-
 pultus. p eandem uero uiam puenitur ad albana ciuitate. *) Iuxta uiam
 20 nero latina. eccl̃a est sc̃i gordiani. ubi ipse cū fratre epimachō in una
 sepultura. Ibi quoq; quartus et quintus. ibi sulpicius. et seruilianus.
 et sca sofia. et trophimus cū multis martyribus. sepulti dormiunt. et
 iuxta eandem uiam. tertuliani est basilica. ubi ipse cū multis mar-
 tyribus iacet. eccl̃a quoq; scae eugeniae. iuxta eam uiam est ubi
 25 ipsa cū matre sua in uno tumulo iacet; Ibi scs stephanus papa cū
 toto clero suo numer XXVIII mar dormit. Ibi scs nemeseus. scs
 olimphius. scs simpronius. scs theodulus. scs superius. scs obloteris.
 scs tiburticanus martyres sunt sepulti; Iuxta uia uero laicana.
 eccl̃a est scae elenae. ubi ipsa corpore. iacet. ibi sc̃i isti dormiunt.
 30 petrus. marcellinus. tiburtius. sc̃i XXX milites. gorgonius. genuinus.
 maximus. IIII. coronati. id est claudius. nicostratus. simpronianus. casto-

1. Nemeseus. 11. p. singuli A — dormit, et in altera spelunca sanctus
 Calocerus Diaconus. 12. calis. A. 26. dormit] om. A. 28. post sepulti
 add. et eadem via Ecclesia est S. Stephani Protomart.

*) Sequuntur res Albanae.

rius. simplicius. ibi et in cruptis subterra innumera martyrum multitudo
 sepulta iacent; [Iuxta uiam. vero Penestrinam iuxta aquaeductum
 ecclesia est sancti Stratonici episcopi et mart. et sancti Castoli,
 quorum corpora longe sub terra sunt sepulta]. Iuxta uiam tibur-
 5 tinam aeclesia est sci agapiti multu honorabilis martyru corporibus;
 et prope eandem uiam eccla est sci laurenti maior. In qua corpus
 eius primu fuerat humatum. et ibi basilica noua mirae pulchritudinis.
 ubi ipse modo requiescit. Ibi quoq; sub eodem altare abundus est
 depositus. et foris in portico lapis est qui aliquando in collo eius-
 10 dem abundi pendebat in puteu misi; Ibi hereneus. iulianus. primi-
 tius. taceus. nemeseus. eugenius. iustinus. crescentianus. romanus
 st. sepulti. et sca cyriaca sca symferosa. et iustina cu multis mar.
 st. sepulti. Inde in boream sursu in monte basilica sci hipoliti est
 ubi ipse cu familia sua tota XVIII mar. iacet. carcer ibi e in quo
 15 fuit laurentius. Ibi est trifonia uxor decii cesaris. et cirilla filia
 eius. int² utrasq; ecordia et scs geneseus. et multi mar ibi st.
 Iuxta uia numtana. est scs nicomedes. et iuxta eande uia basilica
 scae agnes mirae pulchritudinis. ubi ipsa corpore iacet. ppeq; ibi
 soror eius emerentiana. in alia tu basilica dor². Ibi quoq; singulari
 20 eccla. constantia. constantini filia requiescit; scsq; alexander. scs
 felix. sca papia. scs uictor. et alii multi ibi dormiunt. Iuxta uia
 salaria eccla. e. scae felicitatis ubi ipsa iacet corpore. ibi et sillanus
 filius eius. unus de VII e sepultus. et bonifacius cu multis scis ibi
 dorm. Iuxta eande uia scs saturninus cu multis mar dor. propeq;
 25 ibi scs alexander et scs uitalis. scsq; martialis. qui st. III. de VII
 filiis felicitatis. cu multis mar iact. Ibi et VII uirgines. id e sca
 saturnina et sca hilaria. sca dominanda. sca serotina. sca paulina.
 sca donata. sca rogantina. requiescunt. Iuxta eande uia salaria.
 scs siluester requiescit. et alii qua plurimi. id est scs caelestinus.
 30 sca potentiana. sca praxedis. scs marcellus. scs crescentianus. scs

1. iacet simplicius *supra om.* 2. Iuxta — sepulta] *om. A.*
 12. sepulti] *om.* 23. Bonifacius Papa. 24. Saturninus Papa. — dormit
 (In alia quoque Ecclesia sanctus Chrisantus et Daria uirgo et LXII Mart.).
 26. jacent. (Ibi in interiore spelunca sanctus Theodidus et Eventus.
 29. requiescit (ad pedes eius sanctus Syricius Papa) — Coelestinus Papa.

maurus. scs marcellinus. sca prisca. scs paulus. scs felix unus de VII. scs philippus. unus de VII. scs semetrius. et in una sepultura CCCLXV. per eandē quoq; uia uenitur ad ecclā sci michahelis. VII. miliario ab urbe. Indē haud procul in occidentem iuxta uia in cruptis sub terra LXXX gradibus. scs pamphilus. et scs candidus. scaq; cyrinus. cu multis martyrib; iacet. Et indē in occidentē tendentib; apparet basilica sci hermes ubi ipse mar iacet. Ibi st scs crispus et scs herculanus. et scs maximilianis. et sca basilessa. et scs iacinctus. et scs protus. et scs leopardus. cu multis mar sepulti; Inde non longe est in occi-
 10 dente ecclā scs ioh̄ mar. ubi caput eius in alio loco sub altare ponitur. in alio corpus. ibi scs diogenis. et scs sistus. et scs liberatus. et scs blastus. et scs maurus. et sca longina mater ioh̄s. st sepulti; Inde prope iuxta uia flaminea. apparet ecclā. mirifice ornata sci ualentini mar. ubi ipse corpore iacet et multi sci ibidem sunt
 15 sepulti. Istae vero ecclesiae intus Romae habentur (lit. maiusc.)
Seq. nomina XX basilicarum, quibus B addit bas. S. Georgii.

Huic indici in cod. Salish. praemittitur recentior *notitia ecclesiarum Urbis Romae*, saec. ut videtur XIII. quae novi nihil continet, nisi quod duas vias Salarias distinguit his verbis: ,Deinde vadis ad australem via Salinaria, donec venies ad sanctum Ermetem . . . Postea eadem via pervenies ad sanctum Pampulum Martyrem XXIV gradibus sub terra. Deinde venies ad sanctam Felicitatem altera via, quae similiter Salaria dicitur *rel.* Praeterea S. Helenae titulus via Campana situs esse dicitur, fort. per errorem pro Lavicana; denique a S. Pancratii aede et via Aurelia ad S. Petri basilicam via Vaticana ducere traditur.

1. Prisca sancta Fimitis. 2. CCCLXII A. 8. Maximilianus — Basilissa.
 — Protus (sanctus Victor.) — sepulti (et alii mille CCXII. Mart.).

**4. E Willielmi Malmesburiensis libro de gestis regum Anglorum
III. p. 134 sqq. ed. Savil. Francof. 1601. (a. 1126).**

De Româ, quae quondam domina Orbis terrarum, nunc ad comparisonem antiquitatis videtur oppidum exiguum, et de Romanis olim rerum dominis genteque togata, qui nunc dicuntur hominum inertissimi, auro trutinantes iustitiam, pretio uenditantes canonum regulam; de urbe inquam et urbicis quicquid conarer dicere praeuenerunt versus Hildeberti Cinomanensis episcopi (1106), postea etiam Turonensis Archiepiscopi. Quos hic cum inseruero, non ideo faciam ut alieno labore partam gloriam in me transferam, sed erit ingenuae mentis indicium, si eius non inuidus gloriae apponam testimonium venustae facundiae.

Par tibi Roma nihil, cum sis prope tota ruina.

Quam magni fueris integra, fracta doces.

Longa tuos fastus aetas destruxit et arces,

Caesaris et superum templa palude iacent.

Ille labor, labor ille ruit, quem dirus Araxes

Et stantem tremuit et cecidisse dolet,

Quem gladii regum, quem prouida iura senatus,

Quem superi rerum constituere caput,

Quem magis optauit cum crimine solus habere

Caesar, quam socius et pius esse socer,

Qui crescens studiis tribus hostes, crimen, amicos

Vi domuit, secuit legibus, emit ope,

In quem, dum fieret, uigilauit cura priorum,

Iuuit opus pietas, hospitis unda locum,

Materiam, fabros, expensas, axis uterque

Misit, se muris obtulit ille locus:

Expendere duces thesauros, fata fauorem,

Artifices studium, totus et orbis opes.

Vrbs cecidit, de qua si quicquam dicere dignum,

Moliar, hoc potero, dicere, Roma fuit.

Non tamen annorum series, non flamma nec ensis

Ad plenum potuit hoc abolere decus.

Cura hominum potuit tantam componere Romam,

Quantam non potuit soluere cura Deum.

Confer opes, marmorque nouum, superumque fauorem,

Artificum uigilent in noua facta manus:

Non tamen aut fieri par stanti machina muro,
 Aut restaurari sola ruina potest.
 Hic superum formas superi mirantur et ipsi,
 Et cupiunt fictis vultibus esse pares.
 Non potuit natura Deos hoc ore creare,
 Quo miranda Deum signa creauit homo.
 Vultus adest his numinibus potiusque cohuntur
 Artificum studio quam Deitate sua.
 Vrbs foelix, si vel dominis vrbs illa careret,
 Vel dominis esset turpe carere fide.

Paruane sunt haec ad demonstrandum in tanta vrbe vel olim bonorum dignitatem, vel modo malorum maiestatem? Sed, ne quid honori desit, adiciam et portarum numerum et multitudinem sacrorum cinerum, et ne aliquis verborum obscuritate causetur se a cognitione rerum reiici, erit sermo quotidianus et lenis.

Prima porta Cornelia, quae modo dicitur porta sancti Petri, et via Cornelia. Iuxta eam ecclesia beati Petri sita est, in qua corpus eius iacet, auro et argento et lapidibus parata, et nullus homo scit numerum sanctorum Martyrum, qui in eadem ecclesia pausant. In eadem via est ecclesia altera, in qua requiescunt sanctae virgines Rufina et Secunda. In tertia ecclesia sunt Marius et Martha et Audifax et Abacus filii eorum.

Secunda porta Flaminea, quae modo appellatur sancti Valentini, et Flaminea via. et cum ad pontem Molbium peruenit, vocatur via Rauennana, quia ad Rauennam ducit. Ibi in primo milliario foris sanctus Valentinus in sua ecclesia requiescit.

Tertia porta Pinciana¹⁾, et via eodem modo appellata, sed cum peruenit ad Salarium nomen perdit, et ibi prope in eo loco qui dicitur Cucumeris, requiescunt Martyres Festus, Iohannes, Liberalis, Diogenes, Blastus, Lucina, et in vno sepulchro 260²⁾ et in altero 30.

Quarta porta et via Salaria, quae modo sancti Siluestri dicitur. Ibi iuxta viam sanctus Hermes requiescit, et sancta Vasella, et Prothus et Iacinctus, Maxilianus, Herculanus, Crispus, et in altero loco prope requiescunt sancti Martyres Pamphilus et Quirinus 70. gradibus in imo terrae. Deinde basilica sanctae Foelicitatis, ubi requiescit illa et Silanus filius eius et non longe Bonifacius Martyr. Ibidem in altera ecclesia sunt Crisanthus et Daria et Saturninus et Maurus et Iason et mater

1) *Ed. Portitiana al. Porciana*

2) *al. 240.*

eorum Hilaria et alii innumerabiles. Et in altera basilica sanctus Alexander, Vitalis, Martialis, filii sanctae Foelicitatis. Et sanctae 7. virgines Saturina, Hilarina, Drinanda¹⁾, Rogantina, Serotina, Paulina, Donata. Deinde basilica sancti Siluestri, ubi iacet marmoreo tumulo coopertus, et Martyres Celestinus, Philippus et Foelix, et ibidem Martyres 365. in vno sepulchro requiescunt; et prope Paulus, Crescentianus, Prisca et Seme- trius, Praxides²⁾, Potentiana pausant.

Quinta porta Numentana. Ibi sanctus Nicomedes presbyter et Martyr. itemque via eodem modo dicitur. Iuxta viam sanctae Agnetis et ecclesia et corpus, in altera ecclesia sancta Emerenciana et Martyres Alexander, Foelix, Papias, in septimo milliario eiusdem viae sanctus Papa Alexander cum Euentio et Theodolo pausant.

Sexta porta et via Tiburtina, quae modo dicitur sancti Laurentii; iuxta hanc viam iacet sanctus Laurentius in sua ecclesia et Habundinus martyr. Et ibi prope in altera ecclesia pausant hi Martyres, Ciriaca, Romanus, Iustinus, Crescentianus. Et ibi non longe basilica sancti Hypolitii, ubi ipse cum familia sua pausat, id est decem et octo. Et ibi requiescunt beata Trifonia³⁾ uxor Decii et filia eius Cirilla et Concordia nutrix eius. Et in altera parte viae eius est ecclesia Agapithi Martyris.

Septima porta modo Maior dicitur, olim Seracusana⁴⁾ dicebatur, et via Lauciana dicitur, quae ad beatam Helenam tendit. Ibi sunt prope Petrus, Marcellinus, Tyburtius, Geminus, Gorgonius, et quadraginta milites, et alii innumerabiles: et non longe sancti quatuor coronati.

Octava porta sancti Johannis, quae apud antiquos Assenarica⁵⁾ dicebatur.

Nona porta **Metrosa** ⁶⁾ dicitur, et coram istis ambabus via Latina iacet.

Decima porta et via Latina dicitur. Iuxta eam quiescunt in vna ecclesia Martyres Gordianus et Epimachus, Sulpicius, Seruilianus, Quintinus, Quartus, Sophia, Triphenus.⁷⁾ Et ibi prope in alio loco Tertullianus, et non longe ecclesia beatæ Eugeniæ, in qua iacet et Claudia mater eius et Stephanus Papa cum clero suo numero 19. et Nemesius diaconus.

Undecima porta et via dicitur Appia. Ibi requiescunt sanctus Sebastianus et Quirinus, et olim ibi requieverunt Apostolorum corpora. Et paulo propius Romam sunt martyres Ianuarius, Vrbanus, Xenon,

1) *al. Dominanda recte.* 2) *al. Praxedis.* 3) *al. Trifena.* 4) *al. Serausana. Scrib. vtd. Seassoriana.*
5) *al. Assericana, scr. Asinarica, sicut in codd.*
nonnullis Descr. plen. 6) *al. Metrosi. Scr. Metrovia.* 7) *al. Triphonius.*

Quirinus, Agapetus, Foelicissimus. Et in altera ecclesia Tyburtinus, Valerianus, Maximus, nec longe ecclesia Ceciliae Martyris, et ibi reconditi sunt Stephanus, Sixtus, Zofferinus, Eusebius, Melchhiades, Marcellus, Eutichianus, Dionysius, Antheros, Poncianus, Lucius Papa, Optacius, Iulianus, Calocerus, Parthenius, Tharsicius, Politanus ¹⁾ Martyres. Ibidem ecclesia sancti Cornelii et corpus. Et in altera ecclesia sancta Sotheris, et non longe pausant martyres Hyppolitus, Adrianus, Eusebius, Maria, Martha, Paulina, Valeria, Marcellus, et prope Papa Marcus in sua ecclesia. Inter viam Appiam et viam Ostiensem est via Ardeatina, ubi sunt Marcus et Marcellianus. Et ibi iacet Damasus Papa in sua ecclesia, et non longe sancta Petronilla et Nereus et Achilleus et alii plures.

Duodecima porta et via Ostensa ²⁾ dicitur, modo porta sancti Pauli vocatur, qui iuxta eam requiescit in ecclesia sua. Ibidemque Timotheus Martyr. et non longe in ecclesia sanctae Teclae sunt Martyres Felix et Audactus et Nemesius. In aqua Salvia ³⁾ est caput Anastasii Martyris.

Tertia decima porta Portuensis dicitur et via. Ibi prope in ecclesia sunt Martyres Foelix, Alexander, Abdon et Sennes, Symeon, Anastasius, Polion, Vincentius, Milla, Candida et Innocentia.

Quarta decima porta et via Aurelia, quae modo porta sancti Pancratii dicitur, quod iuxta eam requiescit in sua ecclesia, et alii Martyres, Paulinus, Arthemius, sancta Sapientia cum tribus filiabus Fide, Spe et Charitate. In altera ecclesia Processus et Martinianus, et in tertia Foelices duo, et in quarta Calixtus et Calepodius ⁴⁾, et in quinta sanctus Basilides.

Duodecimo intra urbem milliario ⁵⁾ in monte Celio sunt Martyres Ioannes et Paulus in sua domo, quae facta est ecclesia post eorum martyrium, et Crispinus et Crispinianus, et sancta Benedicta. In eodem monte est ecclesia sancti Stephani protomartyris, et ibi reconditi sunt Martyres Primus et Foelicianus, in monte Auentino sanctus Bonifacius, et in monte Nola ⁶⁾ sancta Tatiana pausant.

Haec sunt Romana sanctuaria, haec sunt in terris diuina pignora. et tamen inter hoc quasi coeleste promptuarium insano furore gens ebria tunc cum illuc peregrini venerunt, foedo ambitu omnia turbabant et supra ipsa sanctorum corpora ciuilem libabant sanguinem, dum non possent satiare pecuniarum libidinem.

1) *al. Policamus.* 2) *al. Ostiensis.* 3) *Ed. Salina.* 4) *Ed. Catepodius.* 5) *Scrib. Basilides duodecimo miliario. Intra urbem in monte. Haec prioribus recentiora esse apparet.* 6) *Utrum malo an mola scribendum sit, nescio. Ad montem molae sitam fuisse dicunt ecclesiam S. Thomas, cf. Martinelli Roma ex ethn. sacra p. 404. „Montem gaudii, qui et mons malus dicitur“ montem Marium appellant ann. Rom. ap. Pertz SS. V. p. 474.*

Spatium ne vacuum relinquatur, viarum designationem e cod. Vat. 1984. (Pertz. Scriptt. V. p. 478) hic addere libet:

- ad a. 1118.)* Mox fideles pontifici . . . perrexerunt ad Lateralium, in curia, ante ecclesiam beati Gregorii . . ., ad ultimum victi
 5 sunt illi qui ex parte pontifici erant, . . et terga verterunt. Et ipsi insecuti sunt eos per omnes vias, scilicet per viam maiorem que pergit ad sanctum Clementem . . et cum Romani pedites persecuti sunt eos, usque prope templum Romuli ante domum iudicis Mathilde; Stephanus Normannus cum ceteris qui cum eo erant iusta
 10 ecclesia sanctorum Marcellini et Petri persecuti sunt eos usque ad arcum Aure, et per viam que pergit ad Sanctum Stephanum in Celio monte insecuti sunt eos usque ad Sedem Solis Nec non et altera pugna in circolo maiore et illi qui ex parte Paschalis fuerunt, victi sunt, terga verterunt: illi vero persecuti sunt eos
 15 usque ad arcum triumphalem et per viam alteram desuper usque ad Sedem Solis.

8. i. e. ecclesiam SS. Cosmae et Damiani.

12. Septizonium.

13. i. e. circo maximo.

11. *in fine versus, scr. auree.*

15. Constantini.

V.

Mirabilia Romae.

1. Prima classis. Saec. XII.

Descriptio plenaria totius Urbis.

A = Cod. Vaticanus 3973. membr. Saec. XII. exeunt. continet catalogum pontificum usque ad Coelestinum III. aliis manibus continuatum, mirabilia sine inscriptione, denique Chronicon Romualdi Salernitani usque ad a. 1178.

B = Codices Cencil Camerarii, inter quos.

b = Cod. Vaticanus sine numero olim Columnensis. Saec. XIII. in.

c = Cod. Cast. S. Angeli. Saec. XIV.

d = Cod. Archiv. Vat. plut. XI. Saec. XV.

C = Cod. Ottobon. 3057. Saec. XIII. exeuntis. continet digesta pauperis scolaris Albini, Presbyteri Benedicti excerpta politica de dignitatibus Urbis, varia ex Cencio Camerario de Urbe Roma, alia.

e = Cod. bibl. Vallicell., cuius apographo uti licebat, saec. ut videtur, XIV. negligenter scriptus.

Codicem **A** contulimus Schulzius (Gräse, Beiträge zur Litteratur und Sage des Mittelalters. Dresden 1850. 4°.) Partheyus (Mirabilia Romae. Berol. 1869.) ego.

Codices **B** ego contuli.

Codicem **b** a Gul. Manzio satis negligenter descriptum edidit Nibbyus in ephemeridibus litt. Rom. tom. I. a. 1820; repetivit a. 1864. libelles qui inscribitur „Mirabilia Romae ossia le cose maravigliose di Roma“. Roma dalla tipografia forense c. 12. Cum codice, quem tamen non designavit, diligenter contulit Kellermannus, cuius schedis simul cum meis uti licebat. Praeterea primorum capitum apographon praesto erat.

Codicem **C** Partheyus v. cl. excussit, cuius silentium nescio num ubique recte interpretatus sim.

Codicis **e** apographon a Bunseno acceperam, cuius corruptelas afferre nihil attinet.

De muro, portis, miliaribus, nominibus portarum, arcubus, montibus, thermis, palatiis et theatris urbis.

Descriptio plenaria totius urbis.

1. Murus civitatis Romae habet turres CCCLXI. castella XLVIII.
- 5 propugnacula VI. D. CCCC. portas XII sine Transtiberim. posterulas V. In circuitu vero eius sunt miliaria XXI, excepto Transtiberim et civitate Leoniana.
2. Hae sunt portae Romanae: porta Capena, quae vocatur sancti Pauli, iuxta sepulcrum Remi. porta Appia. porta Latina. porta
- 10 Mitrovi. porta Asinaria. Lateranensis. porta Lavicana, quae dicitur maior. porta Taurina, quae dicitur sancti Laurentii vel Tiburtina. porta Numentana. porta Salaria. porta Pinciana. porta Flamminea. porta Collina ad castrum Adriani.
3. Portae transtiberim III. porta Septimiana, [septem
- 15 Naiades iunctae Iano]. porta Aurelia vel aurea. porta Portuensis.
4. Hi sunt arcus triumphales: arcus aureus Alexandri ad sanctum Celsium. arcus Theodosii et Valentiniiani et Gratiani imperatorum ad sanctum Ursum. foris portam Appiam ad templum Martis arcus triumphalis. in circo arcus Titi et Vespasiani. arcus Con-

- 1 *Orthographica, velut ae et e, u et v, th et t, c et ch, i et ii non annotantur. XXXL et sic deinceps numerantur capita in B. Inscr. omnes om. A. In b nescio an partim postea additae sint.*
- 3 De muro urbis B, habere videtur etiam C.
- 4 turres castella omnes.
- 5 De portis urbis B. — portas habet B. — posterulae A.
- 6 De miliaribus b. — XXII codd. omnes, in marg. add. c.
- 7 ciuitas bd. in c om. — leonina d.
- 8 sic A. — nomina portarum B.
- 9 petri A. — sepulchrum b.
- 10 microni A. mitroni bc mitroni d. — asinariea bc.
- 12 numantina BC. — flamminea C.
- 13 colina BC. — Hadriani C.
- 14 et 15 quot portae sunt transtiberim ante p. tr. B. — septimana A septumana d. — naiades bc naidas A naidas ed. — e prava originatione videtur ortum esse glossema.
- 16 de arcubus ante h. a. B.
- 17 et 18 ad S. Ursum post imperat. collocant omnes. — celtium B cec. a. 68 in marg. c c. a. 68 q. (sc. aut a. 1363 aut 1368). — porta appia A.
- 19 triumphales A. — In circo b om. C. — vespasiani bis b.

stantini iuxta amphitheatrum. arcus VII lucernarum ^{Titi} et Vespasiani ad sanctam Mariam novam inter palatium et templum Romuli. arcus Caesaris et senatorum inter aedem Concordiae et templum fatale. iuxta sanctum Laurentium in Lucina est arcus triumphalis Octaviani.

5 prope arcus Antonini. Deinde est arcus ad sanctum Marcum qui vocatur manus carnea. in Capitolio arcus panis aurei.

5. Hi sunt montes infra urbem: Janiculus. Aventinus qui et Quirinalis dicitur. Caelius mons. Capitolium. Pallanteum. Exquilinus. Viminalis.

10 6. Thermae Antonianae. [Domitianae.] Maximianae. Licinii. Dioclitianae. Tiberianae. Novatianae. Olympiadis. Agrippinae. Alexandrinae.

7. Palatia: palatium maius in Pallanteo. palatium Severi. palatium Claudii. palatium Constantini. palatium Susurrianum. palatium Volusianum. palatium Romulianum. palatium Traianum. [In Romuliano palatio sunt duae aedes Pietatis et Concordiae, ubi posuit Romulus statuam suam auream dicens: non cadet, donec virgo pariat. statim ut virgo peperit, illa corrui.] palatium Traiani et Adriani, ubi est columna. palatium Constantii. palatium Salustii. palatium Camilli.

20 palatium Antonini, ubi est columna. palatium Neronis, ubi est sepulchrum Iulii Caesaris. palatium Octaviani.

2 et 3 pallanteum BC. — aedem et c. A.

4—6 deinde prope. arcus qui nunc vocatur antonini, est arcus ad S. Marcum. prope arcum qui vocatur manus carnea. A est arcus ad scm marcum. Dein ppe arcus qui nuc vocat antonini qui vocatur manus carnea. (deinde et est transponenda esse indicat m. 2) b deinde est a. ad s. marcum. prope arcus qui nunc vocatur antonini est a. ad s. marcum qui uoc. m. carnea. cd. — capitulo BC. — aurea A auri c.

7—9 de montibus ante h. s. m. B. — ii A. — caelius B. — pstanteum A. — exquillinus cd.

10—12 de terminis B. — Domitianae] om. A. — lucinii cd. — novitiana A. — olympiades cd.

13—15 de palatiis ante palatia B. — pallantea A. — seuerini BC. — sosorrianum A susurrianum bd surrianum c. — tratianum bcc. i in ras. d. — romulianum palatium A.

16 et 17 suaru] om. A. — donec] om. A. non est bene marg. A. — pariet ad [C8].

19 columpna cd.

20 et 21 palatium constantii — est columna] om. BC. — Post Caesaris: palatium cromatii. palatium pompeii. (popei b) palatium titi et vespasiani. Foris Roman catacumbis. add. BC.

8. Theatrum Titi et Vespasiani ad Catacumbas. theatrum Tarquinii et imperatorum ad septem solium. theatrum Pompei ad sanctum Laurentium. theatrum Antonini iuxta pontem Antonini. theatrum Alexandri iuxta sanctam Mariam rotundam. theatrum Neronis iuxta castellum Crescentii. et theatrum Flammineum.

9. Haec sunt loca quae inveniuntur in passionibus Sanctorum: foris portam Appiam ubi beatus Xystus decollatus fuit et ubi Dominus apparuit Petro, et dixit ei: domine quo vadis, templum Martis. intus portam arcus Stillae. deinde regio Fasciolae ad sanctum Nereum. vicus canarius ad sanctum Georgium, ubi fuit domus Lucillae, est ibi velum aureum. aqua Salvia ad sanctum Anastasium, ubi decollatus fuit beatus Paulus. hortus Lucinae ubi est ecclesia sancti Pauli et requiescit. Inter lude. i. inter duos ludos. [id est] clivus Scauri, qui est inter amphitheatrum et stadium, ante septem solium, ubi est cloaca ubi iactatus fuit sanctus Sebastianus, qui revelavit corpus suum Lucinae dicens: invenies corpus meum pendens in gumpho via Cornelia per pontem Milvium et exit in stratam. via Aurelia iuxta girofum. gradus Eliogabali in introitu palatii. et insula catenata post sanctam Trinitatem. arcus stillans ante septem solium. arcus Romanus inter Aventinum et Albiston, ubi beatus Silvester et Constantinus osculati sunt et diviserunt se. in tellure. i. in Canapara, ubi fuit domus Telluris. privata Mamertini ante Martem sub Capitolium. vicus laterici ad sanctam Praxedem. vicus patricii ad sanctam Pudentianam. basilica Iovis ad sanctum Quiricum. thermas Olimpiadis, ubi assatus fuit beatus Laurentius. in panisperna palatium Tiberianum, ubi Decius et Valerianus recesserunt

1—5 de theatris. BC. — theatra BC (in arch. titulus fuisse putandus est) theatrum ante nomina propr. in litura b. — catacumba A. — th. — solium] om. d. — pompeii b pompegi A. — Iulij ad A. — crescentii cd. — flamineum C?.
6 XXXII. B. — de locis quae inveniuntur in Sanctorum passionibus ante haec B (C?).

7—11 Xistus BC — est BC — et ubi] in litura b — et dixit ei] om. BC. — stellae A — victus A — est ubi v. aur. A et est v. aur. ibi BCe (aurum c). — Lucilli BC.

13 petri A. — i. per errorem videtur bis poni.

14—18 clivus cauri A. — iactatu A. — invenietis B (inventent Kell.) — gumfo BC.

19 et 20 stillans A — ante eucatinum B septem solium. Arcus Romanus ante] in marg. add. c.

21 et 22 obsculati c. — Inter lure A. — mamertini A.

23 et 24 Praxedam B. — Sic A, inverso ordine rell. — basilicam d. — seo BC.

25 thermas AB.

mortuo beato Laurentio. circus Flamminius ad pontem Judaeorum. in Transtiberim templum Ravennantium effundens oleum, ubi est sancta Maria.

10. Hi sunt pontes: pons Milvius. pons Adrianus. pons Neronianus. pons Antoninus. pons Fabricius. pons Gratianus. pons Senatorum. pons marmoreus Theodosii et pons Valentinianus.

11. Cimiteria. Cimiterium Calepodii ad sanctum Pancratium. cimiterium sanctae Agathae ad girolum. cimiterium Ursi ad portensam. et cimiterium sancti Felicis. cimiterium Calixti iuxta Catacumbas. cimiterium Praetextati iuxta portam Appiam ad sanctum Apollinarem. cimiterium Gordiani foris portam Latinam. cimiterium inter duos lauros ad sanctam Helenam. cimiterium ursi pileati ad sanctam Bivianam. cimiterium agri Verani ad sanctum Laurentium. cimiterium sanctae Agnetis. cimiterium fontis sancti Petri. cimiterium Priscillae ad pontem Salarium. et cimiterium Cucumeris. cimiterium Trasonis ad sanctum Saturninum. et cimiterium sanctae Felicitatis iuxta cimiterium Calixti. cimiterium Pontianum. cimiterium sancti Hermetis et Domitillae. cimiterium sancti Ciriaci via Hostiensis.

12. Tempore Octaviani imperatoris senatores videntes eum tantae pulchritudinis, quod nemo in oculos eius intueri posset, et tantae prosperitatis et pacis, quod totum mundum sibi tributarium fecerat, ei dicunt: te adorare volumus, quia divinitas est in te: si hoc non esset, non tibi omnia subirent prospera. quod renitens indutias

1 flaminus C.

2 et 3 Ravennatum BC — et fundens Acd et fundes b (C?).

4—6 de pontibus ante hii s. p. BC. — XXXIII B. — hii BC. — milvus A.

7—10 de cymeteriis bc. — girolum A (?). — portesan AB portesam C. — pretestati B. — intus A. — apollinarium A apollinarem B.

11 et 12 cardianum Bc. — elenam B. — ursi pileati A ursum pileatum B. — Vivianam BC.

13 cimiterium gfani A c. in agrum qeranum B.

14—18 fortis Acd — scp petre A — priscillae d — pontem] om. B — tsonis b. — Ermetis Acd — et domitille b et domicillae d domitillae c domicillae A. — cim. s. cir. v. Host.] om. A.

19 Harum quoque fabellarum inscriptiones omittit A, quem quum hic non contulerim, utar collatione Schulzti, item ad B Kellermanni. — XXXIII, B. De uisione (iussione B) Octaviani imperatoris et responsione Sibille BC.

20 poterat BC.

22 et dicunt A dicunt BC. — diuinitus A deitas BC.

23 omnia essent BC. — Qui BC. — Scr. renuens.

postulavit. ad se sibillam Tiburtinam vocavit, cui quod senatores dixerant recitavit. quae spatium trium dierum petiit, in quibus artum ieiunium operata est. post tertium diem respondit imperatori: hoc pro certo erit, domine imperator:

5. Iudicii signum. tellus sudore madescet,
E celo rex adveniet, per secula futurus,
Scilicet in carne praesens, ut iudicet orbem,
et cetera quae sequuntur. Ilico apertum est celum et maximus splendor irruit super eum. vidit in celo quandam pulcherrimam virginem stantem
10 super altare, puerum tenentem in brachiis. miratus est nimis et vocem dicentem audivit: haec ara filii dei est; qui statim in terram procidens adoravit. quam visionem retulit senatoribus et ipsi mirati sunt nimis. Haec visio fuit in camera Octaviani imperatoris, ubi nunc est ecclesia sanctae Mariae in Capitolio. idcirco dicta est ecclesia
15 sanctae Mariae ara celi.

13. Caballi marmorei ad quid facti fuerunt nudi et quid nuncient, et quid sit quod ante caballos quaedam femina serpentibus circumdata sedet habens concam ante se. Temporibus Tiberii imperatoris venerunt Romam duo philosophi iuvenes Praxitelus et Fidia. quos
20 imperator cognoscens tantae sapientiae caros in suo palatio habuit. [Qui dixerunt ei se esse tantae sapientiae, ut quicquid imperator eis absentibus in die vel in nocte in camera sua consiliaverit, ei usque ad unum verbum dicerent.] dixerunt itaque ei: domine imperator quicquid nobis absentibus in die vel in nocte in camera
25 tua consiliaveris, dicemus tibi usque ad unum verbum. Quibus imperator ait: si facitis quod dixistis, dabo vobis quicquid vultis. Qui respondentes dixerunt: nullam pecuniam sed nostrorum memoriam postulamus. veniente altero die per ordinem retulerunt im-

- 6 Et BC.
7 nimius splendor BC.
14 dicta est sca Maria — (ecclesia om.) BC.
16 XXXV. B. Quare facti sunt caballi marmorei BC. — quod facti A — numerent BC.
17 caballum BC. — circumd. sed. serp. BC.
18 praxitelis BC. — fida B.
20 in palatio suo BC.
21 esse se A.
22 nobis abs. A. — in] ante nocte om. B. — in camera sua] om. B consiliaretur B (C?) — e prava dittographa, cuius vestigia A exhibet, efficta sententia.
25 dixeris AB, an etiam C?. — dicemus ei A.

peratori quicquid in illam praeteritam noctem consiliatus est. Unde fecit eis promissam praebitam memoriam eorum sicut postulaverunt: equos videlicet nudos qui calcant terram, id est potentes principes huius seculi qui dominantur homines huius mundi; veniet rex potentissimus qui ascendet super equos id est super potentiam principum huius seculi, in hoc seminudi qui stant iuxta equos et altis brachiis et replicatis digitis nunciant ea quae futura erant. et sicut ipsi sunt nudi, ita omnis mundialis scientia nuda et aperta est mentibus eorum. femina circumdata serpentibus sedens concam habens ante se significat ecclesiam et praedicatorum qui praedicaverunt eam; ut quicumque ad eam ire voluerit non poterit, nisi prius lavetur in conca illa.

[Primicerius id est prima manus, chera enim graece latine manus dicitur. primicerius apud Graecos papias vocatur. ipse debet habere curam de clavibus totius palatii et esse ibi honorabilis apud imperatorem. die nocteque in palatio existere debet. Secundicerius. i. secunda manus apud Graecos vocatur deptereus. in palatio honorabilis est et ibi esse debet die et nocte. coronae et omnium vestimentorum quae per festivitates induuntur ipse debet habere curam. Numenculator latine apud Graecos questor dicitur. ipse debet habere curam de viduis et orphanis et omnibus xenodochiis et apud eum debet disputari de testamentis. Primus defensor latine apud Graecos prohedicos vocatur. debet habere homines sub se qui defendant sedem imperii. Archarius qui ab archano dicitur debet scire secreta consilia imperatoris et colligere censum. Saccellanus debet habere curam monasteriorum ancillarum dei et in festivitibus debet introducere ante imperatorem. Protoscriniarius, i. primus scriniariorum.

- 1 in illam] *om. bC* — *preterita nocte bC preteritam n. A.*
- 2 premissam *b* *permissam A.*
- 3 nudos videlicet *b* (*C?*).
- 4 dominant (*A?*).
- 5 principum] *om. b.*
- 6 numerant *bC.*
- 7 habens concam ante se. *BC.*
- 8 sign. eccl. et] *om. omnes. — predicatores et predicaverunt A. prediabunt bC. — quicumque A.*
- 9 totum locum *om. A; apparet per errorem in libellum nostrum perenniam.*
- 10 XXXVI. de nominibus iudicum et eorum, infra notibus *b* — *primicerius prior loco b.*
- 11 secundicerius *b.*
- 12 deptereu *b* (*scr. dephterus*).
- 13 xenodochiis *b.*
- 14 prohedicos *cod.*

Bibliothecarius, apud Graecos logothenos. Referendarius. ipse debet renuntiare omnem scriptionem ad imperatorem.]

14. Columna Antonini coelidis habet in altum pedes CLXXV, gradus numero CCIII. fenestras XLV. Columna Traiani coelidis
5 habet in altum pedes CXXXVIII, gradus numero CLXXXV, fenestras XLV. Coliseum amphitheatrum habet in altum pedes submissales CVIII.

15. Laterani est quidam caballus aereus qui dicitur Constantini, sed non ita est, quia quicumque voluerit veritatem cognoscere
10 hoc perlegat. Tempore consulum et senatorum quidam Rex potentissimus de orientis partibus Italiam venit, ex parte Laterani Romam obsedit, multa strage et bellis populum Romanum afflixit. Tunc quidam armiger magnae formae et virtutis audax et prudens surrexit, qui dixit consulibus et senatoribus: si esset qui liberaret vos
15 de hac tribulatione, quid de senatu promereretur? Qui respondentes dixerunt ei: quicquid ipse poposcerit, mox obtinebit. Qui ait eis: date mihi XXX milia sextertias et memoriam victoriae mihi facietis post peractum bellum, et optimum equum. Qui promiserunt se facturos sicut ipse petierat. Qui ait: media nocte surgite et
20 omnes armamini et state iuxta muros in specula, et quicquid vobis dixero facietis. et illi continuo fecerunt imperata, qui ascendit equum sine sella et tulit falcem, per plurimas enim noctes viderat illum regem ad pedem cuiusdam arboris pro necessario venire, in cuius adventu cocovaia quae in arbore sedebat semper cantabat. Ille vero exivit
25 urbem et fecit herbam, quam in fascem religatam portabat ante se more scuterii. qui statim ut audivit cocovaiam cantantem propius

2 scr. logothetes.

3 XXXVII. B. de colupna Antonini et Traiani bC.

4 nũo bis b. — Traiana A. Parth. an e O? Tralani b.

5 CLXXXC corr. in CLXXXV b.

6 coloseus A. — i. e. pedes CVIII. S.

8 XXXVIII. B. Quare factus sit equus qui dicitur Constantini (Constantinus b) BC. — hereus hic et infra b. — lateranis Mc et infra bC.

12 i. e. proclis. bello Parth. bell. b.

13 promereret A.

17 mihi utr. loc. b. — XXXVI. tertias A.

19 quicquid bC. — surgias A.

20 intra b.

24 cocovala A.

25 fasce A.

26 scutiferi bC. — cocovalam A. cocovaja id est noctua add. A.

accessit et cognovit illam regem venisse ad arberem. ivi ergo contra eum qui iam peregerat necessarium. Socii qui erant cum rege putabant illam esse suorum, ceperunt clamare ut ipse auferat se de via ante regem. Sed ille non dimittens propter eos fingens se de loco abire
 5 iunxit se regi et pro fortitudine sua illis omnibus spreis vi arripuit regem et postavit eum. mox cum venisset ad muros civitatis, cepit clamare: exite foras et interficite omnem exercitum regis, quia ecce ipsum teneo captivum. Qui excurrentes illos interfecerunt alios in fugam miserunt. unde Romani inestimabile pondus auri et argenti habuerunt. sic gloriosi ad urbem medierunt et quod praedictis armigeris
 10 promiserant persolverunt. XXXX scilicet milia sexarias et equum aereum pro memoria decoratum et sine sella ipso decurper residente et extensa manu dextra quae ceperat regem; in capite equi memoriam coccoviae ad tantum cuius victoria fecerat; ipsam quoque
 15 regem qui parvae personae fuerat retro ligatis manibus sicut etiam ceperat sub angula equi memorialiter destinaverunt.

16 Temporibus consulum et senatorum Agrippa praefectus subiugavit Romano senatui Suevios et Saxones et alios occidentales populos cum quatuor legionibus. In cuius reversione tintinnabulum
 20 statucae Persidae quae erat in Capitolio sonuit, in templo Iovis et Monetae. (Uniuscuiusque regni totius orbis erat statua in Capitolio cum tintinnabulo ad collum, statim ut sonabat tintinnabulum, cognoscebant illud regnum esse rebellē. *) cuius tintinnabulum audiens sacerdos qui erat in specula in ebdomada sua, nuntiavit senatoribus,

- 1 proprius d. acc. prop. dC — et ut A et] om. d.
- 2 necessaria d.
- 3 auferret dC.
- 5 iunxit A inuexit dC — in pro vi b.
- 9 innumerabile dC.
- 10 hab. sic] om. A — quid A.
- 13 et] om. dC. — que A — ejus pro equi A — memoriam coccovia ad tantum cuius] in im. marg. add. b. coccovole A.
- 14 fecerant dC.
- 16 equi] om. b. — destinauit b (C?).
- 17 XXXVIII. B. Quare factum sit Pantheon dC et postmodum oro b (oratio Bonifacii) add. b.
- 19 et ante Sax.] om. BC.
- 20 sonuit] om. d sonavit Parth. (unde?).
- 24 speculo A.

*) Ecce nuntii telegraphici.

senatores autem hanc legationem praefecto Agrippae imposuerunt.
 Qui reuens non posse pati tantum negotium, tandem convictus
 petiit consilium trium dierum, in quo termino quadam nocte ex
 nimio cogitatu obdormivit. Apparuit ei quaedam femina quae ait ei:
 5 Agrippa quid agis? in magno cogitatu es. Qui respondit et: sum,
 domina. Quae dixit: conforta te et promitte mihi te templum factu-
 rum, quale tibi ostendo, et dico tibi si eris victor. Qui ait: faciam
 domina. Quae in illa visione ostendit ei templum in hunc modum.
 Qui dixit: domina quae es tu? Quae ait: ego sum Cibeles mater
 10 deorum, fer libamina Neptuno, qui est magnus deus ut te adiuvet,
 hoc templum fac dedicari ad honorem meum et Neptuni, quia te-
 cum erimus et vinces. Agrippa vero surgens laetus hoc recitavit in
 senatu, et cum magno apparatu navium, cum quinque legionibus
 ivit et vicit omnes Persas et posuit eos annuatim sub tributo
 15 Romani senatus, rediens Romam facit hoc templum et dedicari
 fecit ad honorem Cibeles matris deorum et Neptuni dei marini et
 omnium demoniorum et posuit in hoc templo nomen Pantheon, ad
 honorem cuius Cibeles fecit statum deauratam, quam posuit in
 fastigio templi super foramen et coopruit eam mirifico tegmine
 20 aereo deaurato.

Venit itaque Bonifacius papa tempore Focae imperatoris christiani,
 videns illud templum ita mirabile dedicatum ad honorem Cibeles
 matris deorum, ante quod multotiens a demonibus christiani per-
 cutiebantur, rogavit papa imperatorem ut condonaret ei hoc tem-
 25 plum, ut, sicut in Kalendis Novembris dedicatum fuit ad honorem
 Cibeles matris deorum, sic illud dedicaret in Kalendis Novembris
 ad honorem beatæ Mariae semper virginis quae est mater omnium

2 legationem] *om. A.*3 rennuens *bc.*4 et] *om. bc.*5 respondens *Ac.*6 confortare *bc.* — michi *b.* — ante si tibi] *om. A.*8 ostendens *A.*9 cibiles *A.*10 *et dominus. Deg. videtur marinus deus. — dedicare A.*13 et] *om. b.*14 cibilis *hic et passim A sec. Parth.*19 coopruit eum *A.* — tegimine *A.*21 bonifacius *b.*25 Kl. Nouembr. *per compend. (sic et infra) codd.* — itaque *om. b.*27 vergine *A.*

sanctorum. Quod Caesar ei concessit, et papa cum omni Romano populo in die Kalendis Novembris dedicavit et statuit ut in isto die Romanus pontifex ibi celebret missam et populus accipiat corpus et sanguinem domini sicut in die natalis domini, et in isto die omnes sancti cum matre sua Maria semper virgine et celestibus spiritibus habeant festivitatem, et defuncti habeant per ecclesias totius mundi sacrificium pro redemptione animarum suarum.

[46, 24] *) Quicumque voluerit praedicare passiones sanctorum Abden et Sennen [Ju] Xisti Laurentii et ceterorum, ex una parte sicut dixit lectio providens pro qua causa Imperator eos occidisset, ita incipiens iorta tempestate sub Decio multi Christianorum necati sunt praesidente in urbe Roma Balba ex alia sicut de Romana historia, sic incipiant et praedicentur. Fuit quidam Imperator nomine Gordianus cujus signifer fuit Philippus in legionibus, quem Gordianum Imperatorem dominum suum Philippus Christianus interfecit et abstulit filio imperium qui habebat filium nomine Philippum. Qui imperatori Philippo adhaesit quidam miles nomine Decius, pagantis Pannoniensis, qui crevit in militem ex bona fama apud imperatorem, et apud milites et senatum in sensu, prudentia et largitate. cui Imperator cum senatu dederunt legationem cum quatuor legionibus contra occidentalem populum qui rebellis erat, qui ivit et obsedit eos et per multa bella vicit. In reversione milites jugiles laudabant eum et dicebant: o si noster esset imperator, omnia haberemus bona. Qui delatus verbis tantum conspiravit cum eis quatenus ipse haberet imperium et daret eis ducatus, marcas, comitatus, honores in curia et thesaurum Philippi. Veniens autem Decius in partes Liguriae Philippus imperator reerat apud Veronam, audiens ejus reversionem benigne eum suscepit. Transacto illo die Deciani milites clam omnes armati sicut cum suo futuro imperatore pepigerant. Decius autem cum occulto ense medio die ivit ad curiam

3 celebraret *BC*, — papa accipiat *BC*.

9 Ju del., libr. Xisti i. e. Sixti intellexerat Christi.

10 provident *A* (*BC*?).

16 filii *A*.

19 senatus *A*.

22 *Ser.* jubiles.

*) Haec narratio in *A* nulla inscriptione hic sequitur, in *B* adicitur, Praedicatio sanctorum ibique sequuntur extremo libello, Excerpta de historia ecclesiastica (provinciarum Italicarum descriptionem continentia), quae non leguntur in *A*. Equidem olim cum cod. c. contuleram, sed praeter extrema schedae interiorum.

imperatoris et intravit in papilionem projiciens honorarium foras.
 Philippum imperatorem suum in lecto dormientem evaginato gladio
 percussit inter nasum et labium et sic interfecit eum. qui statim
 exivit foras sonuit signum; omnes sui milites occurrerunt ei circa
 5 papilionem, sicut praeposuerat: Milites Philippi audientes dominum
 suum occisum a Decio fugerunt. qui in ipso timore vocati a Decio
 ne timerent sed ejus amicti efficerentur, tandem reversi sunt ad
 eum magis timore quam amore. Cumque audisset Philippus junior
 qui Romae erat patrem suum Philippum interfectum a Decio pagano,
 10 timuit et fugit ad beatum Xistum Romanorum papam dicens: de-
 mine pater, pater meus mortuus est quem impius Decius interfecit;
 rogo te ut thesaurum patris mei apud te habeas occultum, si eva-
 dere possum quod non occidat me, reddes mihi thesaurum, sin autem
 non, habeas pro ecclesia. Decius veniens intravit Romam et acce-
 15 pit imperium magis virtute quam amore. cepit perquirere Philip-
 pum juniorem, ille absconditus erat: tandem magnis promissionibus
 et muneribus invenit eum, quem occidit et inquisivit ubi esset the-
 saurus Philippi. quidam dicebant habere eum Xistum papam: Chri-
 stianorum, quidam esse Philippi, Graeciae. Statim venit et legatio
 20 de Persida dicens eos esse rebellos et tintinnabulum statuæ perso-
 nuit. Ordinato Romae sup. vicario Galba duxit secum filium suum
 Decium expugnavit et vicit omnes Persas; et cepit Abden et Sennen
 sicut lectio manifestat, quos cognovit clarissimos genere; eduxit
 aureis catenis catenatos, cumque reverteretur posuit obsidionem
 25 Philippi. Interim nuntius venit a Roma et Galbam esse mortuum
 nuntiavit. reliquit ibi filium suum Decium cum parte exercitus,
 aliam secum duxit Romam, cum Abden et Sennen, cumque venisset
 Romam, interrogavit de thesauris Philippi, quos non poterat certius
 invenire. occidit istos sanctos martyres clarissimos Abden et Sennen
 30 in amphitheatro. Indicatum ei fuit quod Xistus episcopus Christiano-
 rum haberet thesaurum Philippi, cepit eum et multis tormentis ma-
 ceravit. et quia per eum de thesauris certior esse non potuit, jussit
 eum Valerianus capitis subire sententiam, cumque duceretur ad de-
 collandum, beatus Laurentius exclamavit et dixit: noli me derelinquere
 35 pater sancte, quia thesauros tuos jam expendi quos tradidisti mihi.
 Tunc milites audientes de thesauris ante septemsolium in via nova

1. Honoratum A. 4. Ser. et sonuit. 5. Ser. proposuerant.

16 tantum A. 19. Ser. Philippopolis. 20. Ser. citius.

30. papa e. episcopus populi A. 37. maceravit eum A.

36 septemsolium c.

tenentes bealum Laurentium duxerunt eum et tradiderunt eum Parthenio tribuno et cetera quae secuntur.]

17. Interfecto Julio Caesare a senatu Octavianus eius nepos sumpsit imperium. Contra quem Antonius eius cognatus cuius
 5 baiulus et post mortem Caesaris remanserat, mitebatur multo certamine ei auferre imperium. repudiata Octaviani sorore duxit in uxorem Cleopatram reginam Egipti potentissimam in auro et argento et lapidibus pretiosis et populo. Cumque Antonius et Cleopatra cum magno apparatus navium et populi contra Romam venire cepissent, hoc Romae auditum est: Octavianus vero cum ingenti apparatu
 10 ivit et aggressus est eos ad Epirum, et sic orta est pugna. Navis reginae quae tota erat deaurata cepit declinare. Antonius videns navem reginae declinare declinavit, quam insecutus est usque Alexandriam. qui irruit in ferrum et mortuus est; Cleopatra autem
 15 videns se conservatam pro triumpho ornata auro et lapidibus pretiosis voluit sua pulchritudine Octavianum decipere, sed non potuit. videns se ita despectam ita ornata intravit mausoleum viri sui et posuit ad mammillas duas ptisanas, quod est genus serpentis, et ita suaviter suxerunt quod obdormivit et mortua est. Octavianus
 20 tulit inde infinitam pecuniam ex illa victoria, et triumphavit Alexandriam et Egiptum et totam regionem orientis, et ita victoriosus reversus est Romam, et susceperunt eum senatores et omnis populus Romanus cum magno triumpho. et quia victoria ista fuit in Sextilibus Kalendis, posuerunt ei nomen Augusti ab augendo rem
 25 publicam, et statuerunt ut omni anno in Kalendis Augusti tota civitas habeat festivitatem laetitiae illius praelibatae victoriae ad honorem Octaviani Caesaris Augusti, et tota urbs gaudeat et floreat

-
- 1 et — eum] *om. A.* — parthemio *c.* — et — secuntur] *om. A.*
 3 XL. Quare Octavianus vocatus sit Augustus. et quare dicatur (dicitur *C*) ecclesia sancti Petri ad Vincula *BC.* — a iullo & expuncta *b.*
 4 antoninus *B.*
 5 et] *om. b.*
 6 et repud. *b.*
 12 deaur. erat *b.*
 17 vidit *A* — intravit ita mausoleum ornata *A.*
 18 ptisanas] *om. A?*
 19 suxerit que *A.*
 21 Egyptum *A.*
 24 aug et sic deinceps *b.*
 26 haberet *A.* — leticie *b.*
 27 floreat et gaudet *bC.*

rogatu papae et reginae concessit. Quae fabricavit ecclesiam quam dominus papa dedicavit in Kalendis Augusti, sicut Eudoxia christianissima imperatrix proposuerat. ubi posuit catenas beati Petri prae-
 5 in hoc die Kalendarum Sextilium confluat et salutet catenas apostolorum Petri et Pauli.

18. *) Infra palatium Neronianum est templum Apollinis, quod dicitur sancta Petronilla, ante quod est basilica quae vocatur Vaticanum, ex mirifico musibo laqueata auro et vitro. ideo dicitur
 10 Vaticanum, quia vates id est sacerdotes caneant ibi sua officia ante templum Apollinis, et idcirco tota illa pars ecclesiae sancti Petri Vaticanum vocatur. Ibi quoque est aliud templum, quod fuit vestarium Neronis, quod nunc vocatur sanctus Andreas, iuxta quod est memoria Caesaris id est agulia, ubi splendide cinis eius in suo
 15 sarcophago requiescit, ut sicut vivente totus mundus ei subiectus fuit, ita eo mortuo usque in finem saeculi subiciatur. Cuius memoria inferius ornata fuit tabulis aereis et deauratis, litteris latinis decenter depicta. superius vero ad malum ubi requiescit auro et pretiosis lapidibus decoratur, ubi scriptum est:

20 Caesar tantus eras, quantus et orbis,
 Sed nunc in modico clauderis antro.

Et haec memoria sacrata fuit suo more, sicut adhuc apparet et legitur.

19. In paradiso sancti Petri est cantarum quod fecit Simachus
 25 papa columpnis porphireticis ornatum, quae tabulis marmoreis cum griphonibus conexae, pretioso celo aereo coopertae, cum floribus et delphinis aereis et deauratis aquas fundentibus. In medio cantari est pinæ aerea, quae fuit coopertorium cum sinino aereo et deaurato super statuam Cibeles matris deorum, in foramine pantheon, in quam
 30 pineam subterranea fistula plumbea subministrabat aquam ex forma

4 populus Romanus BC.

7 XLI. B de Vaticano et Agulio BC. — Apollinis ubique cd.

8 quae — Vaticanum] om. cd.

10 quod d. — ibi in marg. add. d.

11 illa] om. BC — idcirco, b.

14 i. B. una e. 15 sarcophago BC.

16 subicitur A. subicietur BC.

18 ubi] om. A.

20 erat codd.

22 et 23 om. Graphia.

24 simacus b suriacus d.

25 porphoreticis b. — marmoreis] om. BC.

26 conexe A connexe BC. — et] om. cd.

28 sinio B (O?).

29 statucam b. (o exp.). — civiles A.

30 qua pinea A — plumbea] om. B — aqua bis A.

*) Hic incipit descriptio plenaria.

Sabbatina, quae toto tempore plena praebebat aquam per foramina nucum omnibus indigentibus ea, et per subterraneam fistulam quaedam pars fluebat ad balneum imperatoris iuxta aguliam.

20. In naumachia est sepulchrum Romuli quod vocatur meta, quae
 5 fuit miro lapide tabulata, ex quibus factum est pavimentum paradisi
 et graduum sancti Petri. habuit circa se plateam tiburtinam viginti
 pedum cum cloaca et florali suo. [Circa se habuit tiburtinum Neronis
 tantae altitudinis quantum castellum Adriani miro lapide tabu-
 latum. ex quibus opus graduum et paradisi peractum fuit, quod
 10 aedificium rotundum fuit duobus gironibus sicut castrum, quorum
 labia erant cooperta tabulis lapideis pro stillicidiis, iuxta quod fuit
 crucifixus beatus Petrus apostolus.]

21. Est et castellum quod fuit templum Adriani, sicut legimus in
 sermone festivitatis sancti Petri, ubi dicit: memoria Adriani impe-
 15 ratoris mirae magnitudinis templum constructum, quod totum lapi-
 dibus coopertum et diversis historiis est perornatum, in circuitu
 vero cancellis aereis circumseptum cum pavonibus aureis et tauro,
 ex quibus fuere duo qui sunt in cantaro paradisi. In quattuor partes
 templi fuere IIII caballi aerei deatrati; in unaquaque fronte portae
 20 aerae, in medio giro sepulchrum Adriani porfireticum quod nunc est
 Lateranis ante folloniam sepulchrum papae Innocentii; coopertorium
 est in paradiso sancti Petri super sepulchrum praefecti, inferius autem
 portae aerae, sicut nunc apparent. Haec monumenta quae diximus
 pro templis dedicata erant, ad quae confluebant Romanae virgines
 25 cum votis, sicut dixit Ovidius in libro faustorum.

22. Ad portam Flammineam fecit Octavianus quoddam castellum
 quod vocatur Augustum, ubi sepelirentur imperatores, quod tabu-
 latum fuit diversis lapidibus. Intus in girum est concavum per
 occultas vias. in inferiori giro sunt sepulturae imperatorum. in

2 et 3 nucum' (u in ras.) A — per] om. A — aguleam B.

4 sepulchrum BC (sepulchrum c).

6 et 7 tiburtinam BC tributinem c tyburtinam A. — XX BC. — florali A. —
 terbentinum A.

13 Quae uncinis inclusi, manifesto sunt interpolata.

16 ystoriis B.

17 hereis A.

20 porforeticum BF.

21 ante folloniam] om. BC. — coopertum ed.

24 atque codd.

27 Augustus A.

unaquaque sepultura sunt litterae ita dicentes: haec sunt ossa et cinis Nervae imperatoris et victoria quam fecit, ante quas stabat status dei sui, sicut in aliis omnibus sepulchris. In medio sepulchrorum est absidia ubi sedebat Octavianus, ibique erant sacerdotes facientes suas querimonias. De omnibus regnis totius orbis iussit venire unam cirothecam plenam de terra quam posuit super templum, ut esset in memoriam omnibus gentibus Romam venientibus.

23. In fastigio Pantheon [frontis] stabant duo tauri aerei et deaurati. Ante palatium Alexandri fuere duo templa Florae et Phebi. 10 post palatium ubi nunc est conca fuit templum Bellonae; ibi fuit scriptum:

Roma vetusta fui, sed nunc nova Roma vocabor;

Bruta ruderibus culmen ad alta fero.

Ad concam parionis fuit templum Gnei Pompeii mirae magnitudinis et pulchritudinis; monumentum vero illius quod dicitur maioretum decenter ornatum fuit oraculum Apollinis: [alia fuere alia oracula]. Ecclesia sancti Ursi fuit secretarium Neronis. in palatio Antonini templum divi Antonini iuxta sanctum Salvatorem. ante sanctam Mariam in aquiro templum Elii Adriani et arcus Pietatis. In campo Martio templum Martis. ibi eligebantur consules in Kalendas Iulias et morabantur usque in Kalendas Ianuarias; si purus erat a crimine is qui electus erat consul, confirmabatur ei consulatus. in hoc templo Romani victores ponebant rostra navium, ex quibus efficiebantur opera ad spectaculum omnium gentium. Iuxta 25 Pantheon templum Minervae Calcidiae. Post sanctum Marcum templum Apollinis. In Camillano, ubi est sanctus Cyriacus, fuit tem-

-
- 1 utraque C.
 - 2 victoriam Aed. — quos codd.
 - 3 sepulchris hic et passim B.
 - 4 sic A sepulchrorum sunt (st. b) ubi saepe B (C?)
 - 5 suam cerimoniam B suas cerimonias rell. praeter A.
 - 6 unum codd. arothecam B chirothecam c.
 - 8 francis A.
 - 12 fuit A — vocabat ed.
 - 13 erucat A.
 - 14 parrionis B pavionis d — ponpegi A.
 - 15 et pulchr. in marg. add. c.
 - 16 maiore. cum A maiorem tum b maiorem tunc cd maioretum cqd. Ottob. 2072.
 - 18 post Salvatorem et pietatis plene interp. A.
 - 20 in aquiro] om. d, — templum] om. A. — ibi A ubi rell.
 - 21 i kls priore loco A in kl. rell.
 - 22 a crimine post consul B.

plum Vestae. in Calcarari templum Veneris, de monasterio dominae Rosae castellum aureum, quod fuit oraculum Iunonis. Capitolium quod erat caput mundi, ubi consules et senatores morabantur ad gubernandum orbem, cuius facies cooperta erat muris altis et firmis diu super fastigium montis vitro et auro undique coopertis et miris operibus laqueatis. Infra arcem palatium fuit miris operibus auro et argento et aere et lapidibus pretiosis perornatum, ut esset speculum omnibus gentibus.

24. Tempia quoque quae infra urbem fuere, quae ad memoriam ducere possum, sunt haec. In summitate arcis super portibus cinorum fuit templum Iovis et Monetae, sicut repperitur in marthiologio Ovidii de faustis. In partem feri templum Vestae et Caesaris. ibi fuit cathedra pontificum paganorum, ubi senatores posuerunt Iulium Caesarem in cathedra sexta die infra mensem Martium. Ex alia parte Capitolii super Cannaparam templum Iunonis. iuxta forum publicum templum Herculis, in Tarpeio templum Asilis, ubi interfectus fuit Iulius Caesar a senatu. In loco ubi nunc est sancta Maria, fuere duo templa simul iuncta cum palatio, Phebi et Carmentis, ubi Octavianus imperator vidit visionem in celis iuxta cancellariam templum Iani, qui erat custos Capitolii. [Idcirco dicebatur aureum Capitolium, quia praeter omnibus regnis totius orbis pollebat sapientia et decore.] Palatium Traiani et Adriani pene totum lapidibus constructum et miris operibus perornatum, diversis operibus laqueatum, ubi est columpna mirae altitudinis et pulchritudinis cum celaturis hystoriarum horum imperatorum, sicut columpna Antonini in palatio suo. ex una parte fuit templum Traiani, ex alia divi Adriani.

- 1 calcarari d — n b.
- 2 do nerose A done rose b donne rose cd. — fuit] om. Acd; in marg. A nō.
- 3 capud c. — morantur d.
- 4 erat] om. A(?) altis et] om. d altis] om. B — fatis] A. autotetq a f. sic
- 5 diu super fagium B (super om. cd), om. de super? A. autotetq a f. sic
- 6 Infra — perorn. in marg. A no.
- 8 spectaculum C.
- 10 et 11 sumitate b. — cinorum C. — repperit A. — marthiologio A marthiologio be martiologio d.
- 14 sex dies (sic et Ottob. 2072) infra martium mense A(?)
- 17 cenatu, ut supra cenatores c.
- 20 camellariam B — dicebant A.
- 22 et Adriani] om. A. — totum fuit A secund. Schulz. (?)
- 24 columpna hic et infra Acd cofuna et columna b — celatura cd.
- 25 hystoriarum cd et sic passim.
- 26 et alia cd.

25. In clivo argentarii templum Concordiae et Saturni, in insula templum Bachi, in fine huius insulae [argentariae] templum Vespasiani, in clivo sanctae Mariae in campo templum Titi, ubi est sanctus Basilius, templum Carmentis;

26. Infra hanc terminum fuit palatium cum duobus foris: Nervae cum templo suo divi Nervae, cum maiori foro Traiani, ante fores cuius templum Sospitae deae, ubi est sanctus Quiricus, templum Iovis. In muro sancti Basilii fuit magna tabula aerea infixae, ubi fuit scripta amicitia in loco bono et notabili, quae fuit inter Romanos et Iudaeos tempore Iudae Machabaei. Ante privatam Mamer-
tini templum Martis, ubi nunc facit simulacrum eius, iuxta eum templum fatale id est sancta Martina, [iuxta quod est templum re-
fugii id est sanctus Adrianus, prope aliud templum fatale, iuxta privatam publicam] . . . templum Fabiorum. Post sanctum Sergium
45 templum Concordiae, ante quod arcus triumphalis, unde erat ascensus in Capitolium iuxta aerarium publicum, quod erat templum Saturni. Ex alia parte fuit arcus viris lapideis tabulatus, in quo fuit hi-
storia, quodlibet milites accipiebant a senatu donativa sua per sac-
cellarium, qui administrabat hoc, quae omnia pensabat in statera,
20 antequam darentur militibus. Ideo vocatur Salvator de statera.

27. In Cannapara templum Cereris et Telluris, cuius atrium duabus domibus ornatur per circuitum porticibus columnatis, ut quicumque ibi esset ad iudicium undique videretur. Iuxta eam domum fuit palatium Octiliae, ubi fuit ecclesia sancti Antonii,
25 iuxta quam est locus qui dicitur infernus, eo quod antiquo tempore ibi exuebat et magnam perniciem Romae inferebat, ubi quidam

1 et 2 in insula A in insula B. — Vespasiani d.

6 cum ante maiori em. A.

7 templum Sosp. — Quiricus] om. A.

8 infixae aerea c.

9 amicitia scripta BC amicitia d — romas A, in cuius marg. l. no.

12 et 13 ad s. Martinam c a s. Martina d. — iuxta — fatale] om. C — privatam AB semitam nescio unde habeat Nibb., ad senum recte, et de arcu Fabiorum sermo est. Fort. scr. stratam publicam templum F.

17 unum d — lapideis A. muris lap. sec. Schults. (?)

18 et 19 tonativa c — saccellarium A saccellarium d. — statura d.

21 canabara A.

23 quicumque A.?

22 columnatis b.

24 cateline b (A?) catelline cd.

26 perniciem BC — quidem d.

nobilis miles, ut liberaretur civitas, responso suorum deorum armatus proiecit se et clausa est terra. sic civitas liberata est. Ibi est templum Vestae, ubi dicitur inferius draconem cubare, sicut legimus in vita sancti Silvestri. Est ibi templum Palladis et forum Caesaris
 5 et templum Iani, qui praevidet annum in principio et in fine, sicut dicit Ovidius in fastis, nunc autem dicitur turris Cencii Fraiapanis. Templum Minervae cum arcu coniunctum est ei, nunc autem vocatur sanctus Laurentius de mirandi. Iuxta eum ecclesia sancti Cosmae, quae fuit templum asili. retro fuit templum Pacis et Latoniae, super
 10 idem templum Romuli. Post sanctam Mariam novam duo templa, Concordiae et Pietatis. iuxta arcum septem lucernarum templum Escolapii. ideo dicitur cartularium, quia fuit ibi bibliotheca publica, de quibus XXVIII fuere in urbe. superius fuit templum Palladis et templum Iunonis.

28. Infra palatium est templum Iuliani. in fronte palatii templum
 15 Solis. in eodem palatio templum Iovis, quod vocatur Casa maior. Ubi est sanctus Caesarius, fuit auguratorium Caesaris. Ante Colosseum templum Solis, ubi fiebant cerimoniae simulacro quod stabat in fastigio Colosei. Septizonium fuit templum Solis et Lunae, ante quod fuit templum Fortunae. Sancta Balbina fuit mutatorium Caesaris. ibi fuere thermae Severianae et Commodianae. ubi est sanctus
 20 Saba, fuit area Apollinis et Splenis.

29. Circus Prisci Tarquini fuit mirae pulchritudinis, qui ita erat gradatus quod nemo Romanus offendeat alterum in visu ludi. in summitate erant arcus per circuitum vitro et fulvo auro laqueati.
 25 superius erant domus palatii in circuitu, ubi sedebant feminae ad videndum ludum XIII. Kl. Madii, quando fiebat ludus. in medio erant duae aguliae, minor habebat octoginta septem pedes, S. maior C. XX. duos. in summitate triumphalis arcus qui est in

-
- 1 responsi d. In marg. no Curtii A.
 2 proiecit d.
 3 ticitur c — draco BC.
 5 beati BC — quod B sine sine in B.
 6 Centii BC.
 8 et 9 Cosmatis ecclesia BC — asili. retro fuit] om. A.
 10 item c.
 12 Escolapii A. — quia — ibi] om. A.
 18 septisolum BC.
 24 arca AB.
 26 grabatus A, qui B. — intro c.
 27 augulve cd agulie b — octuaginta A — S j b sed vell. (S = sentia).

capite stabat quidam equus aereus et deauratus, qui videbatur facere impetum, ac si vellent currere equum. in alio arcu qui est in fine, stabat alius equus aereus et deauratus similiter. in altitudine palatii erant sedes imperatoris et reginae, unde visebant ludum.

- 5 30. In Celio monte templum Scipionis. ante thermas Maximianas fuere duo concae et duo templa, Isidis et Serapis. in orphanotrophio templum Apollinis. In palatio Lateranis sunt quaedam miranda sed non scribenda. In palatio Susurriano fuit templum Herculis. In Exquilino monte fuit templum Marii, quod nunc vocatur
- 10 Cimbrum, eo quod vicit Cimbros. in palatio Licinii templum Honoris et Dianae. Ubi est sancta Maria maior, fuit templum Cybeles. Ubi est sanctus Petrus ad vincula, fuit templum Veneris. Ad sanctam Mariam in fontana templum Fauni, quod simulacrum locutum est Iuliano et decepit eum. In palatio Dioclitiani fuere quattuor
- 15 templa, Asclepii et Saturni, Martis et Apollinis, quae nunc vocantur modii. In capite trivii fuit templum Veneris, ubi hactenus dicitur hortus Veneris. in palatio Tiberii templum deorum. In cilio montis fuit templum Iovis et Dianae, quod nunc vocatur mensa imperatoris, super palatium Constantini. ibi in palatio fuit
- 20 templum Saturni et Bachi, ubi nunc iacent simulacra eorum. ibi iuxta sunt caballi marmorei. In thermis Olimpiadis ubi fuit assatus beatus Laurentius, fuit templum Apollinis. Ante palatium Traiani ubi fores palatii nunc permanent, fuit templum. . . in Aventino templum Mercurii aspiciens in circo, et templum Palladis, et fons Mercurii, ubi
- 25 mercatores accipiebant responsa. ad arcum stadii domus Aureliae Orestillae, ex una parte templum Mecenatis, ex alia parte templum

1 eques hic et infra B.

2 et 3 miles vellet BC eques in marg. add. c.

5 et 6 ter thermas A. — ubi fuere BC. — carceres A concae B. — hisidis B hysidis A. — orphanotrophia AB.

8 no in marg. A.

9 hereuleis A. — qui ed.

10 cymbrum A. — cyrbros A cambros bd.

11 cibiles A.

14 et 15 Sic AB Domitiani Parth. IIII. templa fuere BC — nunc] om. BC.

17 ortus bd — tyberii ed. — templorum ed. — In illo B.

18 mensa] om. B (C?).

21 ad th. Ol. in marg. no A.

23 aventio A aventiano c aventiono d.

25 responsam d. — domus] om. d.

26 auristille A. — parte] om. d.

Iovis. Iuxta sculam Graecam fuit palatium Lentuli. ex alia parte, ubi nunc est turris Centii de Orrigo, fuit templum Bachi. Ad gradellas fuit templum Solis. Sanctus Stephanus rotundus fuit templum Fauni. In alephanto templum Sibillae et templum Ciceronis
 5 in Tulliano. est templum Iovis, ubi fuit pergula aurea. et templum Severianum, ubi est sanctus Angelus. ad velum aureum templum Minervae. in ponte Iudaeorum templum Fauni. ad caccavari templum Craticulae. ad pontem Antoninum circus Antonini, ubi nunc est sancta Maria in Cataneo. ad sanctum Stephanum in piscina
 10 palatium Cromatii praefecti, . . . templum quod dicebatur olovitreum factum ex crystallo et auro per artem mathematicam, ubi erat astronomia cum omnibus signis coeli, quod destruxit sanctus Sebastianus cum Tiburtio filio Cromatii.

31. Transtiberim ubi nunc est sancta Maria, fuit templum Raven-
 15 nantium, ubi terra manavit oleum tempore Octaviani imperatoris, et fuit ibi taberna meritoria, ubi merebantur milites qui gratis serviebant in senatu. Sub Ianiculo templum Gorgonis. Ad ripam fluminis ubi naves morantur, templum Herculis. In piscina templum Fortunae et Dianae. In insula Licaonia templum Iovis et templum
 20 Esculapii. Foris portam Appiam templum Martis et triumphalis arcus.

32. Haec et alia multa templa et palatia imperatorum, consulum, senatorum praefectorumque tempore paganorum in hac Romana urbe fuere, sicut in priscis annalibus legimus et oculis nostris vidimus et ab antiquis audivimus. Quantae etiam essent pulchritudinis auri et argenti, aeris et eboris pretiosorumque lapidum,
 25 scriptis ad posterum memoriam quanto melius potuimus, reducere curavimus.

- 2 baschi A bachi B. 4 sibille d.
 5 tullino d — et B. — ad eo. u. e. perg. vell. in marg. no A.
 7 in templum Jud. in litura c. 8 antonii AB. 9 caterino A.
 10 chromantii A cironiaci c — ad templ. olovitr. in marg. no A.
 11 auro partem A. 13 beatus Seb. d — tybartius Ac — cromatii A.
 14 XLII. B Quot sunt templa Transtiberim. Transtiberim Aed + ravennatium vell. praeter A.
 15 imperatoris] om. BC. 16 in marg. A no. 17 fluvii ad (?).
 20 apiam B. — eo et b (f. a. ea. et). 23 fuere] om. A (?). 25 hanc AB.
 26 reducere curavimus] in fine paginae om. b. In cod. b. epilogus ab alia manu scriptus est.

2. Secunda classis. Saec. XIII.

Graphia aureae urbis Romae.

E cod. membr. saec. XIV. ut e specimine quod Ozanamus dedit colligo, scripto, Laurent. plut. LXXXIX. infer. cod. 41. a Papencordtio descripta, collata cum edit.

Ozanamii (documents inédits pour servir à l'histoire littéraire de l'Italie.

Paris 1850. p. 155 sqq.)

Laudatur libellus a Galvaneo Flamma a. 1297. apud Murat. Scriptt. XI, p. 540. (Locum indicavit Oz.).

In bibliotheca Neapolitana codicem 135. fol. saec. XV. me inspicere memini Graphiae initio similem. Praeterea ab amico libri cuiusdam *X* notitiam accepi, qui a. 1347. scriptus post historiam casus Troiae et varia excerpta capite *de miraculis* inscripto has de Iano et Saturno fabellas, tum mirabilia quae appellantur continet, nulla inscriptione praemissa. Eodem referendus est cod. Ottobon. 2257. chart. a. 1478. scriptus, a Partheyo inspectus. Praeterea Martini libellum de quatuor maioribus regnis, qui praemittitur Martini Poloni chronico in nonnullis codd. et in edit. Basil. 1559. et eandem habet quam graphia, de modo quo Roma incepit narrationem a Methodio auctore traditam et de portis principalibus, de palatiis, de templis idolorum excerpta graphiae similia, in codd. chart. Reg. 520. saec. XV. Urb. 394. reperi. Cod. Reg. 614. saec. XIV. Partheyus inspexit. Mansius ad Fabricii bibl. Lat. med. act. V, p. 44. in cod. Lucensi saec. XIII. legi retulit. Narratiunculae pleraeque a Martino in brevius contractae sunt. Denique cod. Vat. 636. membr. saec. XIII. (apud Parth. *E*) extremo folio *De politico* praeter mirabil. c. 9. 10. 11. 12. 13. 14. excerpta quaedam exhibet quae passim afferuntur. Graphia etiam Caballinus, de quo postea loquemur, usus est.

Incipit graphia aureae urbis.

Postquam filii noe edificaverunt confusionis turrem. noe cum filiis suis ratem ingressus. ut hescodius scribit venit ytaliam. Et non longe ab eo loco ubi nunc roma est civitatem nominis sui construxit, in qua et laboris et vite terminum dedit. Janus vero filius una
5 cum iano filio japheth nepote suo et camese indigena in monte palatino civitatem janiculum construens regnum accepit. Camese vero carnis universe viam ingresso. ad ianum solum regnum relat-
tum est. hic cum jam dicto camese apud transtiberim palatium construxit quod ianiculum appellavit. In eo scilicet loco ubi nunc
10 ecclesia sci Johannis ad ianiculum sita est. Ipse vero in palatio a

2. Hesiodus con. O; at cronica Escodit sive Methodii se usum esse. ait Martinus Polonus in proemio; eundem Estodium vocat Caballinus. Methodium passim excerptat Marianus Scotus, ac Mechodii natio quem librum continet cod. Reg. 219.

3. longo P. loco] om. cod. 8. hinc P.

Cod. U. R. topogr.

- se in palatino monte constructo regni sedem habebat. In quo omnes postea imperatores et cesares feliciter habitaverunt. Eo etiam tempore nerotth qui et saturnus a jove filio eunuchizatus ad jam dictum iani regnum devenit. eiusque iuvamine fultus construxit
- 5 civitatem in capitolio quam de suo nomine saturnam appellavit. Illisque diebus italus rex cum siracusanis ad ianum et saturnum veniens construxit civitatem iuxta albulam fluvium eamque ex suo nomine vocavit. et albulam fluvium ad imaginem fosse siracusane que tibris appellabatur, tibrim nominaverunt. hercules quoque filius
- 10 p. h' cum argivis, ut varro describit, ad regnum iani veniens fecit civitatem valentiam sub capitolio. post hunc tibris rex aboriginum cum gente sua veniens edificavit civitatem iuxta tibrim iuxta quam occisus est ab italo rege, in pugna quam cum eo habuit. Demum vero evander rex Archadiae cum suis fecit civitatem in monte
- 15 palatino. Silr et rex coriba cum sacranorum exercitu veniens construxit civitatem iuxta in valle. Glaucus etiam filius minor eius filii iovis. cum suis illuc adveniens, civitatem et menia struxit. Post quem veniens romae filia heneq cum multitudine troianorum civitatem in palatio urbis construxit. Aventinus quoque silvius rex albanorum
- 20 in aventino monte palatium et mausoleum sibi extruxit. Anno autem CCCC. XXX. III. destructionis troiane urbis expleto romulus priami troianorum regis sanguine natus. XXII anno etatis sue. XV. Kal. maias omnes civitates iam dictas muro cinxit, et ex suo nomine Romam vocavit. Et in ea etrurienses. sabinenses. Albaneses.
- 25 Tusculan Politanes. Telenes. ficanes Janiculens Camerines. Capenati. falisci. lucani ytali. Et omnes fere nobiles de toto orbe cum uxoribus et filiis habitaturi conveniunt.

1. Habet autem turres CCC. LXII. Castella XLVIII. Arcus principales VII. propugnacula VI. ^MDCCCC. Portas XXXVI. posterulas
- 30 V. In circuitu miliaria XLII

2. Principales porte sunt iste. Porta capena que appellatur sci pauli. iuxta sepulchrum Remi. porta appia extra quam ds

2. Nimroth X Nembroth *Caball. recte.* 5. ex O. — saturnam etiam X.
 7. flumen utroque loco O. 9. Sic X, hemiles Gr. — 8. i. e. post haec.
 12. tiberim. 14. archabe Gr. 15. i. e. similiter. 16. eius] om.
 17. moenia. Postquam. 18. Romam. — Enee. 22. primi P. 27. ter-
 rarum] add.

ihc apparuit beato petro. porta latina iuxta quam scs iohs apls in
 ferventis olei dolium missus est. Porta metronii. porta asinaria.
 lateranensis. Porta lavicana quae maior dicitur. Porta taurina. vel
 tiburtina, quae dicitur sci laurentii. porta motana (sic). porta salaria.
 5 porta pinciana. porta flaminea. porta collina. ad templum adriani.

3. Transtiberinae porte sunt tres. Septem naydes
 iuncte iano, porta aurea (sic) vel aurea. porta portuensis.

4. Isti sunt arcus triumphales Arcus aureus alexandri. ad
 s Celsum. Arcus theodosii. valentiniani. et Gratiani imperatorum ad
 10 s ursum. Arcus triumphalis foris porta appia. et ad templum martis.
 Arcus vespasiani et titi in circo. Arcus constantini iuxta amphitheatro.
 Arcus. VII. lucernarum vespasiani et titi. ad s Mariam novam. inter
 pallantem et templum Romuli. Arcus iulii cesaris et senatorum
 inter edem concordie et templum fitale. Arcus triumphat. Octaviani
 15 iuxta S. Laurentium in lucina. Deinde prope est Arcus qui nunc
 vocatur ad manus carnea. ad scm marcum Tempore quo diocletianus
 imperator scam luciam martirem pro fide X in urbe Roma cruciabat.
 iussit eam extendi ad verbera ut fustibus mactaretur. Et ecce qui
 eam cedebat factus lapideus. manus autem eius carnea remansit
 20 usque in VII diem. propter hoc vocatur nomen loci illius ad manum
 carneam usque nunc. Arcus aureus in capitulo.

5. Therme. Antoniane. Tyberiane. Nepotiane. Domitiane.
 Maximiane. Liciniane. diocletiane. Olipiadis (sic). Agrippiane.
 Alexandrine.

6. De palatiis. Palatium magnum monarchie orbis. in quo
 sedes et caput totius mundi est. et palatium cesarianum in pallanteo.
 Pat Romuli iuxta tugurium faustuli. Palatium lateranense fuit nero-
 nis dictum a latere septentrionalis plage in quo situm est. vel a
 laterana quam nero peperit. In quo palatio nunc est magna eccia
 30 sita. Palatium susurrianum est modo ecclesia S. crucis. In palatio

1. ut dicitur Ihesus. 2. Metronii, ubi rivus induit civitatem Mart.

3. Caurina. 4. Numentana, quae ducit ad sanctam Agnetem M.

5. Quae est circa ecclesiam sancti Felicis in Pincis M. 7. Aurelia.

14. Sitale. — triumphalis. 15. bicina. 16. Dioclitianus. 19. factus est.

21. Cod. priore loco usque nunc altero usque in VII diem. 22. Nepotiane

corrupt. e Novatiana. Nepotiane + Liciniane [met.] om. Pap. habet Oz. 25. cod.

menarchie. 27. Palatium et sic deinceps Oz. 28. septentrionalis. 29. laterana.

Ser. latente rana. — vel rana quam Nero latenter peperit M.

romuli sunt due hede pietatis et concordie. ubi romulus posuit statuam suam auream dicens. Non cadet donec virgo pariat. Statim ut virgo maria peperit. illa corrumpit. Palt. traiani et adriani ubi est columpna. Palt. Neronis in quo requiescunt corpora apostolorum petri et pauli. Symeonis et iude. palt camilli. palt Julii cæsaris. ubi ipse requiescit. Palt cromatii. palt Eufimiani. palt titi et vespasiani foris Romam ad catacumbas. Palt domitiani in trans-tiberim ad micam auream.

7. Item de theatris Theatrum pompeii ad S. laurentium. 10 Theatrum antonini iuxta pontem iudeorum. Theat. Alexandri iuxta S. Mariam rotundam. Theatrum neronis iuxta monumentum adriani imperatoris.

8. *Hic pauca deesse videntur recte Ox. Sc. inscriptio de locis* qui inveniuntur in sanctorum passionibus. foris portam appiam ad templum martis decollatus est S. Systus. Intus portam. Arcus stelle Regio fasciole ad scm neronem. Vicus carnarius ad scm Georgium ubi est domus lucilli et est ibi velum aureum. aqua salvia ad s. Anastasium ubi decollatus est Scus. Paulus. Ortus lucine ubi est ecclesia s. pa. in qua ipse requiescit. Interlude. i. inter duos ludos. 20 i. clivus scauri qui est inter amphitheatrum et stadium. Ante Septa solis est cloaca ubi iactatus fuit S. Sebastianus. in qua inventum est corpus eius pendens in gaipho. i. in uncino. Gradus eliogabali in introitu palatii in insula catenuta post scam trinitatem. Arcus stillans post Septa solis. Arcus aventinus inter aventinum et albi- 25 ston, qui locus ideo nominatur albisto quia albestole ibi fiebant pro imperatore. Intellure. i. in canapara fuit domus telluris. privata mamertini est ante simulacrum martis. Via Cornelia post pontem milvium et exit in strata. Via aurelia iuxta girolum. Vicus latericii ad s. praxidem. Vicus patritii ad s. prudentianam. Basilica iovis ad 30 S. Quiricum. Therme Olimpiadis ubi assatus est Scs. laurentius. im- panis perna. Circus flamineus ad pontem iudeorum. In transtiberim templum ravennatum ubi sca maria effundens oleum.

4. colupna utr. l. 5. Symonis. 8. transtiberin. 16. Scribe Nereum.
20—28. Ordo verborum turbatus e p. 94. restituendus est. 28. i. e. catenata.
Catemitana Ox. 29. Praxedem. — Patricij. 30. Olimpiadis. 32. Ravinatum.

9. *) In templo pacis iuxta lateranum a vespasiano imperatore et tito filio eius recondita est archa testamenti. In qua sunt hec.

Ani(?) aurea. Mures aurei. tabule testamenti. Vga anu. urna aurea habens manna. Vestes et ornamenta aaron. Candelabrum aureum cum VII lucernis tabernaculum. Septem candelabra. septem cathene argenteae mensa proposita s. Turibulum aureum. Virga moysi cum qua percussit mare. Mensa aurea. panes ordeacei. Vestis inconsutita. circumcisio. Sandalia vestimentum sc̄i Joh. baptiste. forcipes unde fuit tonsus sc̄s Jo. evangelista.

3. Scr. virga Arun. 5. tabernaculi. — cath. 7. hordeacei — inconsutilla.

*) E codice E apud Parth. p. 31:

Temporibus sancti Silvestri pape fecit Constantinus Augustus basilicam Lateranensem quam decenter ornavit. posuit ibi archam testamenti, quam Titus asportaverat de Jerusalem et multa milia Judaeorum et candelabrum aureum cum septem infusoriis lucernis. in qua archa sunt hec, ani aurei, mures aurei, tabule testamenti, virga Aaron, manna, panes ordeacei, urna aurea, vestis inconsutilla, harundo et vestimentum sancti Johannis Baptiste et forcipes unde tonsus fuit sanctus Johannes Evangelista. de super quoque posuit ciborium cum columnis porphyreticis.

et posuit ibi quatuor columnas creas deauratas, quas de campo Martis adduxerant in Capitolium antiqui consules, et pesuerunt eas in templo Jovis. fecit etiam temporibus predicti pape ex rogatu ipsius basilicam Petro apostolo ante templum Apollinis in Vaticano. cuius fundamentum ipse imperator primus fodit et asportavit inde XII cophinos ad honorem XII apostolorum. cuius corpus ita reconditur. loculum ex omni parte ex ore et cupro conclusit, qui est immobilis. ad

E cod. Vat. 1984 ad hist. miscell. in margine fol. 52.

caput pedes V, ad pedes pedes V, ad latus dextrum pedes V, ad sinistrum V, super pedes V, supra pedes V. sic inclusit corpus beati Petri, et ornavit superius altare ex fulvo auro archam. et fecit ciborium ex columnis porphyreticis et auro mundissimo. posuit ibi ante altare XII columnas vitrineas (?) quas de Grecia adduxerat, que fuerunt de templo Apollinis Troie (?). posuit etiam super corpus beati Petri apostoli crucem ex auro puro, habentem CL libras. in qua erat scriptum: Constantinus Augustus et Helena Augusta. fecit et basilicam beato Paulo apostolo via Hostiensis, et recondidit corpus eius in ere et cupro sicut corpus beati Petri. imperator vero postquam christianus effectus est et has ecclesias fecit, donavit beato Silvestro frigidum, equos albos, et omnia imperialia que ad honorem et dignitatem romani imperii pertinebant, et ixit Bizantium: cum quo ixit papa ita ornatus naque ad arcum romanum. ibique amplexati sunt se et dederunt oscula, et sic dividerunt se.

10. De pontibus. Pons milvius. Adrianus Neronianus ad sassiam. Antonini in arenula. Fabricii in ponte iudeorum felicitiani. pons inter insulam et trastiberim. pons senatorum scē Marie. pons theodosii in riparnea. pons valentiniani.

5 11. Tria sunt privata publica. Unum sub capitolio. Alterum privata mamertini. Tercium foris portam appiam iuxta templum martis.

12. De Cimiteriis. Cymiterium calopodii ad s. pancratium. Cimit. scē Agathe ad egrolum. Cimit. ursi ad portesam. Cimit. sci felicitis. calisti iuxta catacumbas. Cimit. inter duas lauros. ato. s. helenam. ad ursum pileatum. ad s. bibianum. In agrum . . . ad s. laur. Cimiterium. s. agnetis. fontis s. petri. Cimiterium priscille ad pontem sallarium.

13. Columna antonini coelidis. habet in altum pedes CLXXV. 15 Gradus CCIII. fenestras XLV. Columna traiani coelidis. habet in altum pedes CXXX Gradus CLXX. fenestras XLV. Colossus amphitheatri habet in altum pedes summissales CVIII.

14. Infra palatium neronianum est templum apollinis quod dicitur sca petronilla. Ante quod est basilica quę vaticanus vocatur mirifice musivo laqueata auro et vitro. Ideo dicitur vaticanus quia vates. i. sacerdotes canebant ibi sua officia ante templum appollinis. Idcirco tota illa pars dicitur vaticanus. Est ibi aliud templum, quod fuit vestiarium neronis quod nunc vocatur s. andreas. Juxta quod est memoria iulii cesaris i. agulia ubi splendide cinis eius in sarcophago requiescit. Ut sicut eo vivente totus mundus ei subiectus fuit ita eo mortuo usque in finem seculi subiicietur. Cuius memoria inferius ornata fuit tabulis ereis et deauratis literis decenter depicta. Superius vero ad malum ubi requiescit auro et pretiosis lapidibus decoratur. ubi scriptum est. Cesar tantus eras 25 quantus et orbis, sed nunc in modico clauderis antro.

15. In paradiso si petri est cantarum quod fecit simechias et colampnis porphyreticis ornatum. que quidem tabulis marmoreis cum gafonibus ereis et canese (sic) precioso coloē cooperte cum

9. Scr. girolum. 10. Scr. ad. 11. veranum. 14. De colupnis — colupna utr. 2. 17. i. e. OVIII. 8. 19. Vaticanum ubiq. 20. mirifico. 22. Apollinis. 25. sub sarcophago. 26. subiicietur. 29. erat. 31. Scr. Symmachus. 32. Colupnis. — porphir. — ornatu. — queque tab. 33. Scr. gafonibus. — cenere.

floribus et delphinis ereis et deauratis aquas fundentibus. In medio cantari est pinea erea que fuit coopertorium cum sim ne eres (sic) et deauratis super statuam cybeles matris deorum in foramine pantheon. In qua pinea subterranea fistula subministrabat aquam ex forma sablatina. Que toto tempore plena prebebat aquas per foramina nucum omnibus indigentibus ea et per subterraneam fistulam quendam pars fluebat ad balneum imperatoris iuxta mausoleum cesaris.

16. In naumachia est sepulchrum Romuli quod vocatur metel. que fuit miro lapide tabulata ex quibus factum est pavementum paradisi et graduum si petri. habuit circa se plateam tiburtinum XX. pedum cum cloaca et flarali suo. Circa se habuit terebinta neronis tante altitudinis quantum monumentum adriani miro lapide tabulata. Ex quibus opus graduum et paradisi peractum fuit, quod edificium rotundum fuit duobus gironibus sicut et monumentum. Quorum labia erant cooperta tabulis lapideis et stillicidiis. Juxta quod fuit crucifixus beatus petrus apostolus. Est ibi et memoria adriani Imperatoris mire magnitudinis et pulcritudinis templum constructum quod totum lapidibus coopertum et diversis historiis perornatum est. In circuitu vero cancellis ereis est circumseptum cum pavonibus aureis et tauro. Ex quibus fuere duo qui sunt in cantario paradisi. In III^{or} partes templi fuere III^{or} equi erei deaurati. In unaquaque fronte porte eree. In medio giro sepulchrum Adriani porphyreticum, quod nunc est lateranis in quo sepultus est Innocentius pp. II°. Cuius coopertorium in paradiso beati petri super sepulchrum prefacti. Inferius autem porte eree sicut nunc apparet. In monumento vero porfiretico bte helenę sepultus est anastasius III pp. hec monumenta que diximus omnia pro templis dedicata erant. Ad que confluebant romanę virgines cum votis sicut scribit ovidius in libris faustorum.

17. Ad portam flamineam fecit Octavianus imperator quoddam templum quod vetau Augustorum, ubi sepelirentur Romani imperatores quod tabularium fuit diversis lapidibus. Intus in girum est concavum per occultas vias. In inferiore giro sunt sepulture Imperatorum. In unaquaque sepultura sunt litterę ita dicentes hec

1. delfinis. — aquam. 5. Scr. Sabbatina. 6. ea] om. 8. Scr. meta.
 11. Scr. florali. 15. lapides pro. 22. unaque. 23. porphireticum.
 — lateranus P. 25. Scr. praefecti. 29. Faustorum. 31. Scr. vocavit.
 32. Scr. tabulatum. 33. inferiori.

sunt ossa et cinis enī imperatoris et victoriam quam fecit. Ante quos
 stabat statua dei sui sicut et in aliis sepulcris. In medio sepulcrorum
 est absida, ubi sedebat octavianus. Ibiq̄ue erant sacerdotes suas
 ceremonias facientes. de omnibus namque provinciis orbi terrarum
 5 iussit venire unum cyrotheca plenum de terra quam posuit super
 templum, ut esset in memoria omnibus gentibus Romam venturis.

(Sequitur narratiuncula, ut supra p. 99, 17. nonnullis verbis
 mutata.)

18. Ante palatium alexandri ubi nunc est conca fuit templum
 10 Bellone ubi fuit scriptum: Roma vetusta fui sed nunc nova Roma
 vocabor. Eruta ruderibus culmen ad astra fero. Ad concam parrio-
 nis fuit templum Cnei pompeii mire magnitudinis et pulcritudinis.
 Monumentum quoque illius quod dicitur maurentum decenter orna-
 tum fuit oraculum apollinis. Ecclesia si Ursi fuit secretarium Neronis.
 15 Ante s. Mariam in aquire fuit templum helii adriani. In campo
 martio templum martis, ubi eligebantur consules. die Kl. Julii. et
 morabantur usque in Kl. Jan. Si purus erat a crimine ille qui
 electus erat consul firmabatur in consulatu. In hoc templo Romani
 victores ponebant rostra navium, ex quibus efficiebantur opera ad
 20 spectaculum omnium gentium. Iuxta pantheon est templum minerve
 calcidie. In camiliano ubi nunc est S. cyriacus fuit templum veste.
 post S. marcum templum apollinis. In calcerari templum veneris.
 In monasterio dne Rose castellum aureum quod fuit oraculum iuno-
 nis. In capitolio fuerunt imagines fusiles omnium regum troianorum
 25 et imperatorum.

19. Capitolium erat caput mundi ubi consules et senatores
 morabantur ad gubernandum orbem. Cuius facies cooperta erat
 muris altis et firmis super fastigio montis vitro et auro undique
 coopertis et miris operibus laqueatis ut esset speculum omnibus
 30 gentibus. In summitate arcis super porticum crinorum fuit templum
 iouis et monete. In quo erat aurea statua iouis sedens in aureo trono.
 In tarpeio templum asilum ubi interfectus est iulius cesar a senatu.

20. Senatores videntes octavianum tante pulcritudinis quod
 nemo in oculos eius intueri poterat et tante prosperitatis et pacis

1. ossa] om. cod. 2. et] om. 5. iussu cod. (u pro it e scriptura
 saeculi XI et XII). — unam. — plenam. 6. memoriam. 12. Gmel.
 20. Cod. sed. 21. chalcidie — Cypriacus 22. Maurum. 28. fastigium.

quod totum mundum sibi tributarium fecerat dixerunt ei te adorare volumus quia deitas est in te. Qui remuens inducias postulavit, et ad se sibyllam tiburtinam evocans, ea que senatores dixerant recitavit. Que spatium trium dierum petiit. In quibus ieiuniis et vigiliis
 5 vacans tertio die dixit Imperatori. hoc pro certo erit dñs Imperator quod tibi vaticinor. Iuditii signum tellus sudore madescet. E celo rex adveniet per secla futurus et cetera que secuntur. Itaque dum Octavianus sibillam attentius audiret. ilico apertum est celum et splendor intolerabilis corruit super eum. Et vidit in celo virginem
 10 inestimabilis pulcritudinis stantem super altare tenentem puerum in brachiis, et miratus est nimis vocemque de celo audivit dicentem. hec virgo conceptura est salvatorem mundi. Rursumque aliam vocem de celo audivit. hec ara filii dei est Et statim procidens in terram adoravit. Quam visionem dum senatoribus retulisset
 15 mirati sunt nimis. Alia vero die dum populus dñum illum vocare decrevisset statim manu et vultu repressit. Nec etiam a filiis dñum se appellari permisit dicens:

Cum sim mortalis dominum me dicere nolo.

21. Ante privatam mamertini templum martis ubi nunc iacet
 20 simulacrum eius. Ubi est sca martina templum fatale. ad s. adrianum templum refugii. ad s. sergium templum concordie. In canapara templum cereris et telluris. Palatium catiline ubi est ecclesia s. antonini. Iuxta quam est locus qui dicitur infernus eo quod antiquo tempore ibi eructabat et magnam pernitiem rome inferebat.
 25 Ubi marcus curcius ut liberaret civitatem responso suorum. . . armatus projecit se. Sic civitas liberata est. Ibi est templum veste ubi dicitur inferius draco cubare.

22. In eccla si comatis est templum asilum. Retro fuit templum pacis et latone. Superius templum romuli. post sam Mariam
 30 novam templum concordie et pietatis Cartularium ideo dicitur quod fuit bibliotheca publica ex quibus XXVIII fuerunt in Urbe. Ante colosseum templum solis ubi fiebant cerimonie simulacro quod stabat infastigio colosseus habens in capite coronam auream gemmis ornatam, cuius caput et manus nunc sunt ante lateranum. Septicolum fuit templum
 35 solis et lune. Sca balbina in albiston fuit mutatorium cesaris.

3. sibillam. 8. audivi (sic) P. audivit O.

16. filiis eis. 24. et] om.

25. circius cod.

26. se et clausa est terra.

30. quis ibi fuit.

31. colossum — ceremonie 34. Septicolum.

Ibi fuit candelabrum factum de lapide albistone qui semel accensus ac sub divo positus nunquam aliqua ratione exinguebatur. Ibi etiam ymago dñi post altare divinitus depicta iuxta eam figuram qua dns fuit in carne. Qui locus ideo dicitur Albesta quod ibi fiebant albestole imperatorum.

23. Circus prisci tarquinii fuit mire pulchritudinis qui ita erat grabatus quod nemo Romanorum offendeatur alterius . . . invisione ludii. In summitate erant duo arcus per circuitum vitro et salvo (sic) auro laqueati. Quando fiebat ludus in medio erant due agulie. Minor habebat pedes LXXXVII Maior CXXII. In summitate triumphalis arcus qui erat in capite stabat eques ereus et deauratus qui videbatur facere impetum ac si miles vellet currere equu. In alio arcu qui est in fine stabat alius eques ereus et deauratus similiter. hii portati sunt a constantino imperatore cum omni ornatu facto ex ere in constantinopoli damasco et alexandria.

25. In palatio neronis, quod ex latere et rana dicis Lateranum sunt quedam miranda sed non scribenda. In campo lateranensi est quidam caballus ereus qui dicitur constantini sed non est ita. Qui autem voluerit veritatem cognoscere hoc relegat.

20 (Sequitur narratiuncula ut supra p. 98, 8. passim immutata.)

26. In exquilino monte fuit templum Marii. qui nunc vocatur cimbrum eo quod cimbro deiecit. Ubi nunc est sca Maria ad presepe fuit templum cybeles. Templum veneris ad scm petrum ad vincula. Ad S. Mariam in fontana templum faun quod simulacrum locutum est iuliano et decepit eum.

27. In cilio montis templum iovis et diane quod nunc vocatur mensa imperatoris. Super palatii constantii. ibi in palatio fuit templum saturni et bachi ubi nunc iacent simulacra eorum.

28. Ibi iuxta sunt caballi marmorei. Ad quod autem homines et caballi facti sunt nudi et quid sint audi, quid ante caballos quaedam femina serpentibus circumdata sedet habens concam ante se. Temporibus tyberii imperatoris venerunt Romam duo philosophi iuvenes praxitelus et fibia. Quos imperavit ad se evocans de eis

4. quia ibi.

7. Ser. gradatus. — offendeat alterum.

9. fiebant P.

11. qui est in capite.

12. impetu.

13. hi.

15. Constantinopolim.

16. Ser. dicitur.

21. Marii om. cod. — Ser. Fauni.

24. ulio cod. —

ionis (sic) P. Iovis, O. Iovis.

27. Ser. palatio. — ubi quod.

30. nudi, audi —

quod ante.

33. Proxitelus. — Ser. imperator et dixit eis.

Cur nudi inceditis. Qui respondentes dixerunt. Quia omnia nobis nuda et aperta sunt et pro nihilo mundum tenemus. Ideirco nudi incedimus et nichil possidemus. Quia quicquid tu in secreto dixeris, nobis aperta est usque ad unum verbum. Quibus imperator ait.

5 Si quod dixistis, impleveritis quodcunque petieritis tribuam. Tum illi nullam pecuniam sed nostram memoriam postulamus. Altera autem die adveniente per ordinem retulerunt imperatori quicquid in illa praeterita nocte consiliatus est. Ob quam rem fecit eis promissa prelibatam memoriam eorum sicut postulaverant. Equos videlicet nudos qui calcant terram .i. potentes huius seculi principes

10 qui dominantur in hominibus huius mundi. Veniet rex potentissimus qui ascendet super equos .i. super potentiam principum huius seculi. In hoc seminudi quod stant juxta equos et altis brachiis et replicatis digitis numerant ea que futura sunt. Et sicut ipsi nudi

15 sunt ita omnis mundalis scientia nuda et aperta est mentibus eorum. Femina quae circumdata serpentibus sedet habens concam ante se significat predicatorum qui predicabunt eam. Ut quicumque ad eam ire voluerit nequidquam possit, nisi prius lavetur in conca illa.

29. Juxta scolam grecam palatium lentis. Ad gradellas templum solis. Ubi est S. Stephanus rotundus fuit templum fauni In elephantum templum sibille et templum ciceronis ubi nunc est domus filiorum petri leonis. Ibi est carcer tullianus ubi est ecclesia S. Nicholai. Ibi iuxta templum iovis, ubi fuit pergula aurea. Ad scm angelum templum severianum. Ad vellus aureum templum minerve.

25 In ponte iudeorum templum fauni. Ad scm stephanum in piscina palatium cromatii prefecti et templum quod dicebatur olovitreum totum factum de cristallo et auro per artem mechanicam. Ubi erat astronomia cum omnibus signis celi, quod distruxit S. Sebastianus cum tiburtio filio cromatii.

30. 30. Trastiberim ubi nunc est sca Maria fuit templum ravennatum, ubi terra manavit oleum tempore octaviani Imperatoris. Que fuit domus meritoria, ubi merebantur milites, qui gratis serviebant in senatu. Sub ianiculo templum gorgonis. In insula templum iovis et hesculapii et corpus s. bartholomei apostoli. hec et alia multa

3. nihil. 14. sicut. 16. quae] om. cod. 17. significant P signat O. — quicumque — nequaquam. 19. scr. Lentuli. — gendellas. 26. Cromatii O reromatii P. 27. aureo P. 30. ubi] om. cod. 31. quod fuit. 32. moritoria P.

templum et palatia imperatorum consulum senatorum prefectorum
 que tempore dictatorum in hac aurea urbe fuerunt sicut in priscis
 annalibus legimus et oculis nostris vidimus et ab antiquis audivimus,
 5 lapideum ad posterorum memoriam melius reducere
 curavimus.

Quae deinceps sequuntur, aetate ut videtur Ottonis III. con-
scripta, ab urbis descriptione aliena sunt. Primum caput supra
p. 97, 12. exhibuimus emendatius scriptum, reliqua in sola graphia
 10 *leguntur, e quibus quae de Capitolio et mutatorio narrantur hic*
adiungamus:

31. His itaque prelibatis nomina et dignitates illorum qui in ex-
 cubilis imperialibus perseverant describamus. . . Nulla dignitas, nulla
 potestas, nullus vivens in orbe romano nec ipse etiam precelsus
 15 monocrator capitolium saturni qui caput urbis est conscendere valeat
 nisi alba veste indutus. Quando autem omnium dominator capitolium
 saturni et iövis . . . conscendere voluerit imperatorii (sic) Julii
 cesaris purpuram albam accipiat et omnibus generibus musicorum
 vallatus hebraice grece et latine fausta acclamantibus capitolium
 20 aureum conscendit. Ibiq[ue] ab omnibus usque ad terram tribus
 vicibus salutatus pro salute monocratoris dñi . . . qui illum orbi
 romano prefecit. descendens vero de capitolio . . . cesariano palpam
 albam deponat et prioribus vestimentis rursus amictus ad cesaria-
 num palatium redeat.

5. Lacunae in cod. indicantur.
 qui recte in mutatorio legendum censet.
 indicantur.

13. describimus P.

17. imitatorii O

23. deponit P. — Lacunae in cod.

In Cod. E ad c. 13. adduntur haec, partim e descr. reg. desumpta:

In Roma fuerunt equi erei magni et deaurati XXII, equi (scr. dei) aurei LXXX, equi (scr. dei) eburnei LXXXIII, latrine publice C. XL. III. cloace L., tauri, griffones, pavones et aliarum ymaginem multitudo, quarum plurima preciositas videbatur immensis, ut homines ad eandem venientis de eius pulcritudine merito mirarentur.

His addantur quae habet:

1) Anonym. Salernitanus (scr. c. a. 980) ad a. 886) Muratori Scriptt. II, 2 p. 165, Paralipomena (Muratori ib. p. 271). Pertz, Scriptt. III, p. 538.

LXX statuæ quas olim Romani in capitolio consecrarunt in honorem omnium gentium, quæ scripta nomina in pectore gentis, cuius imaginem tenebant, gestabant, et tintinnabulum uniuscuiusque statuerant, et sacerdotes die ac nocte semper vicibus vigilantes eas custodiebant. Quæ gens rebellis in Romanorum imperatorem consurgere conabatur, statua illius gentis commovebatur et tintinnabulum in collo illius resonabat, ita ut scriptum nomen continuo sacerdotes principibus reportarent, et ipsi absque mora exercitum ad reprimendam eandem gentem mittebant. Sed dum fuissent praedictae statuæ Constantinopolim deportatae, ille iam fatus Alexander huiusmodi verba depromsit: illo denique tempore Romanorum imperatores erant gloriosi, quando istae statuæ venerabantur. Unde statim sericis vestibus vestire iussit et singulas circumdedit.

2) Cod. Vat. 1984. Curiosi B. Saec. XI. pone regiones et catalogum imperatorum (cf. Preller, Philol. I, p. 103):

Miraculum primum Capitolium Romae, tutius quam civitas civium. Et ibi consecratio statuarum omnium gentium, quæ scripta nomina in pectore gentis cuius imaginem tenebant, gestabant, et tintinnabulum in collo uniuscuiusque statuæ erat, et sacerdotes die ac nocte semper vicibus vigilantes eas custodiebant et quæ gens in rebellionem consurgere conabatur contra Romanum imperium, statua illius commovebatur et tintinnabulum in collo illius resonabat ita ut scriptum nomen continuo sacerdotes principibus deportarent, et ipsi absque mora exercitum ad reprimendam eandem gentem dirigerent.

3. Tertia classis. Saec. XIV.

De mirabilibus civitatis Romae.

D = Excerpta ex variis libris Romanae curiae per Nicolaum cardinalem Argonensem (1356—62) in primo folio hanc habent inscriptionem:

„Praesentem librum ordinavit et scribi fecit reverendissimus in Christo pater et dominus dominus frater Nicolaus Cardinalis Aragoniae. Quem compilavit ex diversis registris et ex libris Camerae apostolicae et ex aliis item libris et cronicis diversis cum magna diligencia et labore: in quo quidem libro per ordinem continentur ea quae sequuntur.“

Praeter alia indice continentur:

Item tractatus valde pulcher de mirabilibus civitatis Romae, videlicet de muris, portis, montibus, pontibus, palaciis, arcubus triumphalibus, de termis, teatris, cimiteriis, locis urbis nominatis in passionibus sanctorum, de pinea, de templis et capitolio civitatis Romae.

Item qualiter Romani adorare voluerunt Octavianum imperatorem. qui consuluit Sibyllam Tyburtinam quae ostendit ei speciem virginis pulcherrimae puerum baiulantis.

Item de caballis marmoreis Romae.

Item de iudiciis imperatorum in Roma.

Item de columpna Antonini in Roma.

Item de historia ecclesiastica. quare Cyrus rex Persarum vocatus fuit Christus, et de LXX annis captivitatis Iudeorum in Babilonia: expositum historice et allegorice.

Item de Vaticano et agulio in Roma.

Item qualiter factum fuit templum Pantheon quod nunc dicitur sancta Maria rotunda.

Item historia caballi aenei qui est ad Lateranum in Roma.

Item hystoria sanctorum Abdon et Sennes.

Item de victoria Octaviani Augusti contra Antonium et Cleopatram uxorem eius.

Item hystoria de cathenis beati Petri apostoli et qualiter aedificata fuit ecclesia beati Petri ad vincula.

d = cod. Cotton. Nero. C. II. P. 51 membr. saec. XIV. a me collatus.

f = cod. Dresdensis saec. XIV. F. 18, a me inspectus, sed non collatus, quod eo magis doleo, cum a Papencordtio Cola di Rienzo p. 46 omnium optimus appelletur.

m = cod. bibl. S. Isidori Romae arn. IV. n. 69. editus a Montecalonio, Diar. Ital. p. 28. sqq.

Multa praeterea eiusdem libri exempla per bibliothecas sparsa reperiuntur.

F = cod. Reg. 1446. membr. saec. XIV. praeter libellos nonnullos de equis, avibus, canibus rel. a Iordano Rufo de Calabria milite in marestalla domini Friderici quondam imperatoris secundi scriptos, quibus ab alia manu addita sunt duo folia „de avibus rapacibus“ initio mirabilia Romae exhibet, sc. c. 1—3. 5. 10. 7. 4. 6. 8. 11. 9. de pinea. de templis c. 23, 15—25.

de templo Martis c. 23, 26. — p. 97 — 'Junonis et cetera amen.' de Capitolio, cap. 23, p. 108, 2—22 — decore. de equis marmoreis c. 13. de equo Constantini c. 15. de colloseo.

6 = Cod. Ottobon. 2072. membr. saec. XIV. misc. collatus a Partheyo, cui est B. fol. 43^a col. 1—44^a col. 2 legitur Tractatus de situ et mirabilibus rome.

Hi codices omnes descriptionem Capitoli post caput, de templo Martis inserunt, in D eadem bis legitur.

Ad eandem classem pertinere videntur cod. Phil. Aur. Viscontii a Nibbyo in ephemerid. Rom. 1820. adhibitus et cod. Vat. 6893. a me inspectus.

De mirabilibus civitatis Romae.

1. De muris urbis Romae.

Murus civitatis Romae habet turres CCC. LXI. castella id est merulos VI. DCCC. portas XII. pusterulas V. In circuita vero sunt
5 miliaria XXII exceptis Transtiberim et civitate Leonina, id est porticus sancti Petri.

2. De portis civitatis Romae.

Portae inclitae urbis hae sunt: porta Capena, quae vocatur porta sancti Pauli; porta Appia, ubi est ecclesia quae dicitur
10 domine quo vadis, ubi apparent vestigia Iesu Christi; porta Latina, quia inde intrabant Latini id est Apuli: ibi est dolium, in quo beatus Iohannes evangelista missus fuit; porta Metroni; porta Asinaria quae dicitur Lateranensis; porta Lavicana quae dicitur Maior; porta Taurina quae dicitur sancti Laurentii vel Tyburtina; porta
15 Numentana quae ducit ad Numentanam civitatem; porta Salaria; porta Pinciana, quia ibi adhuc est palatium Pincii regis; porta Flaminea quae dicitur sancti Valentini; porta Collina quae est supra pontem sancti Petri.

3. De portis Transtiberim.

20 Portae Transtiberim sunt tres: porta Septimana, ubi septem laudes fuerunt factae Octaviano; porta Aurelia vel aurea; porta Portuensis.

4. De portis in porticu sancti Petri.

25 In porticu sancti Petri sunt duae portae, quarum una vocatur porta castelli sancti Angeli, altera porta Viridaria.

1. de mirabilibus Romae m.	2. Romane d.	4. VII. F.	5. porticu m.
12. Lateranensis — Taurina quae dicitur] om. d.		16. pruti F.	18. pontem]
om. m.	20. Septimiana m.	21. fuere d.	22. Sic G. Merdaria D.

5. De montibus infra Romam.

- Montes infra urbem isti sunt: Ianiculus qui vulgariter dicitur Ianarus, ubi est ecclesia sancti Sabae; Aventinus qui et Quirinalis dicitur, quia Quirites ibi stabant, ubi est ecclesia sancti Alexii;
- 5 Coelius mons, ubi est ecclesia sancti Stephani in Coelio monte; Capitolium vel Tarpeius, ubi est palatium senatorum; Palentium, ubi est palatium maius; Exquelinus qui supra alios dicitur, ubi est ecclesia sanctae Mariae maioris; Viminalis ubi est ecclesia sanctae Agathes, ubi Virgilius captus a Romanis invisibiliter exiit ivitque
- 10 Neapolim, unde dicitur vado ad Napulum.

6. De pontibus civitatis Romae.

- Pontes isti sunt: pons Milvius; pons Adrianus † qui dicitur Iudaeorum, quia ibi Iudaei habitant; pons † Fabiani iuxta ipsum; pons Neronianus; pons Antoninus; pons Gratiani; pons Senatorum; pons
- 15 marmoreus Theodosii et pons Valentinianus.

7. De palatiis Romae.

- Palatia magna imperatorum ista sunt: palatium maius in Palentio monte positum; palatium Severini prope sanctum Sixtum; palatium Claudii inter Colliseum et sanctum Petrum in vincula; palatium
- 20 Constantini in Laterano, ubi moratur dominus papa; palatium Surrianum ad thermas de Caluce; palatium Volusiani; palatium Romuli inter sanctam Mariam novam et sanctum Cosmatem, ubi sunt duae aedes Pietatis et Concordiae, ubi posuit Romulus statuam suam auream dicens: non cadet donec virgo pariet, statim ut perit virgo, statua illa corrui;
- 25 palatium Traianum, ubi est columpna sua alta XX passuum; palatium Constantini; palatium Salustii; palatium Camilli; palatium Antonini, ubi est columpna sua XXIV passuum; palatium Neronis, ubi est agulia sancti Petri; palatium Iulii Caesaris, ubi est sepulchrum Iulii Caesaris; palatium Chromacii;
- 30 palatium Pompeii; palatium Titi et Vespasiani; et foris Romam catacumbas; palatium Octaviani ad sanctum Laurentium in Lucina.

2. Ianniculus d. 3. Iannarus m ianvarius F. — Qui//nalis in f versus
Quiralis Parth. 6. Tarpeus m. — palanteum F. 7. super d.
8. basilica Parth. — vinealis F. 9. exiens ivit Parth. 10. ad Neapulim G.
11. Romane d. 14. Neumanus m. 17. palanteo G. 21. Sic G
come de caluce D. 22. et ad sanctum G. 25 et 27. columna m.
28. Salussii m. — constancii d. 29. sepulorum m.

8. *De arcubus triumphalibus Romae.*

Arcus triumphales sunt isti, qui fiebant alicui imperatori a triumpho, sub quibus cum honore ducebatur a senatoribus, et victoria eius ad memoriam in posterum sculpebatur. Arcus aurei
 5 Alexandri ad sanctum Celsum; arcus Theodosii et Valentiniani et Gratiani imperatoris ad sanctum Ursum; foris portam Appiam ad templum Martis arcus triumphalis; in circo arcus Titi et Vespasiani; arcus Constantini iuxta amphitheatrum; arcus septem lucernarum Titi et Vespasiani, ubi est candelabrum Moysi cum archa, habens
 10 VII brachia, in pede turris cartulariae; arcus Iulii Caesaris et senatorum ante sanctam Martinam, ubi modo sunt turres de Bracis; arcus triumphalis Octaviani ad sanctum Laurentium in Lucina; arcus Antonini prope columnam eius, ubi modo est turris de Tosectis; arcus ad sanctum Marcum, qui vocatur manus carnea; in Capitolio
 15 est arcus panis aurei.

Sunt praeterea alii arcus qui non sunt triumphales sed memoriales, ut est arcus Pietatis ante sanctam Mariam rotundam, ubi cum esset imperator paratus in curru ad eundem extra pugnaturus, quaedam paupercula vidua procidit ante pedes eius, plorans et clamans:
 20 domine, antequam yadas mihi facias rationem. cui cum promississet in reditu facere plenissimum ius, dixit illa: forsitan morieris prius. imperator hoc considerans praesiliit de curru ibique posuit consistorium. mulier inquit: habebam unicum filium, qui interfectus est a quodam iuvene. ad hanc vocem sententiavit imperator: moriatur, inquit, homicida et non vivat. morietur ergo filius tuus, qui
 25 ludens cum filio occidit ipsam. qui cum duceretur ad mortem, mulier ingemuit, voce magna: reddatur mihi iste moriturus in loco filii mei, et sic erit mihi recompensatio, alioquin numquam me fatear plenum ius accepisse. quod et factum est, et ditata nimium
 30 ab imperatore recessit.

9. *De thermis civitatis Romae.*

Thermae dicuntur palatia magna habentia maximas cryptas sub terra, in quibus tempore hyemali fiebat ignis per totum, aestivo

-
1. imperatori alicui m. — redeunti a tr. Parth. 3. ducebantur litt. n expuncta et postea restituta d. eorum victoria eius primo vocab. expuncto d.
 4. aureus Parth. 5. Ursum — Martis nulla interpunct. m. 6. apiam et sic deinceps d. 8. post circo interp. m. 9. arca m. — plecte m.
 11. Bratis m. Brachis G. 13. Antonii d. — Tosetis G. Cosectis m.
 18. extra expugnaturus m. 20. michi d. 23. filium meum d.
 29. fateor m. — ditata multum m. 31. Romanae d.

vero aquis frigidis implebantur, ut curia in superioribus manens delectaretur. quod in thermis Diocletiani videri potest ante sanctam Susannam. Sunt igitur thermæ: Domitianæ; Olimpiades ad sanctum Laurentium in Panisperna; Novatianæ; Tiberianæ retro sanctam
 5 Susannam; Diocletianæ; Lucinii; Antonianæ; Maximianæ; Agrippæ retro sanctam Mariam rotundam; Alexandrinæ, ubi est hospitale de thermis.

10. De theatris civitatis Romae.

Theatra sunt ista: theatrum Titi et Vespasiani ad catacumbas;
 10 theatrum Tarquinii et imperatorum ad septem solia; theatrum Pompeii ad sanctum Laurentium in Damaso; theatrum Antonini iuxta pontem Antonini; theatrum Alexandri iuxta sanctam Mariam rotundam; theatrum Neronis iuxta castellum Crescentii et theatrum Flamineum.

15 11. De cimiteriis urbis Romae.

Cimiteria ista sunt: cimiterium Calepodii ad sanctum Pancratium; cimiterium sanctae Agathæ ad girolum; cimiterium Ursi ad portese; et ibidem cimiterium sancti Felicis; cimiterium Calixti iuxta catacumbas; cimiterium Praetextati iuxta portam Appiam ad sanctum
 20 Appollinarem; cimiterium Gordiani foris portam Latinam; cimiterium inter duos lauros ad sanctam Helenam; cimiterium ad ursum pileatum prope sanctam Bivianam; cimiterium in agro Verano prope sanctum Laurentium foris tauros; cimiterium sanctae Agnetis; cimiterium ad nymphea beati Petri; cimiterium Priscillae ad pontem
 25 Salarium; cimiterium ad clivum Cucumeris; cimiterium Trasonis ad sanctum Saturninum; cimiterium sanctae Felicitatis prope cimiterium Calixti; cimiterium sancti Marcelli via Salaria vetere; cimiterium *Balbinæ* via Ardeatina; cimiterium Innocentum ad sanctum Paulum; cimiterium Pontianum; cimiterium sanctarum Hermetis et Domitillæ;
 30 cimiterium sancti Cyriaci via Ostiensi. ista cimiteria erant subterranea, quae quandoque distendebantur per tria miliaria, ubi sancti martyres abscondebantur.

-
3. Olympiades m.	4. paliperna d. — noviciane d. — Tyberiane d.
5. Lucannæ m. — Machimianæ d. Machinnanæ m.	10. Tarquinii imperatoris m. Parth.
11. Damasco D.	14. Flammeum d.
17. Tirolum m.	18. Kalisti et sic deinceps d. Callixti m.
— cim. Ursi — ibidem] om. m.	20. Concordianum D.
21. duas m.	22. pileatum d. — Vivianam m.
23. i. e. foris portam Taurinam foris muros m.	24. nimpha m.
28. babui d. Bagya m. — ardeanna d.	29. domicile d.
30. hostiensi d.	31. miliaria m.

12. De locis urbis nominatis in passionibus sanctorum.

Haec sunt loca quae inveniuntur in passionibus sanctorum: foris portam Appiam, ubi beatus Sixtus decollatus fuit, et ubi dominus apparuit Petro dicenti: domine quæ vadis? ibi templum
 5 Martis. intus portam arcus Stille. deinde regio Fasciolæ ad sanctum Nereum. vicus canarius ad sanctum Georgium, ubi fuit domus Lucillæ, et est ibi velum aureum. aqua Salvia ad sanctum Anastasium, ubi decollatus fuit sanctus Paulus. hortus Lucillæ, ubi est ecclesia beati Pauli, et ibi requiescit. Interlude, id est inter duos ludos.
 10 clivus Scauri, qui est inter amphitheatrum et stadium ante septem solia; ibi est cloaca, ubi iactatus fuit sanotus Sebastianus, qui revelavit corpus suum sanctæ Lucinae dicens: invenies corpus meum pendens in gumfo via Cornelia per pontem Milvium, et exiit in stratam via Aurelia iuxta girolum. gradus Eliogabali in introitu palatii, et insula catenata post sanctam Trinitatem. arcus Stille ante septem solia. arcus Romanus inter Aventinum et Albiston, ubi beatus Silvester et Constantinus osculati sunt et diviserunt se adinvicem. in Tellure id est in Cannapara, ubi fuit domus Telluris. privata Mamertini ante Martem supra Capitolium. vicus latericij ad sanctam Praxedem. vicus patricij ad sanctam Pudenciam. basilica Iovis ad sanctum Quiricum. thermæ Olimpiadis, ubi assatus fuit beatus Laurentius in Panisperna: palatium Tiberianum Traiani, ubi Decius et Valerianus recesserunt mortuo sancto Laurentio, ubi dicitur thermæ de Cornutis. circus Flamineus ad pontem Judæorum.
 25 in Transtyberim templum Ravennatium effundens oleum, ubi est sancta Maria in Transtyberim.

13. Infra palatium Neronianum est templum Apollinis, quod dicitur sancta Petronilla in basilica sancti Petri ante quod ut supra p. 105, 8. hac varietate:

30 Vaticanum ex mirifico musibo (musibeo. d.) laqueatum, et ideo dicitur Vaticanum d. quæ voc. Vat. vell. om. priore loco m. — aerarium Neronis, ubi nunc est eccl. s. Andr. D. — sarcofago id est aureo malo m. malo aureo d. subicerentur d. (subiic. m) Cuius — depicta] om. D. — Post antro add. D.

8. syxtus F. — est Parth. 4. dicent] om. D. habet F. 5. Syllæ m. martis intus portam. Arcus Stille, d. — inde m. Parth. — Fastiolæ m. 9. ludos, id est clunis Scauri d. 13. unco G. 14. Cornelia G. 15. Catenate m. — Syllæ m. 18. Cellare m. — in] om. m. 19. super m. sub Parth. 21. Quiritium m. — Olympiadis m. Parth. 24. Cormitis m. Parth. 31. Altero loco post c. 14. v. p. 98, 7. cum ABC conspirat D, cf. var. lect. p. 133. 33. superiores vero in giro mali aurei scriptum est priore loco D. — tantus erat — clauditur D. — et — legitur] om. priore loco D.

Inferius vero Graecis litteris ista carmina sunt descripta.

Si lapis est unus, dic quā fuit arte levatus;

Et si sunt plures, dic ubi contigui.

14. De pinea quae stabat in Roma.

- 5 In fastigio Pantheon id est sanctae Mariae rotundae stabat pinea aerea, quae nunc est ante portam sancti Petri, quae tota cooperta fuit tabulis aereis et deauratis, ita quod a longe quasi mons aureus videbatur, cuius pulchritudo adhuc in parte cernitur.

15. De templis in Roma.

- 10 Ante palatium Alexandri — Helii Adriani, ut supra p. 107, 9—19. alia — oracula] om. D.

16. De templo Martis in Roma.

In campo Martio fuit templum Martis — oraculum Iunonis ut supra p. 107, 20 — 108, 2.

3 sint m — contingunt d.

10 Sic FGd, in m eodem loco atque in ABC leguntur.

p. 107, 18. iuxta s. Salv.] om. d.

21. Kalendis Iulii — ille qui D.

24. ut esset spectaculum D.

25. est templum D. — Calceidiae (Calcediae m), ubi adhuc apparent columnae marmoreae D Parth.

26. Camiliano D Parth. — Quiricus G Quiriacus D (sanctus om. m).

p. 108, 2. oraculum Jovis G. — Capitolium ideo dicitur quia D Parth.

v. 4. urbem et orbem D Parth.

v. 5. diu — montis] om. D.

v. 6. fuit palatium, quod erat pro magna parte aureum et lapidibus pretiosis ornatum, quod dicebatur valere tertiam partem mundi, ubi tot statuæ erant quot sunt mundi provinciae, et habebat quæque tintinnabulum ad collum, et erant ita per artem magicam dispositae, ut quando aliqua regio Romano imperio rebellis erat, statim imago illius provinciae vertebat se contra illam, unde tintinnabulum resonabat quod pendebat ad collum, tuncque custodes (vates Capitolii qui erant custodes m) referebant (om. m) senatui D.

p. 109, 9 et 10. Erant enim et ibi plura templa, nam in summitate tell. D. — ciminarum G crinniorum d criminorum m. cinorum C.

11 et 12. sicut — faustis] om. D. — parte foris D.

14. sex dies DG.

15. supra D Parth. — templi d — publicum forum d.

16. templum] om. d. — Asilis d solis G. — carmelariam D camellariam Parth. Quae hic a vv. „Capitolium — decore leguntur, infra suo loco repetuntur in D. Plura verba in m omittuntur, nos graviora tantum annotamus.

17. De Capitolio in Roma.

Hic sequuntur narratiunculae, supra p. 95, 19. 96, 15. rel.
in d: Qualiter Romani adorare voluerunt Octavianum Augustum,
 5 virginis pulcherrimae puerum in brachiis baiulantis. et quare dicta
 est sancta Maria in ara celi; *deest in mF.*

Tum in DF: De caballis marm., *supra p. 96, 16 — 97, 11.*

De iudicibus, *supra p. 97, 12.*

Columna Antonini, *supra p. 98, 3.*

10 *Deinde in d* inseruntur haec: de hystoria ecclesiastica quare
 Titus. (*sic, scr. Cyrus*) rex Persarum vocatus fuit, et de LXX
 annis captivitatis Iudaeorum *rell.*

18. *Quibus praemissis in D ita continuatur descriptio:* Item
 ea quae secuntur sunt de Vaticano et agulia in Roma, quorum etiam
 15 maior pars scripta est supra, sed ibi quidem brevius, hic autem
 prolixius narrantur.

Infra palatium Neronianum rell., ut supra p. 105, 7.

Tum de historia caballi aerei qui est ad Lateranis in Roma.

Qualiter factum sit templum Pantheon, quod nunc dicitur sancta
 20 Maria rotunda *ut supra p. 98, 8 — 101, 7.*

In d add. passio Abdon et Sennen. de victoria Octaviani. de
 cathenis beati Petri *ut supra p. 101, 8 — 105, 6.*

p. 105, 18. ad alam *D.* — decoratur] *om. D.*

p. 106, 2. foramina murium] *m.*

18. si castra *m.* sicut castra *d.*

21. sicut — dicit] *om. m.* — ante folloniam] *om. DFG,* — coopertum *D.*

24. habet monumenta] *m.* quae diximus omnia *D Parth.* — fastorum
codd.

p. 109, 1. tosula *d* tolusa *m.*

p. 110, 13. quibus XXVI *m* quibus XXVII *d.*

14. Iulii *m.*

18. septisolium *codd.*

21. ara *m.* Parth. archa *d.*

p. 111, 13. famni *d* Faunii *m.*

14. Domitiani *codd. ut in BC.*

17. in illo montis *d* in illo monte *m.* Parth.

23. Post templum in fine versus lacuna trium litterarum *d.*

p. 112, 4. Faunii *m* fauni *d.*

7. Jani recte *m* fauni *d.* — carcanari *D* caccavarios *Parth.*

4. Quarta classis. Saec. XIV. et XV.

Mirabilia breviata et interpolata.

H = Cod. Univ. Pragensis misc. membr. XIV. H. 33. f. 34. ab Hoeslerio v. cl. in libro Papencordtii qui inscribitur 'Geschichte Roms im Mittelalter. Paderborn 1857' p. 35 editus. Quem librum Hoeslerus p. XV. saec. XIII. scriptum esse retulit, Linckerus v. cl. a me cum de illa opinione dubitarem rogatus iterum inapexit atque saec. XIV. exeunte exaratum esse pronuntiavit, cuius sententiae subscriptorem nominavit Zeidlerum bibliothecarium. Fabellis ad calcem libelli reiectis iisque brevius enarratis e regionum descriptione, campi, basilicae, viae, et e breviario equi, dei, latrinae, cloacae L' praemittuntur, descriptio ordinem quidem primae classis fere retinet, sed et oratione passim mutata et ab homine indocto multis vitis inquinata.

J = Cod. Vatic. 4265. chart. anno 1375. scriptus, lectu difficilis, Romae a me passim adhibitus, postea in usum Partheyi diligentissime ab Hinckio ad exemplum Alberti collatus, quem libellum Partheyus perquam liberaliter ad me miserat. Inde a fol. 209^r—216^r mirabilia sine inscriptione hoc ordine habet disposita (cf. p. 92 sqq.) c. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 10. 11. 9. 16. 12. 18. 19. 20. 22. 30. a vv. 'In palatio Lateranis'. 31. inde a vv. 'Sub Ianicio'. 15. 14. Post c. 12. inseritur narratio de ecclesia sanctae Mariae maioris ab Iohanne patricio constructa, post c. 14. narratio de Constantini conversione et de monumentis ecclesiarum expositio; denique caput de coloseo, quod etiam in FGA legitur.

K = Cod. Vatic. 2035. chart. saec. XVI. (apud Parth. D) in fine narratiunculas collectas exhibet, ita ut passim Martinianam respiciat et laudet, veluti 'de palatiis superius melius habes in martiniana', 'de factis capitolii melius habes superius'. Continet etiam lectionem 'de coloseo'.

L = Cod. Vat. 6898. chart. saec. XV. praeter mirabilia variis modis et ordine per-verso interpolata regionum descriptionem exhibet misere corruptam.

M = Cod. Urb. 394. Martini Poloni mirabilia l. e. in compendium redacta continet, paucis annotationibus adpersis. Graphia scriptor videtur usus esse.

Codices K. L. M. Romae contuli.

Ex his libris lectionum varietatem afferre cum supervacaneum esse arbitrarer, ea tantum adscripsi, quae novi aliquid antiquioribus libris addere videbantur.

Ad caput 2. p. 92, 8 et 9. principales portae sunt istae intus aereae et foris ferreae L. — Latina. porta libera. porta Metroni H.

v. 11. Porta minor ideo dicitur, quia duae portae sunt coniunctae et vicinae, si bene notentur, quae despiciunt tam intus quam deforis unaquaeque suam viam. Altera quae clausa est, ubi est ecclesia sancti Barnabae, ipsa est porta Lavicana. haec via ducebat ad portam Lavicanam civitatis quae . . . est ecclesia sancti Cesarii, quae fuit . . .

quae nunc attribuitur Tusculano. Altera porta quae respicit illam (*scr. viam*) Pompeianam (?) sive Penestrinam, quae altior et spaciosior ad differentiam illius quae minor est dicitur maior. Porta Taurina eo quia ibi sculptum fuit caput taurinum duplex, siccum et viride: siccum deforis significat eos qui tenues intrant urbem; viride sive plenum de intus significat eos qui divites exeunt. . . . Porta Sallaria habet duas vias, Sallariam veterem quae ducit ad pontem Milvum et nova quae exit ad pontem Sallarium. Porta Pinciana quia ibi ad idem palatium pugnant *etc. L.*

Ad caput 4. p. 92, 18. Arcus triumphalis marmoreus quem senatus insignitum trophæis Druso patri Claudii Caesaris decrevit propter bella Reticum et Germanicum ab eo nobiliter confecta, cuius vestigia vix apparent, qui est foris portam Appiam ad templum Martis. *L.*

p. 93, 6. Arcus Faustini in Aventino iuxta sanctam Sabinam. *L.*

Ad caput 5. p. 93, 8. Janiculus. Aventinus, qui et juminalis dicitur s. Albisto. Celius mans. Campitoliū. pallaracum. Marianapoli. Triquilinus *H.*

Ad caput 7. p. 93, 13. p. m. monarchae orbis in quo sedes et caput totius orbis est *L.*

p. 93, 20. columpna quae adhuc Antolina suo nomine vocatur *H.*

Ad caput 8. p. 94, 3. theatrum Pompeii iuxta palatium eius ubi dicitur *zatro H (i. e. teatro).*

Ad caput 9. p. 94, 12. ibi dixit capud ter: Jesus, Jesus, Jesus, saltando, ubi adhuc tres fontes emanant diversi in sapore *J.*

p. 94, 19. post v. 'catenata' J. add. praeter alia: iuxta sanctum ^{cod. minus 'tra} Petrum, ubi est mons Marius contra; iuxta montem Aventinum est mons testarum, ubi ludus est in carnis privio (*cod. primo*). in urbe mater turrim comitis in ecclesia sancti Nicolay est columpna Adriani (*i. e. Traiani*).

Ad caput 11. p. 95, 7. primum cimiterium sancti Johannis et Pauli *H.*

p. 95, 9. catacumbas ad sanctum Fabianum et Sebastianum *J.*

Ad caput 22. p. 107, 2. cinis talis imperatoris *H.* haec sunt ossa cinis et nervi imperatoris *K.*

Ad caput 23. p. 107, 23. propter quod factum multi adhuc consules romanorum. *)

Ad caput 24. p. 108, 10. templum Jovis, in quo erat statua aurea Jovis sedens in aureo trono *M.*

*) sc. consules artium et collegiorum.

Ad caput 28. p. 110, 18. habens in capite coronam auream gemmis ornatam, cuius caput et manus nunc sunt ante Lateranum *KM.* item septisolum quod VII ordinibus columnarum subnixum fuit templum Solis et Lunae *M* mirae pulchritudinis et altitudinis. habebat ordines columnarum unum super alium, unde Ovidius: regia solis erat sublimibus*) alta columnis *K.*

Ib. v. 19. eadem quae graphia habet M.

Ad caput 29, p. 22. Circus P. T. qui fuit inter montem Aventinum et maius palatium duabus portis, una ab oriente altera ab occidente claudebatur *M.*

ib. v. 26. ibi erant duo equi aerei et deaurati in fastigio arcuum sive portarum elevati, unus ab oriente et alius ab occidente, quia sua dispositione videbantur provocare equos ad cursum. quos Constantinus imperator secum in Constantinopolim deportavit. *M.*

Ad caput 30. p. 111, 9. Item in Exquillino monte qui est inter scam Mariam maiorem et Lateranum, ubi quaedam adhuc collumnae et ymagines apparent fuit templum quod vocabatur cymbrum *rell. M.*

ib. v. 17. in monte alio M.

ib. v. 27. ut graphia M.

p. 112, 5. In Tulliano fuit templum Iovis et ibi erat templum Saturni. Ad scm Georgium ad velum aureum *rell. J.*

In *FGJK* praeterea legitur (in *K* post locum de tintinnabulis Capitoli).

De coloseo (*ap. Parth. c. 29.*).

Colosseum (coliseum *J*) fuit templum Solis mirae magnitudinis et pulchritudinis, diversis camerulis adaptatum. quod totum erat coopertum aereo celo et deaurato, ubi tonitrua fulgura et coruscationes fiebant et per subtiles fistulas pluviae mittebantur. Erant ibi praeterea (*sic K pr. ibi rell.*) signa supercelestia et planetae Sol et Lunae quae quadrigis propriis ducebantur. In medio eius (vero *Parth.*) Phebus i. e. deus solis manebat, qui pedes tenens in terra cum capite celum tangebatur, qui pallam (pilam *JG*) tenebat in manu, innuens quod Róma totum mundum regebat. Post vero temporis spatium beatus Silvester iussit ipsum templum destrui et alia palatia (*sic J rell. plura*), ut oratores qui Romanam venirent non per edificia profana (*sic J rell. fana*) irent, sed per ecclesias cum devotione transirent. caput vero et manus praedicti ydoli ante palatium suum in Laterano in memoriam fecit poni, quod modo palla Samsonis falso vocatur a vulgo. Ante vero Coliseum fuit templum, in quo fiebant caerimoniae praedicto simulacro (ante — simulacro *K. rell. om.*).

*) *cod. sublimis.*

E codice J Partheyus p. 47 sqq. mirabilia quaedam sacra edidit, e quibus quae ad antiquam urbis speciem vel ad mirabilia aliquo modo spectare videbantur, delibavimus, interpunctione correcta.

p. 54, 14. iuxta sanctam Mariam maioris volavit Symon magus (*cod. magnus*), ante sanctam Mariam novam ibi cecidit. . .

p. 54, 27. ibidem (*in ecclesia s. Mariae novae*) in uno altare est lapis signatus per genuflexionem sancti Pauli, quando oravit in volatu Symonis magi, qui ante eandem ecclesiam cecidit, ubi locus lapidibus est signatus. ibidem est templum Pacis, in qua scriptum est: non sum ruitura nisi virgo sit paritura. item: templum non corruat, nisi virgo pareat.

p. 56. de sancta Praxede versus sanctum Sixtum eundo versus sinistram est terminus (?) Dyocletiani, quod depinxerunt 4^{or} martires coronati, et in eadem via est memoriale anserum qui Romanos de sompno excitaverunt et de captivitate liberaverunt. De sancto Sixto eundo est castrum Anthoniani, sub quo est castrum trium (?) legionnm.

p. 57—59. de sancto Sixto eundo versus sanctum Sebastianum, cum devenitur ad murum est porta Latina, ubi est clastrum ad sinistram, ubi est dolium in quo sanctus Johannes Evangelista missus fuit et kathena qua legatus erat, et ibidem ante portam sicut exitur ad dextram, est locus in quo sanctus Johannes in ferventis olei dolium missus fuit. et ulterius eundo extra muros versus sanctum Sebastianum in via Apia est capella Domine quo vadis, item aqueductus. ad palatium maius est ortus deliciarum et palatium Ovidii . . . sanctus Silvester ligavit draconem in fine palatii maioris, qui infinitos Romanos interfecerat, ubi nunc est ecclesia sanctae Mariae de inferno. Duo sunt loca, ubi sancti martires passi sunt in urbe: ad sanctum Vitum in macello iuxta sanctam Mariam maiorem, ad sanctum Sebastianum. In sancto Angelo in foro piscium est sancta Felicitas cum septem filiis suis.

p. 59. ex alia parte (*a sancta cruce in Jerusalem*) versus sanctum Johannem in Laterano est domus Pylati.

p. 60. in capella supra Spiritum sanctum in monte in castro Neronis est ymago beatae Virginis.

Ib. in sancti Sabbae monasterio, quod ipse fundavit, iacet Tytus et Vespasianus et Volusianus.

p. 62. in sancto Sebastiano est cimiterium sancti Calixti ad katham-bos. item exterius est campus agonis, in quo est statua ydoli, ad quam sagittatus fuit sanctus Sebastianus.

In fine cod. H leguntur haec:

Ubi est ecclesia sancti Nicolai in carcere Tulliani, Cicero Tullius carcerem fecit dampnatorum de quo nullus postquam projiciebatur exire poterat, sed pendebat in catenis de cupro donec moriebatur, quia in urbe nullus suspendebatur neque interficiebatur neque aliter mutilabatur nisi sic. nullus etiam audebat in urbe ramenta*) vel aliquid immundicie extra domum suam in plateis ponere**), sed in locis statutis ad hoc, nec teste ollarum in plateis projiciebantur. sed in certo loco ibi***) mons factus est de testis ollarum et ideo hodie dicitur mons testacius.

Tanta erat pax et iustitia in urbe, quod totus mundus iuxta consuetudinem ejus vivebat et secundum leges ipsius. nullus equus vel asinus donec ducebatur per urbem sine sacculo ibat, in quo caderet stercus eius et non in plateis. Sed si aliquis nobilis equitaret per eam vel milites ad exercitum seu propter ludum aut alio modo equitarent in urbe, continuo vicinia ubi stercora cadebant equorum colligi faciebant et projici per servos suos in locis ad hoc statutis. tanta gloria, tanta leticia die noctuque fiebant in roma, quod quasi nullus pauper habebatur in ipsa. sed de omni parte mundi per mare sicut per terram omnes divicie portabantur ad urbem.

*) cod. rumenta.

**) om. cod.

***) cod. nisi.

5. Quinta classis. Saec. XIV. et XV.

Mirabilia cum renascente doctrina coniuncta.

Polistoria Johannis Caballini de Cerronibus de urbe apostolicae sedis scriptoris de virtutibus et dotibus Romanorum (libri X).

Liber ms. bibliothecae Novariensis, cuius notitiam Friedlaendero v. cl. archivii Berolinensis praefecto debeo, 'rescriptus' dicitur, 'ad instantiam et mandatum Revmi patris et domini domini Ioannis de Capogallo de Roma sacrae paginae profexoris venerandi monasterii sancti Pauli abbatis'. Qui Iohannes cum a. 1402. episcopus Novariensis factus sit, postquam Belluni episcopatu functus erat (Ughelli IV, 717), sequitur illum librum saeculo XIV. conscriptum esse. Cuius apographo Gudiano nr. 47. membr. saec. XIV. exeuntis ab Heinemannno bibliothecae Guelferbytanae praefecto, v. cl. et officiosissimo, ad me transmissio uti licebat.

Caballinus igitur cum libro VIII, 5. nequitiae muliebris exemplum mortem innocentis regis Andreae protulerit, haud diu post a. 1345. de aetate Romani populi 'decrepita perditis eius imperio et papatu' (IX, 3) conquestus esse videtur; atque cum Nicolai tribuni nusquam mentionem fecerit, inter a. 1345. et 1347. rationem suam, qua artissima utriusque dignitatis coniunctione ad rem publicam emendandam opus esse censuit, explicuisse putandus est. Itaque eius Iohannis de Cerronibus hominis popularis fuisse putandus est propinquus, qui aetate gravis et moribus honestis probatus a. 1351. rector Romanorum electus est (M. Villani II, 47. apud Murator. Script. XIV, 116. 137).*) Fuit autem illa aetate doctissimus, iuris peritus et tam in veterum quam in recentiorum scriptorum lectione versatus. Namque Lucretium, Ciceronem, Salustium, Livium, Valerium Maximum, Senecam, Iuvenalem, Iustinum, quem Trogum appellat, 'Severum' quoque Boethium**), tum e recentioribus laudat Estodium illum, Clementem libro itinerarii, quem papam primum fuisse putat, Hugvitionem, cuius regulas derivationum (Fabric. bibl. Lat. med. aevi III, 304) praesertim lectitasse videtur, chronica, alia. Ad urbem autem describendam et Martini Poloni de quatuor maioribus regnis rell. libello usus est, unde quae lib. V, 7. de denominatione ludi Circi proferuntur, hausit (cf. mirab. 29, p. 110, 22.) et 'graphia aurea (sic) urbis Rome stante in ecclesia sce Marie nove de urbe quam vidi et iugiter legi' (VI, 20).

*) Locum laudavit Friedlaender in dissertatiuncula manu scripta, unde quae de Capogallo retuli, desumpta sunt.

**) Quem Nicolaus tribunus admirabatur. Papencordt, Cola p. 84.

Quibus quæ vel ex Hugvitionis libro vel ex aliis scriptoribus vel e suae aetatis opinionibus vel e locorum aspectu adiecit, graphiae ordinem secutus exscribam:

ad prooemium p. 113 sqq. VI, 8. Noe . . civitatem construxit nominis sui et dicitur hodie a Romanis archa Noe, ubi habetur hodie macellum prope turrin Comitum . . . Ianus . . . civitatem construxit in quodam monte ultra Tyberim quem suo nomine Ianiculum appellavit secundum Trogum libro XLIII. qui mons vocabatur aureus ab aura que iugiter ibi flat, ubi est hodie ecclesia quedam que dicitur sc̄i Petri montis aurei. *Sequuntur inter Romae conditores* Nembroth, Italus, Juppiter. . . Post hunc Jovem Faunus filius Pichi et nepos Saturni ad urbem veniens sub Capitolio monte prope Capre paludem construxit habitationem, que Aurelia dicebatur, in qua erat ara deorum . . . ubi consecrata est ecclesia sc̄i Basilis prope militias. *Sequuntur* Euander, Hercules, tum Cymbrius . . . mausoleum ibi constituit in monte Exquilio in loco qui dicitur carnarius (*a m. 2 e camarius corr.*) contiguus ecclesie sc̄i Petri ad vincula, ubi fuerunt ab olim habitationes Julii Cesaris. . . Aeneae filia . . in Aventino monte mausoleum et locum ad inhabitandum . . . exedificavit. . . Latinus deinde . . . edificavit prope portam Latinam ingentia palatia et habitationes varias pulchritudine decoratas, que hodie dicuntur Atinianum ydiomate (*cod. passim dyomate*) Romano. Romulus *rell.*

ad caput 2: (VI, 22—45). Porta . . Capena ideo dicitur quia per eam erat accessus ad civitatem Capenam . . alias . . dicta est Trigemina .i. sc̄i Pauli . . quia extra viam prope est sepulcrum Horatiae . . saxo quadrato constructum . . ibi princeps Oratius trigemina spolia prae se ferens . . alias dicta est Ostiensis . . alias dicta est porta frumentaria, extra quam conspectus in Capitolium non habetur.

Porta libera dicitur, quia ingredientibus per eam ex servis efficiantur liberi . . est sita inter portam Capenam seu Trigemina et portam Appiam . . et quia hodie cessaverunt tales manumissiones, idcirco ratione praedicta porta huiusmodi noscitur esse clausa, prout aspectu publico patet aperte.

Porta Appia dicitur ab Appio Claudio censore . . alias ab habundantia appium herbarum existentium in ortis finitimis dicte porte ex affluentia aquarum ibi occurrentium ex montibus finitimis ad campos qui dicuntur marmorei prope caput bovis, quas aquas idem Appius duxit in urbem. . .

Porta Latina dicitur fuisse constructa a Fauno primo Latinorum rege . . alii tradunt quod . . dicta est . . a lateo quia Saturnus . . ad dictam portam . . latitavit . . alias a lacuna hoc est carcer. . .

Porta Metaura dicitur a meta que est mensura, quia aurum .i. tributum provinciarum . . mensurabatur et cumulabatur ibidem. . .

Porta Asinaria dicta est a foro asinorum, circa quam antiquis temporibus erat commercium asinorum venientium Romam de regno Sicilie et Apulie . . hodie dicitur porta Laterani hac de causa, quia rana enixa ab imperatore Nerone ibi sepulta latet (*graph. 6*).

Porta Lavicana dicitur . . quia vates i. phi (*philosophi*) . . a videndo dicti quasi vasa sapientiæ futura contingentia in re publica caute providebant . . et hodie Romano ydimate . . dicta est porta maior, . . quia formosior et propugnaculis et turribus eminentior cunctis aliis portis urbis, sicut patet aspectu publico qui circa talia iudicat veriora . . alias dicitur porta Exquilia, et mons in quo sita est dicitur Exquilus .i. esca alitium avium, quia in monte huiusmodi pendebant ab olim corpora dampnatorum in loco qui dicitur hebraice canarium latine locus iustitiæ. In urbe ab alia erant duo canaria in regione montium sita. unum erat in canario montis Exquilii, ut præfertur, supra domos Gaij Cesaris primi monarche Romani, secundum erat in summo montis Quirinalis supra domos Metelli (*qic m. 2.*) pontificis maximi Romani et ecclesiam *sci Saturnini* sub imaginibus caballi marmorei . . alias dicitur Equilia ab equitate . . Servi Tullii . . Rex huiusmodi habitavit inter memoriam Cymbrorum et macellum Liberie, ubi est hodie ecclesia *sci Viti* in macello, in loco qui dicebatur ab olim militia .i. habitatio multorum militum hodie demolita et in solum nostro tempore reducta propter reparationem dicte ecclesie que mirabatur ruinam, contigue dicte militie . . apud portam huiusmodi est Cauda leonis, per quam designantur gubernacula civitatis Romane.

Porta Taurina dicta est ab olim a capitibus taurorum supra portam huiusmodi sculptis in ingressu et exitu dicte porte, ut ex hoc liquide pateret ad oculum, quod ante et post ipsam antiquis temporibus fuisset forum taurorum, et locus ubi sita est dicta porta secundum cronicas Romanas dicebatur antiquitus regio tauri . . Alias dicta est porta Tiburtina . . et hodie dicitur . . porta *sci Laurentii* extra muros.

Porta Numentana dicitur, quia per eam erat via et accessus ad civitatem Numentanam, nunc in castrum redactam, penes quam ab olim fiebant lateres figuli et tegulae ac vasa figulorum . . vel . . dicitur a numine .i. sacrificio, quod flamines . . deferebant . . in honore numinum

i. deorum . . vel ex eo quod ad portam eandem colebatur quedam dea que deorum omnium domina dicebatur, hoc est Cibelles, ante quam sibi et eius filiis in honore ipsorum templum Pantheon nuncupatum (*cod. nunficu*) de acto senatus fuisset constructum. et propterea huiusmodi porta Numantina dicitur hodie a Romanis porta de domina, retinentibus antiquum solo vocabulo ritum. Nonnulli cives finitimi dicte porte vocant eam portam sœ Agnetis et Constantie filie Constantini. . .

Porta Salaria dicitur salis atrium sive domus, quia apud eam erat forum et commercium salis . . vel potest dici Salaria, quia ibi erat solis ara i. delubrum, vel ideo dicitur salaria i. solitaria, quia pre ceteris portis . . minus . . frequentabatur.

Porta Pinciana dicta a pignacio i. altitudine montis sub quo est sita, ubi est hodie quoddam templum in modum archis redactum, vallatum undique muris et munitionibus palatiorum diversis, iuxta quam portam in vertice dicti montis fuit domicilium et habitatio summi generis Corneliarum que hodie Romano ydiomate dicitur Pinci. Nonnulli dicunt quod huiusmodi porta olim ideo dicebatur Cornelia a cornibus bellicis.

Porta Flaminæa dicebatur a flamine sacerdote Martiali . . alias . . dicitur porta sci Valentini, per quam itur ad dictam ecclesiam . . hodie dicitur porta de populo a multitudine popularium degentium iuxta eam ante tempora Roberti ducis dicti belli Viscardi de Normandia, ducis Apulie qui loca finitima dicte porte populavit bonis et combussit incendio, corruptis per eum nonnullis civibus Romanis de genere Buchapecedum . . aliter . . dicta est porta de populo propter nimiam frequentiam forensium (*cod. t*) populorum intrantium et exeuntium per eandem pro expiatione peccatorum huius (*sic*) populorum meritis beatorum apostolorum Petri et Pauli. . .

Porta Collina est per quam habetur ingressus et egressus ad provinciam Collinam . . vel . . a colle finitimo dicte porte, per quam itur ad eum qui hodie dicitur mons marus (*sic*), ubi imperator Romanus post coronationem suam statim ascendit et movendo (*cod. uiuendo*) se undique dicit: omnia que videmus nostra sunt et nostris mandatis obediunt ut universa (*vel* invisita?) mundi.

Porta Viridaria dicitur a virgultis i. pratis viridibus et viridariis amenis florum, arborum fructuum herbarum densitate ac varietate refertis stantibus extra eam . . et adhuc extra portam huiusmodi permanent delectabilia et amena prata que dicuntur hodie ab incolis dicti loci prata sci Petri, que porta Romane ydiomate dicitur hodie commu-

niter porta Merdaria. *Sequitur narratio de corporibus Gallorum a Camillo in foveas plenas stercoreum proiectis.*

Porta Tyronis .i. militaris. . . Porta pertusa . . quia respectu aliarum portarum urbis minus habetur in usu . . ideo . . quod parva est admodum parvi foraminis. Vel alias huiusmodi porta dicebatur ab olim porta Tyrena .i. Tuscorum, per quam itur Tusciam et praesertim in maritimam Tyrenorum .i. Tuscorum. . . Vel dicitur porta pertusa a parvo saltu .i. monte in quo est sita dicta porta, qui est parvior pre ceteris aliis montibus finitimis dicte porte, et ideo mons huiusmodi respectu parve altitudinis dicebatur antiquitus Romano ydiomate monte pertuso .i. mons parvus, aut quia (?) beatus Leo papa edificaret civitatem Leoninam. et iste quattuor porte secundum quosdam, sed male non' (*haec in lacuna a m. 2.*) sunt de pertinentiis urbis sed civitatis Leonine occupate meo tempore tyrannice (*cod. tyr'nice*) per Ursinos de ponte huiusmodi, ubi apostolice sedis presul fecit inhabitare Sardos et Corsos exules ab insulis eorundem destructis ab olim per Agarenos.

Porta Septinea dicitur a sup'tentrione, quia respicit subtentrionalem plagam, vel verius . . dicitur a sub et Jano monte, sub quo est sita, ut evidenter apparet aspectu, que porta ex aquis defluentibus tempore pluviarum ex dicto monte sibi finitimo et alluvie Tyberis eidem configui [porta huiusmodi] in ingressu et egressu ipsius praesertim ex parte que respicit ecclesiam hospitalis sci Spiritus in Saxia est nimium sordida et lutuosa.

Porta Carmentalis que est a dextro monte Jani dicitur hodie porta sci Pancratii. . .

Porta Portuensis depominatur a civitate Portuensi, ad quam eiusque portam per eam patebat accessus, et apud civitatem eandem erat portus Romanus destructus per beatum Gregorium papam (*sic!*) natione Romanum propter imminencia pericula classium externarum nationum nimia propinquitate maris incursantium frequenter loca finitima urbis . . hodie ab incolis regionis dicte porte antiquarum ystoriarum ignaris (*cod. om.*) dicitur porta sci Francisci. . . Alias huiusmodi porta dicitur Aurelia ab auro, quia priscais temporibus regio Transtiberim dicebatur civitas Aurelia. alias porta huiusmodi erea, quandoque et randeria (*sic*) dicebatur ab ere .i. tributo per Tiberim venienti de Persida et aliis regnis et provinciis orbis ad urbem; et vasa erea in quibus tributa . . portabantur frangebantur, ex quarum fragmentis factus fuit quidam acervus sive cumulus elevatus in altum, qui Romano ydiomate dicitur hodie mons

testatie a testarum acervo, positus inter Tiberim et portam Trigeminam vel Capenam, ubi hodie singulis annis quibus in pace Romana civitas gubernatur ludus maximus celebratur a populo et juventute Romana equestri, et ex alto montis eiusdem emittuntur quadrigae seu currus rotarum cum tauribus (*sic*) agrestibus et aliis silvestris animalibus precipitantibus dictas quadrigas et rotas curruum arno diota (*ante dictas?*) . . . Alias porta huius modi dicitur lauduscolana .i. laudis scola . . . vel era randem (*sic*) .i. auri. vel eri denario seu moneta aut tributum. . .

Ad c. 5. de montibus VII, 1. sqq.

De monte Janiculo. In huiusmodi monte fuit olim templum Neronis, infra quod fuit templum Apollinis, in quo erat erarium Neronis, sed huiusmodi templum fuit deo ab olim consecratum per Romanum pontificem, ubi requiescit corpus beati Andreae apostoli fratris Petri, iuxta quod est angulia Caesaris primi monarche Romanorum, in cuius pignaculo corpus eius interemptum urna spherica speculatur sepultum.

De monte Palatino. . . Ideo dicitur Palatinus a Pallante dea sapientiae *rell.*

De monte Saturnali. . . qui dicitur hodie Capitolium . . . caput populi sive civitatum. . . vel dicitur potius a capitulo, quia ibi conveniebant senatores sicut claustrales in capitulo . . . *rell.*

De monte Aventino. . . dicitur avium augurium de Tyberi illuc advenienti secundum Hugvitionem c. venio . . . vel ab eventu .i. inopinato casu. . .

De monte Quirinali. . . a curis militum appellatus. . . Sacrificium erat tunc temporis in dicto Quirinali monte dicto vade Neapolim Romano ydiomate. . . In eodem Quirinali monte fuit templum Quirinale Romuli demolitum ab olim pro medietate regimine peregrino Branchaleonis Bononiensis tunc senatoris urbis eiusdem, in quo colle inhabitat hodie clarum genus Archionum et Cavalleriorum cum multis aliis popularibus Romanorum.

De monte Viminali. . . Vimalis .i. virgularis . . . sub cuius clivo fuit vicus patriciorum qui procedebat usque ad ecclesiam sanctae Prudentianae, sed hodie huiusmodi patriciorum familia degit in insula Liconia finitima monti Fabiorum. . . Alias . . . dicitur mons Esquilinus ab esca et alitibus .i. avibus ingentibus nominatus secundum Hugvitionem c. edo. . . Ibi sunt simulacra Marii et Quinti Catuli sine capitibus qui Cymbros et Theotonos iuxta Rodanum fluvium et in plano Ytalie subegerunt. . . Unde Romani in memoriam tante stragis ad perpetuitatem merentium in dicto monte edificaverunt quoddam templum quod appellatur Cymbro ydiomate Romano. ibique postea fuit balneum imperiale, ad quod aqua ex forma Claudia prope ursum pileatum iuxta sanctam Bibianam decurrebat.

De monte Celio . . . dicitur a celsitudine.

Ad c. 23. e lib. V, 7. addantur haec: Eratque in loco eodem quidam lapis ingens thuphei speciei, ubi propter magnitudinem eris alieni debitores stabant temporibus iustitiae super eo; et ut debitores huiusmodi a carcere liberarentur, quo propterea tenebantur ibidem vinculis sub arcta custodia ligati, cedebant bonis ipsorum publice praesentibus creditoribus verberantes huiusmodi lapidem cum culo ipsorum vicibus repetitis totidemque sermonibus dicentes cedo bonis, quo facto confestim debitores a debito liberabantur et carcere, quibus ante cessionem eandem permanebant astricti. unde ydiomate Romano hodie dicitur derisorie creditoribus talis modo cedentium bona paca te ad locolo (?) de cierchio, super quo et concluditur in annis petitio creditorum inopia debitorum cedentium bonis.

Lib. VIII. recentiores regiones describuntur: Montium et Biberatice. Trivii et vie late. Columpne et sancte Marie in aquiro. Campi Martis et sancti Laurentii in Lucina. Pontis et scorteciariorum. Parionis et sanctorum Laurentii et Damasi. Arenule et caccavari. De sancto Eustachio et pingiata de Marii. De pinea et sancto Marco. De Capitello et sancto Adriano. De sancto Angelo. De ripa et marmorata. De Transiberim.

Unde quae ad veterem urbem aliquo modo pertinent, excerpta proferam:

Reg. montium. . . Biberatica dicitur a profunditate paludis lacus, ubi Meccius Curtius Sabinorum princeps ex bello fugiens submersus est. hodie locus in quo sita est terra paludis corrupto vocabulo dicitur Campus Carlei. i. Curtii, ubi cum profunde foditur terra, invenitur qualiter fuerunt aquae paludis huiusmodi exsiccate. . . Ibi erat palatium imperialis monarchie, Colosseum, Terme Dioclitiani Caesaris et multa alia templa deorum.

Reg. pontis. . . hodie huiusmodi castrum est gloriose tribus Ursinorum qui dicuntur Ursini de ponte et vocatur hodie castrum. . . sancti Angeli. . . constructa fuit quaedam edes quae Veneris dicebatur, circa circum Prisci . . . cuius edis carteria (?) dicitur hodie a Romanis vallis gaudentium.

Reg. pineae. . . pinea erea stetit antiquitus in pinnaculo templi pantheon, . . quae repentino iclu fulminis inde cecidit in regione praedicta iusta locum ubi nunc est ecclesia sancti Stephani de pinea, pænes quam stat simulacrum Caci*) pastoris Euandri, quem pueri et infantes abymatu (abominantur?) et infra plurimum perhorrescunt, non solum cum

*) Il Cacco, quae cynocephali Aegyptiaci statua nunc in museo Capitolino conspicitur, cf. Descr. U. R. III, 1. p. 146, 8.

vident sed etiam cum nominatur eisdem. Est etiam ibidem spelunca ipsius . . ipsaque pinea fuit postea per Symachum papam Romanum translata in cantaro basilice principis apostolorum urbis eiusdem, sicut evidenter patet ad oculum. . . Roma per parochias divisa per Damasum papam natione Yspanum, quae ab olim fuerat prius per vicos et regiones divisa per Octavianum.

De Capitello. (Ecclesia sancti Adriani) . . fuit antea templum asili .i. refugium a Romulo conditum. . . Juxta quam est hodie simulacrum filii Martis bellicosi, quod Romano ydiomate dicitur Marfoli .i. Martis filii *rell*.

Reliqua praeter absurdas nominum derivationes e graphia et variis scriptoribus repetita sunt.

2. Ad eandem fere aetatem referenda est tabula Urbis quam Hoeslerus v. cl. in cod. Vat. 1960. repperit atque in libri doctissimi de papis Germanicis „Die deutschen Päpste. Regensburg 1839. volumine priore edidit. Recte enim tempora quibus Avenione pontifices degebant his verbis praeter alia adscriptis indicari intellexit. „Successivos atque quotidianos ruinarum defectus deplorat et macerie (*scr. macie*) senis decrepit (*scr. decrepita*) vix potes^t alieno baculo sustentari, nil habens honorabile vetustatis, praeter antiquatam lapidum congeriem et vestigia tumosa (*scr. famosa*).“ In qua tabula quam spero fore ut Romae iterum describam atque alteri fasciculo inseram, prope Lateranum depicta conspiciuntur statua M. Aurelii et colossi caput et manus, non longe a porta taurina, ut videtur, leonis imago, a qua cauda leonis. (cf. p. 140) nomen habuit, denique cervus currens et statua equestris altera quae quorsum pertineat, nondum perspexi. *)

3. Ante annum 1389. Nicolaus Signorilis libellum videtur composuisse qui inscribitur: „descriptio urbis Romae eiusque excellentiarum“, quem postea inseruit maiori operi „de iuribus et excellentiis urbis Romae“, ad Martinum V. papam. Cuius libri codd. Vatic. 3356. Neapolit. Brancat. Scanz. I. Cod. C. n. 35. laudavit Papencordtius, Cola di Rienzo p. 31, archetypum in Columnensium archivio conservari retulit De Rossius in egregia dissertatione de primis inscriptionum Romanarum

*) Nisi cervi imago adesset, leonem illum Iupatē Lateranensem esse arbitrarer, matrem Romanorum, quae sane „gubernacula civitatis Romanae designat“ poterat.

collectionibus (Giornale Arcadico vol. 379—81. Romae 1852 p. 259). Praeter curiosum in illa descriptione brevissimas annotationes, partim e Martini libello transcriptas contineri idem Rossius tradidit, quas Romae si fieri poterit, ipse inspiciam.

His adiungi posse videntur litterae Analceti H. (inter a. 1130. et 1134.) cf. Preller, Philol. I, p. 104.

Anacletus episcopus, servus servorum dei, dilecto in Christo filio, Iohanni abbati sanctae dei genitricis et virginis Mariae sanctique Iohannis Baptistae in Capitolio suisque successoribus regulariter promovendis in perpetuum. Quod in apostolicae sedis administrationem licet indigni constituti iudicemur, religiosorum virorum piis petitionibus iusto benignitatis intuitu assensum praebere nos convenit, quatenus quae religionis prospectu postulata cernuntur, nostrae concessionis vigore clarescant ac firma in posterum posteritate serventur. Tuis igitur, dilecte in Christo fili Johannes Abbas, et fratrum tuorum precibus annuentes commisso tibi eiusdem dei genitricis monasterio concedimus et confirmamus: Totum montem Capitolii in integrum cum casis, cryptis, cellis, curtib, hortis, arboribus fructiferis et infructiferis, cum particu Camellariae, cum terra ante monasterium, qui locus Nundinarum vocatur, cum parietibus, petris et columpnis et omnibus ad eum generaliter pertinentibus. Qui istis finibus terminatur: a primo latere via publica, quae ducit per clivum argentarii, qui nunc descensus Leonis Prothi appellatur. Ab alio latere via publica, quae ducit sub Capitolium et exinde descendit per limitem et appendicem super hortos, quos olim Ildebrandus et Johannes de Guinizo tenuerunt, usque in templum maius, quod respicit super Alafantum. A tertio latere ripae, quae sunt super fontem de Macello et exinde revolventes se appendices suas supra canaparia usque in carnarium st. Theodori. A quarto vero latere ab eodem carnario ascendit per caveam, i.e. qua est petra versificata, exinde descendit per hortum st. Sergii usque in hortum, qui est sub Camellaria, veniens per gradus centum usque ad primum affinem. Circa eundem montem concedimus et confirmamus tibi tuisque successoribus domos, casalinas, cryptas, ergasteria in mercato, totum montem praedictum Capitolii in integrum et cetera omnia, quae in monte vel circa montem sunt.

Spatii explendi causa tria hic adiciam frustula:

1) *Ex Einhardi annalibus (Pertz Scriptt. t. I) ad a. 799.*

Romae Leo papa cum letaniam processurus de Lateranis ad ecclesiam Laurentij, quae ad Craticulam vocatur (*al. grat.*) equo sedens pergeret.

2) *Ex Anonymo Pertz. III, p. 720.*

Carolus . . in campo Lateranensi fecit trecentos decollari. . . Multotiens vero non ante apostolicum, sed in iudiciali loco ad Lateranis, ubi quidam locus dicitur ad Lupam, quae mater vocabatur Romanorum, ibi iudiciariam legem finiebant.

3) *E Benedicti chronico ibi c. 24.*

(Ludovicus pius) abebat autem in palatio Lateranensis iudices preordinati per singulos dies, a locus ubi dicitur a Lupa, quod est mater Romanorum.

4) *In Cod. Vatic. 1984. Saec. XI. p. 54 miraculis tabernae meritoriae et visione Octaviani narratis sic pergitur.*

Hedificavit ibi aram magnam in sublimiori loco, in qua scripsit latinis litteris dicens: hec ara filii dei est, unde factum est (ut) post annorum curricula prima omnium ibi hedificaretur basilica in honorem beatae semperque virginis Marie, quae exstat usque in praesentem diem. Sicut Timotheus istoriographus narrat.

6. Sexta classis. Saec. XV.

Anonymus Magliabecchianus (inter a. 1410 et 15).

e cod. Florent. Class. XXVIII. 53. membr. 8. a Lud. Mercklinio in
 progr. Dorpat. 1852. editus.*)

Exstat etiam in cod. Veneto bibl. S. Marci Append. catal. diss. Latin.
 cl. X. cod. CCXXXI. chart. 8. cf. Preller, Regionen. p. 44.

Quae e mirabilibus variisque auctoribus homo, ut videtur, Canonius basilicae
 S. Petri non indoctus sed barbarus et 'dominis presbyteris' scilicet collegis
 suis obnoxius compilavit et undique corrasit, propterea non sunt spernenda,
 quoniam epitaphia i. e. inscriptiones et aedificiorum vestigia satis accurate
 indicantur. Fortasse saec. XV. exeunte interpolatus est. (cf. p. 155 et 158.)

Murus urbis Rome in circuitu habuit turres CCCLXI. Castella qua-
 draginta novem: propugnacula noningenta et sex. Portas vero primo
 tres, postea duodecim et postea plures, ut patet videre volentibus. Trans-
 tyberim de Roma etiam a principio fuit, et civitas quae dicitur porticus
 in almachia non a principio fuit in Roma: tamen addita fuit et reno-
 vata per Leonem papam et postea per † Bonifacium quartum¹⁾, qui postea
 in castro praedicto mortuus extitit, et per Nicolaum papam tertium de
 Ursinis, quando castrum quod tunc temporis Crescentii vocabatur nunc
 seti angeli dicitur, et decursum fecit a palatio suo usque ad castrum
 praedictum: quod nunc Ioannes XXIII. restauravit et reformavit. Unde
 Roma tenuit a principio a silva arae²⁾ Apollinis tunc temporis et nunc
 ut imaginatur sanctus Sabba usque ad supercilium scalarum cale. habuit
 terminos qui ignorantur hodie, in quibus fuit tugurium Faustuli ubi
 Romulus nutritus fuit a Faustulo et lupa nomine³⁾ Laurentia praedicta,
 s. Roma quadrata ad aequilibrium librae posita et parvissima⁴⁾: sed †
 in ausso ejus reges reparaverunt.

Circuitus tamen ipsius est in totum circa miliaria XXVII s. XXIV
 altam⁵⁾: et civitas porticae impositae, quia a latere sancti Pauli usque ad
 portam est una alia civitas, a papa Joanne octavo aedificata⁶⁾ quae mo-
 dernis non videtur et antiquitus pulcherrima aedificata fuit, quae tenebat⁷⁾
 per circuitum milearia duo et plus aliquantulum: et sic Roma in totum
 circuit milearia circa triginta.

1. Scr. vid. Benedictum sextum.

2. i. e. arae.

3. non cod.

4. parvissimae.

5. Scr. altus.

6. Johannipolis.

7. tenebant.

*) In cod. corruptissimo, ut saltem legi posset, praeter interpunctionem sat
 multa emendanda videbantur.

Portae principales antiquae urbis fuerunt tres: scilicet Carmentalis Padanaria¹⁾ Tigrelia vel Mugonia²⁾, alias vero Tullius Hostilius et alii qui fecerunt civitatem augendo et montes in ea intercludendo ponunt: et postquam circuitum ipsius expleverunt et monarchiam ceperunt, id est ab inceptione imperii, circa id in gubernationibus venit tanta cupiditas; invidia et avaritia mixta in eis fuit; qui non solum pecuniam et divitias ad se trahebant, sed nomina portarum viarum fororum et aliorum locorum ad eos placidorum et utilium renominabant de novo delendo nomina principalia et primitiva: et ideo nec porta nec via nec vicus nec forum in ea nunc est, ut habeat nomen primum. Tantum de praedictis quantum potero conabor exprimere, donec memoria me sufferre poterit, et revivere.

Aliae vero portae in totum multae fuerunt per Tullium Hostilium et Anchium Martinum constitutae, qui muros quasi omnes muraverunt: quia nec Numa nec Romulus attenderunt ad talia, quia Numa divinis, Romulus autem latrocinis attendebat.

Appia porta est quae nunc dicitur Accia ab Appio Claudio nominata suis temporibus, ut assuetum erat, ut scribo, omnia in eorum magistratu ad eorum velle et habere:

Tigrelia porta est, quae nunc sciti Pauli dicitur a Tigrelia Tarchonis filio: primo in loco, ubi scitus Paulus habitator fuit.

Libera porta est quae diu clausa muro fuit, in qua nullam invenio rem memorabilem: posito quod³⁾ vulgus dicat quod libera erat exeuntibus de omnibus commissis vel perpetratis.

Latina porta est illa ubi nunc campaneti intrant⁴⁾, qui Latini magnum tempus vocati fuerunt: et credo Lavicana sit porta, quae nunc major dicitur quia⁵⁾ per eam major multitudo populi quam⁵⁾ per alios intrabat⁵⁾ Padanaria porta: sicut de via scribo sic de porta nullum invenio: nisi quod nunc sciti Joannis porta in Laterano est dicta.

Taurina porta magnam habet historiam: sed sciti Laurentii est: et propter caput tauri majoris⁶⁾ in ea sculptum intus et extra.

Pompejana porta sancti Valentini, dominus domus⁷⁾ quae a Pompejo denominata voluit ut domus carnalis⁸⁾ in eo nomine magnificaretur, sed sequentes de domo voluerunt portam, viam et forum denominatum nomine eorum.

1. i. e. Pandana.

2. Cod. Mugoria.

3. i. e. etiam.

4. om. cod.

5. qua — qua — intrabatur.

6. Cod. mamuris.

7. domus] om.

8. Fort. Cornelia.

Lavicana porta est quae nunc dicitur major: sed a Lavicano caastro, quod tunc temporis reputationem in Campania ¹⁾ maximam habuit, et Collina quia colles in faciem habuit. Unde Paulus Diaconus et Eutropius Scyllam ²⁾ per portam Collinam. . .

Numentana porta est quae nunc adhuc denominatur et a Numa denominata extitit, quia Numa natus Curis ³⁾ omnia bona sua cumulavit versus eam, et ideo Numentana dicitur: a Numa et enta componitur Numentana.

Salaria porta et pons Salarius ab Allia flumine ceperunt nomen: et tenent unum pontem alariorum et non Salarium s. transeuntibus Aliam.

Flaminea porta est porta populi id est Flaminiorum introitus. Cavina ⁴⁾ porta retro sanctum Sabbam, de qua nihil invenio: sed anti-quissimam eam reperio.

Portae Transtiberis et portici sancti Petri s. papae Leonis.

Septignana adhuc porta est: quae per Octavianum denominata fuit Septignana, quando voluit visitare templum in monte Janiculo reverentia Jani, quia septem vices genuflexit antequam veniret ad templum illud: et ideo septem Jano laudes datae sunt per Octavianum.

Carminia est porta, Portuensis hodie: dicta est a Carmenta matre Euandri in reverentia et per ejus memoriam denominata, posteaque Archadius et Honorius tempore Gothorum propter restaurationem transtiberim datae devenit primam memoriam et posuerunt eum ⁵⁾.

Vitellia et Aurelia portae sunt una scilicet porta sancti Branchatii: et ⁶⁾ nomina eorum temporibus a Vitellio et postea ab Aurelio, quomodo denominatae erant per civitates Aureliam unde Aurelius dictus fuit.

Viridaria est porta sub palatio sci Petri: et nunc et semper sic nominata fuit a viridario qui his temporibus erat, nunc prata denominata est.

Melonaria est porta castelli: et quia de herbis ante eam vel viridariis habebantur boni melones, ideo melonaria tunc temporis et nunc castelli dicitur.

Viae principales urbis.

Appia via est adhuc nominata s. Accia corrupto vocabulo ab Appio Claudio et ab omnibus Appiis et tempore Proclini et Ursi, qui sanctum Sebastianum fundaverunt, Proclina dicta sunt.

1. Capania.

2. Scr. Syllam.

3. cujus.

4. Scr. Capena.

5. Scr. dictae et eam.

6. Cod. nec.

Latina et Lavicana idem sunt, scilicet viae portae majoris ab extra qua de Lavicanio campanio oppidum famosum veniebant, omnes scilicet Latini.

Tiburтина via est sancti Laurentii s. per Tiburini¹⁾ transitus et sancti Laurentii: quia sanctus Laurentius ecclesia venerabilis invenitur in ea.

Numantina via est, ut superius dictum est, a more denominationum portae per Numam qui clemens fuit, per quam itur ad eum: in qua via inveniebantur omnia bona Numae regis.

Salaria via est, ut superius dictum est, a Salario ponte rupto vocabulo, qui pons per transeuntes Alliam flumen sanctum denominatum extitit; s. pons allarius et transeuntium aliarum²⁾: ut supra. Nova. Vetus.

Flaminia via est, ut superius dictum est, via portae Flamineae: et nunc populi denominata est: quia³⁾ illis temporibus Flaminei veniebant per eam.

Emilia ab Aemilianis a quibus pons Aemilius nomen recepit, scilicet per eos factus, vel pro eorum possessionibus Aemiliam transiebant: et ab hoc derivatum bene credo.

Claudia via est, ut superius dictum est, scilicet Appia a⁴⁾ Claudio Tiberii: et ab alia domina⁴⁾ Claudia denominata.

Francisca via est ut denominatur apud portam Viridariam, intus autem palatium sancti Petri strata Francisca vel Ruga Francisca: quam Bonifacius nonus destruxit, quando fecit plateam ante palatium suum.

Cornelia via est, ut superius dictum est, denominata a Corneliis s. via ante eorum domos et portam, scilicet de la domina: quae sancti Valentini adhuc dicta est, et Cornelia fuit: et etiam in ipsa porta ecclesia adhuc sancti Valentini est.

Aurelia via est superius dicta ab Aurelio Comodo et a civitate Aurelia juxta Cerviterni⁵⁾ hiis temporibus constituta, per quam ibant ad eandem civitatem.

Campana via est, ut supra dictum est, de Lavicana porta: unde campaneti transiebant et adhuc transeunt.

Tigrelia via est, ut superius dictum est, via sancti Pauli a porta Tigrelia per Tigrelum Tarchonis filium denominatum: qui primus habitavit loca sancti Pauli majoris.

Carminia via est, ut supra dictum est, a Carmentale porta: quae Portuensium vel Portese dicitur ad portum transiens et Carminca a⁶⁾ Carmenta matre Euandri quae suo nomine et reverentia denominatur.

1. Cod. Tiburnii; *Tiburinus* = *Teverone*. 2. Scr. Alliam, ut supra fort. corrupto. 3. Cod. qui. 4. a] om. cod. — Scr. domo. 5. i. e. Cerveteri. 6. Cod. Carnineam, et.

Aracantia.¹⁾ Cassia. Symira.²⁾ Sacra via est secundum Suetonium portae majoris veniens ad colossum³⁾, per quam itur ad templum Romuli quod hodie Pacis dicitur, et descendebat in forum publicum tempore bono: quod puto fuit inter sanctum Cosmam et Damianum et sanctum Adrianum.

Triumphales arcus marmorei urbis.

Arcus aureus marmoreus triumphalis qui fuit ad sanctum Celsum et Julianum sub campanile dictae ecclesiae, qui non apparet, quia cecidit tempore Urbani quinti⁴⁾ vetustate diruptus factusque Julio Caesari de conquestu Galliae in suo reditu et triumpho: in quo reditu mater ejus mortua fuit, et in funere ipsius ipsemet voluit sermonem facere ad declarandam gentem⁵⁾ unde ipse Caesar natus et mater. id est ex parte patris a Julio Ascanio et de matre ab Ancho Martio quarto Rege Romanorum.

Archus Theodosii et Valentiniani est inter mercatores ad sanctum Ursum de quo epitaphium diruptum est: tamen archus est sanus, sed non marmoreus.

Archus triumphalis marmoreus quem senatus fieri fecit Octaviano, quando voluit populus et Senatus ut deus adoraretur: ipse est in via Appia contra dicta porta, cujus memoria vix apparet respectu magnificentiae in eam ornatus. et juxta ubi fuit templum Martis et clivus Martis ad castrum Griffoli.⁶⁾

Archus triumphalis marmoreus qui dicitur de trasi coram colosso in via per quam itur ad sanctum Gregorium, fuit factus Constantino Imperatori urbis Flavo et fundatori quietis, ut in eo apparet in epitaphio; et ⁷⁾ dicitur detrasi, quia in transitu viae est.*)

Archus triumphalis marmoreus qui dicitur septem lucernarum ad sanctam Mariam novam intra⁸⁾ Palatinum et templum Romuli, fuit factus Tito et Vespasiano in forma candalabri Moysi id est cum septem brachiis: quando de Iherusalem portaverunt sudarium et multa alia magnifica: epitaphium⁹⁾ adhuc videtur: quorum corpora sunt ut dicitur in sancto Sabba Quirinalis montis sepulta in concha¹⁰⁾ marmorea juxta chorum dictae ecclesiae.

1. Scr. Ardeatina. 2. Scr. Setina. 3. i. e. amphitheatro ut ab Erchemperto (Pertz, Scriptt. III, p. 255.) amphitheatrum Capuanum colossus appellatur.

4. Cf. p. 92 ad v. 17. 5. Cod. mentem. 6. Fort. girolì. 7. Cod. ut.

8. Cod. infra. 9. Cod. estagium. 10. Cod. contra.

*) Mesticanza di Paolo di Liello Petrone ap. Muratori. Scriptt. XXIV, col. 1113. (an. 1436.) . . . voglio scrivere la virtù d'alcuno nostro Romano, a quali si vorria fare un simil' Arco trionfale, che fu fatto a Costantino, quando ritornò a Roma, che aveva conquistata la Cicilia, il quale si chiama Arco de' Trasi appresso a Coliseo.

Archus Iulii Caesaris et senatorum triumphalis marmoreus pulcherri-
mus et bene ornatus fuit inter equidem†¹⁾ et templum fatale: cujus archus
non est memoria nec in alio locus patet²⁾ promptus propter vetustatem
et magnam temporis longitudinem.

Archus laterum parvus in via trium columnarum et sanctae Mariae
de la gratia et sanctae Mariae del inferno vetustate collapsus; in me-
moriam fuit factus per Romulum tempore praedae mulierum Sabinarum
et pacis post guerram secutam inter Romanos et Sabinos, quia in illo
loco fuit facta contractio pacis et secuta³⁾ inter eos, et non fuit magni
dispendii, quia fuit de tuguriis Romuli tunc temporis.⁴⁾

Archus triumphalis marmoreus ante sanctam Martinam⁵⁾, ubi dicitur
le brache sub capitolio a latere sancti Adriani, fuit factus Lucio Septimo
Marco Aurelio et Antonio pio promptus⁶⁾ multa per eos facta in urbe et
etiam extra in propagatione⁷⁾ populi: ut in [eo] epitaphio apparet in
ipso archu juxta Martem fori quod vulgariter dicitur Marfuoli.

Archus tropholi triumphalis marmoreus factus Druso Germanico de
gestis per eum in Germaniam factis, qui est juxta sanctum Laurentium in
Lucina versus Aug. Imperatorem id est Lausca vulgariter: satis-diruptus,
nec in eo epitaphium non remansit. sed cum diformatione transivit posito
quod de figuris et de magnificentia aliqua vestigia adhuc appareant:
et dicitur archus tropholi corrupte⁸⁾, sed archus tropheus idem est dicere
quod triumphalis.

Archus triumphalis marmoreus qui dicitur de Tosectis satis diruptus
est posito quod aliqua vestigia videantur, et pars etiam epitaphii tum
fuit facta Antonino promptus magnam reverentiam, quam populus ejus
habuit in eum. quia Antonius praedictus vocatus fuit ab omnibus delitie
populi: vetustate et incendio et ruina urbis quasi consumptus est⁹⁾ et
litterae aliquales de suo epitaphio sunt in eo, sed sine constructione.

Archus Dioclitiani triumphalis ubi dicitur Carrili est prope sanctum
Marcum, ubi sancta Lucia matrona pro fide Christi cruciata fuit ab ipso
Dioclitiano: quia¹⁰⁾ ut dicitur si sic fuit, dum posuit manum ille qui cru-
ciabat eam s. beatam virginem, statim lapis factus est et manus carnea
et vulgariter manum carne id est Carrili; non habet epitaphium.

Archus panis aurei fuit triumphalis marmoreus in Capitolino monte:
de quo non invenitur vestigium nec apparet per magnum temporis
lapsum et ruinas, nec locus potest imaginari ubi fuit factus.

1. *Ser. edem Concordiae.*2. *Cod. paret.*3. *an treuga?*4. *Videtur fuisse arcus Fabianus.*5. *Cod. sanctum Martinum.*6. *i. e. propter.*7. *Ser. propugnatio.*8. *Cod. corrupta.*9. *In cod. quia — populi post est sequuntur.*10. *Cod. qui.*

Archus triumphalis marmoreus de quo patet adhuc satis, sed epitaphium ruptum est, inter domos magnae† cucie ¹⁾ et domini Petri Leonis ante pontem Fabricium ²⁾ id est Iudeorum, fuit factus **Flaminio consuli aliquando.** ³⁾

Archus Faustinae et Antonini triumphalis et marmoreus et mobilis fuit juxta sanctam Sabinam, cujus memoria invenitur. factus fuit per senatum in memoriam rerum factarum per dictam Faustina[m] [et non Faustina[m] praedictam] sororem divi Antonii.

Archus Titi Quinti Crispini et Publii Lentuli triumphalis et marmoreus qui est sub capella scti Thomae montis Sabellorum in via per quam itur ad scholas Graecorum, ubi nunc est ecclesia sanctae Mariae, fuit satis pulcherrimus factus per senatum in quadam restauratione per eos in rebus urbis facta, ut in epitaphio apparet quod adhuc est in eo.

Alius archus triumphalis apud sanctam Mariam in scholis Graecorum, sed non marmoreus, factus fuit pulcherrimus, sed deformatus satis fuit.

Archus marmoreus triumphalis juxta theatrum Pompeii fuit pulcherrimus factus Tiberio per senatum de quo mor. ⁴⁾ memoriam haberi, quare ⁵⁾ semper Biberius Mero ⁶⁾ vocatus extitit ipse Tiberius: et propter vetustatem et partes tunc temporis Rome et male tractationis Gregorii tunc temporis [et vetustatem] non est qui de eo aliquid sentiat nisi legendo: et nota multa istarum nobilitatum beatus Gregorius fecit destruere pro aedificatione ecclesiarum et descendendum ex eo, et subcedentes ⁷⁾ presbyteri.

Archus Pietatis ad sanctam Mariam rotundam triumphalis est versus ubi est hospitale juxta Magdalene et † Bactentium diformatus murus, ubi fuit ⁸⁾ historia Imperatoris cum paupercula, cui filius Imperatoris praedicti interfecit filium viduae, et memoria deleta est et epitaphium ⁹⁾, et archus satis diruptus est et fractus.

Archus marmoreus triumphalis in platea pontis sanctae Mariae qui pons senatorum vocatur: et fuit factus cuidam Augusto pontifici maximo ex senatus ¹⁰⁾ consulto propter multa quae ipse restauraverat in urbe et ponte senatorum adposito ¹¹⁾, ut memoria ejus adhuc appareat in epitaphio.

Archus Titi Claudii Drusi marmoreus fuit et triumphalis pulcherrimus, fuit inter sanctam Sabinam et sanctam Priscam, factus eidem Tito Claudio propter multa per eum facta in urbe et extra in restauratione decur-

1. *Infra p. 158 magna tuciae. Estne ea, in qua a. 1480. Leonardus Toccus habitavit? Cf. Reumont, hist. U. III, 1, 148.* 2. *Cod. portam et Fabricium.*

3. *Cod. quando.* 4. *Scr. nota.* 5. *Cod. quae.* 6. *Tiberius mero.*

7. *Cod. subcedentis.* 8. *Cod. fuit ubi.* 9. *Cod. epiphanium.*

10. *Cod. et senatui.* 11. *Cod. at posito.*

sum¹⁾ aquarum Curtiae²⁾ et Ceruleae³⁾ et Anienis⁴⁾ novae et aquae Virginis id est trivii forma. propter vetustatem et incendia urbis non dicitur ubi inveniatur.

Archus triumphalis marmoreus juxta sanctum Gregorium vellii aurei [ut] et fuit factus Lucio Septimo Severo Pio⁵⁾ et Marco Aurelio per partes contra certos latrones, qui intus Romae omnes depredabantur.

Ii sunt montes principales urbis Romae.

Mons Quirinalis ubi nunc est ecclesia sancti⁶⁾ Sabbae: qui primus habitatus fuit.

Mons Caelius ubi nunc est ecclesia sancti Stephani et hospitale sancti Thomae in formini.

Mons Aventinus ubi nunc est ecclesia sanctae Mariae et sancti Alexii et sanctae Sabinae.

Mons Tarpejus vel Capitolinus ubi nunc est Capitolium: mons Palatinus ubi nunc est palatium maius et ecclesia sancti Caesarei.

Mons Exquilinus ubi est ecclesia sanctae Mariae Maioris et thermae Dioclitiani.

Mons Viminalis ubi est ecclesia sanctae Agathae, in quo Virgilius captus a Romanis ivit Neapolim: et ideo mons *monopoli*⁷⁾ dicitur.

Mons Ianiculus est trans Tiberim supra portam Portuensem idest Carmentalis porta: non est de septem montibus urbis, tamen memorabilis et honore dignus. *Sequuntur*

Regiones urbis Romae.

peissime corruptae. Tum:

Thermae urbis Romae.

Thermae Antonianae ad sanctum Sixtum et Nereum et Achileum⁸⁾.

Thermae Dioclitianae supra sanctam Mariam Maiorem versus portam de la domina.

Thermae Tiberianae sunt retro sanctam Susannam, vetustate diruptae.

Thermae Novacianae⁹⁾.

Thermae Olympiadis sunt in monte . . ubi hodie sanctus Laurentius panisperna stat.

Thermae Maximianae sunt ubi hodie est sancta Prisca.

Thermae Agrippinae sunt retro sanctam Mariam rotundam a latere porcariorum.

1. Cod. decursum.

2. Cod. cursiae.

3. Cod. Carculiae.

4. Cod. Animis.

5. Cod. Antropio.

6. Cod. sanctae.

7. t. e. magnanapoli.

8. Cod. Archileum.

9. Cod. Flavicianae.

Thermae Alexandrinae sunt retro sanctam Mariam praedictam a latere sancti Eustachii.

Thermae Domitianae sunt ante sanctam Susannam.

Thermae Constantinianae sunt super sanctos Apostolos in loco ubi nunc est domus Corneliorum quae dicitur deli cavaleri, iuxta mensam.

Palatia urbis Romae.

Palacium maius fuit in monte Palatino, quod hodie palazzo maiore e dicto.

Palacium Severi Afri fuit apud septem solia prope sanctum Gregorium in clivo tauro.

Palacium Claudii Tiberii fuit retro sanctam Susannam et vix apparet.¹⁾

Palacium Constantini fuit in Laterano, ubi nunc est sanctus Ioannes baptista.

Palatium Velosiani fuit. . . .

Palatium Traiani fuit ubi nunc est sanctus Basilius cum oratorio suo et triumphali arcu.

Palacium aliud Constantini fuit in Laterano²⁾, ubi nunc est sanctus Ioannes in la mesa apud sanctos Apostolos.

Palacium Romuli fuit retro templum Pacis: et ibi fecit duo templa, scilicet Pacis et Concordiae.

Palacium Salustii Camilli fuit ubi nunc dicitur Pinci, et in ea adhuc est sala Salustii.

Palacium Caesaris fuit in via sacra, et dicta via ut puto fuit via Merolanensis, supra quam viam adhuc sunt le cappoccie vulgariter dictae: atque ut creditur eius palatii fundamenta sunt³⁾ ibi iuxta carnos: quae la carnara dicuntur vulgariter.

Palacium Pompeii fuit in campo Florae vel deae florum: et in sacro⁴⁾ vulgariter nominatur.

Palacium Titi et Vespasiani fuit inter caput bobis⁵⁾ et sanctum Sebastianum.

Palacium Octaviani fuit ubi nunc sancta Maria aracefi: et vocatus est locus ferferus, quia ibi fuit templum Jovis feretrei, ad quod Romulus primus spolia suspendit.

Palacium Scipionis fuit in caballo in via Cornelia, quod apparet adhuc.

Palacium Tarquini superbi fuit in Esquilino monte iuxta dictum⁶⁾ pallacium.

1. Cod. vim parerit. 2. i. e. Quirinali. 3. Cod. quae n. e. et fundamenta palacia sunt. 4. i. e. in satiro. Cod. sacro. 5. Cod. bobi. 6. Cod. dium.

Palacium Antonini fuit iuxta pontem ruptum et sanctam Mariam in catherine.

Palacium Alexandri fuit ad thermas Alexandris.

Palacium Neronis fuit in palazolo supra sanctum Spiritum in Saxia.

Palacium Flaminii fuit ubi nunc domus magna tuciaae.

Palacium Camilli fuit ubi nunc est arcus Camiliani retro Minervam.

Palacium Appii Claudii fuit iuxta montem de acceptis¹⁾ in campo Martio.

Palatii Capitolii adhuc patent vestigia, et posito quod multas condiciones mutaverint, tamen satis representantur: sed templa et alia quae in eo fiunt tacemus per nunc, sed dicam inferius, posito quod in ruina totum iam *diu sit*²⁾, sed volo tacere. Verbum autem per Cassiodorum dictum ubi facit mentionem de septem maioribus aedificiis mundi, qui in fine ponit quae mirifica Romae, et excelsa Capitolii inextimabilia nomina fuisse: et in suo conceptu ignorat dare figuram nec terminum.

Pontes Romae rupti et sani; nomina et loca eorum
ubi sunt positi.

Pons Aemilius id est ponte molle.

Pons Adrianus id est pons sancti Petri vel sancti angeli vulgariter dictus.

Pons Neronis id est pons ruptus ad sanctum Spiritum in Saxia.

Pons Ianicularis id est p. ruptus vulgariter nominatus et tremulus et Antoninus.

Pons Fabricius id est pons Iudei a quodam Lucio Fabricio factus vel restauratus.

Pons Gratianus id est pons turris vel pulzellae vulgariter nominatus.

Pons Senatorum id est p. sanctae Mariae vulgariter nominatus.

Pons Sulpitius id est pons in Aventino iuxta ripam Romaeam³⁾ ruptus est et marmoreus et Horatii Coclis, ut in historiis patet.

Bibliothecae quae fuerunt in urbe fuerunt viginti octo, ebore, vitro et aere mirifice ornatae: quarum memoriae et vetustate et incendiis urbis non reperiuntur.

Hee⁴⁾ sunt aguliae quae erant in urbe et ubi et quomodo et per quam causam et quorum ornamentis.

Duae magnae, alia⁵⁾ centum duodecim pedum, alia octoginta steterunt in circo prisci Tarquinii mirifice positae⁶⁾, ubi nunc horri sunt caulium.

1. i. e. monte Clitorio.

2. Cod. divisit.

3. Cod. Rimeriam.

4. Cod. hbc.

5. Cod. millia.

6. Cod. posita.

Alia vero minoris longitudinis posita fuit in Vaticano cum cineribus duorum Imperatorum s. Octaviani et Tiberii.

Alia vero fuit pedum quinquaginta, quae postea fuit in Mausiole in Pinzi prope portam Salariam et stat rupta in terra in quodam canneto, ubi a principio fuit posita coram suo pede.

Alia vero fuit posita in foro maiori sub Capitolio a latere sancti Adriani, unde per viam sacram intrabatur per eam, et ibi cum cinere et ossibus Iulii Caesaris posita fuit et fuit quadraginta pedum cum stella in vertice: propter quod in illis diebus mortis Caesaris apparuit stella comata, quae visa fuit ab omnibus, ut Suetonius ait, animam Caesaris esse in caelum ascensam.

Alia vero posita fuit in circo capitis bobis, qui fuit spectaculum ut dicitur Tili et Vespasiani: et jacet fracta coram suo pede, et pes ejus elevatus est a terra.

Alia quae nunc fracta in sancto Mauro.¹⁾ puto postquam secundum apparentiam alicujus tituli ibi stat, quod fuit illa in foro, ubi cinis et ossa Caesaris steterunt, quia longitudo quasi apparet cum illis aliis tribus petiis²⁾ circum ipsam existentibus: et de loco ubi ipsa nunc stat nullum aliud dicitur nisi quod vulgariter dicitur schola Bruti.

Alia maxima omnium remansit cooperta ruinis et est in circo praedicto, et laboratores cum palangis saepius reveniunt eam.

Columna Traiana et Antoniana de numero dictarum agularum fuerunt, quae adhuc apparent, videlicet de Traiana secundum epitaphium quod est in ea. Una similis alii in altitudine et pulchritudine fuerunt et graduum et fenestrarum et grossiaci: nisi quod illa Traiana s. nova fuit majoris gesti et minorum figurarum, et ideo videtur pulchrior, quia magis nova, alia vero antiquior et prae nimia vetustate incendioque non potest bene videri. Numerus graduum specierum est ducentorum viginti octo, altitudo pedum est centum triginta octo, fenestras parvas s. spiracula quadraginta quinque, et quaelibet pars sic est.

Una fuit facta Traiano Vulpio Hispano, qui rexit annis decem et novem mensibus quinque, et corpus ejus sub dicta columna fuit positum et est ita. Sancti Nicolai sub militia dictum est palacium Nervae cum duobus foris a primordio sui, quia Nerva Traianus ibi post mortem Traiani praedicti semper mansit.

Alia fuit facta Antonio pio, qui rexit annis viginti duobus et mensibus duobus. Corpus ejus sub dicta columna in simili modo positum fuit.

1. Scr. vid. Macuto.

2. i. e. pezzi.

Colliseum id est colossum graece, latine rotundum amphitheatrum nominatur, id est templum Solis; fuit altitudinis pedum centum et octo in longitudine, rotunditatis fuit passuum mille, arcorum fuit centum quinquaginta: posito quod Suetonius dicat maioris situs fuisse et a Nerone Imperatore constructum bis, primo transitoriam et postea auream nominatam et mirifice constructum cum miris ornamentis intus et extra: et in medio fuit una ymago aerea deaurata, cujus caput et manus cum palla nunc stat in Laterano, et supra copertum¹⁾ celo aereo deaurato et arte mathematica compositum cum cursu omnium stellarum astronomiam²⁾ facientium, sicut in coelo naturaliter stellae solent: et tantum forma praedicti idoli erat grandis, quae mirifico pede lapis humi fixa³⁾ supra posita capite tangebatur celum praedictum ornata mirifice, ornamentis praecipue coronata nobilissime, quia sic totum orbem representabat: sic ornamentum suum habebat simile cum palla praedicta in manus, quae beatus Silvester iussit frangi, et ea dirupta fecit poni in palatio suo in Laterano.

Equi aerei deaurati et eburnei qui fuerunt Romae.

Equi aerei deaurati fuerunt XXII° et invenitur per civitatem in locis ornatis ubi stabant.

Equi eburnei septuaginta quatuor dispersi in locis, ubi causa magnificentiae positi erant: videlicet quos Constantinus Eraclii⁴⁾ secum tulit pro majori parte aliquando⁵⁾ Siciliam Syracusasque, ubi interfectus a suis familiaribus anno ejus quinto. Saraceni postea venientes de Damasco in Siciliam et in Syracusas praedictas omnia ista tulerunt portantes.

Latrinae publicae in muris urbis centum et quinquaginta tres: quae ... Cloacae quinquaginta s. Aquae decem s. Campi decem: scilicet Viminalis. Sextus Agrippinus. Marcius. Contentanus. Neronianus dequanus Satarchus. Agonis.

Templa urbis Romae et memoria locorum, ubi et quomodo stabant.

Juxta palatium Neronis fuit templum Apollinis quod hodie sancta Petronilla dicitur, et ibi iunctum⁶⁾ est, ubi sanctus Andreas est: et fuit templum Vestae aearium Neronis⁷⁾: de quibus multa in scriptis et clara inveniuntur.

Apud Vaticanum mirifice nobilissimis ornamentis composita fuerunt s. vitro aere auro et aliis ornamentis, ut inferius patet in scriptis.

Vaticanum dicitur a vates graece quod latine sacerdos dicitur, et canum a cano canis s. sacerdotum locus quasi divina officia canentium.

1. Cod. coperto.

2. Cod. astronomiae.

3. Cod. numi dicta.

4. Cod. errachii.

5. Cod. quando.

6. Cod. iunctum.

7. Cod. aearium.

In Almachia id est juxta sanctam Mariam transpontinam est¹⁾ meta, quae ut dicitur fuit sepulchrum Remuli, qui mandato Romuli in Jano mortuus fuit: et de meta praedicta sicut iam dixi dubitatur non fuit Remuli per Romulum facta, quia illis temporibus Romulus et sui non erant tantae potentiae²⁾: aliam ethimologiam sibi non invento, de qua quidem facere possim³⁾: sed sit quod vult, mirae pulchritudinis fuit in lapidibus marmoreis tabulata.⁴⁾ de quibus tabulis ornatum et constructum fuit ornamentum sancti Petri per Constantinum confitentem Imperatorem. habuit dicta meta circa se⁵⁾ gradus viginti et altitudinis pedum decem cum platea Tiburtina et cloaca, et fore in opposito eius fuit Laborintum⁶⁾ Neronis, quod aedificatum fuit super vestigia templi Jovis: de quo patet conca plateae, in qua sacerdotes pharissae praedicabant illis temporibus in quibus laborintus fuit postquam⁷⁾ destructus, et aedificatum fuit templum Dianae et moles Adriana cum parte quae⁸⁾ nunc ad praesens vocatur castrum sancti Angeli: ut inferius postea subsequetur, ut in epitaphiis apparet, usque ad Crescentium Imperatorem, qui transtulit sibi nomen praedictum in castrum Crescentii, et usque ad Hadrianum pervenit nomen, quod a beato Gregorio papa sic denominatum existit castrum sancti Angeli.

Castrum sancti Angeli, ut superius dictum est, ab Adriano Imperatore factum fuit tantae altitudinis quasi ut nunc paulo plus, et cum giris, sicut videtur: postea ornatum mire lapidibus et tabulis marmoreis et columnis, de quibus, ut superius, sanctus Petrus ornatus existit: juxta quod Petrus apostolus martyrio coronatus est: et per totum ornatum cum cancellis et pavonibus aereis deauratus et ex diversis historiis per totum videbatur florere super dictas columnas erectas. ab uno giro ad alium erant quatuor equi aerei deaurati in quatuor angulis⁹⁾ inferioribus, qui robustitatem habere et custodiam videbantur dicti castris in medio rotundi giri erat sepulchrum dicti Adriani porfiricum, in quo et ossa posita erant maximo ornatu. quem Innocentius secundus papa levavit hinc inde et voluit sepelliri: quod sepulchrum a dicto Innocentio positum fuit in paradyso sancti Petri sub salvatore musaico et navi apostolorum. In quatuor vero angulis erant quatuor portae aereae deauratae, per quas intrabatur de dicto templo. in verticem ipsius castris erat taurus aereus deauratus qui¹⁰⁾ cum multis aliis ornamentis: de quibus in brevi narrare nequeo.

1. Cod. cosmedinam et est.

2. poenitentiae.

3. poposci.

4. tubulata.

5. sex.

6. i. e. Terebintum.

7. Cod. postquam fuit.

8. qui.

9. angelis.

10. Scr. deauratusque.

Domnica¹⁾ sancti Petri in Admachia praedictus Innocentius papa ibi
paul fecit pinam²⁾ translatam a³⁾ sancto Stephano in pinea, qui a dicta
pinea supersit⁴⁾ nomen. et stetit in vertice cuiusdam tabernaculi unius
idoli, quod erat in foremine templi Cybelis quae nunc sancta Maria ro-
tanda vocatur, et tempestas ventorum eandem⁵⁾ inde levavit et ad dictam
plateam sancti Stephani transportavit post mortem Augusti⁶⁾ Focae
Imperatoris.

Augusta Imperatorum id est Lucca (vocalibus corruptis quam⁷⁾) ad
portam Flaminiam scilicet hodie populi porta inter ripam et viam
(Tiberis Octavianus fecit fieri tempora⁸⁾) quarti sui consulatus ad resecan-
dam expensis maximas sepulchrorum Imperatorum, quod adhuc apparet
opus rectifice ornatum et expertum tabulis marmoreis⁹⁾:

in quo postquam in eum maxime
ornamenta confluxit, iussit mortuo
sepeliri cum tabula generis quod
inter alia per eum gesta et notata
memoriae digna (scriptis quae)
gavissus inter omnia alia maxime
[gavisi] esset¹⁰⁾ Romam reperisse la-
tentiam et deliquisse marmoream
quia in tempore suo Roma a quo-
dama¹¹⁾ terrea tam deliquit¹²⁾ in
principio et incendio ignis tota fere
combusta fuit: in quo incendio ipse
fuit restauratiouis causa cum
pulchriori aedificatione ornamento
quo et inde translatus per Tyber-
riam Caesarem in agulia sancti
Petri una cum eo voluit reponi in
eodem loca superius: et ibi ambo
jacent.

ibi sepulchra fecit: in
quibus nullum erat aliud necessa-
rium nisi scribere gesta funeratorum
in sepulchro praedicto: quibus se-
pulchrum cuilibet erat statua: quae
non spectabat nisi denominari nomen
defuncti: et scribere gesta per
eum et in medio loci ubi sacerdo-
tes scenici stabant ad eorum per-
tinentiam faciendam¹³⁾ cum cathedra,
in qua idem Octavianus quando in-
trabat posset sedere si vellet, donec
sacrificia vel caeremoniae exerceban-
tur: et ut reputaretur locus magnae
nobilitatis, iussit per totum mundum
portare super illum locum cyrothe-
cam terrae plenam idem Octavia-
nus, et tanta fuit multitudo prae-
dictae terrae ibi iussu praedicto
posita, quod mons ibi isto modo
factus extitit.

1. Cod. dempnica. 2. pineam] om. 3. translato. 4. supersit.
5. eande. 6. Pauli. 7. quae. 8. tempora.
9. Sic componi verba in Ms. loco mota. Ibi enim haec praecedunt: 'Ad portam
Fl. jacent', sequitur 'Augusta — extitit' v. 'Octavianus' bis posita et verbis 'ad res-
— Imperatorum' pone vv. 'corruptis quae Oct.' collocatis. 10. Cod. essent.
11. ignoto. 12. terream — dereliquit. 13. faciendum.

Ante palatium Alexandri fuerunt duo templa, ¹⁾ Flori et Phebi, ubi nunc est concha sancti Eustachii, et fuit templum Bellonae deae, ubi scriptum litteris aureis fuit: Roma vetusta.

Ad concham Parionis ²⁾ fuit templum Gaei (Pompei ³⁾ magnitudinis et pulchritudinis: quae concha translata fuit et statim in ecclesia colliseo coram hospitali sancti Jacobi, et memoria templi non reperitur.

Ad sanctum Ursum fuit domus secretarii Neronis Imperatoris, scilicet prope sanctum Celsum.

Ad palatium Antonini fuit templum divi Antonini et Faustinae.

Ad sanctum Salvatorem in Aquirò fuit templum Aelii ⁴⁾ Aldriani pulcherrimum.

Ad campum Martis fuit templum principale Martis praedicti, ubi reponebantur rostra navium et remorum quaecunque, aut temporibus necessariis praeliaretur cum iis contra inimicos patrios, ut istius necessaria ad bella navalia et spectaculis representationum: ubi semper diligebantur consules qui exercebant officia ⁵⁾ kalendis Iulii usque ad kalendas Januarii.

Etiam in campo Martio fuit templum Veneris, cuius vestigia non sunt nota, in quo fuit sepulta Julia filia Iulii Caesaris. Ad quod templum cadaver Iulii Caesaris fuit combustum iuxta tumulum Juliae Praedictae et postea positum in agulia in foro publico, ad quod vult Suetonius particulariter narrando de vitae morte virtutibus et vitiis ipsius.

Sub Capitolio a latere sancti Adriani fuit templum asilii, vel exilium primum factum in urbe per Romulum, ubi nunc dicitur la zeccha psychia, ubi Iulius Caesar mortuus fuit: quod per temerariam mortem Caesaris vocatum fuit aula senatorum propter magnam ejus pulchritudinem, et quia erat in introitu Capitolii, senatores ibi seducebantur, [quia sub capitolio erat].

Pantheon id est templum Cybelis et sanctae Mariae rotunda hodie vulgariter nominata, nulli dubium ut patet in historia fuit constructa per industriam Marci Agrippae et ex pecunia aerarii Lucius Septimus M. Aurelius et Antoninus pius restauraverunt eum ex omni cultu, ut per exhibita et epitaphia litterarum patet.

Retro dictum locum Pantheonis fuit templum Minervae Calcidiae, videlicet vulgariter nunc est ecclesia sanctae Mariae in Minerva, quae area eadem et in ea manifeste patet.

1. Cod. Florii. 2. Parionis. 3. mirae] om. 4. Aelii et Adriani cod. 5. ad Kalendas.

Ad sanctum Marcum fuit templum Apollinis videlicet retro intra sanctam Mariam vide latae¹⁾ et dictam ecclesiam sancti Marci: et vestigia adhuc sunt multa respicientia.

Ad Camilianum ubi sanctus Chiriacus, fuit templum Vestae, ubi adhuc apparent vestigia et epitaphium.

Ad calcari fuit templum Veneris, ubi adhuc apparent vestigia et epitaphium.

Ad monasterium dominae Rosae fuit oraculum Junonis et castrum aureum.

In Capitolio, ubi stabant patres et consules ad gubernandam monarchiam mundi, facies murorum erat alta et diu²⁾ auro et argento intus et eboro mire operibus laqueata³⁾ de qua nil aliud quam vestigia vilissima indeformia reprobatur⁴⁾, cum magna diffamia civium in obprobrium famae eorum praedecessorum, quorum post obitum vigent virtute et mirabili⁵⁾ fama.

Palacium arcis fuit mire operibus constructum, scilicet muro et multis magnis operibus et ornamentis ex diversis marmoreis, ut in memoria esset omnibus venientibus Romam videre volentibus in speculum: ut Cassiodorus dicit inextimabilia fore.

Templa quae infra arcem fuerunt, quae ad memoriam reducere possumus, sunt haec:

In summitate⁶⁾ arcis a latere portici Crinorum⁷⁾ fuit templum Jovis optimi maximi id est sopra corte domna Micina⁸⁾: quod adhuc satis de eo apparet et introitus vocatur Salvator in maximis.

A parte fori fuit templum Vestae et Caesaris, ubi cathedra erat pontificum Romanorum, scilicet ubi senatores posuerunt Julium Caesarem mortuum antequam sepelliretur in Iulia fori publici et portaretur comburi in introitu Capitolii: [iuxta forum fuit templum asili et aula senatorum: quod nunc apparet iuxta sanctum Chiriacum et la ceccha vecchia, de quo dictum est supra.]

In alia parte arcis versus canapara fuit templum Jovis et porticus Jovis.

In foro boario fuit templum Herculis, ubi nunc sancta Anastasia, quod primum templum in partibus ubi nunc est Roma aedificatum fuit et adhuc apparet, ubi in eius morte suspensa clava est quam ipse Hercules portabat in manu, cuius olphatu dum odorabant⁹⁾ canes et muscae

1. Cod. infra et violatae.

2. divo.

3. liquata.

4. Cod. vest. vilissimorum civium indiformium c.m.d. repr.

5. Scr. mirabili.

6. Cod. civitate.

7. certiorum.

8. Mitinae.

9. adorabant.

in templum intrantes ipso olphatu refugiebant.¹⁾ foris quod templum ipse fieri fecit in honorem patris quando Cachus furavit²⁾ sibi boves ipsum sequentes *infra aram* deae Palis³⁾ pastoralis Iperboreae filiae iuxta Campanam paludem.

In sancta Maria in ara coeli fuit templum Jovis feretrii, ubi Romulus primus suspendit spolia de triumphis suis et optima duxit: et ideo locus vocatus semper fuit ferreus⁴⁾ a fero fers, et palacium Octaviani *supra*⁵⁾ dictum fuit in eodem ferfero semper denominatum.

Postea simul iuncta ibi fuerunt duo alia templa Phoebi et Carmentis, ubi Octavianus vidit visionem adventus Christi per Sibyllam Tiburtinam sibi monstratam.⁶⁾

Ubi nunc est cameraria in Capitolio, fuit templum Jani, qui custos Capitolini montis erat, et prae omnibus locis mundi pollebat auro gemmis et sapientia ornatus refulgens.

Ubi nunc dicitur sancta Maria de porticu, ibi supra ad ecclesiam Salvatoris in maximis fuit introitus portici Jovis: ubi ut dicitur fuit pergula quae producebat uvas aureas, et *alia mirifica*⁷⁾ ornamenta, quae vix scribere possem.

Ubi nunc sanctus Basilius et vulgariter aquanae⁸⁾ vocabulo corrupto, fuit arcus Nervae et templum et oratorium: sicut adhuc apparent vestigia et epitaphium.

Ubi columna mirae altitudinis et pulchritudinis, vita totius historiarum Imperatorum Traiani ad sanctum Nicolaum ubi dicitur la melitia hodie⁹⁾, ex una parte fuit templum dicti Traiani, ut in praedictis visa describitur.

In clivo argentario fuerunt duo templa Concordiae et Saturni mirifice constructa et ornata id est ad . . .

In insula Literna¹⁰⁾ fuerunt quatuor templa, videlicet in capite huius insulae templum¹¹⁾ Bacchi et in fine ubi Bartholus¹²⁾ sanctus, templum Vespasiani, ut adhuc apparent fundamenta, et templum Jovis et Esculapii.

In clivo setae Mariae in campo fuit templum Titi mirifice ornatum et bene constructum.

Ubi nunc est sanctus Blasius¹³⁾, fuit adhuc templum Carmentis Euandri matris.

In maiori foro Traiani fuit templum Sospitae deae.

1. intrantis. — refiebant. 2. partis. — cerachus fuit. 3. in brandeae palis. Cf. Solin. 1, 7—15. 4. Scr. ferferum. 5. semper. 6. monstratum. 7. tris mirificas. 8. Scr. arca Noe. 9. melitoda hodie. 10. Scr. Liconia. 11. templi. 12. Scr. Bartholomeus. 13. Basilius.

Ubi nunc est sanctus Chiriacus, fuit templum Junonis, aut adhuc apparent intus in eo vestigia.

In aureo sancti Basilii fuit tabula¹⁾ aenea fixa, ubi scripta stabat amicitia perfecta et pertractata inter Romanos et Iudeos tempore Iudae Machabeii, nunc et verol. recognoscimus eum pro fama et utilitate ac honore, nostris, videtur nec nocet nec prodest.

Ante privatam Mamertinam²⁾ in adscensa partis fuit templum Martis, videlicet ubi dicitur Marfudi et scilicet Martia id est Martis in foro in templum. iuxta ipsum fuit templum fatale publicum, scilicet ubi setus Dionysius.

Ad sanctam Martinam fuit templum Cereris et Telluris, quod fuit duarum domorum per ornatum et circuitum partium columnatum, altissimis columnis perornatum, ubi ii qui ibi sederent ad iudicium undique³⁾ viderentur.

Iuxta ipsam cannariam fuit palacium Catilinae prope ut fuit locus unde Curtius armatus descendit in foveam: quia exinde Roma maxime per insulas offendeatur cum multa⁴⁾ aëris corruptione, videlicet ab torre de la certa⁵⁾ hodie dicta.

Et hic fuit templum Vestae et ibi iunctum templum Palladis: et legitur et huius memoria relata in totum⁶⁾ in legenda beati Silvestri.

Ibi iunctum fuit forum Caesaris et templum Jani, ubi praevidebatur a principio anni⁷⁾ usque in finem omnia ad argumenta⁸⁾ officium.

Ibi iunctum cum arcu fuit templum Minervae et locus Inferni, ubi nunc est turris de la cerza: et superius decursus⁹⁾ dicitur proiectus in eo.

Iuxta templum Faustinae et divi Antonini quod sanctus Laurentius in novamento¹⁰⁾ vocatur, est adhuc ecclesia sancti Cosmae et Damiani quae fuit aeternae¹¹⁾ Imperatoris, et primo templum Latronae unde denominatur arcus Latonae et non latronae, uti¹²⁾ vulgariter dicitur.

Iunctum fuit cum eo templum Pacis et sedes vel aedes senatorum et Romuli, quod cecidit, quando Christus vocatus vel natus fuit id est quando peperit, ubi Caesar Augustus mortuus et senatoribus positus fuit.

Iunctum fuit cum eo templum Martis quod Romuli dictum erat: ibi infra sanctam Mariam novam fuerunt duo templa, scilicet Concordiae et Pietatis.

Ubi ibi vel iuxta arcum Titi Vespasiani qui dicitur VII lucernarum, ubi templum Escolapii¹³⁾ dictum bibliotheca: de quibus fuerunt Romae viginti octo, quarum memoria non est plus.

1. Basilii et tabula. 2. privatum monumentum. 3. Cod. u. a. ind. et ad p. 169.

4. Cod. malcha. 5. certa an cerza? 6. Vv. et — totum] post v. iunctum agnuntur Delatai cod. 7. Cod. Iudii. 8. argumenta. 9. Ser. Di. Curcius.

10. Ser. monumento. 11. aeterni. 12. unde. 13. edipiai.

Superius fuit templum Palladis, ubi nunc dicitur la pagliara: et templum Iovis in quo fuit Silae arcus quod Diomedes respondit, quando...

Iuxta palatium fuit templum Fulvii apostatae Imperatoris, in quo fulgure mortuus fuit propter nequitas et tristitias quas faciebat.

In fronte palatii huius fuit templum principale Solis, ubi antiqui addebant faculas¹⁾, adestia, quod vocabulum non comprehendit.

In eodem palacio fuit templum Iovis, qui locus vocabatur casa maior vel casanarii.

Ad sanctam crucem in Iherusalem²⁾ fuit templum Veneris et Cupidis, de quibus templis non licet me aliter dicere nec arguis extendere: quia non essent dominis presbyteris grata ad³⁾ ostensionem, sed legentes Ovidium de fastis possent me habere excusatum in suo volumine tractantem ad plenum.

Ubi nunc est sanctus Caesaris, fuit auguratorium Caesaris.

Ante Colliseum fuit templum Solis, ubi fiebant ceremoniae simulacris adstanti⁴⁾ in medio dicti Collisei cum corona in capite aurea et palla in manu ad representationem totius orbis, ut supra dictum est.

Ad septem solia fuit sedes omnium septem scientiarum et posito quod⁵⁾ aliqui velint dicere templum Solis fuisse, vel domum Severi Afri: sed derivatio sua est septem orium scilicet septem omnium scientiarum domus: et sic creditur et affirmatur per diaconum Aquilegiensem.

Iuxta quod fuit templum Solis et Lunae ac etiam templum Fortunae: quorum non multum scribo, quia fuerunt modicae reputationis: quia fuerant de tuguris⁶⁾ Romuli.

In albescen fuerant templa Vari et Comodiani s. ad sanctam Priscam.

Ubi sanctus Sabba, fuit templum Apollinis: et ibi stetit eius archa id est Apollinis et Splenis et silva arae Apollinis: ubi fuit tugurium Faustuli, ubi Romulus mansitaverant.

In Coelio monte fuit templum (sc. Scipionis).

Ante thermas Maximinas duae conchae et duo templa id est Isidis et Serapis.

Ad templum et palacium Lateranense fuit templum dicti Constantini, antequam esset baptizatus.

Ubi studium sancti Gregorii, fuit camera propria, et ibi est concha in qua Constantinus baptizatus fuit et stat adhaec et est paragonis, et fuit sancto Silvestro baptizatus.

Ubi est titulus sanctae Mariae in Suriano, fuit templum Herculis.

1. ancillae. 2. Iherusalem. 3. ad. 4. adstante. 5. quae.
6. tuguris.

Ad Esquilinas fuit templum Marii quod vocatur¹⁾ ad Cymbros ante sanctum Eusebium et sanctum Iulianum, cuius vestigia adhuc apparent.

Ad palacium Lucini ubi sancta Balbina, fuit templum Honoris²⁾ et Dianae.

Ubi sanctus Petrus ad vincla, fuit templum Veneris et domus Octaviani.

Ad pergulam³⁾ Dioclitiani fuerunt duo templa scilicet Alexii⁴⁾, Saturni, Martis, et Apollinis.

Ad modum capitis trenii⁵⁾ fuit templum Veneris: et ibi iunctum fuit palacium Tiberii, et adhuc est memoria idolorum: et ibi fuit aliud palacium Constantini supra sanctos apostolos in loco qui dicitur la mesa cum multis vestigiis.

In Coelio monte fuit templum Iovis et Dianae, quae templa amplius non videntur propter plantationem vinearum et aedificiorum destructionem.

Ad thermas Olympiadis fuit captus beatus Laurentius ante templum Apollinis, id est ad sanctum Laurentium panispernae.

Ante palacium Traiani Vulpii fuit templum Iugurthinum et templum Mercurii, ubi mercatores delectabantur in eorum auguriis, et hoc fuit in campo caeruleo⁶⁾ a latere columnae dicti Traiani.

Ad arcum stadii et domos Syllae et Auriolae⁷⁾ fuit templum Iovis et palacium Lentuli, in quo palacio multa magnalia facta fuerunt.

Ex alio latere, ubi nunc est turris Centi de Orrigo, fuit aliud templum Bacchi: ubi et plurimum omnes sacerdotes eidem deo delectabantur plus quam in aliis locis sacrificare, scilicet vinaticii sacerdotes cum magnis vasis: et ibi forum vini ad contemplationem ipsorum et dictum fuit forum vinarium, in quo proles maxima denominata vinariorum erat.

Ad gradellas fuit templum Solis, et non fuit de eo⁸⁾ multa mentio facta, quia qui⁹⁾ ipsum aedificavit non multum dives in eo tempore fuit et constituit illud in parvam rem: et est nunc quasi memoria.

Ad sanctum Stephanum rotundum proprie fuit templum Fauni quod a bono duce Romuli factum pro eius tempore: et adhuc multum apparet.

Ad elephantum fuit templum Sybillae et Ciceronis.

Ad Salvatorem Maximinorum, ut superius dictum est, fuit porticus Iovis, ubi pergula scilicet vitis quae producebat uvae aureas [ibi] erat ut dicitur, et templum Iovis optimi maximi, et vocabulum est corruptum: quod hodie dicitur Salvatorem in Maximinis et valde representat vestigia sua.

1. fuit.

2. Honorii.

3. Cod. pergulum.

4. Scr. Asclepii.

5. Cod. trenii. 6. Cod. caeruleo.

7. Aureliae Orestidis.

8. Cod. ea.

9. Cod. per.

Ad sanctum Angelum in foro piscium fuit templum Severianum¹⁾, ubi omnes scripturae in authenticatione reponerantur et non reputabantur autenticae, nisi primo ibi approbarentur.

Ad sanctum Georgium intra vicum²⁾ veli aurei fuit templum Minervae: et de eo non sunt vestigia nisi per conceptum.

Ad pontem Iudeum fuit templum Fausti aedificatum per familiam Fabiorum domus³⁾, quod fuit in platea Luce de Sabellis, et ubi nunc Sabellii in urbe habitant.

Ad canavari in arenula fuit templum Craticulae, ubi Mancini, descriebantur, et nunc dicitur lo chever: et eius introitus fuit ubi est nunc sanctus Salvator, et magnum tempus fuit dictum templum Mancinorum.

Ad sanctum Stephanum in piscina fuit templum Cromacii praefecti iunctum cum palacio suo: quod vocatum fuit oleriticum⁴⁾ ex cristallo et auro arte mathematica compositum cum astronomia perfecta cum omnibus signis coeli: quod sanctus Sebastianus destrui fecit cum (d. in cod.) filio dicti Cromacii.

Ad sanctam Mariam transtiberim fuit templum Ravennanum, in quo remanebant omnes servientes in senato: in quo quando Christus natus fuit, oleum de terra ibi emanavit et fluxit ad flumen Tiberis.

Sub Ianiculo fuit templum Gorgonis, iuxta quod vel in eo sepultus fuit Numa Pompilius II rex Romanorum.

1. Cod. stemanum.

2. in transvicum.

3. domos cod.

4. Scr. olovitreum.

Ad p. 168, ann. 3. E litteris quae Raphaeli attribui solent, ap. H. Grimm. in *Bav. annalibus* (Vulgar. R. *Quintus*, IV, p. 70.):

né senza molta compassione posso io ricordarmi che poi ch'io sono in Rdma che anchora non sono dodici anni, son state ruinate molte cose belle, come la meta ch'era nella via Alexandrina e l'arco che era alla entrata delle terme Dioclitiane, et el tempio di Cerere nella Via Sacra, una parte del foro transitorio che pochi di sono fu arsa e distrutta e delli marmi fattone calcina.

Appendix.

Nomina ecclesiarum saec. XIV.

E cod. misc. membr. Saec. XIV. exeuntis bibl. Univ. Taurinensis No. D. HL 38. (Catal. n. 749 codd. Latini) a Promisio v. cl. catalogum ecclesiarum Romanarum descriptum acceperam; quae a me sibi traditum Papendordtius libro de hist. U. R. ab Hoefero edito p. 54. inseruit. Quae, quoniam cognomina sacrarum aedium magna ex parte ad antiquam urbem et mirabilia aliquo modo pertinent, his ita excerptam, ut quae de sacerdotibus singularum ecclesiarum afferuntur, omittam.

In urbe sunt tredecim regiones, quae corrupto vulgari vocabulo dicuntur Rioni, quarum prima est regio Montium et Biberate.

Secunda. Regio Trivii et Viate.

Tertia. Regio Columnae et sancte Marie in Aquiro.

Quarta. Regio Posterulae et sancti Laurentii in Lucina.

Quinta. Regio Pontis et Scorticariorum.

Sexta. Regio sancti Eustachii et Vineae Tedemarii.

Septima. Regio Arenulae et Chacabariorum.

Octava. Regio Parionis et sancti Laurentii in Damaso.

Nona. Regio Pineae et sancti Marci.

Decima. Regio sancti Angeli in foro piscium.

Undecima. Regio Ripe et marmorate.

Duodecima. Regio Campitelli et sancti Adriani.

Tredecima. Regio Transtiberim.

Secundum Rectores et paternitates urbis. Omnes ecclesiae sancte Civitatis dividuntur in tres partes. Quarum prima dicitur duodecim apostolorum. Secunda sanctorum Cosme et Damiani. Tertia sancti Thome. Et quilibet istarum partium habet quatuor rectores et duos Nuculos*.)

In ea parte quae dicitur sanctorum duodecim apostolorum sunt ecclesiae et monasteria infrascripta, videlicet ipsa ecclesia sanctorum duodecim apostolorum. monasterium sancti Andree de Biberatica. ecclesia sancti Laurentii de Biberatica. e. s. Nicolai de Columna. e. s. Laurentii de Ascesa. monasterium s. Urbani. ecclesia sancte Marie Campi Carlei. e. sancte Pacere de militiis. e. s. Salvatoris de militiis. [e. s. Salvatoris

*) M. 2. corr. Nuntios. Sed idem vocabulum Vulsolus reperitur in narratione ms. de puteo S. Alexii apud Martinell. Rom. ex ethn. sacra p. 28.

de divitiis*]). e. sancte Marie (Varionapolis). e. s. Silvestri de Archione. e. s. Salvatoris de Cornutis. e. s. Stephani de Caballis. e. s. Nicolai de Olivetis. e. s. Andree de Caballis. e. sancte Agathe de Caballis. e. sancte Marie Magdalene. e. s. Ciriaci in Thermis. e. sancte Marie de Porta. monasterium sancte Agnetis extra muros. e. sancte Constantie. e. sancte Susanne. e. sancte Tatiane. e. s. Saturnini de Trivio. e. sancti Nicolai de Trivio. e. s. Ypoliti. e. s. Johannis de Ficotia. e. s. Nicolai de Archionibus. e. s. Laurentii de Archionibus. e. s. Stephani de Archionibus. e. s. Felicis in Pincis. e. s. Saturnini extra muros. e. s. Hermetis extra muros. e. s. Andree infra Ortos. monasterium s. Silvestri de Capite. e. s. Johannis infra ambitum dicti monasterii. e. sancte Lucie de Confivio. e. s. Andree de Columpna. e. sancte Marie in Via. e. sancte Marie in Sinodopolno (scr. xenodochio). e. s. Anastasii de Trivio. e. sancte Marie de Camella. e. s. Blasii de Curtis. e. s. Ciriaci de Camiliano. e. s. Salvatoris de Camiliano. e. s. Nicolai Forbitoris. e. s. Maguli. e. s. Stephani de Trallo. e. s. Andree de Urso. e. sancte Marie in Aquiro. e. s. Blasii de Monte. e. s. Laurentii in Lucina. e. s. Nicolai de Tufis. e. s. Thome de Vineis. e. sancte Marie de Populo. e. s. Valentini extra portam sive muros. e. s. Blasii de Penna destructa. e. s. Georgii de angusta. (scr. Augusta) destructa. e. sancte Marine. e. s. Martini de Posterula. e. s. Stephani de Rila. e. sancte Lucia quatuor portarum. e. s. Andree de marmorariis. monasterium sancte Marie in Campo Martis. e. s. Nicolai de Prefectis. hospitale sancte Susanne. hospitale s. Silvestri de Capite. e. s. Laurentii de Pinea. e. sancte Marie in Via lata. e. s. Marcelli. e. sancte Cecilio de Mutis. e. s. Triphi. e. sanctorum Cosme et Damiani de Monte chravato. e. s. Salvatores de Cupellis. e. Nicolai de Pétine. monasterium sancte Marie de Cella. hospitale s. Jacobi de Termis. hospitale s. Salvatoris de Termis. e. s. Benedicti de Teranis. hospitale sancte Marie rotunde. e. s. Andree de Fordivolys. e. s. Martini de Chardonis. e. s. Salvatoris de Rogeriys. e. s. Apollinaris. e. s. Blasii de Posterula. e. sancte Marie de Posterula. e. s. Salvatoris Primioereis. e. s. Symeonis. e. s. Silvestri de Palma. e. s. Salvatoris de Lauro. e. s. Angeli de Castro sancti angeli. e. s. Thome de Castro predicto. e. sancte Marie in Transpontina (cod. Transpondina). e. s. Jacobi de Porticu. e. s. Laurentii de Piscibus. e. s. Martini de Porticu. e. s. Jacobi de Porticu. hospitale de Ungaris. e. sancte Marie de Vergariys. e. s. Egydii. e. s. Peregrini. e. sancte Marie Magdalene. hospitale sancte Marie Magdalene. e. s. Justini. hospitale s. Nicolai. e. sancte Marie in Fala . . e (falion?). hospitale s. Petri. mona-

*) Per dittographiam repetita.

sterium sancte Catherine. e. s. Vincentii. e. s. Ambrosii. e. s. Andree in ecclesia s. Petri. e. s. Gregorii in Monte duro. e. s. Stephani majoris. e. sanctorum Johannis et Pauli. e. s. Stephani de Agulia. e. s. Gregorii de Palatio. e. s. Gregorii de Cortina. e. s. Zenonis. e. s. Salvatoris de Turrienis. e. s. Michaelis. oratorium s. Jacobi de Harmenis. e. sancte Marie in Palazolo. e. sancte Marie in Saxiis que est hospitale s. Spiritus. e. s. Celsi. e. s. Angeli. e. s. Salvatoris de Impersis. e. sancte Marie de Monte Johannis Ronzonis. e. s. Thome de Parione. e. s. Blasii de Cerclariis. e. s. Andree de Aquariatriis. e. s. Nicolai de Agone. e. sancte Agnetis de Agondi. e. s. Panthaleonis de Parione. e. sancte Marie de Montarone. e. s. Eustachii. e. sancte Marie rotunde. e. sancte Marie in Minerva. e. sanctorum quadraginta de Calcariis. e. s. Johannis de Pinea. e. s. Cosme de Pinea. e. s. Nicolai de Monte. e. s. Stephani de Pinea. e. s. Anastasii de Pinea. e. sancte Marie de Astara. e. s. Andree de Pardoera. e. s. Laurentii de Paracera. e. s. Marci.

In ea vero parte que dicitur sanctorum Cosme et Damiani sunt ecclesie et monasteria infra scripta, videlicet e. sancte Marie majoris. hospitale sancti Andree in Assarò. e. s. Adrianelli. e. s. Viti in Macello. e. s. Eusebii. e. s. Luce. monasterium sancte Praxedis. e. s. Martini in Montibus. e. sancte Lucie in Silice. e. s. Johannis in Crapullo. monasterium sancte Eufemie. hospitale s. Alberti. e. sancte Pudentiane. e. s. Laurentii in Fontana. hospitale sancte Petronille. e. s. Sixti in Gallinariis. e. sine muris. monasterium s. Laurentii Panisperni. e. s. Ypoliti est destructa. e. s. Vitalis. . . sine muris. e. s. Andree de Puteo Pribe. e. sancte Marie de Puteo Pribe. e. s. Sergii de Subura. e. s. Andree de Subura. e. s. Petri Marcellini de Subura. e. sancte Agathe de Subura. e. s. Salvatoris de Subura. e. s. Salvatoris tribus ymaginibus. e. sancte Marie in monasterio. e. s. Petri ad vincula. e. s. Silvestri de Tauro. e. sanctorum Quadraginta. e. sancte Marie ibidem. e. s. Clementis. e. s. Pastoris. e. s. Stephani in Capradice. e. s. Salvatoris de Insula. e. s. Salvatoris de Rota. e. s. Salvatoris de Arcu de Trasi. e. sancte Marie de Metrio. e. sanctorum Adonensis et Geonensis. e. sancte Marie de Ferrariis. e. sancte Marie Inter duo. e. s. Nicolai Inter duo. e. sancte Marie in Cambiatoribus. e. sancte Marie Nove. e. sancte Marie in Palaria. e. sanctorum Cosme et Damiani. e. s. Laurentii in Miranda. e. s. Johannis in Campo. e. s. Marie de Arcu aureo. e. s. Andree de Arcu aureo. e. s. Blasii de Ascesa. e. s. Panthaleonis. e. sanctorum Quirici et Juliete. e. s. Basilii habet fratres hospitales s. Johannis H. hospitale ipsorum fratrum ibidem. e. sancte Marie in Foro. e. s. Adriani. e. sancte Martine. e. sanctorum Sergii et Bacchi. e. sancte Marie de ara Celi.

e. sancte Marie, in Cannapara. e. sancte Marie de Inferno. e. s. Theodori.
e. s. Georgii ad Velum aureum. monasterium sancte Marie in Petrochia.
hospitale s. Jacobi altipassus. e. s. Laurentii de Palpitario. e. sancte
Marie in Curta donne Micine. e. s. Martini de Monta Tito. e. sancte
Marie de Foyea. e. sancte Cecilio de Foyea. e. sancte Marie in Portica.
e. sancte Catherine. e. s. Salvatoris de Maximis. e. s. Laurentii de Matys.
e. s. Laurentii de Mendezaria. e. sancte Marie in Tufellai. e. s. Nicolai
in Carcere Tulliano. e. sancte Cecillie Montis Farfe. e. s. Gregorii de
Ponte Judeorum. e. s. Bartholomei de Insula. e. s. Benedicti de Pisciola.
e. s. Laurentii de Pisciola. e. sancte Cecillie in Transiberim. hospitale
ibidem. e. s. Laurentii de Porta. e. s. Panthaleonis. e. sanctorum Cyri
et Johannis extra portam. e. s. Francisci. e. sancte Marie in Turre.
e. sancte Marie in Capella. e. s. Andree de Clavis. e. s. Salvatoris de
Pede pontis. e. sancte Marie Secundoceci. e. sancte Marie de Gradellis.
e. s. Gregorii de Gradellis. e. sancte Anastasie. e. s. Salvatoris de Ludo
est sine tecto. e. s. Cesarii de Palatio. e. sancte Marie de Manu. e. sancte
Marie in Cosmedin. e. s. Salvatoris de Molems. e. s. Gregorii de Grecis.
e. s. Stephani rotundi. e. s. Laurentii juxta flumen. e. s. Anastasii de
Marmorata. e. s. Salvatoris de Marmorata. e. sancte Anne de Marmorata.
e. s. Nicolai de Marmorata. e. sancte Marie de Episcopio est sine hostiis.
e. s. Geminiani. e. s. Johannis in Orreu. e. s. Jacobi in Orreu. e. sancte
Marie de Aventini. monasterium s. Alexii. e. sancte Sabine. e. sancte
Prisce. e. s. Nicolai de Aqua Salvia. e. s. Blasii de Porta. e. s. Salva-
toris de Porta. hospitale s. Empuli. monasterium s. Sabbe. e. sancte
Balhine. e. sanctorum Nerei et Achilei. e. s. Cesarii in Turrim. hospitale
in Turrim. e. s. Archangeli. e. s. Johannis ante portam Latinam. mona-
sterium s. Sixti. e. sancte Marie in Tempore est destructa. e. sancte
Lucie in Septem Soliis. e. s. Leonis. monasterium s. Gregorii in Clauis
Tauri (scr. clivus Scauri). e. sancte Trinitatis. e. sanctorum Johannis et
Pauli. hospitale s. Thome de Formis. e. sancte Marie in Dompnica. e. s.
Stephani in Celio monte. monasterium s. Hierasmi. e. sancte Marie de
Cacchabellis. e. sanctorum quatuor Coronatorum. hospitale ipsorum. e. s.
Nicolai de Formis. e. s. Georgii de Formis. e. s. Antonii. e. sanctorum
Petri et Marcellini. hospitale s. Mathei de Merulana. e. s. Stephani de
Schola Cantoris. est destructa. e. s. Bartholomei. e. s. Danielis est
destructa. e. s. Laurentii de Palatio vel Sancta Sanctorum. e. s. Johan-
nis in Laterano est patriarchalis, que habuit priorem et canonicos regu-
lares, nunc habet archipresbyterum et canonicos XVIII. e. s. Sil-
vestri. hospitale s. Nicolai de hospitali. e. s. Jacobi de Lacu. hospitale
sancte Catherine extra portam. e. sancte Marie de Spatularia. e. sancte

Crucis in Jerusalem. e. s. Barnabe de Porta. monasterium sancte Viviane. e. s. Laurentii extra muros. e. s. Viti in Campo. e. s. Juliani. monasterium s. Andree de Fractis. e. sancte Marie in Parium. monasterium s. Sebastiani. e. s. Urbani. monasterium s. Anastasii. e. s. Pauli. habet abbatem et monachos XL computatis qui sunt in Castris: ex sancte Marie de Castro s. Pauli. hospitale s. Mandati extra portam.

In ea autem parte que dicitur s. Thome sunt ecclesie et monasteria infra scripta, videlicet e. s. Petri Majoris. e. s. Ursi. e. s. Panthaleonis juxta flumen. e. s. Benedicti. e. s. Stephani de Piscina. monasterium s. Blasii de Cantusecufa. e. sancte Lucie juxta flumen. e. sancte Marie in Vallicella. e. sancte Cecilie de Campo. e. s. Johannis Magina. e. s. Nicolai de Furca. e. s. Eusterii de Campo Senensi. e. s. Andree de Azanesi. e. sanctarum Marie et Catharine. e. sancte Margarete. e. s. Laurentii in Damaso. e. s. Salvatoris de Prefectis. e. s. Nicolai de Curte. e. s. Thome de Yspanis. e. s. Andree de Unda. e. s. Salvatoris de Unda. e. s. Cesarii. e. s. Benedicti de Arenula. e. s. Salvatoris de Campo. e. s. Pauli de Arenula. e. sancte Marie in Nonticellis. e. s. Anastasii. e. s. Bartholomei. e. s. Stephani de Arenula. e. sancte Marie de Cacchabariis. e. s. Paternutii. e. s. Thome. e. sancte Cecilii de Panthaleis. e. sancte Marie a Flumine. e. s. Salvatoris de Baroncinis. e. sancte Marie dompne Rose. e. sancte Marie de Publico. e. s. Benedicti de Glusura. e. sancte Martine de Panarella. e. sancte Barbare. e. sancte Marie de Cripta pincta. e. s. Sebastiani de Via papali. monasterium sancte Marie in Julia. e. s. Valentini. e. s. Nicolai de Mellinis. e. s. Nicolai de Calcarario. e. s. Laurentii de Calcarario. e. s. Salvatoris de Gallia de Calcarario. e. sancte Lucie de Calcarario. e. s. Blasii de Oliva. e. s. Salvatoris de Julia. e. s. Salvatoris de Sorrata. e. s. Leonardi de Albis. e. s. Angeli in Foro piscium. monasterium sancte Marie de Maxima. e. s. Stephani de Maxima. e. sancte Marie in Campitello. e. sancte Marie in Curte. e. s. Johannis de Mercato. e. s. Blasii de Mercato. e. s. Nicolai de Funariis. e. s. Andree de Funariis. e. sancte Marie de Guinizo. e. s. Laurentii de Bascis. e. sancte Marie de Macello. e. s. Nicolai de Macello. e. s. Johannis de Insula . . totaliter destructa. e. s. Salvatoris de Curtis. e. sancte Bonose. e. s. Agathe. e. s. Grisogoni. e. s. Stephani Rapigranu. e. sancte Rufine. e. sancte Marie in Transtiberim. e. s. Calisti. e. sanctorum Quadraginta. e. sanctorum Cosme et Damiani et monasterium. e. s. Johannis Mica aurea. e. s. Angeli in Janniculo. e. s. Petri Montis aurei. monasterium s. Pancratii. e. s. Laurentii. e. s. Blasii. e. s. Johannis de Porta. e. s. Silvestri. e. s. Leonardi (de Sitignano). e. s. Jacobi (de Sitignano). . .

XI sunt funditus destructae, et multe alie in parietibus tectis hostiis et aliis rebus necessariis ad cultum divinum defecerunt et deficiunt tota die propter malitiam servientium, pro quarum reparatione infinitus thesaurus non sufficiet ad reparandum ut prius fuerunt. Ecclesia Lateranensis non est inter predictas, nec ecclesia sancte Marie supra Minervam, de cujus testudine versus turrim Jordanescam satis dubitatur, nisi ex contra que incepta sunt perficiantur, et possent perfici secundum dictum magistrorum pro ducentis florenis auri.

Quo tempore conscriptus sit libellus, primum e basilicae Lateranensis constitutione consequitur, Bonifacio VIII. recentiore, tum ex eiusdem ecclesiae conditione. Quae quum destructis quodammodo adsimuletur, litterarum quas Petrus a. 1366; ad Urbanum V. dedit, (cf. p. 184.) aetate supparem fuisse putavim.

His addantur e libro Petri Mallii, de quo infra loquemur, c. 136 sqq. haec ecclesiarum cognomina:

S. Ciriaci in Thermis. . . S. Mariae in Dominica. . . S. Luciae in Circo juxta Septa Solis. . . S. Mariae in Schola Graeca. . . S. Mariae in Porticu. . . S. Mariae in Via lata. S. Agathae in Equo marmoreo. S. Luciae in capite Suburrae. . . S. Caesarii in Palatio. . . S. Gregorii in Clivo Scauri. . . S. Sabae, ubi dicitur Cella nova. . . intra urbem Ravennantium, scilicet trans Tyberim est abbatia SS. Cosmae et Damiani in vico aureo, intra urbem est abbatia S. Silvestri inter duos hortos. . . Ecclesia S. Mariae in Capitolio, ubi est ara (codd. arca) filii Dei. S. Basilii juxta Palatium Traiani imperatoris. S. Agathae virginis, quae est Suburra monte. S. Laurentii in Panisperna, ubi positus fuit in craticula. S. Thomae juxta Formam Claudiam. S. Blasii in Cantu secuto. . . Iterum in urbe est abbatia S. Mariae in Pallaria, ubi fuit sagittatus S. Sebastianus. S. Mariae in monasterio ad S. Petrum ad vincula. S. Mariae in Castro aureo.

Varia de mirabilibus et itinerariis.

1) *E Benedicti chronico saec. X. (Pertz. Scripta. tom. III.) c. 39. (ad a. 967.).*

Vê Roma! . . . Omnes tua moenia cum turris et pugnaculi sicuti modo repperitur: Turres tuarum tricenti octoginta una habuisse; turres castellis quadraginta sex, pugnaculi tui sex milia octo centies, portas tue quindecim. Vê civitas Leonina! dudum capta fuistis, modo vero a Saxonico rege relicta.

c. 26. ad a. 846. Montes Malum = monte Mario. . . Venerunt Francis ad arcus qui dicitur Militorum. c. 33. a prata sancti Petri, ubi dicitur arcus Militorum, — ib. infra cives Roma non longe ab ecclesia sancti Apolenaris a templum Alexandrini.

2) *E Liutprand. antap. ad a. 932. (Pertz. Scripta. tom. III, p. 44).*

Ingressu Romanæ urbis quaedam est miri operis miraeque fortitudinis munitio, ante cuius ianuam pons est praeciosissimus super Tiberim fabricatus, qui pervius ingredientibus Romam atque egredientibus est; nec est alia nisi per eum transeundi via. hoc tamen nisi consensu munitionem custodientium fieri non potest. Munitio vero ipsa, ut caetera desinam, tantae altitudinis est, ut ecclesiâ quae in eius vertice videtur, in honore summi et celestis militiae principis archangeli Michahelis fabricata, dicatur sancti Angeli ecclesia usque ad coelos.

3) *E Bernoldi chron. (Pertz. Scripta. V, p. 438.) ad a. 1083.*

Iuxta S. Petrum quendam monticulum nomine Palaceolum incastellavit. ad a. 1084. p. 447. in castello S. Angeli, quod domum Theoderici dicunt. *rell.*

4) *E Petri Malki opusculo historiae sacrae ad beatissimum patrem Alexandrum III. pont. max. (1159—81.).*

Libelli auctor, qui iam Eugenio III. regnante (1145—53) basilicae Vaticanae canonicum se fuisse tradidit, e prima mirabilium classe quae ad Vaticanum atque ad Sanctorum acta pertinent, exscripsit ita ut pleniore familiae BC codice usus nonnulla mutaret omitteret adderet. Editus est e codice Messanensi a. 1192. scripto B a Paulo de Angelis Romae 1846, tum e cod. Parisiensi A ab Janningio in AA. SS. tom. VII. pp. 87 sqq. qui tertium codicem Romae extare Fontanini litteris certior factus est. Multis utrumque librum erroribus inquinari constat.

Hi autem mirabilium loci sive in utroque sive in alterutro codice leguntur:

c. 9. = c. 154. B.

c. 10. 11. = c. 165. 166. A.

c. 18. = c. 25. AB. praeter descriptionem agulae p. 105, 13—23.

c. 19. = c. 127. AB.

c. 20. 21. = 130. 131. AB.

E quibus quae observatione digna videbantur, vitiis scripturae plerisque omissis haec afferam:

c. 9. p. 94, 8. et dixit ei] om. BC om.

Ib. p. 94, 17. in unco. Via Cornelia est illa quae vadit per pontem Milvium et exiti (sic) in stradam. Via Aurelia est illa quae vadit iuxta Girolum.

Ib. p. 94, 25. Laurentius, Panisperna. Palatium Tiberianum rel.

c. 10. p. 95, 4. Hi sunt pontes Romae qui in legendis Sanctorum inveniuntur. Pons Milvius qui est in via Flaminia. pons Adrianus qui nunc vocatur s. Petri. pons Neronianus (cod. Veronianus) qui nunc vocatur pons fractus a Saxia (cod. Asuria). pons Antoninus qui fuit in Arenula. pons Fabricius. pons Gratianus (cod. Grappus). pons Senatoris qui nunc dicitur s. Mariae. pons marmoreus. Theodosi a ripa Romaea (cod. ripamnea). et pons Valentinianus.

c. 11. p. 95, 7. Haec sunt coemeteria quae inveniuntur in passionibus Sanctorum. — 9. Felicis via Portuensi. — 10. inter. — 17. Domitillae est foris portam Pincianam, ubi est ecclesia s. Hermetis martyris. iuxta coemeterium s. Calisti est coemeterium Pontianum. — 18. Hostiensi, ubi est ecclesia s. Ciriaci.

c. 20. p. 106, 5. ex quibus opus graduum s. Petri peractum fuit. V. pavimentum paradisi] om.

Ib. v. 97. terebinthum. — 9. ex quibus — fuit] om.

c. 21, 13. memoria Adriani imperatoris, sicut legitur in sermone s. Leonis papae de festivitate s. Petri.

Ib. 20. Adriani] om.

5) *E Passione Sanctorum IV Coronatorum ed. Wattenbach. (Büddinger, Untersuchungen sur römischen Kaisergeschichte III, p. 336.):*

Rediens vero Dioclitianus ex Syrme post menses undecim ingressus est Romam et statim iussit in terras Traianas templum Asclepii*) aedificari et in eo simulacrum fieri ex lapide proconisso. Quod cum factum fuisset, praecepit omnes curas in eodem templo in praeconias aeneas cum characteribus infigi et iussit ut omnes militiae venientes ad simulacrum Asclepii sacrificiis seu ad thurificandum compellerentur.

6) *Ex itineraio Beniamini Tudelenis (1170.).*

Linguae Hebraicae nunc iam fere oblitus et vetere interpretatione Latina Bened. Ariae Montani (Antverp. 1575) et recentiore Constantini L'Empereur (Lugd. Bat. 1693) et Anglica Wrightii (early travels in Palestine, London 1848. p. 66 sqq.) et Germanica Martineti in progr. Bambergensi a. 1858. usus sum. Quas cum inter se differre intellexerem atque Asheri librum ne in Monacensi quidem bibliotheca invenirem, auditorem eundemque amicum doctissimum E. Geiger O. S. B. theol. D. ut mihi succurreret rogavi. Qui descriptionem veteris Rabbini in sermonem nostrum transtulit.

Est autem bipertita urbs ipsa Roma, quam Tiberis fluvius mediam dirimit, atque una pars ab altero latere, ab altero altera sita est. In priorē autem parte templum maximum est quod S. Petri Romanum vocatur. ibi est etiam magni Iulii Caesaris palatium. Ibi praeterea plurima aedificia et opera sunt ab omnibus in orbe terrarum aedificiis diversa. Atque inter partem habitatam Romae ruinae XXIV miliaria patent. ibique octoginta palatia reperiuntur regum octoginta potentissimorum, qui omnes imperatores vocantur a Tarquinii regno usque ad regnum Pipini patri Caroli qui primus Hispaniam ab Ismaëlitis occupatam expugnavit. Ibi igitur Titi palatium extra Romam**) est, qui a trecentis senatoribus exceptus non fuit, quoniam eorum mandata non exsecutus erat, Hierosolyma tertia demum anno capta, cum illi duos ei annos constituissent. Praeterea arcis instar ibi est palatium Vespasiani***) maximum et firmissimum aedificium. Ad haec ibi est palatium regis Malgalbini, in cuius palatio trecentae et sexaginta aediculae (castella) sunt ex dierum anni numero, quarum ambitus tria miliaria continet.†) Quum autem olim inter illos bellum exortum esset, inter palatium ultra centum milia hominum caesa

*) Cf. p. 111, 15, 188, 92, 137, quibus locis collatis thermas Traianas, i. e. palatium Tiberianum Traiani a Diocletianis non diversas esse arbitror earumque quatuor templa sanctorum quatuor coronatorum numero respondere.

**) Theatrum Titi et Vespasiani ad catacumbas (p. 94, 1.) i. e. circus Maxentii.

***) Colosseum s. amphitheatrum Flavium (p. 136.)

†) Catacumbae (p. 130, 31.). Nomen regis prava repetitione vocis Hebraicae omisa Galbin e Callisti nomine corruptum est.

sunt, quorum ossa ad hodiernum usque diem ibi suspensa sunt. Imperator autem quae in illo bello acciderant sculptura expressit, factione factioni, acie aciei opposita, viros homines equos cum armatura, omnia marmereo lapide, ut posteris quantum bellum olim fuisset ostenderet. Praeterea ibi spelunca reperitur subterranea, ubi imperator et imperatrix eius coniux in thronis insident, iisque adstant centum fere regni proceres, omnes medicamentis conditi usque in hodiernum diem.*) Atque ibi sunt in S. Iohannis ad portam Latinam aede ad altare columnae duae aeneae ex operibus Salomonis regis cui pax sit, et in utraque insculpta est inscriptio: Salomo filius David. dictum est autem mihi ab Iudaeis Romae agentibus singulis annis nona die mensis Ab columnas illas sudorem aquae similem stillare. Est etiam ibi crypta, in qua Titus Vespasiani filius templi vasa Hierosolymae translata abscondit.**). Est etiam crypta altera in colle iuxta Tiberis fluvii ripam, in qua sepulti sunt decem iusti beatae memoriae, sub regno occisi.***) Praeterea ante basilicam Lateranensem sculptus est Samson lapideus, globum manu tenens†), tum Absalon filius David et Constantinus imperator qui Constantinam extruxit, quae de nomine eius Constantinopolis appellatur. Cuius imago una cum equo eius aenea est et inaurata. Etiam alia aedificia et opera Romae exstant, quae nemo hominum recensere queat ††).

7) *E Cosmae (saec. VIII.) comment. ad S. Gregor. Nazianzen. Mai. Spicileg. Rom. tom. II, p. 221. (e cod. Vatic. s. XII.)*

.. τὸ Ρώμης Καπετώλιον· ἔστι γὰρ κτίσμα μέγα περιβόλοις συνεχόμενον ἐν ᾧ πλήθη ζωδίων ἐστίν, καὶ σημεῖον ἐκάστῳ τούτων ἦν ποτέ. καὶ γὰρ φασὶ κώδωνας ἐκ χειρὸς ἀποκρεμασθῆναι τούτων. ζωδίων δὲ κατ' ἔθνος ἦν ἅπαν, ὅπου φασὶν ἐσθῆμαιεν διὰ τοῦ κώδωνος τὴν οὐπὲρ εἰκονίζει κίνησιν ἑοῦ· ὅτε πολεμικὴν ἔθρους· πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα θαύματα (scr. θαύματος) ἄξια κατὰ Ρώμην ἐστίν.

8) *Suidas v. Αὔγουστος.* Ὅτι Αὔγουστος Καῖσαρ θυσαάσας ἤρπετο τὴν Πυθίαν, τίς μετ' αὐτὸν βασιλεύσει· καὶ εἶπε·

Παῖς Ἑβραῖος κέλεται με, θεοῖς μακάρεσσιν ἀνάσσειν,
τόνδε δόμον προλιπεῖν καὶ αἰδὼν αὐθις ἰκέσθαι.

λοιπὸν ἄπιθι σιγῶν ἐκ βωμῶν ἡμετέρων.

*) Augusti mausoleum, cf. p. 107, 4.

**) Cf. p. 117, 2.

***) Decem mischnae doctores qui inter Vespasiani et Hadriani tempora interfecti esse dicuntur, cf. Wright p. 68.

†) Cf. p. 136. Absalonis statua quae fuerit nescio. Lupae igitur simulacrum non videtur ibi fuisse.

††) Cf. p. 112, 21.

καὶ ἐξαλθὼν ἐκ τοῦ μαντείου ὁ Αὐγουστος ἔστησεν ἐν τῷ Καπιτωλίῳ βωμόν, ἐν ᾧ ἐπέγραψε Ῥωμαϊκοῖς γράμμασιν· ὁ βωμὸς οὗτός ἐστι τοῦ πρωτογόνου θεοῦ.

9) *Ioh. Malalas chron. X, p. 231. ed. Bonn.*

Ὁ δὲ Αὐγουστος Καῖσαρ Ὀκταβιανὸς τῷ νεῖ ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ μηνὶ ὀκτωβρίῳ τῷ καὶ ὑπερβερεταίῳ ἀπῆλθεν εἰς τὸ μαντεῖον· καὶ ποιήσας ἑκατόμβην θυσίαν ἐπηρώτησε, Τίς μετ' ἐμὲ βασιλεύσει τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας; καὶ οὐκ ἐδόθη αὐτῷ ἀπόκρισις ἐκ τῆς Πυθίας· καὶ πάλιν ἐποίησεν ἄλλην θυσίαν καὶ ἐπηρώτησε τὴν Πυθίαν διὰ τί οὐκ ἐδόθη αὐτῷ ἀπόκρισις, ἀλλὰ σιγᾷ τὸ μαντεῖον· καὶ ἐρρήθη αὐτῷ ἀπὸ τῆς Πυθίας ταῦτα·

Παῖς Ἑβραῖος κέλεται με, θεὸς μακάρεσσιν ἀνάσσων,
τόνδε δόμον προλιπεῖν καὶ ἄϊδος αὐθις ἰδέσθαι.

καὶ λοιπὸν ἄπειθι ἐκ τῶν ἡμετέρων.

Καὶ ἐξαλθὼν ἐκ τοῦ μαντείου ὁ Αὐγουστος Καῖσαρ, καὶ ἔλθων εἰς τὸ Καπιτωλίον, ἔκτισεν ἐκεῖ βωμόν μέγαν, ὑψηλόν, ἐν ᾧ ἐπέγραψε Ῥωμαϊκοῖς γράμμασιν, Ὁ βωμὸς οὗτός ἐστι τοῦ πρωτογόνου θεοῦ· ὅστις βωμὸς ἐστὶν εἰς τὸ Καπιτωλίον ἕως τῆς νῦν, καθὼς Τιμάρθεος ὁ σοφὸς συνεγράφητο. Cf. Cedren. p. 182. al.

10) *Gesta Romanorum ed. Keller cap. 43.*

In medio Romae in quodam loco aperta est semel terra & hiantia infra patuerunt foramina. Super hoc dii fuerunt interrogati, responderunt. Non claudetur haec vorago, nisi aliquis voluntarie se immergat. Sed quoniam hoc nemini persuadere possent, dixit Marus Aurelius: Si per annum in Roma pro libitu meo me vivere sinitis, anno elapso gaudenter et volutarie me immergam. Romani hoc audientes gavisique sunt, concorditer cōsenserunt, nihil sibi clausurunt. Qui rebus & uxoribus libere utes anno elapso cum nobili equo saltu praecipiti se immergit, & statim terra se clausit.

c. 97. Legitur in chronicis, quod anno XXII ab urbe romana condita per romana columna marmorea in foro romano statuerunt et ibi imagine Iulii Caesaris fecerunt & super caput eius nomen Iulii scripserunt, quid in honore ipsius factum fuit. Sed iste I. Caesar 3 signa in morte vel antequam moreretur accepit. centesimo enim die ante mortem suam cecidit fulmen ante imaginem in foro & in nomine subscripto litteram primam abrasit *rell.*

¶ 11) *E chronic. S. Pantaleonis (inde ab Ottonum aetate usque ad a. 1161. scriptis) ap. Eccard. Corp. hist. med. aev. II, 695.*

(Numa) fundamenta Capitolii iecit, quod postea constructum a Romanis unum de septem mirabilibus mundi fuit. Nam ipsum Capitolium

Romae salvatio civium maior quam civitas. Ibiq̃ue olim fuerunt omnium gentium a Romanis captarum statuæ vel decorum imagines, et in statuarum pectoribus nomina gentium scribebantur a quibus captæ fuerant, et tintinnabula in collis appendebantur. sacerdotes autem pervigiles noctibus per vices et diebus omnibus ad harum custodiam curam habentes intendebant, si quælibet earum moveretur, sonum mox faciente tintinnabulo, ut scirent, quæ gens Romanis longe vel prope militibus repugnaret. Hoc autem cognito Romanis principibus verbo vel scripto nuntiabant ut scirent, ad quam reprimendam gentem mox exercitum destinare deberent. Huius temporibus Sibylla Erietea claruit, quæ ad ipsum veniens Numam Romæ plurima futura ei prædixit et in pariete ipsius Capitoli hunc versum conscripsit: Non cadet ista domus, nisi virgine parturiente. Dicunt etiam quod in ipsa hora nativitatis Domini cum omnibus idolis corruerit.

Ib. p. 729. Columnam ei (Julio Caesari) solidam lapidis Numidici XX propè pedum in foro statuerunt, super quam tumultus, quæ et Iulia dicta est.

Ib. p. 785. Erat ab initio Roma domus ingenti magnitudine fabricatus, in qua panis fiebat quæ universæ civitati ministrabat.

12) *Io. Malalas X, p. 255.* καὶ ἤρξατο ὁ Πέτρος καὶ κατηνέχθη Σίμων ὁ μάγος ἐκ τοῦ αἵματος εἰς τὴν γῆν ἐπὶ τὴν πλατείαν καὶ ἐφόφησε. καὶ τὸ λεῖψανον αὐτοῦ κεῖται ἐκεί ἕως ἄρτι ὅπου ἔπεσε, καὶ ἔχει περίε κάρχελλον λίθινον· καὶ ἀκούει ὁ τόπος ἐκεῖνος ἔκτοτε τὸ Σιμωνιον.

13) *E Pseudo-Abdias historia Apostolica (Fabric. cod. apocr. nov. test. vol. I.) cf. AA. SS. Iun. V, p. 427.*

I, 18. Statuto die montem Capitolinum ascendit (Simo) ac se de rupe deiciens volare coepit *rell.*

14) *E Pseudo-Marcello de actibus Petri et Pauli (Fabric. II, 648).*

Tunc Nero præcepit in Campo Martis turrin excelsam fieri . . tunc ascendit Simon in turrin. coram omnibus extensis manibus, coronatus lauro, coepit volare . . et continuo dimissus cecidit in locum qui Sacra via dicitur, et in quatuor partes fractus quatuor silices adunavit, qui sunt ad testimonium victoriae Apostolorum usque in hodiernum diem.

15) *Ex actis SS. Petri et Pauli cod. Paris. 1045. (ap. Fabric.).* ἔπεσεν εἰς τὸν τόπον καλούμενον σάκρα βία, ὃ ἐστὶν ἱερὰ ὁδός, καὶ τέσσαρα μέρη γινόμενος τέσσαρας σήλικας συνήνωσεν, οἳ εἰσιν εἰς μαρτύριον τῆς τῶν Ἀποστόλων νικήσεως ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας.

16) *E. Marcell. ib. p. 654.* . . abstulerunt corpus eius occulte et posuerunt eum [in] ad terebintum iuxta naumachiam in locum qui appellatur Vaticanus.*)

17) *E. Rodulfi historia (Pertz, Scriptt. VIII, p. 56.) ad a. 998.*

Crescentius . . . conscendens cum suis turrim quae sita est extra civitatem trans Tiberim, ob altitudinem sui Inter celos vocatam, vallavit eam.

*) *De circo Neronis quem vestarii i. e. bestiarii nomine supra p. 105, 12. designari puto, ad c. 18, p. 104. haec habet Grimaldus apud AA. SS. Iun. V. in addendis, et apud Martinell. Rom. ex ethn. sac. p. 343.*

Ecclesia S. Apollinaris, ab Honorio I. aedificata, erat in loco, ubi nunc est stabulum cum pluribus domibus pertinentibus ab Archipresbyteratum S. Petri, iuxta Scalas Basilicae, quae domus insulam faciunt ante forum; ab uno latere vicus tendens ad S. Officium; ab alia via tendens ad portam Turrionis; retro via publica sancti Spiritus. Ab ista ecclesia, inquit Anastasius, Honorii decreto singulis Sabbathis Litaniae ad Basilicam sancti Petri exibat, et dicebatur ad Palmata, retinens antiquum nomen Circi ob victores palmatos in Circi ludibus, donis ibi honoratos. Nam Circi finis vel caput ibi erat ex quodam muro, quadratis lapidibus fabricato, qui in semicirculum vergebatur. Anno 1616, dum scalae sancti Petri amoverentur, apparuerunt muri antiqui reticulati crassi, qui videbantur fuisse e ruinis turrium Circi: ibi repertus fuit aereus nummus Agrippinae Aug. Dum fundaretur haec altera Vaticani templi pars sub Paulo Quinto, inspectum est, Circi longitudinem fuisse palm. 720. romanorum; latitudinem 400. Area, ubi ludi edebantur, lata p. 230. Intrepibat ab infimis gradibus Basilicae; desinebat ubi nunc est Ecclesia S. Marthae retro absidem ad occiduum. Obeliscus erat in medio, qui locus nunc est retro Sacellum chori. Extremus Basilicae paries et duplex columnatum sanctissimi Crucifixi, et sancti Andreae fundamentum erat supra tres magnos parietes Circi Caij, et Neronis supradicti: similis erat circi Caracallae, qui hodie pro maiori parte extat; alibi undique paleatibus cinctus erat, tectis ab una parte super quibus exstant dictae naves Crucifixi, et sancti Andreae, et tectis ab altera, ubi nunc est Coemeterium Campi sancti, qui se in longum trahentes lateritii sustinebant olim arcuatos fornices, in quibus sedilia extabant pro spectatoribus. Inter utrumque parietem spacium latum p. 42. semis erat. A capite ad pedes nullum impedimentum, sed tanquam ambulationes, et curritoria e ruinis ipsis, conspiciebatur. Horum parietum postremum in Circum respicientem, dum terra fundamenti chori egeretur, mensurandum curavi. Altus erat paries ipse ab area palmis 31. semis latus p. 14. fundatus p. 30. Antiquae Vatic. Basil. a Constantino Max. fabricatae facies anterior, Apsidis et muri extremi, eo illi super columnis surgentes, qui tecta gravi pondere sustinebant e laterum toporumque fragmentis, Circo, adiacentibusque aedificis eversis, celeri opera, rudique arte aedificati fuerunt. Basilicam ipsam brevi tempore a Constantino acceleratam fuisse fides oculata testabatur. Capitella partim absoluta partim imperfecta: bases multae columnis absimiles: Fenestrae arcuatae, lateritiae primum, postea germanico opere marmoreae affectae. Laminae ex magnis marmoribus, quae ablatae ex Circi, vel alterius aedificii ruinis pars inferior terra obruta indicabat, cum sub uno ex his modice arcuato Rosae sculptae erant; in altero litterae legebantur CVM SPECVLATOR, quas, iudicatum est, arcum, seu locum speculatorum ipsius forsitan Circi significasse. Haec de Circo.

18) *E chronico monast. Casinensis (Pertz, Scriptt. VIII, p. 692. sqq.)*

ad a. 1057. II, 91. ad Pallariam ubi hospitabatur.

ad a. 1072. III, 35. privilegium de monasterio sanctae Mariae in Palladio.

ad a. 1123. IV, 81. in monasterio sanctae Mariae in Pallaria.

19) *E Thangmari v. Bernwardi ep. c. 22. (Pertz, Scriptt. IV, p. 768.).*

ad a. 1001. coadunata est synodus... praesidente domno Gerberto apostolico cum imperatore in palare in aeclesia sancti Sebastiani martiris.

ad a. 1068. III, 66. in diaconiam sanctae Luciae quae est iusta Septesolis.

ad a. 1111. IV, 37. (e registro Paschalis II. Mon. Leg. II, p. 66 sqq., cf. Annal. Rom. Scriptt. V, p. 474.).

(Heinricus V.) . . ad Urbem tendebat . . . Altero die obviam ei pontifex misit in montem Gaudii qui et Marii dicitur, baiulos *rell.* et maximam populi multitudinem cum floribus et palmis. Duo iusta priorum imperatorum consuetudinem iuramenta, unum iusta ponticulum, alterum ante portam porticus Romanorum populo fecit. Ante portam a Iudeis, in porta a Graecis cantando exceptus est.

20) *E Francisci Petrarchae epistolis (ed. Basil. a. 1554.) e familiar. epist. VI, 2. ad Iohannem Columnam, praeter alia:*

Hic Pompeii arcus, haec porticus, hoc Marii cymbrium fuit, haec Traiani columna . . hic eiusdem pons qui sancti Petri nomen invenit, et Hadriani moles cui ipse quoque subiectus est, quod sancti Angeli castrum vocant, hoc est saxum mirae magnitudinis aeneisque leonibus innixum divis imperatoribus sacrum, cuius in vertice Iul. Caesaris ossa *cubare (om.)* fama est. haec Telluris aedes, haec Fortunae domus, hoc templum Pacis adventu vere pacifici regis eversum. hoc opus Agrippae, quod falsorum deorum matri veri dei mater eripuit. hic vinctus Petrus nonis Augusti, hinc rivus olei fluxit in Tyberim, hic, ut fama est, monstrante Sibylla senex Augustus Christum vidit infantem. haec insolentia Neronis et in aedificiens fervens luxus, haec Augusta domus via Flaminæ, ubi sepulchrum ipsius domini quidam tradunt, haec Antonini columna, hoc eiusdem proximum Appiae palatium, hoc Severi Aphri Septizonium, quam tu sedem Solis vocas, sed meum nomen in historiis scriptum lego. hoc Praxitelis Phidiaeque extans in lapide tot iam seculis de ingenio et arte dictamen. hic Christus profugo vicario fuit obvius, hic Petrus in

crucem actus; hic truncatus est Paulus, hic assatus Laurentius, hic sepultus venienti Stephani locum fecit, hic sprexit fervens oleum Ioannes, hic Agnes post obitum vivens suos flere prohibuit, hic Sylvester latuit, hic lepram deposuit Constantinus, hic gloriosam Calixtus exercuit Libitinam . . Solebamus . . post fatigationem quam nobis immensa urbs ambita pepererat, saepius ad thermas Diocletianas subsistere, nonnumquam vero supra testudinem illius magnificentissimae domus ascendere, quod et aer salutaris et prospectus liber et silentium ac votiva solitudo . . . et euntibus per moenia fractae urbis et illic sedentibus ruinarum fragmenta sub oculis erant.

Ex eiusdem l. VIII, 1. litteris ad Stephanum Columnam (p. 764). Memento, ergo . . dum ante annos decem Romae tecum agerem et forte soli hora diei iam sera essemus, deambulantes in via lata quae a domibus tuis ad Capitoli arcem ducit, constitimus tandem illic ubi transversa illam secatur via quae a montibus ad Camilli arcem et inde ad Tyberim descendit, dumque in illo quadrivio nullo interpellante multa colloqueremur . . . *rell.*

Ib. ego certe sic memini, ut adhuc sepulchrum illud marmoreum antiquum quod in angulo est, et cui uterque nostrum cubito insistebat. *)

Ex eiusdem litteris ad Urbanum V. epist. rer. senil. VII, 1. (p. 901.) 1366. . . Lateranum huius iacet, et ecclesiarum omnium mater tecto carens et ventis patet ac fluviis, et Petri ac Pauli sanctissima domus tremuit, et Apostolorum quae nunc aedes fuerant, iam ruina est informisque lapidum acervus.

*Ex iisdem l. X, p. 966. **)* Roma tremuit usque ad ruinam turrium ac templorum (1349).

Ex eiusdem litteris ad Phil. de Vetriaco datis (1350.) Variar. p. 1135 sq.

. . Ibi Apostolorum limina et terram calcabit, sacro martyrum purpuream cruore; videbit vel muliebri linteo vel in cunctarum ecclesiarum matris parietibus extantem domini vultus effigiem; videbit ubi profugo Petro Christus occurrit et supra praeduram silicem aeternum gen-

*) Videtur fuisse lapis ille, ante ecclesiam XII. Apostolorum, et sepulchro Augustorum transportatus, in quo sunt scriptae haec litterae: Ossa C. Caesaria Augusti f. / / Principis Iuventutis. Signorilli n. 61. apud De Rossium l. 1. p. 339.

**) Alteram Petrarchae de terrae motu epistolam (ap. De Sade in vita poetae III, p. 35) inspicere non licuit, a Nibbyo Roma nel 1838 I, p. 417. laudatam, forse allorè cadde una parte del Colosseo; ita Nibbyus. Dass das Colosseum sehr beschädigt wurde, wissen wir aus Petrarca's Briefen II. Reumont II, 993.

libus adoranda vestigia; ingredietur in Sancta Sanctorum, locellam coelestis gratiae plenum; Vaticanum lustrabit et beatis ossibus exstructos Calixti specus; inconvulsa et circumcissionem Salvatoris aspiciet et virginis lactis vasculum candore mirabili; videbit Agnetis annulum*) et divinitus extinctae libidinis miraculum recognoscet; contemplabitur truncum Baptistae caput et Laurentii craticulam et advectum aliunde Stephanum unoque duos contentos hospitio; videbit ubi Pauli fuso sanguine dulcis aquae fontes eruperint, unde nato domino fons olei descendit in Tybrrim, ubi templi pulcherrimi fundamenta aestivae nivis inditio facta sunt, et ubi partu virginis templa fortissima corruerunt. Cernet lapidem infando finitoniis cerebro maculatum; monstrabitur sibi Sylvestri latibulum et visio Constantinii et dicta coelitus insanabilis morbi cura; innumera-bilia quoque alia, quorum partem idem ego ad Clementem VI. scribens loquaci quondam saevi complexus epistola. Si quando vero a coelestibus ad terrena descendere libuerit, cernet Romanorum principum stupenda licet collapsa palatia, Scipionum, Caesarum et Fabiorum domos; videbit septem colles unius muri ambitu circumclusos; mirabitur latas vias captivorum contra agminibus angustas, et triumphales arcus subactorum quondam regum ac populorum spoliis onustos. Capitolium ascendet omnium caput arcemque terrarum, ubi olim cella Iovis fuerat, nunc est ara coeli, unde Augusto Caesari puer Christus ostensus est.

Eadem monumenta 1342. epistol. poet. ad Clementem VI. (p. 1346 sqq.) uberius describuntur, veluti Calisti funera. . . cumulis surgentia miris. | osseus est paries illi ubi terra eruentis | imbribus et sacra distillant tabe cavernae. Praeterea commemorantur Simo magus, Arun virga, foederis arca, testamenti veteris pignora, ecclesia SS. Nerei et Achillei, S. Iohannis de pedè pontis, ut videtur, iam fere collapsae. Sequitur totum fere a graphia, paucis additis sacrorum reliquiis, pendere Petrarcham. Alia plura commentario afferenda relinquo.

21) Gregor. Turon. de glor. martyrum I, 28.

Cuius oratione et Pauli Simonis Magi calliditas vel detecta est vel obruta. Exstant hodieque apud urbem Romam duae in lapide fossulae, super quem beati apostoli deflexo poplite orationem contra ipsum Simonem Magum ad Dominum effuderunt. In quibus cum de pluviiis lymphae collectae fuerint, a morbidis expetuntur haustaeque mox sanitatem tribuunt.

*) Utrum supra p. 117, 3. legi videtur annuli aurei an amae aureae?

22) *Vita S. Silvestri ap. Sur. 3f. Dec. p. 369.*

c. 7. 8. Draco maximus habitabat in profunda spelunca*) iuxta montem qui ab eis (*gentilibus*) nominatus fubrat Tarpeius, in quo etiam collocatum Capitolium *rell.* Is autem (*Silvester*) et cultum peregit et descendit et portis clavem intulit.

c. 9—14. (Dominus) malo ulcere ferit imperatorem a pedibus ad caput usque . . . et floruit lepra per universam carnem. . . Cum autem . . . deplorata esset eius curatio, sacerdotes Iovis ad eum accedunt ex Capitolio dicentes fore ut non aliter curaretur, nisi facta esset piscina plena sanguine infantum eoque adhuc bulliente in ipso lavaretur. Haec cum sacerdotes suggestissent imperatori, per universam missi sunt regionem qui infantes colligerent et ferrent in Capitolium. His ablatis iam dies quoque caedis erat praestitatus et in Capitolium ascensus imperatori . . . matres cum imperatori occurrissent, . . . comas vellebant . . . reversus est in regiam et infantes reddi iussit matribus. Noctu . . . dormienti imperatori visi sunt ei adstare duo viri. rogati autem quoniam essent responderunt se esse Petrum et Paulum apostolos Iesu Christi, missos autem esse ab illo ut ei viam salutis ostenderent corporisque et animae salutis consequendae rationem docerent. . . Si haec ergo vis consequi, accersere episcopum Silvestrum qui in monte propter tui metum delitescit . . . ille tibi ostendet piscinam quae et carnis purgabit vitia et animae sordes eluet. . . mittit quam primum qui beatum Silvestrum in monte quaererent *rell.* imperator ingressus est piscinam . . . Cum autem Silvester caput eius tetigisset et eum in aquam immersisset . . . lux totam domum circumfulsit. . . Exiit itaque imperator ex divino lavacro, habens carnem puram et sanam *rell.*

23) *Docum. ap. Marangoni, St. del Sancta Sanctorum p. 291.*

hospitale (s. Angeli) situm est in Laterano iuxta formas antiquas et arcum Basilis via mediante. Cui toti hospitali cum membris suis ante est via publica quae procedit ab arcu Basilis et ab ecclesia s. Stephani Celismonte in plateam et ecclesiam lateranensem, quae vulgo nuncupatur via maior et sancta.

Ceterum versus illos p. 105, 20. ad Henricum III. referendos esse (cf. Meyer anth. n. 828) cum de aetate mirabilium agere licebit, exequar.

*) E quadam Mithraei Capitolini memoria fabula orta videtur esse.

VII.

E chronicis antiquis excerpta.

1. Imperia Cacsarum.

E cod. Vindobon. 3416. chart. 3416. saec. XV. exeuntis e cod. saec. VIII. vel IX. descripto.

Scriptum esse libellam a. 334. docuit Mommsenus qui post alios accurate edidit, in act. son. Sax. II, p. 445—49. Varias lectiones et Garampii (G) apud Roncallium vet. Lat. chronica 1787. et Mommseni (M) et ab utroque annotatas addidimus.

Origo gentis Romanorum, ex quo primum in Italia regnare ceperant.

Picus Saturni filius regnavit agro Laurentine usque ad eum locum ubi nunc Roma est ann. XXXVIII. Eo tempore ibi nec oppida nec vici erant, sed passim habitaverunt.

- 5 Faunus Pici filius eisdem locis regnavit annis XLIII. Eo tempore Hercules cum ab Hispania reverteretur, aram quae est Romae ad forum boarium posuit et dedicavit eo quod Cacus filium Vulcani ibi in spelunca sua occiderat.

Sequuntur Latini, Aeneas, Ascanius, tum Reges Albani,

- 10 Reges Romanorum numero VIII, item nomina dictatorum. *E quibus haec ad urbem pertinent:* Hic (Romulus) cum natus ad paludem caprae, subito nusquam comparuit. . . L. Tarquinius Priscus . . Hic cum fundamenta Capitolii cavaret, invenit caput humanum litteris Tuscis scriptum CAPVT. OLIS. REGIS, unde hodieque Capitolium appellatur. . . Servius Tullius regnavit ann. XLV (cod. XXV). . . Hic votum fecit ut quotquot annos regnasset tot

ostia ad frumentum publicum constitueret. Tarquinius Superbus. . . Inter duos pontes a populo Romano fuste mactatus et positus in circo maximo sub delfinos.

Item imperia Caesarum:

5 C. Iulius Caesar imperavit annos III menses VII dies VI. Congiarium dedit XC. Occisus curia Pompeia.

Divus Octavianus Augustus imp. ann. LVI. m. IIII d. unum. Cong. ded. ter XCCCLXIIIS. Hoc imp. navis Alexandrina primum in portu Romano introivit nomine Acatus, qui attulit frumenti modios CCCC, vectores MCC, piper, linteamen, carta, nitria et opolis-
10 cum cum sua sibi base, qui est in circo maximo, altum pedes LXXXVHS. Excessit Nola.

Tiberius Caesar imp. ann. XXII m. VII d. XXVIII. Cong. dedit XLXXIIS. Hoc imp. in civitate Fidenis populo spectante amphi-
15 theater ruit et oppressit homines IIIICCV. Excessit Miseno.

C. Gallicula imp. ann. III. m. VIII. d. XII. Cong. dedit XLXXIIS et de basilica Iulia sparsit aereos et argenteos, in qua rapina perierunt homines XXXII [mulieres] CCXLVII. et spado. Occisus Palatio.

Tiberius Claudius imp. ann. XHI m. VIII d. XXVII. Cong.
20 dedit XLXXV. Hoc imp. primum venenarii et malefici comprehensi sunt; homines XLV; mulieres LXXXV ad supplicium ducti sunt. Hic metas in circo maximo deauravit. Excessit Palatio.

Nero imp. ann. XIII menses V dies XXVIII. Cong. dedit XC. Hoc imp. fuit polyfagus natione Alexandrinus nomine Arpocras,
25 qui manducavit pauca: aprum coctum, gallinam vivam cum suas sibi pinnas, ova C, pineas C, clavos galligares, vitrea fracta, thallos de scopa palmea, mappas IIII, porcellum lactantem, manipulum feni, et adhuc esuriens esse videbatur. Nero occisus via Patnaria. *)

Galba imp. m. VIII d. XII. Cong. promissit sed non dedit. Hic
30 domum suam deposuit et horrea Galbae instituit. Decollatus foro Romano iacuit.

5. menses III. G. 6. XC] om. G. — octisus passim M. 8. ter. A.
CCCLXIIIS. 9. porto G. 10. CCCC vitria G. — nitria M. 18. X. LXXII. S. G.
18. homines XXXII. CC. XLVII. Corr. M; fort. scr. mul. XLVII. 20. venerarii,
23. imperator. 27. mappos Ronc. — maniculum M. 30. decollatus.

*) Patenariam cum suis ascendens (Heinricus VII.) Chron. Casin. 1239. ap. Pertz. Scriptt. VIII, 781.

Otho imp. dies XC. Ipse se Brixellis interfecit.

Vitellius imp. m. VIII. d. XI. Occisus Palatio.

Divus Vespasianus imp. ann. XII. m. VIII. d. XXVIII. Congiarium dedit XLXXV. Hic prior tribus gradibus amphitheatrum dedicavit. Excessit Curibus Sabinis.

5 Divus Titus imp. annos Hic in amphitheatrum a tribus gradibus patris sui duos adiecit. Excessit Curibus Sabinis cubiculo patris.

Domitianus imp. ann. XVII. m. V. d. V. Congiarium dedit ter XLXXV. Hoc imp. multae operae publicae fabricatae sunt: atria VIII,
10 horrea piperataria ubi modo est basilica Constantiniana et forum Vespasiani, templum Castorum et Minervae, portam Capenam, gentem Flavianam, Divorum, Iseum et Serapeum, Minervam Calcidicam, Odeum, Minuciam veterem, stadium, et thermas Titimas et Traianas, amphitheatrum usque ad clipea, templum Vespasiani et Tili, Capitolum, senatum, ludos III, Palatium, [micam auream], metam sudantem et Panteum. Occisus Palatio.

15 Nerva imp. annum unum, m. III. d. . . Cong. dedit XLXXV et funeraticium plebi urbanae instituit XLXIII. Excessit hortis Salustianis.

20 Traianus imp. ann. XIX. m. III. d. XXVII. Cong. dedit XDCL. Hoc imper. mulieres in thermis Traianis laverunt. VII. idus Iulias excessit Selinunte.

Adrianus imp. ann. XX. m. X. d. XIII. Cong. dedit X. co. Hoc imper. templum Romae et Veneris fabricatum est. Excessit Bais
25 veteribus.

Antoninus Pius imp. ann. XXII. m. VIII. dies XXVIII. Cong. dedit XDCCC. Hoc imper. Circensibus Apollinaribus partectorum columna ruit et oppressit homines co CXII. Excessit Lorio.

1. Bittellus M Bitellus Bonc.

3. am amph. M.

4. curia.

5. annos VIII. dies XII. Cong. promisit sed non dedit e Galbae vita repetita.

Lac. ind. M. 9. malta.

10. horr Vespasiani M, qui horrea scripsit; sed forum Vesp. commemoratur ab A. Victore. Caes. 9. et Symm. ep. I, 78. Itaque sic legendum esse putaverim.

11. capena M porta Capena Roma.

13. Synodum pro Odeum.

15. micam auream ex Hieronymi chron. inseruit

M, cf. libr. meum: Roem. Topogr. in Leipzig I, p. 102.

17. Sic scripsi; cod.

ann. V. m. III d. unum. — ded. Bonc.

18. funeraticium. Corr. Furlanettus in

Forcell. lex. et Mommsenus.

21. termis ut passim Bonc.

22. Silenunti.

cod. Selinunti scr. M.

24. bals M.

27. Appollinaribus Bonc.

Divus Verus imp. ann. VII. m. VIII. dies XII. Congiar. ded. X CCCC. Hoc imper. scrofa porcellum peperit in effigiem elefanti. Excessit Altino.

5 Marcus Antoninus imp. ann. XVIII. m. XI. dies XXIII. Cong. ded. XDCCCL. Hoc imper. instrumenta debitorum fisci in foro Romano arserunt per dies XXX. Excessit Pannonia superiore.

Commodus imp. ann. XVI. m. VIII. d. XII. Cong. dedit XDCCCL. Hoc imp. thermae Commodianae dedicatae sunt. Excessit domo Victiana.

10 Pertinax imper. d. LXXV. Congiarium dedit X CL. Excessit Palatio.

Iulianus imp. dies LXV. Occisus Palatio.

15 Divus Severus imp. an. XVII. m. XI. dies XXVIII. Cong. ded. X C. Hoc imper. Septizonium et thermae Severianae dedicatae sunt. Excessit Britanniae.

Geta imp. menses X dies XII. Occisus Palatio.

20 Antoninus Magnus imp. ann. VI. m. II. dies XV. Cong. dedit X GGGG. Hoc imp. ianuae circi ampliatae sunt et thermae Antoninianae dedicatae sunt. Hic suam matrem habuit. Excessit inter Edessam et Carras.

Macrinus imp. anno uno menses III d. II. Cong. dedit X CL. Hoc imp. amphitheater arsit. Occisus Arcelaida.

25 Antoninus Eliogaballus imper. annos VI m. VIII. die XVIII. Cong. ded. X CCL. Eliogaballum dedicatum est. Occisus Romae.

30 Alexander imper. ann. XIII. m. VIII. d. IX. Cong. dedit X DC. Hoc imp. fuit polyfagus . . . natione Italus qui manducavit pauca: cistam, lactucas, vascellum sardinarium, sardas X, melopoones LXX, talles de scopa palmea, mappas III, panes castrenses III, cistam, cardos cum suas sibi spinas, et exhibit vini grecanicum plenum et venit ad templum † Lasurae et exhibit labrum et adhuc esuriens esse videbatur. Et thermae Alexandrinae dedicatae sunt. Alexander occisus Mogontiaco.

35 Maximinus imp. ann. III. m. III. d. duos. Cong. ded. X CL. Hoc imp. magna pugna fuit cum Romanis et Praeterianis. Occisus Aquileia.

2. figiem.

5. instr. deb. hoc imp.

14. termes.

19. edissa.

30. graecanici cadum cond. M.

31. Sor. Larum.

Duo Gordiani imper. dies XX. Excesserunt Africae.

Pupienus et Balbinus imper. dies XCIX. Cong. dederant X CCL. Occisi Romae.

5 Gordianus imper ann. V. m. V. d. V. Cong. ded. X COCL. Hoc imp. mula hominem comedit. Agonem Minervae instituit. Excessit finibus Partiae.

Duo Philippi imper. ann. V. m. V. dies XXIX. Cong. ded. X CCCL. Hi seculares veros in circo maximo ediderunt. Occisus senior Veronae, iunior Romae in castris praetoriis.

10 Decius imper. annum unum m. XI d. XVIII. Cong. ded. X CCL. Hoc imperat. thermae Commodianae dedicatae sunt. Occisus praetorio Abrypto.

Gallus et Volusianus imper. ann. II m. III d. IX. Cong. dederunt X CCL. His imp. magna mortalitas fuit. Occisi in foro
15 Flamini.

Aemilius imper. dies LXXXVIII. Occisus ponte Sanguinario.

Gallienus cum Valgriano imper. ann. XIII. m. III dies XXVIII. Valerianus occisus in Syria. Gallienus cong. dedit X CCL et binionem aureum. Occisus Mediolano.

20 Claudius imper. ann. unum m. III d. XIII. Cong. dedit X CCL. Excessit Sirmi.

Quintillus imp. dies LXXVII. Cong. promisit sed non dedit. Occisus Aquilegia.

Aurelianus imp. ann. V. m. III. d. XX. Congiarium dedit X D.
25 Hic muro urbem cinxit, templum Solis et castra in campo Agrippae dedicavit, genium populi Romani aureum in rostra posuit. Porticus termarum Antoninianarum arserunt et fabricatum est. Panem oleum et salem populo iussit dari gratuite. Agonem Solis instituit. Occisus Cenofrurio.

30 Tacitus imper. m. VIII. dies XII. Occisus Ponto.

Florianus imper. dies LXXXVIII. Occisus Tharso.

Probus imper. ann. VI. m. II. d. XII. Hoc imp. senatores agi-
taverunt in circo maximo missos XIII. Occisus Sirmi.

Carus imp. m. X. d. V. Excessit Seleucia Babylonis.

35 Carinus et Numerianus imper. ann. II menses XI. d. II. Cong. ded. X D. His imper. fames magna fuit et operae publicae

2. pupienus.

23. Aquilegiae Ronc.

28. sale cod. sal scr. M.

29. reno fluvio cod. Caenophratio corr. M.

34. Babilonis.

arserunt: senatum, forum Caesaris, patrimonium, basilicam Iuliam, et Graecostadium. Occisus campo Margense.

Diocletianus et Maximianus imper. ann. XXI. m. XI. dies XII. Cong. dederunt X ∞ DL. His imper. multae operae publicae fabricatae sunt: senatum, forum Caesaris, basilica Iulia, scaena Pompei, porticos II, nympha III, templa II, *) Iseum et Serapeum, arcum novum, thermas Diocletianas. Sparserunt in circo aureos et argenteos. Partectorum podius ruit et oppressit homines XIII; et mulier nomine Irene peperit pueros tres et puellam. Regem Persarum cum omnibus gentibus et tunicas eorum ex margaritis numero XXXII circa templa domini posuerunt. Elephantes XIII, agitadores VI, equos CCL in urbem adduxerunt. Excessit Diocletianus Salona, Maximianus in Gallia.

Constantius et Maximianus imp. ann. XVI m. VIII d. XII. Cong. dedit bis X ∞ D. Constantius excessit in Gallia, Maximianus in Dacotania.

Severus imp. ann. III m. III d. XV. ipse se interfecit via Latina milliario III.

Maxentius imper. ann. VI. Hoc imp. templum Romae arsit et fabricatum est. Thermas in palatio fecit et circum in catecumbas. Fames magna fuit. Romani traxerunt militem Moesiacum et occisi sunt Romani a militibus homines VI. Romanis omnibus aurum indixit et dederunt. Fossatum fecerunt, sed non perfecit. Occisus ad pontem Mulvium in Tiberim.

Maximianus imper. ann. IX. m. VIII. d. VI. Occisus Tarso. Licinius imp. ann. XV. m. III. d. XVI. Occisus Thessalonica.

1. patrimonium *delevit M.*

(non itorum) *Ronc.* — XIII.

Passio SS. IV. Corop. c. 5.

habuit *M.*

12. salonas *M* solonas *Ronc.*

20. fabricatum et thermas. *Corr. M.*

aperuit *scr. M.*

26. Lucinius.

8. *Stc aut parte itorum ced. M.* ponte idorum

9. gentium multarum similitudinem operamini.

11. *Domini sunt imperatores ipsi; pro genatio*

16. *i. e. Dardania; ut legit G.*

22. VI. 23. ferunt (*feruat Ronc.*)

*) sc. Spei et Fortunae, cf. Preller, *Regionen* p. 139.

2. E reliquis chronicis.

Eusebii (*S* = Syncellus, *A* = interpr. Armenia, *H* Hieronymi)
C Cassiodori, aliorum.

A. Abr. Ol.

1274 = Ol. 9, 2. Tarpeia clipeis Sabinorum obruta unde mons Tarpeius
 in quo nunc Capitolium. *H*.

” ” Ῥωμύλος ναούς τε καὶ τείχη ἐν Ῥώμῃ ᾠκοδόμησε. *S*.

1289 = Ol. 13, 1. Templata et muros Romae extruxit. *A* templata quoque
 et muros Romanae urbis instruxit. *HC*.

1300 = ” 15, 4. Romulus apud paludem Caprae nusquam comparuit. *H*.

1303 = ” 16, 3. Νοῦμας τὸ Καπιτώλιον ἐκ θεμελίων ᾠκοδόμησεν. *S*.
 Capitolium quoque a fundamentis aedificavit. *AH*.

1397 = ” 40, 1. Ancus Marcius . . Aventinum montem et Ianiculum
 urbi addidit. *H*.

1399 = ” 40, 3. Tarquinius Priscus Capitolium instruxit. *AH*.

1419 = ” 45, 3. Tarquinius Priscus circum Romae aedificavit . . muros
 et cloacas aedificavit. *H*.

1432 = ” 48, 4. Servius . . tres montes urbi addidit, Quirinalem Aes-
 quilinum Viminalem, fossas circum muros duxit. *H*.

1470 = ” 58, 2. Tarquinius Superbus excogitavit . . . lautumias
 carceres. . . *AH*.

1693 = ” 114, 1. Appius Claudius Caecus Romae clarus habetur qui
 aquam Claudiam induxit et viam Appiam stravit. *H*.
M. Valerius et P. Decius. His coss. per Ap. Claudium
censorem via facta et aqua inducia est quae ipsius
nomine nuncupantur. C.

a. U. 534. L. Veturius et C. Lutatius. His coss. via Flaminia
 munita et circus qui Flaminius nuncupatur. *C*.

1175 = Ol. 133, 3. Ἐν Ῥώμῃ ἱερὸν ἐνεπρήσθη τῆς Ἑστίας. *S*. Romae
 templum Vestae incensum. *H*.

1933 = ” 174, 1. incensum et Romae Capitolium. *H*. L. Scipio et C.

= a. u. 671. Norbanus. Capitolium custodem negligentia concre-
 matum. *C*.

a. u. 685. a Q. Catulo reparatum dedicatumque Capitolium est. *C*.

A. Abr. Ol.

1971 = Ol. 183, 3. Romae basilica Iulia dedicata. *H.*

a. u. 711. C. Pansa et A. Hirtius. Caesar Octavianus forum Augustum aedificavit. *C.*

1976 = Ol. 184, 4. E taberna meritoria trans Tiberim oleum terra erupit fluxitque tota die sine intermissione significans Christi gratiam ex gentibus. *H.*

a. u. 737. Domitio et Enobarbo. His consul. aqua Virgo = 16 a. Chr. inducta est Romam. *Chronogr. a. 354. ap. Mommsen. act. soc. lit. Sax. l. l. p. 658. Roncall. II, p. 106.*

2037 = Ol. 200, 1. Τὸ Πομπηίου θέατρον ἐπρήσθη. *S. Pompei theatrum incensum. AH.*

2073 = „ 209, 1. Ἐν Ῥώμῃ σεισμὸς μέγας ἐγένετο. *S. Terrae motus Romae et solis defectio. H.*

2079 = „ 210, 3. Thermae a Nerone aedificatae quas Neronianas appellavit. *H. Crassus et Bassus. His coss. thermae a Nerone aedificatae, quas Neronianas appellavit, cuius odio mutato vocabulo nunc Alexandrinae nominantur. C.*

2080 = „ 210, 4. Ἐμπρησμοὶ γέγονασι πολλοὶ ἐν Ῥώμῃ. *S. Incendia multa Romae facta sunt. (2079 = Ol. 210, 4.) A. Nero ut similitudinem Troiae ardentis inspiceret, plurimam partem Romanae urbis incendit. HC.*

2084 = „ 211, 4. Nero . . e palatio fugiens ad quartum urbis miliarium in suburbano liberti (libertini *al.*) sui inter Salarium et Nomentanam viam semet ipsum interficit. *H.*

2085 = „ 212, 1. Capitolium Romae incensum. *H. (2086.) Templum Capitolii Romae combustum est. A.*

2089 = „ 213, 1. Vespasianus Capitolium aedificare orsus. *H. (2088 A. Vespasianus VII. et Titus VI. C.)*

2091 = „ 213, 3. Colossus erectus habens altitudinis pedes CVII. *H. (Vespasianus VIII. et Titus VII. C.). 2090. Colosus erectus est in longitudinem CXXXVIII cubitorum. A. Ὁ κολοσσὸς Ῥόδου ἀνεστάθη μῆκος ποδῶν ρκζ'. S.*

2095 = „ 214, 3. Titus amphitheatrum Romae aedificavit et in dedicatione eius V milia ferarum occidit. *H. (Domitianus II. et Rufus II. C.).*

A. Abr. Ol.

- 2096 = Ol. 214, 4. ἐπ' αὐτοῦ ὁ μέγας κατὰ τὴν Ῥώμην ἐμπρησμός. *S.* Magnam incendium aedium Romae fuit. *A.* Romae plurimae aedes incendio concremantur. *H.*
- 2101 = „ 216, 1. Τότε καὶ ἄξυλον ναὸν ᾠκοδόμησεν. *S.* Dometianus templum ligni experts construxit. *A.* Domicianus templum sine lignorum admixtione construxit. *H.*
- 2105 = „ 217, 1. Multa opera Romae facta, in quis Capitolium, Forum transitorium, Divorum porticus, Isium ac Serapium, Stadium, Horrea piperataria, Vespasiani templum, Minerva Chalcidica, Odium, Forum Traiani, Thermae Traianae et Titianae, Senatus, Ludus matutinus, Mica aurea, Meta sudans et Pantheum. *H.* Asprenas et Clemens. His coss. multa moenia et celeberrima Romae factae sunt, in quibus Capitolium — Odeum. Domitianus IX. et Clemens II. His coss. insignissima Romae facta sunt opera, id est Forum Traiani — Pantheon. *C.*
- 2113 = „ 219, 1. Nerva morbo perit in hortis Salustianis. *AH.* νόσῳ τελευτᾷ ἐν κήποις Σαλουστιανῶς. *S.* (Senecio II. et Sura C.)
- 2120 = „ 220, 4. Ἐν Ῥώμῃ ἐνεπρήσθη ἡ χρυσῇ οἰκίᾳ. *S.* Romae aurea domus incendio conflagravit. *AH.*
- 2127 = „ 222, 3. Pantheum Romae fulmine concrematum. *H.* 2124. Pantheon, id est omnium deorum templum, fulminibus subversum est. *A.* Τὸ Πάνθεον ὑπὸ κεραυνοῦ διαφθάρη. *S.*
- 2132 = „ 223, 4. Traianus morbo — perit — Ossa eius in urnam auream conlata et in foro sub columna posita, solusque omnium inter urbem sepultus. *H.* Catilius et Fulvus. . . *rell.* cuius columnae altitudo in CXL pedes erigitur *add. C.*
- 2147 = „ 227, 3. Templum Romae et Veneris sub Hadriano in urbe factum. *H.* Pompeianus et Atilianus . . quod nunc urbis appellatur *add. C.*
- 2199 = „ 240, 3. Thermae Commodianae Romae factae. *H.* Marullus et Aelianus . . . *rell. C.*
- 2204 = „ 241, 4. Τὰς ἐν ταῖς Καπατωλίῳ βιβλιοθήκας καὶ ἄλλα τούτου μέρη σκηπτὸς κατέφλεξε. *S.* In Capitolio fulmen ruit,

A. Abr. Ol.

2202 = 219, 2. Et magna inflammatione facta bibliotheca et vicinae quoque aedes concrematae sunt. *H.* 2202. In Capitolium fulmina effusa sunt et magna incendia bibliothecas et alias quoque partes multas concremarunt. *A.*

2205 = Ol. 242, 1. Τοῦ κολλοσσῶς Ρόδου τὴν κεφαλὴν ἀφελὼν Κόμμοδος ἰδὼν ἐπέθηκεν εἰς αὐτὴν. *Chron. pasch.* Colossi caput sustulit Commodus summiq[ue] imaginem imposuit. *A.* Commodus imperator Colossi capite sublato suae imaginis caput ei iussit imponi. *H.* (Duo Silani). *C.*

2207 = „ 242, 3. Ἐμπρησμός μέγας τὸ παλάτιον Ῥώμης καὶ τὴν οἰκίαν τῶν παρθένων καὶ ἄλλα πλείστα ἐνέπρησε. *S.* Vehementia incendia aedificiorum facta sunt et palatium et domum virginum multa[que] alia Romae devastarunt. *A.* Incendio facto Palatium et aedes Vestae plurima[que] urbis pars solo coaequatur. *H.*

2208 = „ 242, 4. Κόμμοδος αἰφύδιον ἐτελευτήσεν ἀποπνίγεις ἐν οἰκίᾳ Βεστιάνου συγγενοῦς αὐτοῦ καὶ Ἀτταλιανῆς τῆς ὑπατίσεως ἐν Ῥώμῃ. *Chron. pasch.* Commodus ex improviso obiit dilaceratus in palatio Bestiliani. *A.* Commodus strangulatur in domo Vestiliani. *H.* (Commodus VII. et Pertinax) *C.*

2216 = „ 244, 4. Severo imperante thermae Severianae apud Antiochiam et Romae factae et Septizonium exstructum. *H.* Fabianus et Mucianus. — *rell.* . . Septezodium instructum est. *C.*

2231 = „ 246, 8. Antoninus Romae thermas sui nominis aedificat. *H.* (Sabinae II et Vetustae). *C.*

2234 = „ 249, 2. Κερκησίους Ἡραιστῆας ἐκάη τὸ ἀμφιθέατρον ἐν Ῥώμῃ. *S.* Circesium Romae amphitheatralium loca succensa sunt. *A.* Cincensibus Vulcanalium Romae amphitheatrum incensum. *H.*

2236 = „ 249, 2. Eliogabalum templum Romae aedificatum. *H.* (Gratus et Seleucus) *C.*

2243 = „ 251, 3. Thermae Alexandrinae Romae aedificatae. *H.* Albinus et Maximus. His eoss[um] thermae Neronianae Alexandrinae vocatae sunt. *C.*

A. Abr. Ol.

2262 = Ol. 256, 2. In principio regni Philippi cum filio millesimus annus Romae completus est, et bestiae in circo magne interfectae, ludique theatrales in campo Martio per noctem tribus diebus celebrati sunt, peragebant autem tres dies per noctem. Theatrum Pompeii vocatum (*lege incensum*) et Hecatosstylon. Stadia in encaeniis Romae urbis incedebant A. Regnantibus Philippis millesimus annus Romanae urbis expletus est, ob quam solemnitatem innumerabiles bestiae in circo magno interfectae, ludique in campo Martio theatrales tribus diebus ac noctibus populo pervigilante celebrati.

2263 = Ol. 256, 3. Theatrum Pompei incensum et Ecatostylon. Athla (* mos*) natali Romanae urbis cucurrit et agon mille annorum actus. H. Aemilianus et Aquilinus. His coss. millesimus annus urbis Romae expletus est, ob quam solemnitatem innumerabiles Philippi cum filio suo bestias in circo magno interfecit ludosque in campo Martio theatrales tribus diebus ac noctibus populo pervigilante celebravit; quadraginta etiam missus natali Romanae urbis concurrerunt, et agon mille annorum actus. C.

a. u. 1004. Galus et Vespasianus. His coss. Decius Iavacra publica aedificavit, quae suo nomine appellari iussit. C.

2268 = Ol. 257, 4. Romae amphitheatrum incensum. H. a. 2269. A.

2291 = „ 263, 3. Τούτοις τοῖς ὑπάτοις Αὐρηλιανὸς Αὐγουστος ἤρξατο τὰ τεῖχη Ῥώμης ἀνανεοῦν· ἦν γὰρ τῷ χρόνῳ φθαρέντα. Chr. pasch. Ὁ δ' αὐτὸς καὶ Ἡλίου ναὸν ἐν Ῥώμῃ κατεσκεύασε χρυσῷ καὶ λίθοις ἀξιάγαστον. S. Aurelianus templum Soli aedificat et Romam firmioribus muris vallat. H. (Aurelianus II. et Marcellus.) C. Primus agon Solis ab Aureliano institutus. H.

2318 = „ 270, 2. Thermae Romae Diocletianae factae et Maximianae Carthagine. H.

2337 = „ 275, 1. Licinius Christianos de palatio suo pellit. H.

*) Sic B. XL. missus APF. Videtur fuisse: athla XL missos, nam athla in interpr. Arm. sunt stadia. Verba Th. P. i. e. H. ad a. 2262., reliqua ad a. 2263. pertinent.

A. Abr. Ol.

2347 = Ol. 277, 3. Edicto Constantini gentilium templa eversa sunt. *H.*

2361 = „ 281, 1. Dyrracium terrae motu corruit, et tribus diebus ac noctibus Roma nutavit (natavit *ABS!*), plurimaeque Campaniae urbes vexatae. *H.*

a. u. 1159 = Basso et Philippo coss. Romae in foro Pacis per
a. p. Chr. 408. dies septem terra mugitum dedit. *Marcellin. com.*
ap. Roncall. II, p. 277.

443. Maximo et Paterio. His consulibus terrae motus factus est Romae et ceciderunt statucae et portica nova. *) *Chronogr. Mommsen. p. 665. Ronc. II, p. 157.*

500. Theodericus . . Romam . . advenit . . atque admirandis moeniis deputata per singulos annos maxima pecuniae quantitate subvenit. *C.*

548. Totila . . evertit muros, domos aliquantas igni comburens. . . Post quam devastationem XL aut amplius dies Roma fuit desolata, ut nemo ibi hominum nisi bestiae morarentur. . . Belisarius murorum partem restaurat. *Marcellin. Ronc. II, p. 331.*

*) Videntur fuisse porticus maximae, supra p. 61, 17.

VIII.

Litterae pontificiae.

E Marini libro qui inscribitur I papiri diplomatici. Roma 1805. fol. *)

1) *In Roma nella chiesa de' Ss. XII. Apostoli. (P. 1.) c. a. 570.*

Joannes**) Episcopus Servus Servorum Dei dilectis Filiis Cardinalibus et Clericis Ecclesiae Apostolorum perpetuo in Christi servitio manentibus. Quoniam primitivam Ecclesiam post incarnationem Christi duodecim Apostoli praedicatione illustraverunt, et operibus stabiliverunt, sicut in Actibus eorumdem legitur, quibus erat cor unum, et in eisdem erant illis omnia communia, ac pro Christi fide legitime decertantes gloriose coronati sunt. Placuit mihi Joanni urbis Romae humillimo Pontifici Ecclesiam XII. Apostolorum consummare, quam Pelagius Papa bo. me. praedecessor meus ante palatium Constantii initiaverat, sed morte praeventus inchoatam reliquit: deinde praedecessoris nostri incepta captantes, quod ipse dimisit, divina gratia opitulante ad perfectum usque finem adduximus; hanc etiam et in Natali Apostolorum Philippi et Jacobi, quod est in Kalendis Maii ad honorem omnium Apostolorum decenter dedicatam Titulum Cardinalem illam constituimus, nec non et Parochiam sicut ceteri Tituli urbis habent, de aliis et de aliis colligentes sicut tantae et tam honorabili Basilicae ratam et inconcussam deliberamus. Non enim laudaremur si solum in aedificiis extollendis laboravissemus, et alias dignitates

*) Romae maiori quam hic terrarum librorum copia usus reliqua quae ad veterem Urbem pertinent, medi aevi documenta colligam. Ceterum suppositicias non paucas litteras esse, et saeculo fere XII. confictas non est quod moneam. Aliae ex eodem libro tabulae additae sunt.

**) tertius, ab a. 560—573.

Ecclesiasticas ei non provideremus. Idcirco præsente, & consentiente Fratrum nostrorum coetu novæ Basilicæ concessam et attributam Parochiam determinamus; ita sane ut omnes Cappellæ constitutæ, vel constituendæ, & Populus, qui infra terminos istos comprehenduntur, Apostolicæ Basilicæ de parochali jure deinceps penitus respondeant, videlicet a via ubi est calix marmoreus, & lapis marmoreus magnus in gradibus excavatus cum omnibus domibus ante se, & inde itur juxta Ecclesiam S. Marcelli, & declinatur ad laevam ante Ecclesiam S. Mariæ, quæ est in via lata, & inde recto itinere producit per viam, quæ est sub monte Tarpejo usque ad Arcum Argentariorum, & inde itur in viam ad lævam per viam secus hortum, qui dicitur mirabilis, atque per scalam mortuorum fit ascensus per cavam montis usque ante Caballos marmoreos recta via, ac inde vertitur ante Arcum Pacis, deinde ad dextram extenditur juxta latus montis super Catricam; & exinde derivatur per Callem montis usque ad hortum Veneris, & deinde itur in viam Salariam, & exitur in Pincianam, deinde descenditur per silicem, & fit transitus super formam Virginem juxta monumentum; & deinde convertitur citra eandem formam continuo usque illuc, ubi dicitur Cannella ejusdem formæ, & exinde recolligitur per viculum Capralicum cum insula et casis ex utroque latere viæ ad præfatum calicem marmoreum, & lapidem in gradibus excavatum.

2) *Ib. n. 2, p. 2. In S. Gregorio al Clivo di Scauro. c. a. 590.*

.. Abbati monasterii S. Andreae apostoli, qui appellatur Clivus Scauri ..

3) *Ib. n. 13, p. 14. e litteris Leonis IV. a. 854, confirmatis et suppletis litteris Leonis IX. a. 1053. Nell' Archivio della basilica Vaticana.*

.. Ecclesia Sancti Salvatoris Domini Nostri ac sepeliendos omnes Peregrinos, Ecclesia Sancte Dei Genitricis Virginis Mariæ que vocatur Scola Saxonum. Ecclesia Sancti Michaelis q. a. Scola Frisonorum .. Infra hanc nostram novam Civitatem Leoniana, et inter affines a primo latere et a secundo latere terra de Ven. Monasterio Sanctorum Johannis et Pauli et hortum Sanctæ Mariæ in Oratorio, qui est in capō de portico. Et a tertio latere ipso portico usque in silice, qui est ad arco majore, et per ipsa silice et via usque in fluvio dicto loco, qui dicitur Spellari, et a quarto latere jam dicto fluvio Tiberis. Pariter concedimus et confirmamus Fundora in Integro, posit. foris porta Sancti Petri Apostoli via Claudia miliario ab Urbe Roma plus minus quarto vel quinto a quarto latere forma a Sapatina que mittit usque in via Cornelia, quæ ducit in Basilica Sanctæ Rufinæ . . . Nec

non et fundum Adtalianum . . . sicuti *** *) designato esse videtur, cum thermis, criptis et monumentis. Posit foris porta SC. RE** Apostoli Via Aurelia. . . Porro et fundos. . . Palmis & Vivarium. . . Posit. via Clodia miliario ab Urbe Roma plus minus quinto . . . simulque . . . et cen**** Ospitales duos sibi invicem coher**** yea, Monasteria, qui conjuncto esse videtur cum Ecclesia Sancti Petri Apostoli cum Oratorio Sancti Sisti, qui est juxta ferrata, atque Leoni PP.. et sancti Adriani una cum r**** no, qui exit in Ecclesia Sancti Petri inter Oratorio Sancti Leonis, et Sancti Adriani, qui sunt juxta Oratorio d'opnico. . . .

4) *Ib. n. 23, p. 30. sqq. e litteris Sergii III. (a. 905.). In Roma nell' Archivio delle monache di S. Sisto.*

Sergius Episcopus . . . confirmo et dono te . . . una cum Ecclesia S. Nicolai, vel cum omnibus . . . pertinentibus positis foris Portam Sancti Pauli Apostoli milliario ab Urbe Roma plus minus sexto . . . per ipsam silicem . . .

5) *Ib. n. 28, p. 38. sqq. e litteris Agapiti IV. a. 955. In Roma nel monastero di S. Silvestro in capite. Confirmatae a Johanne XII. a 962. ib. n. 29, p. 45. sqq.*

Agapitus . . . Leoni . . . Abbatem venerabili Monasterio . . . Martirum Stephani et Dionisii et Confessoris Silvestri qui appellatur Cata Pauli **) quondam Papae. . . Igitur quia tua religiositas nostro Apostolatui humiliter petiit. quatinus **** ederemus & confirmaremus vobis & vestris successoribus in perpetuum praeinominatum Monasterium cum Ecclesiis omnibus suis hedificiis & pertinentiis tam infra se quamq. etiam simulque circa se. & Montem quem Augustum Sancti Angeli in Cacumine ip*** Montis una cum vineis & terris circa eundem Montem & Ecclesiam Sancti Nicolai in integrum cum omnibus suis pertinentiis sicut affines signant. ab uno latere via publica. que ducit sub arcora forma. que appellatur Virginis. & a s*** latere ipsa forma. [ipsa forma] Virginis & Montem que Pinzi. & a tertio latere muro istius Civitatis Rome, & portam Sancti Valentini, & a quarto latere muro istius Civitatis remeante usque in Posterulam que Sancte Agathe. & via justa Posterulam que pergit justa suprascriptam Ecclesiam in viam publicam . . . nec non & via publica que pergit in Posterula a Pigna. cum Ecclesia Sancti Blasii & pergit ad suprascriptam formam Virginem cum terris *** hedificiis. Nec non & confirmamus vobis Monasterium integrum Sancti Valentini foris porte Sancti Valentini . . . verum etiam & concedimus atque

*) Signis *** lacunae codicis indicantur.

**) sc. prope domum Pauli I.

confirmamus vobis Pontem Molvium in integrum cum omni ejus ingressu & egressu . . . cum omnibus ad eas pertinentibus sita ante superscriptam portam Sancti Valentini justa sepedicto muro hujus Civitatis Rome. & affines. ab uno latere Fossat id est Carbonaria inter ipsum murum & eadem terra exinde tendit usque in fluvio majore *** via publica que ducit & reducit ad Sanctum Valentinum. . . Immo & alia terra sementicia . . .¹ posito ipso manus destra ibi euntem ad Sanctum Valentinum cum arco majore infra eam. q̄ appellatur Passarana *** in loco quē orto Pisce. inter affines ab uno latere jam dicta via publica. & a secundo latere Fontana aque vive que est communalem inter . . . & reducentem usque in capud de pariete antiqua. & a tertio latere terram de ven. Monasterio Ciriaci Sancti quod appellatur Via Lata & recte per limitum ducente sursum per planum Montis quē Bussitulo. & a quarto latere. via publica que descendit per vallem qui ducitur a superscripto Bussitulo. et exiit in viam Flaminiam. Nempe & confirmamus vobis Casalem integrum quē Girulo . . . inter affines ab uno latere via publica. in quo est silice antiqua. que descendit in Sanguinaria. . . . Itemque Columnnam majorem unam in integram quam Antonino *) cum Cella sub se & terram vacantem in circuitu suo sicuti undique a via publica circumscripte esse videntur. sita intro hanc Civitate. pari modo & foris Pontem Numentano Casalem unum . . . inter affines a tribus lateribus fluvium qui Tiverone circumdatur. & a quarto latere Fossatum & via publica juris Monasterii Sancti Laurentii q̄ appellatur Palacina. Nec non & Cesina una . . foris portam sancti Johannis . . . inter affines . . . a quarto latere forma aqueductio . . . foris sepedictam portam Sancti Johannis que via Latina nuncupatur miliario ab Urbe Roma plus minus nono. & inter affines ab uno latere superscripta forma aqueductio que appellatur Claudia. & predicto Ponte quē Nono. & a secundo latere jam prefata forma que dicitur Abeberationum. . . Itemque & alium fundum . . . justa prenomiatum fundum q̄ a Ponte de Nono inter affines . . . a tertio latere via publica cum silice antiqua. & a quarto latere forma majore & fundum quē Septem vassia. . . *Tum in territorio Albanensi commemoratur locus a silice majore, item (in agro Vaticano) locus quē Campo Malo; tum . . . confirmamus vobis aquimolum molentem . . . in Fluvium Tyberis justa Scola Saxonum posit . . . inter affines. ab*

*) Columnna majure marmorea in integra qui dicitur Antonino sculpta¹ dipl. Johannis. Commemoratur etiam monasterium S. Basilii sitam in Scala Mortuorum. (suntne Gemoniae?)

uno latere * aquimolum *** & a secundo latere aquimolum Benedicti Virgarii porte Sancti Petri cum aliis consortibus suis. & a tertio latere Portum majorem ipsius Fluminis & a quarto latere via publica unde descenditur ad ipsos aquimolos cum ligamentorio et introitu suo . . . in supradictum Fluvium Tyberis ante Cloaca. cum aqua post se. ad alium aquimolum faciendum. & inter hos fines ab uno latere. Aquimolum . . . & a secundo latere medietatem ipsius Fluminis & a tertio latere aquimolum . . . & a quarto latere via publica . . . *Inter testes nominantur* presbyteri et rectores Sancti Apolinaris. Sancte Marie de Caccabar. Sancte Marie in via. Sancte Lucie de Confinio. Sancti Andree de Urso. Sancti Andree de Columpna. Sancti Laurentii in Lucina.

6) *Ib. n. 42. p. 65. (Una volta nell' archivio dell' Ecclesia Portuense). E litteris ad episcopum Portuensem Benedicti VIII. a. 1018. A. Johannis XVIII. c. a. 1025. B. Leonis IX. a. 1049. C. in stauratis et confirmatis a Gregorio IX. a. 1236. ib. n. 42, p. 68. n. 43, p. 70. n. 49, p. 84.*

. . . Etiam & confirmamus vobis vrisque successoribus in perpetuum totam Insulam, que vocatur Licaonia, in qua est Eccla beati Johis Bapt. Et Eccl. Sancti Adalberti cum casis et oratoriis infra eadem Curte¹⁾, cum ortis & aquimolis²⁾ & pertinentiis suis, infra hanc Urbem Romam sitam sicuti extenditur ab uno capite usque in aliud caput³⁾ ipsius Insule, ubi Flumen dividitur. Pari modo concedimus & confirmamus vobis . . . omnem ordinationem Epalem . . . que in tota Transtiberi necessaria fuerit faciendum . . . et ne Parochia v^{ra} ab aliquo⁴⁾ pervadatur Epo, fines ejus . . . intimare . . . curamus, incipiente quoque⁵⁾ primo termino a fracto Ponte, ubi unda dividitur⁶⁾, per murum videlicet⁷⁾ Transtiberine Urbis per Septinianam⁸⁾ Portam, & per Portam Sci Pancracii, per Silicem vero ipsius Porte usque ad Pontem marmoreum,

1. Bapt. cum turre et oratorio infra eandem curtem cum ortis B. — tibi . . . confirmamus querimonia . . . perpetuo interdicta de eadem Eccla *) sita in predicta Insula cum Curtibus & Oratoriis infra eandem Curtes C. 2. aquimolis A.

3. sicuti a plantone Pontis extenditur usque in aliud B. ab uno capite ubi dividitur Flumen & usque in alterum caput ipsius Insule ubi adunatur C. 4. ab aliquo C. ab om. AB. 5. incipiente igitur primo B. incip. primo C.

6. ubi unda Antonina dicitur B ubi unda ducitur C. 7. videlicet] om. C. 8. Septinianam C.

*) s. Adalberti, quam Crescentius Silvae Candidae episcopus vindicaverat. Propter hanc litem omissa est, cf. n. 8.

qui est super Arvonem, et ducente¹⁾ per ipsam Silicem usque ad Partum, indeq. revolvente²⁾ per paludes usque in Mare, indeq. veniente³⁾ per Mare usque ad⁴⁾ duo miliaria ultra Farum, & usque in Focem majorem.⁵⁾ Inde remeante⁶⁾ per medium Flumen majus venit usque ad Ramum fracti Pontis⁷⁾, qui est juxta Marmoratam, indeque ad medium Pontem Scē Mariæ, & ad medium Pontem, ubi Judei habitare videntur⁸⁾, & redit per medium Pontem predictum fractum, ubi jam de unda⁹⁾ diximus, qui est primus affinis.¹⁰⁾ . . Itemque concedimus & confirmamus in jam dicto Ep̄o Plebem Scē Mariæ, & Sc̄i Appollinaris in Mola rupta, & Plebem Sc̄i Stephani in Panzi, & Plebem Scē Mariæ in Apruniana¹⁰⁾ rell.

7) E litteris Johannis XVIII. a. 1025. a Gregorio IX. instauratis ib. n. 43, p. 70. nel medesimo archivio.

. . pomar. vel olivar. posit. Rome Regione septima**) in loco, qui vocatur Proba juxta Monasterium Scē Agathe super Sohora, affinis vero ab utroq. latere Vie publice. Preterea confirmamus vobis orta ceparia, seu oleraria, una cum terra seminaritia, que ponitur in Monte Albino***), & aliam terram sementaritiam . . . positam foris Portam Salariam ad Clivum Cucumeris.

8) E litteris Johannis XIX. ad episcopum Silvae Candidae a. 1027. instauratis a Gregorio IX. (nel medesimo luogo). ib. n. 46, p. 78.

Et concedimus & confirmamus vobis. . . Eccam S. Mariæ . . . infra hanc Civitatem Romaeam non longe a Monte qui Augustus dicitur. . . Paterentatum autem . . . Ecce S. Petri, et . . . suorum Monasteriorum . . . seu totius Civitatis Leonianæ vobis . . . cōcedimus & confirmamus . . . etiam Eccam S. Adelberti, & Paulini cum E. S. Benedicti . . . post infra hanc Civitatem Romanam in Insula Laticornia . . . , quemadmodum habere videtur Portuen. Ecce Scm Johem inter duos pontes.

1. ducet C. 2. revolvit C. 3. veniente] om. C. 4. usque ad] om. C.

5. fontem majorem A. 6. inde autem per Flumen C. 7. usque ad Romam in medio fracti pontis B. 8. habitare solebant B. usque Romam in fracto Ponte juxta Marmoratam per Pontem Scē Mariæ usque ad Pontem Judeorum medium Flumen, et recte ad medium Pontem fractum ubi de Unda diximus rell. C.

9. undam Antoninam B. 10. Aproniana B. Apuniana C. 11. Aproniana.

*) De hoc loco egi in comment. acad. Monac. Berichte 1870, p. 468.

**) sc. ecclesiastica.

***). videtur idem esse ac Mons Albionis, qui in mirabilibus supra p. 94, 20. commemoratur. Nam intra urbem situm fuisse, & proximis rambis consequitur.

9) *E. litteris Benedicti IX. ad episcopum Silacā Candidae a. 1037, instrumentis a Gregorio IX. (nella chiesa Portuense). ib. n. 48, p. 82 sq.*

Preterea concedimus & confirmamus vobis infra hanc Civitatem Romae terram ubi olim fuit Domus major cum omnibus sibi pertin. pos. in loco qui voc. Diburo. Inter affm ab uno lat. terra in qua fuit Domus de Martezza conjuge Stephani Senescalci ab alio lat. terra in qua fuit Domus de Beruo de Simeone a tercio lat. Via pub. & a quarto lat. Arcus major & Via que ducit ad Monasterium S. Ciriaci. . . Itemque concedimus et confirmamus vobis . . . Eccam Scorum Martirum Rufine & Seede. pos. juxta Palatium nrum & locum qui voc. Cellarium sive Lardarium in int. cum diversis criptis parietis vel edificiis eorum nec non vineis & ortis cum arboribus oliivarum & ceteras arbores pomorum sive diversis criptis & parietinas ac terras quemadmodum determinare videntur. Incipient. juxta nrum Palatium quod Scuta dicitur & inde post Vestarium recte ad supradca*) vram Basilicam Ulpian, & inde juxta parietem Crisnariii**) nri per terram ubi columpne jacere videntur recte in via & per ipsam viam descendentem ad limitem qui est in terram vram & terram Pbrorum Monasterii S. Pancratii & ipso limite revolvente Perellium supradcum*) & parietes juxta terram predictor. Pbrorum ubi olive stare videntur recte in parva turricella muri hujus alme Rome cum ipsa turricella & muro seu turre Sarracen cum criptis & parietinis sub se juxta se & vel alias turres que extense sunt ab una parte juxta terram vram & pantanum cum eodem ipso integro pantano saliente ad viam publicam que ducit ad Eccam S. Johis Baptiste sive ad Palatium nrum & inde revertente juxta terram que fuit Elperini & Azonis germanorum fratrum & vineam Ecce S. Nicholai sive terram heredum de Majo Capuano sive orticellum qui fuit quondam Angeli sive domum terrineam que est juxta aliam viam publ. ducens ad nrum memoratum Lateranense palatium. Itemq. confirmamus vobis Eccam S. Martine . . pos. Rome prope Montem qui dicitur Augustus nec non Eccam Scorum Adelberti & Paulini . . . pos. infra hanc Civitatem Romam in Insula Licaonia . . quemadmodum habere videtur Portuen Ecce Scum Johem in duos Pontes.

*) Non reperio.

**) scriniarii?

10) *E litteris Caroli Magni falsis S. Leonis aetate recentioribus, conscriptis medio saeculo XII. (nell' archivio della basilica Vat. Caps. XI. Fasc. 18) ib. n. 71. p. 105 sqq.*

.. Ecclesiam q̄ sita est in Civitate nova quē Dōpnus Leo Papa edificavit juxta murum. In predium qui dicitur Magelli non longe a Monte qui voc. Baticano. . . Et est ipsa Ecclā dedicata in honore ven. Salvatoris Dñi not̄ Jhu Xpi . . Constituimus etiam in ipsa supradicta Ecclā in circuitu ipsius totum predium ubi sita esse videtur in in. cum terminos. A primo lato Porticu majore pergente juxta Baticano usq. ad Scam Agathe q̄ dr. in Lardario, venientem ad murum civitatis Leoniana usq. in ipsa Ecclā Sci Salvatoris. videlicet de ipsa munitione quatuor turre. A scdo lat. monumenium q̄ stat sup sepulchrum Marci fr. Aurelii. A tertio lat. forma Trajana usq. in Porta Aurelia. & a quarto lat. descendente de predic. monumto usque in alveū Fluminis locum quod dr. Septe Venis in Flumine qui dicitur Tiberis, pergenter p̄ Cpta rubea ad murū Civitatis & ab ipso loco p̄ aquam venientem in jam predicto Portico majore.

11) *Ex instrumento suppositicio donationis ab Eufimiano factae in tabula a. 1003. (nell' archivio del monastero di S. Alessio) ib. n. 81, p. 127.*)*

.. Ego Eufimianus . . . dono . . . **turum idest palatium cum stivale ** est orrea pu**ca in extrema parte predicti Montis **ntini juxta vestram Ecclesiam, & palatium **cum jemale eodem Montem** ventinum ante vestram Ecclesiam cum ** lonis **nabus . . . a**nes ab uno *atere viam publicam, quae venit ** porta Hostiense, & exinde **sque in septem viis & exinde supra circum *aximo *sque insulam**) Grecorum * inde per Mamoratam, & usque in predictam porta * Ostiense; nec non * no* bi* clusuram **am cum arboribus & ortuis positam ** portam * dictam manu dextera ** latere **ros Urbis Rome **o Fluvius, a tertio **tere rivus ** descendit per dimidium porticum ad Fluvium, a IIII **tere viam per ** orticum redeunte: **psa porta *rell.*

12) *E litteris S. Gregorii a. 587. ib. p. 137.*

Monasterio Sancti Andree Apostoli nostro loco constituto, quod appellatur Clivus Scauri.

*) A Marinio laudantur de palatio Eufimiano monumenta Ottonis III. et Honorii III. ap. Nerini. de templo et coenobio SS. Bonifacii et Alexii p. 225. et 373.

**) Scr. in scolam.

13) *In charta donationis saec. VI. vel VII. (nella biblioteca Vaticana, id. n. 92, p. 143.*

Ego Theodosius uh. Tabell. Urb. Rom. habens stationem in porticum de Subora reg. quarta. *Marinius p. 303. porticum absidatam et Suburam (supr. p. 6.) indicari monuit, allata e frat. Arval. p. 347. inscriptione Donati, qui manet in Sebura maiore ad Nimfas.*)*

14) *E charta donatianis Alberici a. 945. (nell' archivio di S. Gregorio al clivo di Scauro) ib. n. 100, p. 156.*

.. casale .. quod vocatur Monsaureus ... foris porta Portuensi juxta murum ejusdem porte.

15) *Nell' archivio del monastero di S. Cosimato a. 945. ib. n. 101, p. 159.*

.. aquimolum ipsum ... pos. in insula Lycaonias. Mons Scorum Cosme & Damiani qui vocatur Mica aurea.

16) *Nel detto monastero di S. Andrea al Clivo di Scauro. a. 961. ib. n. 102, p. 160.**)*

.. Monasterii Sanctorum Petri Apostolorum & Martini Confessoris situm Rome in regione secunda sub Aventino in loco qui vocatur Orrea.

17) *Nel medesimo monastero a. 998, ib. n. 106, p. 167.*

In Roma portionem suam, quod est quarta pars de aquimolo molente unum in integrum .. positus in Fluvium Tiberis ... & medietate de hortuo ... posita in regione, que dicitur Valneo Pelagii, simulque & hortuo ... posito Rome in regione secunda juxta domum de Johanne Primicerio.

In Annal. Camaldul. t. I, p. 96. a. 975. in regione secunda nominatur templum septem solia minor et balneum Imperatoris; cf. Marini p. 323.

18) *Nell' archivio di S. Maria in Trastevere (a. 879.) ib. n. 136, p. 202.*

.. Positam Via Flaminea que vocatur Campana.***)

*) Iohs de Dulcizza, qui residet a Macello (a. 998). Servus sum Donati exceptoris Senatus qui manet in regione quinta in area Macari. — Gemmarius: pos. aed. Cas. — Gemmarius de sacra via ap. Marin. p. 354, qui laudat Martorellium theca calamaria p. 250. Walch. in annot. ad insc. Strozianas.

**) Sc. trans Tiberim, ab aedificio Domitiani diversa.

***) Idem territorium Collinense, quod hic nominatur in ,via Campana vetere' collocatur ab Innocentio III., cf. Marin. p. 369.

Spatii caplendi causa hic ad c. VI. et IX. quae pertinent inseruntur.

19) *Inscriptiones in arcu porticus quae a Castello ad Vaticanum ducit (Marini pap. diplom. p. 240.).*

a) + Hanc turrem | et pagine una. f | acta. a militiae | Capracorum | tem. dom. Leonis | quar. pp. ego Agathoe. . .

b) Civitas | Leoniana | + temporib. dom. Leonis. Q. P. P. Hanc pagine et du | as turres saltisne militia construxit +.

20) *E Poggii libro de varietate fortunae III, p. 86 aqq.*

Nec vero secus Eugenii IV. qui Martino successit*), dura et turbulenta tempora, compluribus ad ruinam et vastitatem spectantibus prodigiis, portenta. . . Urbis deinde moenia, inter Pincianam ac Salariam portas, amplius ducentis passibus, a solo nocta corruere. Haud multo post sepulchri Hadriani, quae nunc arx est praecipua, quarta pars ambitus exterioris ad septentrionem vergens, integra ad eam diem, nullo impulsore, collapsa est. Res admiratione admodum digna; speciosum quippe erat inspicere marmoreos lapides instar molis ad terram stratos, quos postea indignari sum solitus frangi ac comminui, ad usum calcis ob ejus muri instaurationem. Bobus compluribus, iisdem ferme diebus, Viridaria porta prope Petri Basilicam e pascuis redeuntibus, unus, relictis caeteris, extremo cursu veluti asylo ductus, Basilicam ingressus est. . . Alter insuper inter caeteros a cultura agri vesperi redeuntes boves, cum templo M. Agrippae appropinquasset, seorsum digressus, marmoream columnulam terrae affixam, in qua Romani populi signa sculpta sunt, erectis anterioribus super eam pedibus coeuntibus subagitavit.

21) *Flav. Blondus, historiar. decadis IV. lib. primus. p. 564. ed. Basil. 1559 fol.*

. . . et cardinalis (Joannes Vitellescus) . . . inter promuralium septa; ubi imperatoris Adriani titulos literis cubitalibus marmore excisos habentes cernuntur parietes est perductus. (a. 1440.)

*) a. 1431.

IX.

Excerpta ex Anastasii bibliothecarii aliorumque vitis Romanorum pontificum.

De libris pontificalibus post Blanchinum, Schelestratum alios egit Roestell, in Descr. U. R. I, p. 217 sqq.; de codicibus Anastasii cf. Pertz, Archiv. III, p. 508. 668. 671. IV, p. 480. 501. V, 68. VI, 423. VIII, 291. Kist. in Illgenii ephemerid. (Zeitschrift für histor. Theologie 1844. II, p. 22.) Mihi praeter Muratorii Scriptt. tom. III, Mignei edit. Parisina 1862. uti licebat, id est praeter Anastasii qui fertur librum catalogis Veronensi saec. VII, ex. (Migne II, p. 1405.) A, Palatino saec. IX, (ib. I, p. 134.) B, Bucheriano chronogr. a. 354 (ib. I, p. 121.) C (reliqui enim ad topographiam non pertinent); Anastasii codicibus, de quorum tribus familiis quae a Pertzio et alijs amicus disputata erant, in museo classico (the classical museum VIII, p. 198.) excerpti, iis qui a Muratorio et in ed. Mign. afferuntur.

Regiones ecclesiasticae VII., de quibus cf. Nardin. II, 4, Martinell. Roma sacra p. 13 sqq. Bunsen. Descr. U. R. I, p. 217 sqq.

91. Clemens. Hic fecit septem regiones dividi (*Anast. divisit rell. om. A*) notariis fidelibus ecclesiae qui gesta martyrum curiose unusquisque per regionem suam diligenter conquirent. *A* (*An. c. 4.*).

96. Evaristus. Hic titulos in urbe Roma divisit presbyteris et VII diaconos ordinavit qui custodirent episcopum praedicantem propter stilum veritatis. *A*.

238. Fabianus. Hic regiones divisit diaconibus *AC* et fecit VII subdiaconos qui VII notariis imminerent, ut gesta martyrum fideliter [feliciter] colligerent. *A, An. 21.*

261. Dionysius. Hic presbyteris ecclesias divisit et coemeteria et parochias [dioceses] constituit. *A. An. 26.*

283. Caius. Hic divisit regiones diaconibus. *A. An. 29.*

Ordo Rom. ap. Mabillon. mus. Ital. II, p. 3.

Primo omnium observandum est septem esse regiones ecclesiastici ordinis urbis Romae.

467. Simplicius constituit ad sanctum Petrum et ad sanctum Paulum et ad sanctum Laurentium hebdomadas, ut presbyteri manerent propter baptismum et poenitentiam petentes: de regione tertia ad sanctum Laurentium, de regione prima ad sanctum Paulum, de regione VII. *) ad sanctum Petrum A. An. c. 72.

Regio I. Adventinensis.

652. An. 134. Eugenius de regione prima Adventinense.

Gregor. M. ep. XII. 19. hortum . . . positum in regione prima ante gradus s. Sabinae.

Regio II.

398. An. c. 56. Anastasius fecit basilicam quae dicitur Crescentia. (sic a Mur. Crescens al.) in regione secunda in via Mamertinia (Mamortina al.).

742. An. c. 224. Zacharias . . . sacratissimum beati Georgii martyris . . . caput . . . in venerabili diaconia eius nominis sita . . . regione secunda ad Velum aureum . . . deduci fecit.

Regio III.

314. ad An. c. 48. Eisdem temporibus constituit b. Sylvester urbe Roma titulum suum in regione tertia (Testia *codd.*) iuxta thermas Domitianas quae cognominantur Traianas. *Cod. a.*

Gregor. M. ep. II. 58. ecclesiam positam iuxta domum Merulanam regione tertia.

752. c. 235. Stephanus II. . . restauravit basilicam sancti Laurentii super sanctum Clementem sitam regione tertia, quae a diuturnis temporibus diruta manebat.

772. c. 353. Adrianus I. Tectam . . . tituli beati Clementis quod etiam casurum erat et in ruinis positum regionis tertiae noviter restauravit.

Regio IV.

Gregor. M. ep. II. 5. . . regione quarta iuxta locum qui dicitur Gattinas albas.

844. c. 479. Sergius . . . regionis quartae.

Regio V.

121. c. 7. Alexander de regione Caput tauri A. An.

497. c. 75. Anastasius de regione quinta [Tauma *om. pler. codd.*] Caput tauri An.

*) regionem septam vel septimam. a. s. P. 140.

Regio VI. In palatio Pincis ingressus Ioannes

536. c. 101. **Silverius**, subdiaconus primae regionis. . . **Thno** **Sixtus** subdiaconus regionarius regionis sextae **rell.**

Regio VII. v. supra

Cum igitur regio **Avantinum** et **s. Pauli** ecclesiam, **VII.** **s. Petri** ecclesiam comprehenderit, sequitur regiones ecclesiasticas a flumine atque ab extrema ripae sinistrae parte initium cepisse et ad dextrum usque latus pertinuisse. Praeterea regione secunda partem regionis **XIII.** eam quae sub colle sita erat (cf. 207, 16.), viam **Mamertinam** et **Velabrum** id est regiones antiquas **VIII.** **XI.**, tertia **thermas Traianas** i. e. regionem **III.**, quarta **Gallinas albas** i. e. regionem **VI.** contineri certum est, et quintam cum porta **s. Laurentii**, non quod plerique putarunt, cum reg. **X.** coniunctam esse p. 141, verisimile redditur. Itaque hoc fere modo, cum **Vaticanus** ecclesiae dignitate situque locorum a reliquis distingueretur, antiquas regiones inter Christianas distributas esse arbitror:

Regio I. = I. XII.

II. = VIII. XI.

III. = II. III.

IV. = IV. VI.

V. = V. VII. (?)

VI. = IX. X.

VII. = XIV.

Veterum enim regionum neque memoriam neque nomina novis statim fuisse oblitterata hoc catalogi **Bucheriani C** loco efficitur (ap. **Migne. I.**, p. 122.).

337. **Iulius** fecit basilicam **Iuliam**, quae est regione septima iuxta forum divi **Traiani**, basilicam trans **Tiberim** regione quarta decima iuxta **Callistum rell.** Cui adde tabulas a. 1017. (ap. **Migne. II.**, p. 23.) . . domos . . positas **Romae** regione nona in **Scorticlari** inter **thermas Alexandrinās**.

Quae praeterea nominantur regiones, partim antiquis vel recentioribus respondent; veluti:

91. **Clemens** . . de **Caelio monte B.** (**Migne. I.**, p. 133.)

119. **Xystus** . . de regione **Via lata. ib.**

218. **Callistus** . . ex regione **Ravennatum (= XIV.) ib.**

(ex reg. urbe **Rav. male A.**)

partim minus proprie appellantur, cum vii potius indicandi essent. **Ita** **viciis** supra p. 58. enumeratis addenda videntur esse haec fere nomina: ex **Anastas. c. 34.** in **vita Silvestri** (314).

Regio V. . . domum in urbe cum balneo in Sicinini regione. Sic a.

in regione: ad duo amantes. Sic a.

regione Orfea.

Minus certa nomina reperiuntur in catal. Cavensi saec. XI. ap. Migne. I, p. 1011., quippe cum barbaris mixta:

964. Leo . . . de regione Clius argentarius.

985. Iohannes . . . de regione Albas gallinas.

1003. Iohannes . . . de regione Bihernatica.

1003. Iohannes . . . de regione secus porta Metrovi.

Muri, portae, viae, aquaeductus, inundationes.

54—65. Petrus c. 1. sepultus est via Aurelia in templo Apollinis iuxta locum ubi cruci fixus est, iuxta palatium Neronianum in Vaticano, iuxta territorium triumphale.

254. Cornelius c. 22. Hic rogatus a quadam matrona Lucina corpus apostolorum Petri et Pauli de catacumbis levavit noctu. Primum quidem corpus beati Pauli beata Lucina posuit in praedio suo via Ostiensi ad latus, ubi decollatus est. beatus vero Cornelius episcopus accepit corpus beati Petri apostoli et posuit iuxta locum ubi cruci fixus est, inter corpora sanctorum episcoporum in templo Apollinis in Montem aureum in Vaticano palatii Neroniani VI. Kalend. Iulii.

314. Silvester c. 43. Constantinus . . . fecit basilicam beato Laurentio martyri via Tiburtina in agrum Veranum. c. 44. basilicam beatissimis martyribus Marcellino presbytero et Petro exorcistae inter duas lauros et mausoleum, ubi beatissima mater ipsius sepulta est Helena Augusta in sarcophago porphyretico via Lavicana, miliario ab urbe Roma tertio . . . dedit . . . fundum Laurentium iuxta formam cum balneo et omnem agrum + a porta Sossoriana via itinerarium usque ad viam Latinam ad montem Gabum. *)

355. Felix II. c. 53. . . occulte iuxta muros urbis ad latus formae Traiani.

556. Silverius. c. 98. . . Ingressus . . . Belisarius in urbem . . . custodius et munitionibus vel fabricis murorum et reparatione fossati circumdedit civitatem Romanam et munivit.

*) *Locus corruptus.* Sic a Mur. a porta Sessoriana usque ad viam latinam ad montem Gabum b. ad portam sosorinam viam itinerariam usque ad viam latinam ad montem gabum Darmst. 164. a porta Sessoriana usque ad viam Praenestinam, a via Latina ad montem Gabum B. Falck. omnes agros a porta Sessoriana ad viam Praenestinam et usque ad viam Latinam et usque ad m. G. 3 Floride: Portae Sessorianae et viae Praenestinae mentionem fieri manifestum est.

ib. c. 100. e litteris ad regem Gothorum: veni ad portam quae appellatur Asinaria iuxta Laleranas.

626. Honorius. *c. 120.* . . . fecit basilicam beato Pancratio martyri via Aurelia miliario secundo . . . [et ibi constituit molam in murum in loco Traiani iuxta marem civitatis et formam quae deducit aquam in lacum Sabbatinum, et sub se formam quae conduit aquam Tyberis.*)]

772. Adrianus. *c. 326.* muros atque turres . . . quae dirutae erant et usque ad fundamenta destructae, renovavit atque utiliter omnia in circuitu restituit. 331. Per iam evoluta viginti annorum spatia forma quae vocatur Sabbatina nimis confracta existens, per quam decurrebat aqua per centenarium in atrio ecclesiae beati Petri apostoli simulque et in balneo iuxta eandem ecclesiam sito . . . et ex qua diversae molae in genculo (*al. gemiculo* *scr. laticulo*) macinabant (*al. machinabantur*) aqua ex eadem forma, neque in atrium beati Petri neque infra civitatem decurrebant, dum ipsa forma . . . diruta extitit, ob centum arcus ipsius formae magnae altitudinis constructos et a fundamentis demolitos atque destructos, ut iam nulla spes videretur esse eosdem arcus vel fractam formam reaedificandi atque restaurandi: ipse . . . praesul . . . tantam curam ac sollicitudinem in eiusdem formae fabrica exhibuit, quod etiam noviter a fundamento eam renovavit atque restauravit, et confestim centenarium illud quod ex eadem forma in atrio ecclesiae beati Petri decurrebat, dum per nimiam neglectus incuriam plumbum ipsius centenarii furtim iam plurima ex parte exinde ablatum fuisset, reliquum plumbum conquassatum, protinus isdem praecipuus pastor addita multitudine plumbi ipsum centenarium noviter fecit et Deo auspice aquam in atrio beati Petri simulque et in praefato balneo, verum etiam et intus civitatem, id est in genculo, ubi molae machinabantur, sicut antiquitus abundanter decurrere fecit.

Ib. 346. Item per nimis solertem curam atque industriam aqueductus Sabbatinae a novo formatae a fundamento aedificans fautori suo beato Petro apostolo fluentem aquam perduxit, tam in fontem basilicae qui per vehicula implebatur, quam in atrium eiusdem basilicae et simul balneum in utilitatem peregrinorum ibidem servientium procurans.

Ib. 332. Item isdem sanctissimus praesul formam quae Iobia vocatur, quae per evoluta viginti annorum spatia nimis confracta iacebat, a fundamentis restaurari fecit.

Ib. 333. Dum vero forma quae Claudia vocatur per annorum spatia demolita esse videretur, unde et balneis Lateranensibus de ipsa

*) Verba suspecta. *Des. in abc Mur.*

aqua lavacri solebat, . . . et dam. medica aqua, de praenominata aforma
intus civitatem decurrebat . . . praesul . . . ad fabricandum atque restau-
randum eandem formam totis viribus properavit et tantam curam ex-
hibuit, quod etiam noviter eam renovavit atque restauravit, et confestim
ex eadem forma, eam in praefata balnea etiam et iustus civitatem
sicut antiquitus abundanter decurrere fecit. *ib.* c. 442. monast. ss. Sergii et Baechi post formam aquaeductus
patriarchii Lateranensis . . . *ib.* 336. Idem de formae, quae Virginis appellatur . . . prospiciens
et noviter eam restauravit . . . Tectum denique basilicae beati Iulianii
martyris silae ad portam beati Laurentii martyris . . . noviter restauravit. *)
c. 847. Leo IV. c. 515. Omnes murus civitatis, Romanae . . . duo-
decima instante indictione renovare atque ad priorem cultum decusque
curavit . . . sed et portas quibus omnibus saepe clauditur civitas, . . .
reaedificari . . . iussit . . . et XV. ab ipso solo, turres quas funditus dirutas
per circuitum urbis reperit, novis fabricis restaurari praecepit. 516. Qua-
rum denique duas iuxta Portuensem portam ita prudenter . . . ad ipsam
oram Tyberis id est iuxta litus fluminis aedificari disposuit, ut nullus
prius hominum vel cogitare, vel considerare valebat. . . . Ipsas igitur
turres non solum lapidibus, sed etiam ferreis muniri curavit catenis, qua-
tenus si necessitas fuorit per eundem locum, nulla valeat navis transire.
532. . . consilium sumpsit . . . quatenus . . . civitatem illam quam prae-
decessor eius Leo papa tertius erga ecclesiam (beati Petri) . . . apostoli
aedificare coeperat . . . ad effectum posset perducere . . . tunc omnibus
ita visum est, ut de singulis civitatibus massisque universis publicis ac
monasteriis per vices suas generaliter advenire fecisset **) . . . 533. Quam
ob rem secundo praesulatus illius anno praefata civitas aedificandi
sumpsit exordium, et in sexto consecrationis suae . . . est . . . civitas
undique consummata . . . quae a proprio conditoris sui nomine Leoniana
vocabatur. . . . 534. Primam orationem fecit super portam quae res-
picit ad s. Penegrinum . . . secundam super posterulam, ubi mirum
in modum castellum praeminet, quae vocatur s. Angeli . . . tertiam . . .
super posterulam aliam, quae respicit ad scholam Saxonum, quae ex
eorum vocabulo Saxonum posterula appellatur . . . 535. . .
c. 499. basilica sanctae Dei genitricis quae ponitur in vico qui
nuncupatur Sardorum. 505. Saxonum vicum validus ignis invasit . . .
Gregor. Magn. Dial. IV, 26. Deliberatum fuit ut apud S. Marcellam mar-
tyrem Praenestina via eius corpus poni debuisset.

****)** Cf. *supra* p. 208, 19.

Sakonum Longobardorum domos ac porticum concremans. 507. monasterium Censurum iuxta basilicam s. Sixti. 714. Gregorius II. c. 186. Luitprandus rex cum tota sua cohorte in Neronis campum secessit. 855. Benedictus III. c. 561. Neronis campum prope moenia situm esse legitur. 858. Nicolaus I. c. 564. formam aquae quae vocatur Toccia (scr. Iovia) at vero iam per evoluta annorum spatia nimis contractam existentem, per quam decurrebat aqua per centenarium in urbem Romanam, a fundamentis ad fabricandam atque restaurandam eandem formam praeparavit.

Ib. c. 607. Iussit formam aquaeductus qui multis a temporibus ruerat et ad beatum Petrum apostolum ob hoc aqua non ducebatur, in meliorem quam fuerat revocari statum . . . sicut hactenus ad decorem Leonianae urbis luculester conspicitur ac habetur.

714. Gregorius II. c. 180. Tiberis . . intumuit etiam inundatione aquarum multarum et per portam quae Flaminia dicitur ingressus est. transcendit interea aliquibus in locis et muros urbis atque ultra basilicam sancti Marci in plateas se extendit, ita ut in via lata ad unum et semis staturam aqua eiusdem fluminis excrevisset atque a porta beati Petri apostoli usque ad pontem Milvium aquae se distenderent.

772. Adrianus. c. 356. In vicesimo pontificis anno, mense Decembrio, indictione XV, fluvius Tiberis a suo egressus alveo intumescens sese per campestria addidit, qui etiam prae nimia inundatione portam quae dicitur Flaminia ingressus ipsam a fundamentis evellens portam usque ad aetnum, qui vocatur Tres-facielas (al. facicelas. *bo. Mur. saecidas*) eam deduxit, interea et muros in aliquibus transcendit locis atque ultra basilicam sancti Martini evertens porticum quae vocatur Palatina*) et per plateas se extendens usque ad pontem Antonini ipsamque evertens murum egressus in suo se iterum univit alveo, 855. Benedictus III. c. 568. In mense quinto consecrationis . . id est mense Ianuario, die . . . fluvius qui appellatur Tyberis alveum egressus . . et ingressus est per posterulam quae appellatur sanctae Agathae . . transcendit interea aliquibus locis et ingressus est in ecclesiam beati Silvestri, ita ut et gradus omnes ascenderet ad basilicam beati Dionysii excepto uno qui superius erat, et exinde expandit se

*) regirans per porticum Palatinis per plateas *rell. bo. 8 Paris. al. Pallacinis d.*

super plateam quae vocatur via lata et ingressus est in basilicam sanctae Dei Genitricis Mariae . . ac inde ascendit per plateas et vicos usque ad clivum argentarii: exinde vero reflexus ingressus est per porticum quae est posita ante ecclesiam sancti Marci mense supradicto die sexto apparitionis domini nostri . . id est theophaniae . . inde autem impetum faciens coepit decurrere in cloacam quae est iuxta monasterium sancti Silvestri et sancti Laurentii martyris quod vocatur Pallacini. et ab ipso die et deinceps coepit paulatim aqua minui.

858. Nicolaus I. c. 583. *altera Tiberis inundatio iisdem prorsus verbis describitur, nisi quod rectius scriptum est: ingressus est in ecclesiam beati Laurentii quae appellatur Lucinae. inde se extendit et ingressus est in monasterium sancti Silvestri, ita ut rell.*

Viae intra urbem. Aedificia antiqua et nova.

158. Pius c. 12. Hic ex rogatu beatæ Praxedis dedicavit ecclesiam thermas Novati in vico Patricii in honorem sororis suae sanctae Potentianae.

254. Cornelius. c. 22. . . Decius adduxit beatum Cornelium, quem tamen iussit sibi praesentari cum praefecto Urbis in Tellude de nocte *) [ante templum palatii]**) . . et praecepit duci eum ante templum Martis ut adoraret.

257. Stephanus. c. 24. missus est in carcerem . . ibidem in carcere ad arcum stellae fecit synodum.

314. Silvester. c. 34. Hic fecit in urbe Roma ecclesiam in praedio cuiusdam presbyteri sui qui cognominabatur Equitius . . iuxta thermas Domitianas. *cod. a et codd. Freh. ap. Fabrott. in fine vitae addunt: constituit . . titulum suum in regione tertia iuxta thermas Domitianas quae cognominantur Traianae (Traianae a).*

Ib. c. 41. . . fecit Constantinus Augustus basilicam in palatio Sessoriano . . et nomen ecclesiae dedicavit, quae cognominatur usque in hodiernum diem Hierusalem.

c. 43. . . basilicam beati Laurentii martyri via Tiburtina in agrum Veranum.

336. Marcus. c. 49. Hic fecit duas basilicas, unam in via Ardeatina ubi requiescit, et aliam in urbe Roma iuxta Palatinis.***)

*) intellu de nocte a Thuan. 2. — in tellure noctu c 3 Paris. — in interludem d. — in tellude noctu Fabr. cod. Freher. B.

**) Sic b Mur. — Palladis recent.

***) sic a Palatinas primi (scr. id est) prope Capitolium de palatinas id est pr. C. Max. palatinas Reg. Thuan. Gregor. M. epist. V, 44: tabernam in hac urbe quae est posita iuxta Palacenis.

352. Liberius. c. 52. Hic fecit basilicam nomini sub iuxta macellum Libiae.

367. Damasus. c. 54. Hic fecit basilicas duas, unam iuxta theatrum sancto Laurentio et aliam via Ardentina, ubi requiescit in catacumbis.

398. Anastasius. c. 56. . . sepultus est in coemeterio suo ad Ursuin pileatam.

402. Innocentius. c. 27. . . obtulit . . . domos iuxta basilicam Libyanam . . . domum in clivium*) Salutis, balneum in eodem loco iuxta templum Mamuri**) . . . domos Emeriti in clivo Mamori intra urbem iuxta basilicam, domum in clivium Patricii orbitatam***), domum iuxta basilicam in vico longo quae cognominatur ad lacum . . . domum ad cathedram lapideam Florianam., pristinum in vico longo quod cognominatur Castoriano., balneum in vico longo quod cognominatur templum (**). . . Hic constituit basilicam beatae Agnetis martyris portae Numentanae†) . . . a presbyteris gubernari.

432. Sixtus III. c. 64. Hic fecit basilicam sanctae Mariae quae ab antiquis Liberii cognominabatur iuxta macellum Libyae, ubi et obtulit . . . domum Palmati intra urbem iuxta inibi basilicam cum balneo et pristino . . . coenacula regione gradorum††) adhaerentia basilicae.

461. Hilarus. c. 71. fecit monasterium intra urbem ad Lunam.

467. Simplicius. c. 72. dedicavit . . . basilicam intra urbem iuxta palatium Licinianum beatae martyris Bibianae, ubi corpus eius requiescit.

498. Symmachus. c. 80. Intra civitatem Romanam basilicam sanctorum Silvestri et Martini a fundamentis construxit iuxta thermas Traianas.

526. Felix IV. c. 90. Hic fecit basilicam sanctorum Cosmae et Damiani in urbe Roma in loco qui appellatur via sacra iuxta templum urbis Romae.†††)

536. Silverius. c. 100. abiit Vilisarius patricius in palatium Pincianum. c. 101. fecit beatum Silverium papam venire ad se in palatium Pincis. . . Silverius cum Vigilio soli in Mausoleo.†*)

*) sic a clivo plerique.

**) In deterior. codd. om.

***) arbitata a arbitrata plerique.

†) Nuntanae a. Vv. port. Num. in codd. alieno loco inter uncias tres leguntur.

††) regiae gradorum a e regione graduum bc.

†††) Romae vel Romuli 3 Paris.

†*) Mausole a ut alii, mausuleo bc.

540. Vigilius. c. 102. Pedit etiam Belisarius patricius xenodochium in via lata.

590. Gregorius. c. 113. dedicavit ecclesiam Gothorum quae fuit in Suburra, in nomine beatae Agathae martyris.

607. Bonifacius IV. c. 116. petiit a Phoca principe templum quod appellatur Pantheon, in quo fecit ecclesiam sanctae Mariae semper virginis et Iovinetae martyram.

626. Honorius. c. 119. Hic cooperuit ecclesiam (b. Petri) omnem ex tegulis aereis quas levavit de templo quod appellatur Romae *) ex concessu **) Heraclii imperatoris.

656. Vitalianus. c. 186. Constantinus Augustus omnia quae erant in aere ad ornatum civitatis deposuit, sed et ecclesiam beatae Mariæ ad martyres quae de tegulis aereis erat cooperta, dis-cooperuit et in regiam urbem cum aliis diversis quae deposuerat direxit.

669. Adeodatus. c. 137. venientes Saraceni in Siciliam quod ibidem in civitate Romana delatum fuit, secum tollentes Alexandriam reversi sunt.

683. Leo II. c. 149. Huius limi pontificis iussu ecclesia iuxta Velum aureum in honorem beati Sebastiani aedificata est, nec non in honorem martyris Georgii.

687. Sergius. c. 158. in titulo sanctae Susannae quod ad duas domos vocatur (sc. c. 389. iuxta s. Quiriacum) basilicam domus Iuliae quae super campum respicit (sc. Lateranensem).

708. Constantinus. c. 176. bellum civile exortum est, ita ut in via sacra ante palatium *** se committerent.

757. Paulus. c. 261. Hic fecit noviter ecclesiam infra hanc civitatem Romanam in via sacra iuxta templum Romae †) in honore apostolorum Petri et Pauli, ubi ipsi beatissimi principes apostolorum tempore quo pro Christi nomine martyrio coronati sunt, dum redemptori nostro funderent preces, propria genua flectere visi sunt, in quo loco usque hactenus eorum genua pro testimonio omnis in postremo venturae generationis in quodam fortissimo silice esse noscuntur designata.

768. Stephanus III. c. 271. Christophorus primicerius alia die aggregans in tribus Fatis sacerdotes ac primates cleri et optimates militiae atque universum exercitum et cives honestos omnisque populi

*) sic a et F (Farnesianus antiquissimus) al. Romuli &c 3 Paris.

**) Sic F consensu a rel.

**) Palladium 3 Paris.

†) Sic d Cav. Rome F Romuli rel.

Romani coepum a regno nostro ad parvam pertractantes pariter concordaverunt omnes una mente iunctaque consensu in persona praefati beatissimi Stephani.

c. 273. exortus Romanae civitatis . . abstulerunt Gracilem et huc Romam attulerunt quem ista custodia retinentes postmodum . . quidam . . eundem Gracilem ex ipsa custodia abstulerunt et quasi eum in monasterium deportantes, dum ad Collosum advenissent, illic eius oculos eruerunt. 274. Waldipertus presbyter . . fugit in ecclesiam sanctae . . Mariae quae vocatur ad martyres, quem exinde . . vicedominus abstraxit . . eumque in teterrimam retrudi fecerunt custodiam quae vocatur Ferrata, in cellario maiore . . et post modicos dies ipsum de eadem custodia eicientes . . iuxta transcendam campi Lateranensis eius effoderunt oculos.

772. Adrianus. c. 298. properantes venerunt in Merulanam ad arcum depictum qui est secus viam quae ducit ad ecclesiam sanctae Dei Genitricis ad Praesepe, ibique iuxta eundem arcum aperientes unam sepulturam demonstraverunt corpus illius Sergii repositum . . deductique (sc. homicidae) Elephant*) in carcerem publicum illic coram universo populo examinati sunt.

c. 325. In ecclesia . . Cosmae et Damiani in tribus Fatis vestem . . fecit. 335. basilicam b. Silvestri sitam in Orphea . . renovavit. 337. constituit diaconias tres foris portam beatorum apostolorum principis, id est unam quidem sanctae . . Mariae . . quae sita est in Adriano**) aliam . . supra scriptae dominae nostrae quae sita est foris portam beati Petri apostoli in caput porticus, nec non et aliam . . sancti Silvestri iuxta hospitale sancti Gregorii. 339. monasterium sancti Laurentii quod in Palatinis in desertis reperit noviter restaurans . . coniunxit cum alio monasterio iuxta ipsum posito scilicet sancti Stephani quod cognominatur Baganda.***)

341. super ripam fluminis porticum quae ducit ad beatum Petrum apostolum . . usque ad gradus beati Petri restauravit. Diaconiam vero sanctae . . Mariae scholae Graecae quae appellatur Cosmedin, dudum brevem in aedificiis existentem sub ruinis positam restauravit; nam maximum monumentum de Tiburtino tufo super eam dependens per anni circulum plurimam multitudinem congregans multorumque lignorum struem incendens demolitus est simulque collectionem rudерum mundans a fun-

*) Sic Mur. i. e. ad elephantum, vulgo deductique e eleph.

**) Atriano codd. plerique.

***) Vaganda vel Vaganda al. (b. = v.).

damentis aedificans, praedictamque basilicam ultro citroque spatiose largans . . reparavit. 343. pariter et basilicam sanctorum Cosmae et Damiani sitam in tribus Fatis . . et ecclesiam beati Iohannis Baptistae sitam iuxta portam Latinam . . et basilicam sancti Theodori sitam intra Velum iuxta domum cultam Sulpitianam . . et basilicam sancti Petri positam in massa Merulana . .

345. . . itemque titulum sanctae Mariae quae vocatur Calixti trans Tiberim . . et titulum sancti Marcelli via lata situm. . . 353. direxit . . abbatem . . monasterii sancti Sabae quod appellatur Cella nova . . ad imperatorem Constantinum. 354. . . diaconiam sanctorum Sergii et Bacchi eiusdem ecclesiae dispensator propter metum templi quod situm super eas videbatur, evertens super eandem ecclesiam*) a fundamentis ipsam basilicam exterminavit. quam . . antistes . . restauravit.

795. Leo III. c. 362. (renovavit) . . ecclesiam sanctae . . Mariae . . sitam in Fonticana**). *Commemorantur praeterea inde a c. 382. ecclesiae s. Luciae in Renatis et in septem viis et in Orphea, s. Laurentii in Formoso, s. Angeli in Fabiano, s. Archangeli in Septimo et in vico Patricii, s. Agathae super Suburram, s. Mariae antiqua, Dominica, via lata, in Gyro, in Adriano, in xenodochio Firmis, s. Viti in macello, ss. Silvestri et Martini iuxta Orphea, monasterium s. Andreae in Clibus cauri (scr. Scauri), Laurentii quod voc. Pallacini, Andreae et Bartholomaei q. ap. Honorii, Andreae q. a. massa Iuliana, Mariae q. a. Iuliae, oratorium s. Stephani quod ponitur in Dulciti, ss. Sergii et Bacchi q. ponitur in Callinico, monast. Duo Furna, de Sardas, de Renati, capud Africi, Tempuli, de Corsas, de Lutara, xenodochium q. a. Tucium, oratorium s. Peregrini q. ponitur in hospitali dominico ad Naumachiam vel b. Petri in loco qui Naumachia dicitur, basilica s. Martiniae sita in tribus Fatis, Basilidis in Merulana al.*

817. Paschalis. c. 438. monasterium in honorem virginum . . Agathae et Caeciliae iuxta ipsius (*Caeciliae*) ecclesiam in loco qui dicitur Colles iacentes. 446. eccl. b. Quiriaci martyris in Thermis.

824. Eugenius. c. 452. eccl. b. Sabinae posit. in Aventino monte.

827. Gregorius IV. c. 463. eccl. b. Abbacyri atque Archangeli ad aefantum. 465. Adriani in tribus Fatis. 466. diaconia q. v. Cyro. 478. monast. . . Laurentii q. dic. Pallacinis.

*) *Locus corruptus. ecclesiarum Mur.*

**) *Fontuana vel Fontiana al. scr. Fontana.*

847. Leo IV. c. 529. diaconia s. Mariae Virginis quae ponitur in Cyro (gyro *al.*).

855. Benedictus III. c. 568. basilica Dei Genitricis quae vocatur antiqua, quam a fundamentis Leo papa viam iuxta sacram construxerat. c. 592. quae primitus antiqua, nunc autem nova vocabatur.

983. Iohannes XIV. *E catal. pontificum saec. XI. in cod. Cavenensi, a Penia in cod. Ottob. descripto, ap. Migne. I, p. 1012. . . .* Bonifatius . . comprehendit supradictum Iohannem papam ac deposuit et in castellum s. Angeli in custodiam misit . . ac mortuus est et ut fertur occisus est. Qui ipse Bonifatius post mortem eius sedit menses XI, qui repentina morte interiit et in tantum eum odio habuerunt sui, ut post mortem eum cederent et lanceis vulnerarent atque per pedes traherent nudato corpore usque in campum, ante caballum Constantini proiecerunt atque dimiserunt.

1053. *Bulla Leonis IX. canonicis basilicae Vaticanae confirmatur fundus, in cuius tertio latere alia via venit ab Agulia quae vocatur Sepulcrum Iulii Caesaris. (Coll. bullar. basil. Vat. Rom. 1747. t. I, p. 25.).*

Excerpta ex antiquis inscriptionum collectionibus.

1. **El libro Nicolai Sigmundilla**, quondam **Hatis** cod. **Vat.** 1895.
membr. 8. saec. XV. Chisiano I. V. 168. chart. saec. XV. ex. vel XVI. in. 4to. Bon.
2970. chart. saec. XVI. Rossius in doctissima dissertatione ephemerid. Rom. (Glorn.
Arcad. tom. CXXVII., p. 254 sqq.) inserta a. 1889. conscriptum et omnium præter
Einsidlensem collectionum antiquissimam ac sincerissimam esse demonstravit.

2. E Poggii sylloge (cf. p. 236.) e codd. bibl. Vaticanæ et Angelicæ a Rossio l. l. tom. XCCVIII, p. 9 sqq. editæ. CIL. p. 76, 77.**)

1. E sylloge Signorilis.

Epitaphia in aliquibus arcubus triumphalibus ac pontibus aquarumque ductibus atque sepulcris et aliis nonnullis locis, tam in alma urbe quam in aliis partibus, ad commendationem famamque senatus populi que romani ac pontificum et imperatorum aliorumque virorum illustrium commendatione dignorum, facta in praesenti libello, prout potui ego N. Signorilis de urbe ad delectationem legentium recollecti.

*) *Integram titulorum huc pertinentium quarum partem ipse exscripseram, collectionem, donec iterum Romae versari licebit, seposui. Cod. Riccardianum chart. 767. Florentiae descripsi, sed quoniam nullius pretii esse e Rossii dissertatione didici, omitto. Cyriaci aliorumque libros nondum contuli. Inscr. nn. 43. 49. 58. Signorilis non vidit.*

**) Inscriptiones p. 64, n. 37. a Poggio p. 23—25. et in cod. Riccard. ita dirimuntur:

Senatus — augusto.

S. P. Q. R. — restituerunt.

S. P. Q. R. — restituerunt.

1—3. Epit. scriptum in porta maiori ad commendationem divi Titi Claudii, aquas de dicta urbis longinquis partibus conducentis.

Aliud in eodem loco ad commendationem Titi Vespasiani, qui dictas aquas per novem annos dilapsas restituit.

Pogg. 39—41. Grut. 176, 1. Orell. 54—56.

4. Epit. in formis quae dicuntur caelimontanae, id est in monte Caelio sitis, ante hospitale sancti Angeli prope Lateranum, a factum ad commendationem Lucii Septimii et M. Aurelii Antonini, qui dictas formas vetustate corruptas restauraverunt.

Pogg. 58. In aquae ductu prope basilicam Lateranensem ex opposito hospitalis *Vat.* . . . opposito hospitali s. Salvatoris *Aug.* — Grut. 187, 3.

Bis in aquaeductu eundem fuisse titulum, et prope portam maiorem et apud Lateranum, docuit Rossius.

5. Aliud in eodem loco ad commendationem Titi Vespasiani, qui aquam praedictae formae, quae inde exierat, reduxit ad urbem.

Grut. 177, 1. Orell. 53.

6. Epitaphium scriptum in porta s. Laurentii ad commendationem Octaviani, qui rivos aquarum cursum refecit. (6. post 6. collocandam esse, *Edwards* incompit.)

Grut. 177, 1. Orell. 51.

8. Aliud epitaphium Romae.

Grut. 177, 1. Orell. 52.

Ad 5, 6, 8. = Pogg. 35—37. In porta *Vat.* *Aug.*

7. Epitaphium scriptum in forma trivii in horto filiorum Iannuti Palombariae ad commendationem Tiberii Claudii, qui dictam formam disturbatam (*cod.* distributam) restituit.

Grut. 172, 5. Orell. 703.

Pogg. 47. In ductu aquae virginis *Aug.* In aqueductu, [qui hodie dicitur traxo] *Vat.*

9. Epitaphium scriptum in porta portuensi in transtiberim ad commendationem Arcadii et Honorii, qui muros tutres et portas urbis gothorum factione ruinosos restauraverunt.

Grut. 165, 1. Orell. 2.

10. Aliud in ponte Neronis, qui dicitur ponte rocto*) ad commendationem Derasii Bastici curatoris velotriarum (*sic*) Tiberis et cloacarum urbis.

*) i. e. in ponte prope s. Spiritum in Salaria olim sito.

Grut. 157, 5. emend.

Signorile rectius Pogg. 60. Prope pontem qui est interruptus *Vat.*
 Apud pontem interruptum *Ang.*

11. Epitaphium scriptum in templo monetae*) sito retrò capitolium
 ad commendationem senatus populiq; romani, qui dictum templum in-
 cendio consumptum restituit.

Senatus populusq; romanus incendio consumptum restituit.

Pogg. 52. In portica prope capitolium *Vat.* sub capitolio *Ang.*

12. Aliud scriptum ante ecclesiam s. Angeli in foro piscium, ubi
 fuit templum** ad commendationem Lucii Septimii et Marci Aurelii An-
 tonini Pii, qui dictum templum**) incendio consumptum restauraverunt.

Grut. 172, 5.

13. In clivio caballi sub figuris

Constantinus Aug.

Constantinus Aug.

Constantinus Caes.

Prima statua nunc in atrio basilicae Lateranensis, reliquae in area Capitolina
 positae.

14. 15. Epit. scriptum in frontispitio templi pantheon, quod hodie
 dicitur s. Maria Rotunda.

In eodem loco ad commendationem Lucii Septimii et Marci Aurelii
 Antonini Felicis, qui dictum templum vetustate corruptum restauraverunt.

Pogg. 59. In S. Maria Rotunda *Vat.* In Panteon *Ang.* posteriorem
 habet, utramque Grut. 1, 1. Orell. 34.***)

*) i. e. in aedificio octo columnarum. Idem Signorile in libello inedito
 ap. Ross. l. 1. Templum Concordiae ubi est ecclesia ss. Sergii et Bacchi retrò capi-
 tolium. Templum Monetae prope dictum locum, qui dicitur la Ceesa* cum in-
 scriptione ut supra. Propius s. Adrianum aerarium collocatur a Poggio p. 238.,
 vetus moneta ab anon. Magl. p. 163. 164., aerarium prope s. Laurentium in neva-
 mento (sic) ib. p. 166. Dondius ap. Rossium p. 294: In fronte anius palatii
 marmorei cum magnis columnis marmoreis, quod stat ad pedem montis capitolii sunt
 litterae huiusmodi: SENATVS POPVLVSQVE ROMANVS INCENDIO CON-
 SVMPVTVM RESTITVIT. In fronte alterius palatii prope herarium eundo ad
 sanctum Iohannem lateranum sunt litterae huiusmodi: DIVO ANTONIO ET DIVAE
 FAVSTINAE EX. S. C.

**) sc. Severianum, cf. p. 112, 6. 123, 4. 169.

***). Male ibi scribi TRIB. POT. XI. COS. III pro TRIB. POT. X. IMP. XI.
 COS. III. post alios observavit Rossius.

16. Epit. scriptum in facie cuiusdam templi siti ubi est ecclesia s. Laurentii in Miranda ad honorem Antonini et Faustinae.

Grut. 257, 5. Orell. 868.

17. Epit. scriptum in oratorio Nervae in loco qui dicitur corrupto vocabulo Arca Noe*), ad honorem Nervae.

Imp. Nerva. Caes. Aug. pont. max. trib. pot. IIII. imp. IIII. cos. IIII. procos. Nervae fecit. **)

Grut. 185, 4. Orell. 49.

18. Epitaphium scriptum sub figura Marci Antonii Exochi reperta in muro clivii domorum de Archionibus facta ad commendationem dicti Marci; et primo in capite figurae,

M. Antonius Exochus rell.

Grut. 335, 5. in Quirinali iuxta turrin militiarum.

19. Epitaphium scriptum in quodam lapide marmoreo sito ante ecclesiam s. Mariae novae, in qua Simon Magus dicitur cecidisse dum portaretur a spiritibus factum in honorem Castalii Innocentii qui sacra barbarica incursione sublata restituit (*sib*) c. d. 474.

Grut. 193, 9.

20. Epitaphium scriptum in arcu triumphali situm retro Capitolium, factum in honorem L. Septimii et Marci Aurelii Antonini per S. P. Q. R.

Pogg. 49. In arcu prope Capitolium. Grut. 265, 1. Orell. 912.

21. Aliud pro eisdem in arcu eis facto per artifices urbis in foro bovario prope s. Georgium ad velum aureum, in honorem dictorum imperatorum et Iuliae Augustae.

Pogg. 54. In arcu prope sanctum Georgium *Vat.* in arcu apud ecclesiam s. Georgii. *Ang.*

Grut. 265, 2. Orell. 913.

22. Aliud in arcu triumphali sito apud s. Mariam novam, quem S. P. Q. R. fabricari fecit in honorem Titi Vespasiani.

Pogg. 43. In arcu Titi Vespasiani. *Ang.*

Grut. 244, 3. Orell. 758.

23. Aliud in arcu triumphali sito prope Coliseum fabricato per S. P. Q. R. in honorem Flavii Constantini.

Pogg. In arcu Constantini, *qui hodie dicitur trazo. ***)*

Grut. 282, 2. Orell. 1075.

*) p. 140.

**) Egregie Rossina sic restituit:

IMP. NERVA. CAESAR. AVGVSTVS. Germanicus. PONT. MAX. TRIB. POTEST. II (I?) IMP. II. (PROCOS?) P. P. aedem MINERVAE. FECIT

***)) In cod. Vat. haec verba male ad n. 47. adscripta sunt. Corr. Ross.

Cod. U. R. topogr.

24. Epit. scriptum in arcu sito prope ecclesiam s. Mariae in Cosmedin, quae dicitur schola graeci.

P. LENTVLVS. CN. F. SCIPIO

T. QVINCTIVS. CRISPINVS. VALEBIANVS. COS

EX. S. C. FACIENDVM. CVRAVERVNT

IDEMQVE. PROBAVERE

Pogg. 42. In arcu juxta Tiberim ultra scholam graecam. 2. QVINCTIVS
Ang. QVINTIVS Vat. COS om. Vat. 3. FACIENDVM CVRABVNT.
4. IDEMQ.

Grut. 187, 4. et 12. Cf. supra p. 112, 1. 155.

25. Epitaphium scriptum in quodam arcu sito in platea pontis
s. Mariae, quem non puto triumphalem propter continentiam dicti epitaphii.

DIVVS. AVG. PONT. MAX. EX. S. C. REFECIT

In cod. Riccard.: in arcu pontis sanctae Mariae in platea labora-
torum. Divi f. Aug. pont. max. ex senat. con. refecit, in cod. Ferra-
rini f. 94.: in quadam platea s. Mariae ut hic, ib. f. 89, t. Caesar
divi Aug. pont. max. ex S. C. refecit; ap. Mazocch. p. CIL. DIVI
AVGVSTVS PONTIFEX *rell.* (Grut. 187, 8.), unde Rossius restituit:

IMP. CAESAR. DIVI F. AVGVSTVS. PONT. MAX

EX. S. C. REFECIT

Cf. p. 155. propter multa, quae ipse restauraverat *rell.*

26. Epitaphium scriptum in arcu s. Viti factum ad honorem Gallieni
clementissimi principis.

Pogg. 67. In arcu s. Viti in macello Vat. juxta ecclesiam
s. Viti *rell.* Ang.

Grut. 274, 5. Orell. 1007.

27. 28. Epitaphium scriptum in arcu pontis iudaeorum ad memoriam
L. Fabricii qui viam cursus fluminis facere curavit.

L. Fabritius C. F. Cur. viam

faciendum curavit.

(cod. Ottob. VIA. FACIENDVM).

Aliud in alio arcu dicti pontis in memoriam Q. Lepidi et M. Ovii
qui illum fecerunt

Q. Lepidus M. F. M. Ovius (sic) M. F. cos. III.

Pogg. 51. L. FABRICIVS. C. F. CVR. VIAR. FACIENDVM. CVRAVIT
alteram inscr. om.

Grut. 160, 3. Orell. 50. Cf. p. 155. et dissert. m. d. pontibus I. I.

29. 30. Aliud in alio ponte sito ultra insulam qui dicitur pons
senatorius scriptum ad commendationem Fl. Valentianarum et Fl. Valentis
ac Fl. Gratiani imp., qui illum fecerunt.

Aliud in eodem ponte ad laudem Benedicti senatoris urbis qui dictum pontem fere diruptum restaurare fecit.

Grut. 160, 4. Cf. dissert. m. l. l.

31. Versus in ponte salario in honorem Iustiniani imperatoris, qui illum construi fecit.

Grut. 161, 2. Orell. 1162.

32. Epitaphium scriptum in pede columnae sitae in foro Traiani, ubi hodie est ecclesia s. Nicolai prope arcum Fuscorum de Berta factae, p. (sic)

Pogg. 86. Grut. 247, 4. Orell. 29.

33. Aliud in introitu castri s. Angeli factum per Titum Aelium Adrianum in honorem Traiani imperatoris et Sabinae Augustae.

Pogg. 48. In castro s. Angeli *Vat.* In mole Adriani *Ang.* Grut. 252, 7. E libro Bern. Oricellarii (Rucellai) de urbe Roma (Becucci, Rer. ital. script. Flor. 1770. tom. II, p. 1129.) supplementam inscriptionem restituit Rossius:

IMP. CAESARI. DIVI. TRAIANI. PARTHICI. Filio
DIVI. NERVAE. NEPOTI. TRAIANO. *Hadriano*
AVGusto. PONT. MAX. TRIB. POT. XXII.
IMP. II. COS. III. P. P. ET. DIVAE. SABINAE
IMP. CAESAR. T. AELIVS. HADRIANVS
ANTONINVS. AVG. PIVS. PONTifex. MAX
TRIBun. POTes. II. Cos. II. DESIGN. III. P. p.
PARENTIBVS. SVIS

Pogg. 2. ADRIANO. 3. PONTIFICI MAXIMO. 6. ANTONINI.
7. POT. II. DESIG. III. COS. II. P. P.

34. Aliud in eodem castro versus flumen in honorem T. Aelii imperatoris.

IMP. CAES. TITO. AELIO. HADRIANO
ANTONINO. AVG. PIO. PONT. MAX.
TRIB. POT. XXXIII. IMP. II. COS. III. P. P.

Grut. 257, 4. cf. p. 67, 62.

35. Aliud in eodem castro versus portam brunsi, factum ad memoriam L. Aelii Aurelii Commodi imperatoris.

Grut. 253, 3. Orell. 887. supra p. 60, 4. 66, 59.

36. Aliud iuxta praedictas superiores in honorem L. Aurelii Veri.

Grut. 253, 2. Orell. 875. supra p. 60, 5. 67, 60.

37. Aliud iuxta praedictum in eodem loco pro L. Aelio.

L. AELIO. CAES. DIVI. HADRIANI

AVG. F. COS. II

Grut. 253, 1. Orell. 830. supra p. 60, 5.

43. Dicitur fuisse scriptum in sepulcro Iulii Caesaris, quod hodie non invenitur, hoc breve epitaphium graecis litteris PATER TERRA*), quod latine interpretatur Pater patriae. Est tamen in quodam lapide marmoreo sito in loco qui dicitur lo perso**), in quo est sculpta figura unius hominis equestris, sic litteris graecis scriptum. (*Inscr. om.*)

44. 45. Epitaphium scriptum in pede magni lapidis Numidici, quod dicitur la Guglia, stantis erecti in vaticano, ubi est ecclesia s. Petri, in cuius summitate est vas aereum ubi sunt cineres corporis Octaviani imperatoris.

Divo Caesari *rell.*

In alia parte dicti lapidis

Divo Caesari *rell.*

Pogg. 53. In obelisco qui est in vaticano *Vat.* In obelisco Vaticanani *Ang.*

Gruter. 228, 6. Orell. 37. Zoega, de orig. et usu obel. p. 51.

46. In quodam pilo marmoreo posito in cisterna monasterii s. Andreae de Liberatica (*scr.* Biberatica) retro basilicam XII. Apostolorum, quod fuit sepulcrum Tiberii imperatoris.

Ossa Tyberii Caesaris divi Aug. F. Augusti pontificis maximi trib. pot. XXXII. imp. VIII. cos. V.

Grut. 236, 1. Orell. 691.

47. In alio lapide marmoreo sito in pede capitolii portato de sepulcro Augustorum, seu de monte, qui dicitur Lausta, et ordinato pro mensuris,

*) PATER PATRIAE Mazocch. p. IX. t. laudatus a Rossio.

**) Idem e codd. Angel. f. 29, 1. et Paris. 4633. hanc Mithraei Capitolini, cuius monumentum olim Burghetiorum in museo Luparae conspicitur, descriptionem attulit:

Ang.

In loco subterraneo sub capitolio, quem aiunt fuisse locum secreti consilii et in quo C. Caesar interemptus fuit, super imagine quadam marmorea ubi nunc dicitur lo Perso. C. IVLIVS. CAESAR. DEO. SOLI. INVICTO. ALTERE (*scr.* MITHRAE)

De loco ipso cf. p. 159. 163.

Paris,

In loco sub capitolio

qui nunc dicitur Coperso: C. IVLIVS. CAESAR. DEO. SOLI. INVICTO

in quo fuit sepulcrum Neronis imperatoris, et nominatur per litteras infrascriptas.

Ossa Neronis Caesaris Germanici Caesaris f. divi

Aug. pronep. flamin. augustalis. quaestoris.

Grut. 237, 3. Orell. 665.

48. In eodem loco in alio lapide in quo fuit sepulcrum Agrippinae matris Neronis.

Grut. 237, 4. Orell. 659.

49. Est in alio loco, videlicet in turri de campo, unus lapis in quo scriptum est:

Iunia Sillani et ossa

Neronis Caesaris.

Cod. Ottob. SILIANI. Ferrarin. f. 98, t. SILANI.)*

61. Est ante ecclesiam XII. Apostolorum unus lapis marmoreus portatus, ut opinor, de monte ubi sepeliebantur imperatores, qui dicebatur sepulcrum Augustorum et hodie dicitur corrupto vocabulo Lausta, in quo sunt scriptae haec litterae.

Ossa C. Caesaris Augusti. F.

Principis Iuventutis.

Grut. 235, 4. Orell. 636.

50. In meta quae est in moeniis urbis prope portam sancti Pauli sunt infra scriptae litterae:

Opus absolutum *rell.*

et sequitur ab alia parte infra muros *rell.*

Arbitratu Ponti *rell.* G. Cestius *rell.*

Pogg. 57. In meta juxta portam S. Pauli.

Grut. 185, 1. Orell. 47.

51. In ascesa in quibusdam lapidibus tiburtinis sitis in fundamentis domus quondam Lucae Cecchi Lucensis.

C. Poelitio (*sic*) L. F. Bibulo *rell.*

Pogg. 55. In aedificio prope capitolium. *habet* PUBLICIO,

Grut. 455, 1. Orell. 4698.

*) E conjectura Rossii alter titulus ad n. 47. referendus, alter sic explendus est:

Iunia. M. Silani. f.

Claudilla (?)

uxor. C. Caesaris

Germanici

hic sita est

52. In aëno lapide sito in clivio de Sabelhis iuxta ecclesiam s. Nicolai in carcere Tulliano.

M. Ovius M. F. *rell.*

Grut. 567, 3.

53. Est scriptum in quodam lapide marmoreo murato in quodam pariete sito prope domum Cecchi Rapilatii.

Consiliis publicis consules *rell.*

Grut. 493, 2. Orell. 538.

54. In turri castris Capobovis prope sanctum Sebastianum.

Grut. 377, 7. Orell. 577.

55. In monte Caballi subtus Caballos marmoreos.

Opus Praxitelis. Opus Fidia.

Supra p. 96, 19 sqq.

57. In porticula carceris sanctorum Petri et Pauli.

C. Vibius *rell.*

Grut. 187, 5.

58. Erat in s. Iohanne in fontibus apud Lateranum sepulcrum in quo erat scriptum

Martia Marci Catonis.

Rossius e Lucan. II, 342. fictum esse arbitratur.

70. Aliud in tabula aenea fixa in dicta ecclesia (*Lateranensi*) prope aquam benedictam.

Foedusve cum quibus *rell.*

Grut. p. 242. Orell. I, p. 567.

72—76. inscriptiones Christianae portae Castell. portae viridariae. portae burgi sancti Pauli. secundae portae capitolii. in claustris cancellariae Capitolii super columnas.

77. In fundamentis Capitolii ubi nunc Salus maius.

Q. Lutatius Q. F. Q. Catulus Cos

Substructionem et tabularium (de) S. S.

faciendum curavit de aq. pro.

V. de deest in cod. Chis. exstat in cod. Ferrarin. f. 94.

Pogg. 56. In antiquo capitolio ubi sal reponitur.

Q. LUTATIVS. Q. F. Q. CATVLVS

COS. SVBSTRVCTIONEM et tabularium

DE. S. S. FACIVNDVM COERAVERE.

Vo. et tabularium om. codd. Vat. Arg., habet Pogg. infra p. 236. v. 2. et 4. male a Poggio suppletos esse monuit Rossius, qui adhibita inscr. in architravio reposita titulum sic restituit:

Q. LVTATIVS. Q. F. Q. N. CATVLVS. COS

SVBSTRVCTIONEM. ET. TABVLARIVM

DE. S. S. FACIVNDVM. COERAVIT

EIDEMQVE. PROBAVIT

Grut. 170, 6. Orell. 31. 3267.

79. In sepulcro M. Antonii Antii via obtiensis prope pontem de larcha (*l'arca*)

D. M. M. Antonii Antii Auguris *rell.*

Pogg. 65. In sepulcro prope s. Paulum in via hostiensis Vga.

In sep. apud basilicam Pauli *Ang.*

D. M. ANTONII ANTII LVPI *rell.*

M. ANTONII ANTII LVPI *rell.*

Grut. 356. 1. Orell. 890.

83. Iussu Car. in lucem revocatae tabulae. Reperti in viridario palatii s. Petri ad Vincula in tabulis marmo. in pariete titratis prope quamdam Apolinis statuum haec quae sequuntur, sed inter utrumque epita. est crates ferrea fenestrae.

Ex auctoritate Turci Apronianus V. C. Praefecti urbis

Ratio docuit *rell.*

Grut. 647, 6. Orell. 3166.

84. Alia tabula

Imp. Cesare *rell.* Grut. p. 126.

2. E sylloge Poggii:

44. NVMINI. DEORVM. AVG. SACRVM

IOVI. OPTIMO. MAXIMO. SALVTARI

EDEM. VOTO. SVSCEPTO.

Duas inscrr. conflatas esse, quarum prior titulum in horreis Galbae dicatum (Grut. 75, 1. 2. Orell. 45.) ita corruptam exhibeat, ut pro DEORVM scribendum sit DOMVS, sagaciter suspicatur Rossius.

61. In lapide prope Capitolium *Vat.* In lapide magnoq. asinitate fracto iuxta Capitolium. *Ang.*

VESPASIANO AVG. PONT. MAX. TRIB. P O T.*

IMP. XVII. PP. COS. VIII. DESIG. VIII. CENSORI

CONSERVATORI. AEDIVM. PVBLICARVM

ET. RESTITVTORI. AEDIVM. SACRARVM

SODALES. TITI.

E Smetii apogr. Grut. 270, 2. v. 3. CAEREMONIARVM. PVBLICARVM corrigendum esse monuit Rossius.

62. In lapide fracto, in ecclesia prope capitolium. *Sunt fasti sacer-*
dotes Grut. 300, 2.

63. In ecclesia s. Martini juxta s. Adriatum. (s. Mariae male Ang.)
 SALVIS DOMINIS NOSTRIS *rell.*

Grut. 170, 5.

64. In lapide quadrato juxta thermas Constantini.
 PETRONIVS PERPENNA *rell.*

Grut. 177, 7.

66. AMPLIFICATORI. VRBIS. ROMAE.
 DOMINO. NOSTRO. CONSTANTINO
 MAXIMO. PIO. FELICI. VICTORI
 AC. TRIUMPHATORI SEMPER AVG.
 ANICIVS. PAVLINVS. IVN. V. C.
 CONS. ORDINARIVS. PRAEF. VRB.
 ET. IVDEX. SACR. COGNITIONVM
 PIETATI. EIVS. SEMPER. DICATISSIMVS

Cyriac. Ancon. f. 61. t.

Grut. 282, 3. in frontispicio cuiusdam domus prope s. Silvestrum.

68. BETITIO. PERPETVO. ARCVGIO. V. C.
 CONSVLARI. THVSCI^{AE}. ET. VMB.
 OB. SINGVLARIA. EIVS. ERGA
 PROVINCIALES. BENEFICIA
 ET. OB. MODERATIONEM. PRO
 DOCUMENTO. ETIAM. POSTERIS
 RELINQVENDAM. AETER^{NVM}
 STATVAE. MONVMENTVM
 THVSCI. ET. VMBRI. PATRONO
 PRAESTANTISSIMO. COLLOCAVERVNT

Mazocch. p. XLVIII. t. apud s. Basilium. Grut. 474, 3. Orell. 3648.

V. 1. legendum esse ARGVRIO docuit Ross. C. a. 370. titulus in
 foro Traiani positus esse videtur.

XI

Descriptiones Urbis

a mirabilium auctoritate liberae.

I. E libelli Ioh. Dondii manu scripti cod. Veneto ap. Morell. operette. Venezia 1820. vol. II, p. 294.)*

Haec retuli dum de Roma (c. a. 1375.) redii in tabellis scripta.
IN ROMA.

Columna Iulia quadrilatera quae est prope Sanctum Petrum, apud interiorem extremitatem est spissa secundum singulum latus pedes circa octo, longa vero est bona aestimatione pedes 60, sive perticae decem. Dixit autem presbyter qui habitat prope eam, quod mensuraverat eam quidam cum instrumento ad umbram, et invenit brachia 45. Martinus in Chronica dicit quod longitudo eius est centum viginti prope pedum; et Eutropius idem dicit. Suetonius vero dicit quod est de lapide Numidico. Litterae vero sunt insculptae in duobus lateribus eius huiusmodi.

DIVO CAESARI DIVI IVLII F AVGVSTO
TI CAESARI DIVI AVGVSTI F AVGVSTO
SACRVM

Supra medium huius columnae Iuliae sculpta sunt haec duo carmina:
INGENIO BVZETA TVO BIS QVINQVE PVELLAE
APPOSITIS MANIBVS HANC EREXERE COLVMNAM**)

*) Schanzium collegam conjunctissimum ut codicem bibliothecae Marcianae exscribat, rogavi.

**) Cum epigrammate Pisano quo Buscheti artificium celebratur, comparavit Morellius.

II. E Manuelis Chrysolorae litteris ad Iohannem regem Manuelis imperatoris filium datis (inter a. 1404. et 1414.) post Codini excerpta de antiquitatibus Constantinopolitanis. Venet. 1792. fol. p. 81 sqq. (de arcubus triumphalibus loquitur.)

1. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις γράμματα μεγάλα λέγοντα· Ἡ βουλὴ τῶν Ῥωμαίων καὶ ὁ δῆμος Ἰουλίῳ εἰ τύχοι Καίσαρι ἢ Τίτῳ ἢ Οὐεσπασιάνῳ ἀρετῆς καὶ ἀνδραγαθίας ἐνεκεν, νικήσαντι ἀπὸ τῶν δεινῶν ἢ φυλάξαντι τὴν πατρίδα ἢ ἐλάσαντι τοὺς βαρβάρους ἢ τι τοιοῦτον ἕτερον τῶν ἐπαίνουμένων. Τί δὲ τοὺς παλαιούς ἐκείνους, Μελεάγρους καὶ Ἀμφίονας καὶ Τριπτολέμους, καὶ δὲ βούλει Πέλοπας καὶ Ἀμφιάρεως καὶ Ταντάλους, καὶ εἴ τι τοιοῦτον ἕτερον ἐπὶ τῆς μυθικῆς καὶ ἀρχαίας ἐκείνης τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας λέγεται, μεστὰ μὲν τούτων ὁδοί, μεστὰ δὲ μνημεῖα καὶ τάφοι παλαιῶν, μεστοὶ δὲ οἰκῶν τοῖχοι πάντα τῆς ἀρίστης καὶ τελειωτάτης τέχνης, Φειδίου τινός ἢ Λυσίππου (NB!) ἢ Πραξιτέλους ἢ τῶν ὁμοίων ἔργα· ὥστε ἀνάγκη διὰ τῆς κόλλεως ἵκνται ποτὲ μὲν πρὸς τοῦτο ποτὲ δὲ πρὸς ἐκεῖνο ἔλκεσθαι τῷ ὁφθαλμῷ. . . .

2. ἦν δὲ οὐδὲ λιμένων ἄμοιρος ἡ πόλις, οὐδὲ νηωρίων ἢ νηωσείων, τῶν μὲν εἰσω τειχῶν τῶν δὲ ἐπὶ ταῖς ἐκβολαῖς αὐταῖς τοῦ ποταμοῦ τῶν δὲ ὀλίγῳ πρὸ τῶν τειχῶν, ὧν ἔτι καὶ νῦν λείψανα ὁράται, ἀ καὶ τὸ καθελεῖν οἶμαι ἔργον ἂν ἦν.

3. ὅπου ὡδὲ μὲν Νέρωνος τοῦ σφαγέως ἐκείνου καὶ ἀγοσίου, ἐνταῦθα δὲ Διοκλητιανοῦ, ἐκεῖσε δὲ Μαξιμιανοῦ τῶν διωκτῶν καταπεπτωκότες ἦδη καὶ κατασκαφέντες θάλαμοι καὶ λεωβημέναι καὶ ἡμιῤῥαγεῖς στῆλαι ὀρῶνται.

4. νῦν δὲ πάντα ἐκεῖνα ἐν ἰσότητι πάντα δὲ ἐν κύνει· καὶ οὐ μᾶλλον ἂν γνοίης τὴν τοῦ Πομπηίου ἢ Λουκούλλου ἢ τὴν Μιθριδάτου καὶ Τιγράνου τύχην· καὶ αὐταὶ δὲ αἱ οἰκίαι καὶ αἱ στῆλαι καὶ αἱ οἰκοδομαὶ ἐν κύνει παρὰ τοσοῦτον ὑπερέχουσαι παρ' ὅσον ἡ δεξαμένη ταῦτα γῇ οὐκ ἰσόπεδος ἀλλ' ἀνεστηκυῖα. καὶ πολλοὺς τῶν ἀνδριάντων τῶν εὐδαιμόνων ἐκείνων καὶ μακαρίων ἐκείνων νικητῶν αὐταῖς τροπαίαις καὶ στεφάνοις ἔστιν ἰδεῖν ἐν βορβόρῳ καὶ πηλῷ καλινδουμένους καὶ ἐρριμμένους, ἄλλους δὲ ἡκρωτηριασμένους καὶ διεσπαρμένους, οὐκ ὀλίγους δὲ τίτανον ἢ κονίαν ἢ τῶν οἰκοδομῶν ἄλλως λίθους γενομένους, ὅσας δὲ βελτίονος τύχης ἔτυχον . . ἵππου ἀνάβαθρον πρὸς ἀνάβασιν ἢ κρηπίδα ταίχων ἢ ὄρου φάτνην ἢ βοός πληροῦντας, ἐσπασμένους, ὥσπερ εἶπον, τοὺς πολλοὺς καὶ διερῥηγμένους, τινὰς δὲ ἄκανθα καὶ ῥάβναι τινὲς ἢ θάμνοι ἀνασοῦσαι καὶ περιχοῦσαι οὐκ ἔωσι φαίνεσθαι. μύριοι δὲ εἰσὶν ὑπὸ γῆς, πρὶν ἐπὶ λαμπροῦ καὶ μετεώρου, ὥστε πῶς κολλᾶς φαίνεσθαι ἐν Καπυτωλίῳ ἢ ἐν Ἀκροπόλει ἢ ἐν ἀγορᾷ σταθεῖσαι. . .

5. *Ex eiusdem litteris ad Iohannem Chrysoloram ib. p. 97.*

.. καὶ αὐτῶν δὲ τούτων τῶν ἀγαλμάτων καὶ τῶν θηκῶν πλείστα ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, Φειδίου καὶ Πραξιτέλους καὶ τῶν ἐμοίων ἔργα, ὡς ἔστιν ἀκριβῶς ἰδεῖν ἀπὸ τῶν ἐγκεκολαμμένων ἐν αὐτοῖς γραμμάτων, τῶν τεχνίτην ἐπιβοωμένων... καὶ πολλὰ καὶ αὐτὸς εἶδον ἐνταῦθα ἐπὶ μαρμάρων γραμματα Ἑλληνικά τοῦ ἀρχαίου τύπου, ἃ πᾶς τις ἂν βεβαίως ἀπὸ τῶν γραφόμενων εἴποι ἕξ Ἀθηνῶν αὐτῶν καὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος θεῦρο κεκομίσθαι. καὶ ἄλλα δὲ μύρια εὗρισκω ἐνταῦθα Ἑλληνικῶς γραφέντα καὶ τυπωθέντα, οἷον ἐφ' ἐνὸς τάφου μετὰ πολλὰ Λατινικῶς τετυπωμένα ἐπὶ προσκείμενον Ἑλληνιστὶ τοῦτ' ἐπὶ τὸ ἔπος· εὐφύχει Πρισιανὲ, οὐδεὶς ἀθάνατος*), καὶ γυναικῶν δὲ παλαιῶν μέχρι καὶ ἀπελευθέρων τάφους, καὶ λιθοξόων δὲ τῇ τέχνῃ σεμνουμένων ἐπὶ τῶν μιμημάτων αὐτῶν ὀνόματα γράμμασιν Ἑλληνικοῖς ἐγκεχαραγμένα, ὧν λέγειν εἰς τὸ παρὸν πολλὰ μὴ γελῶν ἦ.

6. *Ex eiusdem litteris ad Manuelem Chrysoloram ib. p. 98.*

πολλοὶ πολλοὺς ἂν ἵππους ζῶντας καὶ ἀκεραίους ἀσμένως ἔδωκαν, ὥστε ἓνα λιθίνον τὸν Φειδίου ἢ τὸν Πραξιτέλους, καὶ τοῦτον εἰ τύχοι διερῥωγότα καὶ λελωβημένον ἔχειν.

III. *Poggii descriptio Urbis.*

Ex libro qui inscribitur: Poggii Bracciolini Florentini historici de varietate Fortunae libri quatuor, ex Ms. Codice Bibliothecae Ottobonianae nunc primum editi, et Notis illustrati a Dominico Georgio. Lutetiae Parisiorum 1723. 4.

(Ad Nicolaum V. 1447—55.)

P. 5. *sqq.*

Nuper cum Pontifex Martinus, paulo ante quam diem suum obiret, ab urbe in agrum Tusculanum secessisset valetudinis gratia, nos autem essemus negotiis curisque publicis vacui, viscebamus saepe deserta urbis, Antonius Luscus vir clarissimus, egoque, admirantes animo, tum ob veterem collapsorum aedificiorum magnitudinem et vastas urbis antiquae ruinas, tum ob tanti imperii ingentem stragem, stupendam profecto ac deplorandam fortunae varietatem. Quum autem conscendissemus aliquando Capitolinum collem, Antonius obequitando paulum fessus, cum quietem appeteret, descendentes ex equis consedimus in ipsis Tarpeiae arcis ruinis, pone ingens portae cuiusdam, ut puto, templi marmoreum limen, plurimasque passim contractas columnas, unde magna ex parte prospectus urbis patet. Hic Antonius, cum aliquantum huc illuc oculos circumtulisset,

*) De hac acclamatione cf. Hagenbuch. ap. Orell. Inscr. Lat. II, p. 355.

suspirans stupentique similis: O quantum, inquit, Poggi, haec capitolia ab illis distant, quae noster Maro cecinit,

Aurea nunc, olim silvestribus horrida dumis,

Ut quidem is versus merito possit converti. Aurea quondam, nunc squalida spinetis vepribusque referta.

P. 7. post alia:

Tum ego: Merito, inquam, admiraris, Antoni, fortunae injuriam in hac urbium parente tam foede vexanda excitatam, quam ipse quotidie inspiciendi causa perlustrans non mirari solum, sed etiam queri cogor, nihil fere integrum, paucas admodum reliquias ex prisca illa urbe, et eas semesas ac corruptas apparere. Nam ex omnibus aut publicis aut privatis operibus liberae quondam civitatis, interrupta quaedam et ea parva vestigia visuntur. Extant in Capitolio fornices duplici ordine novis inserti aedificiis, publici nunc salis receptaculum, in quibus scriptum est literis vetustissimis, atque adeo humore salis exesis, Q. Lutatium Q. F. et Q. Catulum Coss. substructionem et tabularium de suo faciendum coeravisse, opus ipsa vetustate venerandum: sepulchrum quoque Capitolium juxta C. Publicio, quo ipse posterique ejus inferrentur, virtutis honorisque causa Senatus consulto jussuque Populi datum. Item pons supra Tiberim, quo itur in insulam, vetustissimi operis, quem L. Fabricium C. F. curatorem viarum faciendam coerasse epigramma testatur, et M. F. Cos. approbasse. Arcus insuper supra viam inter Aventinum montem et ripam Tiberis ex lapide Tiburtino, quem ex literis incisis constat, P. Lentulum Scipionem et T. Quintium Crispinum ex S. C. faciendum curasse, atque approbavisse. Sunt et monumenta quaedam prisca quae hodie Cimbron appellant; templum ex manubiis Cimbricis a C. Mario factum, in quo adhuc ejus trophaea conspiciuntur. Adjiciunt et Pyramidem prope Portam Ostiensem moenibus urbis insertam, nobile sepulchrum C. Cestii VII. viri epulorum, quod opus absolutum ex Testamento Ponthi Clamelae diebus CCCXXX. literae in eo incisae referunt. Quo magis miror, integro adhuc epigrammate, doctissimum virum Franciscum Petrarcham in quadam sua epistola *) scribere, id esse sepulchrum Remi; credo, secutum vulgi opinionem, non magni fecisse epigramma perquirere fruticetis contextum, in quo legendo, qui postmodum secuti sunt, minore cum doctrina majorem diligentiam praebuerunt. In hoc laudo, inquit Antonius, curam et diligentiam tuam, Poggi, qui ista tum publicorum, tum privatorum operum epigrammata intra urbem et foris quoque multis in locis conquisita atque in parvum volumen coacta, lite-

*) Epistol. famil. VI, 11. loco p. 184. addendo.

rarum studiosis legendas tradidisti. Utcumque id caeteri accipiant, inquam, ad utilitatem certe communem diligenter omnia, nonnulla vero inter virgulta et rubos latentia ex tenebris eruens, ut aliis paterent, ad verbum integra expressi: ut si, quod persaepe vidimus, ea Romani everterint, saltem titulorum extet memoria. Haec sola ex tam multis nondum servitute oppressae civitatis ornamentis, fortunae injuria, ad nostram aetatem usque perdurant. Quid loquar de sequentium temporum, in quae similis clades pervasit, aedificiorum magnificentia? Plurima et praestantissima memorantur per varios Imperatores, privatosque tunc civitatis Principes magno sumptu constructa, tum ad publicum, tum ad privatum usum. Gloriari solitus erat Divus Augustus urbem se marmoream reddere, quam lateritiam accepisset: cuius suasu quum gener Agrippa, Asinius Pollio, Plancus, Cornelius Balbus, reliquique amici eam variis operibus exornassent, ipse etiam suo nomine nonnulla addidisset, praeter Pantheum cum portiçu, cujus tectum trabes, et tigna aenea pro ligneis habet; M. Agrippae opus insigne, et fornicem ex Tibertino lapide minime conspicuum inter Palatium et Tiberim, in quo Divi Augusti nomen est sculptum; caetera demolientis fortunae saevitiam subierunt. Erat civitas referta templis, delubris, aedibus deorum earumque, quos cives superstitioni dediti colebant: ex his paucorum vestigia supersunt. Templi Pacis conspicui, quondam a Divo Vespasiano constructi, tres tantum arcus super ingentem reliquorum, qui sex erant, ruinam eminent ferme integri; ex pluribus vero mirae magnitudinis, unam tantum stare vides marmoream columnam, reliquis tum disiectis, tum inter templi ruinas sepultis. Erat pone, Capitolium versus, Romuli templum, cujus pars mari vetustissima quadrato lapide nunc quoque mirandam speciem sui praebet, hodie Cosmae et Damiano consecratum. Huic proximum fuit Antonini, divaeque Faustinae templum, nunc Beato Laurentio dicatum; cujus porticus plures marmoreae columnae ruinam effugerunt. Castoris insuper et Pollucis aedes contiguae loco edito in via sacra, altera Occidentem, altera Orientem versus (hodie *Mariam novam* appellant), inclytus quondam cogendi Senatus locus, majori ex parte collapsae parvis vestigiis haerent, in quas me saepissime confero, revocans, stupore quodam oppressus, animum ad ea tempora, quum ibi senatoriae sententiae dicerentur, et aut L. Crassum mihi, aut Hortensium, aut Ciceronem orantem proponens. Extat et Vestae templum juxta Tiberis ripam ad initium montis Aventini rotundum ac patens undique nullo muro, frequentibus tantum suffultum columnis, id posteri Martyri Stephano dedicarunt. Aedis Minervae portio conspicitur, ubi nunc domus est Praedicatorum, unde et loco *Minervae* est inditum nomen, juxtaque eam porticus ingens

ruderibus oppressa, quam nuper ad saxa in usum calcis perquirenda, effossa humo, multis prostratis ad terram columnis prospexi. Prope porticum Minervae, statua est recubantis, cujus caput integra effigie, tantaeque magnitudinis, ut signa omnia urbis excedat, quidam, ad plantandas arbores scrobes faciens, detexit. Ad hoc visendum cum plures in dies magis concurrerent, strepitum adeuntium, fastidiumque pertaesus horti patronus congesta humo texit. Capitolio contigua forum versus superest porticus aedis Concordiae, quam, cum primum ad urbem accessi, vidi fere integram, opere marmoreo admodum specioso; Romani postmodum, ad calcem, aedem totam et porticus partem, disiectis columnis, sunt demoliti. In porticu adhuc literae sunt S. P. Q. R. incendio consumptam restituisse. Ex adverso aedes erat Telluris cujus nulla extant vestigia, *Salvatorem in Tellure* hodie vocant, pro *Tellure Tellumen* corrupto verbo dicentes. Placet quibusdam, neque abest a vero conjectura fuisse Saturni templum juxta forum, Prisci aerarium vocabant, nunc Adriano Pontifici sacratum. Stat ad hanc diem nobilis porticus aedis Mercurii, eam religio nostra ad Angelum Michaellem transtulit, ubi nunc est piscatorium forum. Templum Apollinis in Vaticano juxta basilicam Beati Petri translatum in Dei cultum, servavit Religio nostra. Cernitur in radicibus Tarpeiae arcis, Aventinum versus, aedes vetustissima unica testudine ex lapide Tiburtino, quam nostri sanctum Nicolaum in Statera appellant, quod nonnullos monet ut existiment id Jovis Statoris templum fuisse, motos verbi similitudine, quod procul a vero abest. Nam in radicibus Palatini montis id templum votum atque aedificatum Livius refert. Junonis Lucinae aedis nihil, praeter nominis memoriam, conservatum est, ubi Ecclesiam aedificaverunt nostri Laurentio Martyri, quam Lucinam cognominarunt. Thermas publicas septem fuisse accepimus (*lavacra plebis in modum Provinciarum*, ut Ammianus Marcellinus refert, *extracta*) quae ita a priori facie commutatae sunt, omni decore amisso, ut nihil sit quod affirmare queas alicui certo usui deputatum, Diocletiani et item Severi Antonini, servato ad hanc diem conditorum nomine, permaxima vestigia et caeteris incorruptiora, majorem in modum aspicientes movent; non sine admiratione quadam quid sibi voluerit ad tam vilem usum tanta aedificiorum moles, tot tantarumque columnarum, tam varii generis marmorum apparatus. Constantinae in colle Quirinali sitae reliquias suas haud pares superioribus ostendunt. Constantini id esse opus testis est epigramma, in quo Petronium Perpennam urbis praefectum illas reparasse legimus. Alexandri Severi thermas scimus fuisse prope M. Agrippae Pantheon, quarum plura extant, et praeclara vestigia. Domitianas, quarum perpauca rudera conspiciuntur, fuisse in iis locis, ubi nunc Sylvestri

Ecclesia est, scriptum in vita Pontificum adverti. Reliquarum obscura oblivio nihil certi nobis reliquit, ne ad conjecturam quidem, quibus in locis fuerint, adeo aetas longinqua nomen earum obliteravit, quamvis tanta impensa, tanto robore aedificatas. Legisse memini in Martyrum libris quum Diocletianae fabricarentur, qui fuit fidei nostrae hostis acerrimus, centum et quadraginta Christianorum millia ad id opus pluribus annis in modum servitutis addicta. Arcus triumphales, quot fuerint numero, nequaquam memoriae, quod sciam, proditum habemus; sed pro multitudine Imperatorum, caeterorumque ad quorum gloriam constituerentur, plurimos fuisse crediderim. Extant salvis titulis Septimii Severi, T. Vespasiani, Constantinique fere integri: pars Nervae Trajani quaedam praecipui operis residet juxta Comitium, in qua sculptae literae Trajani arcum fuisse dicunt. Duo sunt insuper via Flaminia, titulo in altero penitus deleto, in altero corrupto, quorum eum, qui est prope Laurentium in Lucina, ubi plura signa marmorea insunt, vulgo ob victoriam trium Civitatum, prout antiquum epigramma seniores se legisse referebant, *Tripolim* hodie quoque Arcum appellant: alterius nomen (perpaucae enim literae superextant, et antiquae caelaturae tabulae quaedam e marmore, quas saepe miror insaniam demolientium effugisse) penitus obsolevit. Est alter praeterea Gallieno Principi dicatus, prout superscriptio indicat, via Nomentana; legi quoque titulum ejus Arcus, quem, devictis Judaeis, et Hierosolymis deletis, Tito Vespasiano in Circo maximo, ubi nunc horti sunt, gentilitas dicavit. Ductus aquarum novem fuisse refert Julius Frontinus (quem libellum ipse paulo ante reperi absconsum abditumque in Monasterio Cassinensi) Appiam, Anienem veterem, Martiam, Tepulam, Juliam, Virginem, Alsietinam, Claudiam, Anienem novam, adeo sumptuoso opere et structura mirabili, ut idem Julius qui a divo Nerva curatorem aquarum se factum scribit, Aegypti Pyramidibus censeat aequandos. Anio novus e milliario LXII., Claudia ultra milliarium quadragessimum quartum, Martia a milliario trigesimo sexto, et opere arcuato partim excisis, partim effossis, qui intercedebant, montibus in urbem deducebantur. Sola ex his Virgo hodie in urbem fluit, quae a milliario octavo conspicitur; caeterae intermissae, collapsaeque sunt; nonnullis solo aequatis, amissaeque non solum forma, sed etiam dignoscendi conjectura. Videntur reliquiae omnium magnificentissimi aquaeductus, qui a Divo Claudio in urbem ad Coelium usque montem perductus est, unde et *Coeli-montanum* nominabant, et a L. Septimio Severo, et a M. Aurelio Antonino Pio, cum vetustate collapsus et corruptus plurifariam esset, a solo, ut refert sculptum in marmorea tabula epigramma, restitutus. Theatris atque amphitheatris urbs referta erat ad ludos populis edendos.

Ingens pulcherrimumque omnium fuisse dicunt, quod est media fere urbe ex lapide Tiburtino, opus Divi Vespasiani; *Coliseum* vulgo appellatum, atque ob stultitiam Romanorum, majori ex parte ad calcem deletum. Alterius portio est inter Tarpeium collem Tiberimque, ubi ad praesens macellum patet, quod olim C. Julium Caesarem destinasse scribunt. Ex adverso, via intermedia, sunt plures columnae marmoreae, pars porticus templi, ut aiunt, Jovis, cujus portio rotunda novis aedificiis, interius vero hortilis est occupata. Tertium ex latere cocto juxta Ecclesiam, quam *Hierusalem* appellant, his novis insitum moeniis partem efficit ambitus murorum urbis. Est et locus ingens, plebis receptaculum (hodie *Agonem* appellant) ad venationes et spectacula editus, in quo et hodie quoque Romani quotannis ludos licet insulse quosdam exercent. Circi maximi, celeberrimi quondam spectacula, nunc hortis deputatus locus, in quo et obeliscum ingentem, et Arcum triumphalem T. Vespasiani fuisse legimus: parum quid visu reliquit vetustas. Pars theatri Pompeii haud procul ab eo, quem *Campum Florum* appellant, superextat, etiam ipsa privatis aedificiis occupata. Id ut credam, literae quaedam adducunt, effossis nuper marmoribus, quae in ejus collapsa porticu columnis immixta reperta sunt, incisae. Alterae, epigrammate effracto, genium theatri a quodam Praefecto urbis instauratum ferunt, alterae a Symmacho urbis Praefecto Honorio Augusto dicatum; vulgo antea theatrum Pompeii dicebatur: sed Romanorum inscitia falsa pro veris affirmantium detrahebat verbis fidem. Sepulcra tum civium, tum imperatorum miro opere per multa historiae tradunt: Mausoleum a Divo Augusto in quo et conditus fuit, inter Flaminiam viam et Tiberis ripam constructum, duobusque ornatum obeliscis: et Divi Hadriani ac Divae Sabinae molem in primis conspicuam juxta pontem, quem suo quoque nomini dicavit; alterum disjectum vineis occupatur, licet locus in morem collis editus conditoris (*Augusta* enim appellatur) nomen servet: alterum, quod *Castrum Angeli* vulgo dicunt magna ex parte Romanorum injuria, licet adhuc titulus supra portam extet integer, disturbavit, quod certe funditus evertissent, id enim publice decreverant, si eorum manibus pervia, absumptis grandibus saxis, reliqua moles extitisset. Trajani, et item Divi Antonini Pii de coelo tacta Cochleae Columnae marmoreae speciosa sepulchra, in quibus conditorum gesta sculpta sunt, multos magnitudine sua ad spectaculum trahunt. Prior ex parte titulum servat: alterius nullae resident literae. Juxta viam Appiam, ad secundum lapidem, integrum vidi sepulchrum Q. Caeciliae Metellae, opus egregium, et id ipsum tot saeculis intactum, ad calcem postea majori ex parte exterminatum. Illud quoque via Ostiensi, secundo milliario, juxta Tiberim adhuc integrum

mauet M. Antonii Lupi cum inscriptione egregia rerum ap se gestarum, quod tribus tantum praegrandibus saxis altero super alterum positis constat. Pyramis est praeterea in Vaticano grandis operis, iustar molis, omni ordatu ablata. Quid referam obeliscos, quos magno cum labore et sumpta ex Aegypto advectos Plinius meminit. Unum tantum urbs retinet, qui est in Vaticano a C. Caesare Caligula positus Divo Augusto, et Divo Tiberio sacerv. Vidi alterum paulo minorem vartis animalibus, aviumque figuris, quibus priscae Aegyptii pro literis utebantur, jacentem in Hyppodromo via Appia quatuor frustis confectum. Sunt et aliorum particulae quaedam erectae, altera in Capitolio, altera in Regione quae hodie *Pincia* appellatur, reliquis non solum contritis, sed omni insuper memoria deletis. Hoc videtur levius fortasse, quod me maxime movet, quod his subiciam, ex innumeris ferme Colossis, statuisque tum marmoreis, tum aeneis (nata argenteas atque aureas minime miror fuisse conflatas) viris illustribus ob virtutem positis, ut omittam varia signa voluptatis atque artis causa publice ad spectacula collocata, marmoreas quinque tantum, quatuor in Constantini Thermae, duas stantes pone equos, Phidiae et Praxiteles opus, duas recubantes, quintam in foro Martis statuum quae hodie Martis fori nomen tenet, atque aeneam solum equestrem deauratam, quae est ad Basilicam Lateranensem Septimio Severo dicatam, tantum videmus superesse: ut partem maximam stragis urbis, si quis numerum advertat, hoc solum fuisse fateatur. Id vero gravissimum et haec parva eum admiratione recensendam, hunc Capitolii collem, caput quondam Romani Imperii, atque orbis terrarum arcem, quem omnes Reges ac Principes tremebant, in quem triumphantes tot Imperatores ascenderant, domus ac spolia tot tantarumque gentium ornatum, florentemque, ac universo orbi spectandum ad hoc desolatam atque eversum, et a priori illo statu immutatam, ut vineae in Senatorum subsellia successerint, stercorum ac purgamentorum receptaculum factum. Respice ad Palatinum montem, et tibi fortunam incusa, quae domum a Nerone post incensam urbem totius orbis spoliis confectam, atque absumptis Imperii viribus ornatam, quam silvae, lacus, obelisci, porticus, colossi, theatra varii coloris marmorea admirandam videntibus reddebant, ita prostravit, ut nulla rei cuiusquam effigia super extet, quam aliquid certum, praeter vasta rudera queas dibere. Caeteros urbis coles perstrata, omnia vacua aedificiis, ruinis, vineis oppleta conspicias. Foram jure dicundo, ferendis legibus, plebe ad concionem advocanda celeberrimum urbis locum, et juxta Comitum creandis magistratibus insigne, deserta squallent malignitate fortunae, alterum serendis oleribus cultum. Extat tamen Comitii portio quaedam marmorum insigni

structura, in quibus adhuc duo signa marmorea togata in summo collocata resident. Est etiam murorum fabrica admodum insignis, quem locum S. Basilium vocant, haud longe ab Trajani columna cochlea, ubi forum Trajani fuisse, ut credam, Ammianus Marcellinus monet, ejus structuram singularem sub omni coelo fuisse tradit, et in ejus medio atri equum aeneum magnitudine insigni: hodie quoque illius etiam desolati magnificentia multum eminet caeteris, in qua et nunc supersunt reliquiae nobilis porticus ingentibus columnis subnixae. Nihil tota urbe praecelarius fuit ponte quo C. Caligula Capitolium Palatio conjunxit. At ex eo sex tantum marmoreae columnae, tres ad Capitolii, et item tres ad Palatii radices videntur. Servavit Religio nostra locum in foro dictum Martinae Martyri, quem quondam sacrum Senatus Theodosii tempore fuisse, litterae incisae significant, ubi adhuc tabulis marmoreis antiquae caelaturae parietes nudique exornantur. Quid jam querar, quod etiam stiporem recensenti mihi affert, urbis moenia ita multiplici clade afflicta, ita a fundamentis eruta, ut ne dum locus eorum pristinus, sed ne vestigium quidem ullum aspiciatur: omni veterum murorum sublata memoria? Nam ea quae carnis lateritia, nova sunt et post octingentesimum annum; deletis prius, primum ad Hadriano inchoata collatis ab Etruscae populi centum auri pondo, tum a Gregorio uno, et item altero Pontificibus perfecta, unde et diversorum Pontificum opus variam reddidit murorum formam. Antiqua moenia ex quadrato lapide, post incensam a Gallis urbem, consummata Livius tradit. Dionysius Halicarnasensis XVI. millibus passuum scribit patere murorum ambitum, quos ita insertos privatis aedificiis refert, ut raris in locis internosci moenia aut discerni possent. Livius quoque vulgo privatis aedificiis conjuncta ea esse scribit, quo minus mirandum est, dissipatis aedificiis, et moenia esse deleta. Horum ambitus murorum nam partem, quam Leo Pontifex in Matricano moenibus cinxit, excipio: haud decem millia passuum protenditur. Hunc ego diligentissime sum dimensus, annumeratis turribus ad quamque portam, ac spatio inter singulas notato. Torres sunt numero trecentae septuaginta novem. Portas triginta septem fuisse Plinius testis est; hodie tredecim tantum usus servavit; quarum pars Transtiberina tres continet, Portuensem, Aureliam, et Cassiam: tres in usu esse desiderant, vitro obductae: centum duae antiquae sunt structurae, quarum alterius inter Ostiensem et, ut dicitur, Appiam, quam multis de causis Capenam fuisse reor, portas, sicut in Ostiensi, litterae Arcadium et Honorium, muros, portas et turres urbis instaurasse, sunt documento: altera inter portam Latinam atque Asinariam, litteris caret: tertia inter Tiburtinam est, et quae hodie dicitur, S. Agnetis, Nomentana. Adjoicitur his

quarta etiam haud procul ab ea, Nomentanam versus, exterius moenibus contigua, a qua ducitur murus amplioris ambitus per quingentos passus: ut plane suspicer etiam post priscorum murorum ruinam, eorum ambitum aliquando ab ea parte imminutum. Portas antiqui operis tres tantum cis Tiberim in usu antiquitas servavit, Praenestinam, quae *major* vulgo dicitur, Tiburtinam (hanc *S. Laurentii* appellant) ac Nomentanam. Reliquae omnes recentioris sunt aedificii. In Tiburtina Divum Augustum rivos aquarum omnium refecisse, M. Aurelium Antoninum Pium aquam Martiam excisis et perforatis montibus restituisse, et Vespasianum rivum aquae Martiae, qui in usu esse desiērat, refecisse; in Praenestina vero Ti. Claudium aquam Claudiam et Anienem novam in urbem perduxisse, et eas postmodum Vespasianum, ac deinde Titum ~~Albani~~ *urbi* restituisse, literae portis incisae memoriae produnt. A Flaminia porta murus, qui est ad eam, quae dicitur *Pinciana* ad ducentos et sexaginta passus, quoniam priscis constat aedificiis, turribus deficit. Muros, qui nunc sunt, non esse antiquos argumentis monstratur; nam pluribus in locis publica privataque aedificia, sacella quoque complectuntur, et fundamenta quandoque veteribus ruinis superaedificata sunt. A porta quidem Praenestina longo spatio aquaeductus Divi Claudii pro muro habetur; inter Tiburtinam et Nomentanam murus ad mille amplius passus circumducitur supra publicum quadratum aedificium (*Piscinam* moderni vocant), cujus ex tribus partibus testudines pulcherrimae apparent variis coloribus pictae. A porta Flaminia ad Tiberim sacellum moenibus continetur; conspiciuntur et multis in locis fenestrae, portaeque privatorum resarcitae, quae pro moenibus sumpserunt. Sunt praeterea muri fragiles ac putridi, ut, nullo impellente, labantur, quorum structura ex variis marmorum contritorum ac tegularum frustis conglutinata est. Vidi ego partem murorum collapsam, in qua licet conspicer ex variis collectitiisque lapidibus, marmorum quoque fragmentis materiem aedificandi sumptam; exterius interiusque ob decorem lateribus politis, in modum testarum, moenia ornata. Prisca vero aedificia ita compacta sunt, ut, ne viribus quidem hominum, disturbari absque summo labore queant. Non est insuper unica aedificandi ratio, sed multis in locis varia; et plane constat nec uno tempore, neque ab eodem Architecto muros factos. Haec de urbis moenibus, quoniam ea a multis antiquiora existimantur, dixisse velim. Reliquit praeterea fortunae negligentia partem speciosissimae porticus inter M. Agrippae templum et collem Quirinalem, cujus auctor et nomen incertum est.

XII.

Versus Fatii de Ubertis.

Eorum autem qui a graphia et mirabilibus toti pependerunt, agmen claudat poetae saec. XIV. clarissimi, Fatium dico ex Ubertorum gente ortum, descriptio elegantissimis versibus composita, qui c. a. 1356. eam carminis quo Dantem*) aemulatus est**) partem scripsisse putandus est, in qua Roma vidua moesta et sordida postquam usque ad Carolum IV. imperatorem***) quae populus suus et fecerit fortiter et misere perpeusus sit narravit†), his verbis tandem Fatium alloquitur ††):

Già si sentivan su per gli arboscelli
 Li rosignuel cantar intorno intorno
 Con dolci versi di più altri uccelli;
 E l'oriente lucea tutto adorno
 De' raggi bei dell' amorosa stella,
 Ch' annunzia in primavera sempre il giorno;

*) S. Petri ecclesiam parad. 9, 140., pineam inf. 31, 58, castellum s. Angeli et montem Iordanum inf. 18, 28, Caeum Aventinumque inf. 25, 25, Lateranum parad. 31, 31. a summo poeta commemorari notum est. urbem qualem viderit, eleganter nuper exposuit Reumontius (Rom in Dante's Zeit. Jahrb. d. deutschen Dante-Gesellsch. III, p. 369 sqq.)

**) Il Dittamondo di Fasio degli Uberti. Venezia. 1835. 8.

***)
 Carlo il figliuol incoronai dappoi
 Nel mille con trecento e cinquantuno
 E cinque più, e questo vive ancoi. II, 30.
 In fra gli altri dolor m'è, che ora veggio
 Tal*) far tribuno ch'uom non sa dir cui. II, 2.

†) I, 12. sqq. graphiae p. 113 sq. simillima sunt. Praeterea visionis Octaviani, Constantini morbi, aliarum rerum quae in mirabilibus narrantur mentio fit.

††) II, 31.

*) Nicolaum Laurentii filium.

Quando con chiara e pulita favella
Ella mi disse: Or su, chè 'l giorno è giunto,
Che comprender potrai quanto fui bella.
Ond' io, che dal disio era sì punto,
Che mi pareva mille anni l'esser mosso,
Levaimi in piedi, ch' io non stetti punto.
E per quello che ancor ricordar posso,
Noi ce n'andammo senza altro sermone,
In fin ch'io vidi il muro con un fosso.
Ecco la fibbia ch' è senza ardiglione,
Ecco la ricca e bella mia cintura,
Che per gli antichi sì cara si pone.
E perchè sappi il ver di sua misura,
Per poi notarlo a gente peregrina,
Venti due miglia certamente dura.
Un' altra n' ebbi in città Leonina,
E fra Tevere un' altra, entrambe tali,
Qual è quest' una ch' è tra noi vicina.
Omai vien oltre, e potrai veder quali
Furono i miei castelli e l'alte torri,
E i gran palagi, e gli archi trionfali.
E dico ben che se tu non trascorri,
Maraviglia sarà se riguardando
La mente in tante cose non abborri.
Io la seguii secondo il suo comando,
Tanto che giunti fummo al pie' d'un monte,
Dove salio ed io dietro lei andando.
Le cose quinci saranno più conte,
Mi disse, ed additommi un gran palagio
Ch' era dinanzi dalla nostra fronte.
E sopraggiunse: Pensa s'io abbraglio.
Dentro a quel vidi re e più baroni
Tutti albergar e bene star ad agio.
E vidil pien delle mie legioni
Posto per segno qui di monarchia,
In quella parte ove il bellico poni.
E guarda dove per gran profezia
Poner già fece una gran statua d'oro
Colui che mi nomò e sposò pria.

E guarda là, ove fece dimora
 In celle Quirinal coi suoi Pompilio,
 Benchè per lunga età manchi il lavoro.
 E guarda in Velia là, ch' è Tullo Ostilio;
 L' altro edificio di poi guarda ancora
 In Esquilin, che là visse Servilio.
 E guarda l'arco ove Decio si onora,
 Quel di Camillo, di Fabio e di Scipio,
 E dove Paulo e Pompeo dimora.
 Vedi 'l loco di Sergio**), che al principio
 Che Enea passò di qua venne con lui,
 L'antica loggia tratta d'alto incipio.
 Là si noma l'Inferno e là già fui
 Per Marco Curzio dal fuoco difesa,
 Come io t'ho detto*), e puoi saper d'altrui.
 E benchè ricordarlo ancor mi pesa
 Ivi discese quel, per cui disfatta
 Fiesole fu**), ed io sovente offesa.
 Da me sbandita udii poi che sua schiatta
 Ad abitar si mise sopra l'Arno,
 Nel più alto luogo ove Fiorenza è fatta.
 Solin***) non prese le parole indarno,
 Ma rivolto vèr me mi fece un riso
 Tale, che l'atto ancor nel cuor incarno.
 Vedi là il pome ove il cener fu miso
 Di colui che già fe' tremar il mondo.
 Più che altro mai, secondo il mio avviso.
 Vedi come un castel, ch' è quasi tondo,
 Coperto fu di rame e d' alti seggi
 Dentro a guardar phi combattea nel fondo.
 E perchè più ciò, ch' io dico, vagheggi,
 Vedi i cavai di marmo, e vedi i due
 Che gli intagliaro appunto come leggi.
 E vedi l'altro, là dove sta sue
 Quel gran recinto appresso al Laterano,
 Chi'l dice Costantin, ma quel non fue.

*) I, 21.

**) Et Iulium Caesarem (cf. I. Villan. I, 37.); et Catilinam videtur indicare cuius palatium in mirabilibus p. 109. commemoratur.

***) polyhistor et dux poetae.

Vedi là dove parve ad Ottaviano
Veder lo cielo aperto, ed un bel figlio
Una vergin tener nella sua mano.
Vedi là dove all' olio die' di piglio
Trastevere qualunque aver ne volse,
Quel dì che nacque dalla rosa il giglio.
Vedi l'arco di Prisco, onde già tolse
Costantin i cavalli, allora ch' ello
Lasciando me a Bisanzo si volse.
E vedi i termi di Dioclezian bello,
E guarda l'Obelisco, e Settesoglio,
Li quai fur tali che ancor ne favello.
Vedi l'antico e ricco Campidoglio;
Quello era il capo mio, e dir potrei
Di tutto il mondo l'altezza e l'orgoglio.
Qui si tacette, ed io posto ai suoi piei
Dissi: Madonna, quanto son contento
Del vostro ragionar, dir nol saprei.
Omai, quando a voi fosse in piacimento,
Volentieri io troverei la via,
Per la qual viver, morendo, argomento.
Ed ella a me con voce onesta e pia:
Non ti dispiaccia far lo mio cuor sazio
Del nome tuo, e dove tu va' in pria.
Madonna, rispos' io, l'antico Fazio,
Conte di Pisa e nato di Gerardo,
Del qual voi dite che Carlo fe' strazio,
Mi diè il suo nome, e bench' il tempo è tardo,
Mosso mi son per veder peregrino
Del mondo quanto 'l sol n'ha in suo riguardo.
L'antico mio fu vostro cittadino,
Uberto Sergio. Ed ella: Or va con Dio,
Chè lui conobbi, e già 'l vidi orfanino.
E così lagrimando mi partio.

[illegible]

Index rerum.

A.

Adrianum 60. 66 sq. 219. *v. castellum*.
adseca = **ascensus** 109. 144. 166. 229.
aerarium 109. 144. 166. 224. 238.
agon 240.
agulla 105. 110. 118. 121. 128. 133.
 144. 158. 163. 221. 228. *v. sepulora*.
Albiston 94. 116. 121. 131. 167.
almachia *v. naumachia*.
Almo 2 sq.
amphitheatra 4—7. 24 sq. 35 sq. 45. 48—
 50. 73 sq. 160. 167. 239 sq. *v. Colos-*
seum.
angiportus 54 sq.
antra 3. 35. 39.
aquaeductus = **aquae** 11 sq. 24 sq. 35.
 39. 44. 48—51. 60 sq. 70. 72 sq. 75.
 94. 106. 118. 131. 140. 144. 160. 186.
 193 sq. 200—202. 212 sqq. 223. 239.
 243.
arae 36. 40. sq. 148. 165. 167. 187.
arbor 4 sq. 35.
arca Noe 140. 165. 225.
arcus 2 sq. 6 sq. 8 sq. 16 sq. 26 sq.
 35. 37 sq. 41. 45. 48. 60 sq. 63 sq.
 70. 74 sq. 79. 81. 90. 92. 94. 107.

109—12. 114—16. 121. 129. 131. 135.
 153 sqq. 165—69. 176. 183. 185. 192.
 200. 205. 215. 219. 221 sqq. 234.
 236 sq. 239. 246.
areae 2 sq. 8 sq. 16 sq. 34. 36 sq. 41—
 43. 110.
arenula 80. 118. 169.
armamentarium 3. 35. 39.
armilustrium 18 sq.
asylum 39. 80. 108. 120. 164.
Atinianum 140.
atria 2 sq. 10 sq. 38.
auguratorium 14 sq. 41. 110.
Aurelia 140.

B.

Baganda 219.
balnea 2 sq. 6 sq. 18 sq. 26 sq. 34—37.
 43. 50. 54. 62. 70. 144. 207. 217.
basilicae 6 sq. 10—12. 15. 22 sq. 35.
 38—40. 44. 48. 50. 80. 94. 116. 131.
 188 sq. 192. 194.
Biberatica 145. 170. 212.
bibliothecae 20 sq. 41. 43. 110. 121.
 138. 166. 195 sq.
bucinum 6 sq. 36.

C.

caballi 70 sq. 96. 98. 133. 141. 157.

200. 221. 246. *v. equi.*

caccavare 112. 169.

Cacus 55. 145. 165. 187.

calcarare 108. 120. 164.

calix 200.

Camillianum 107. 120. 158. 164. 184.

campi 6—9. 12 sq. 16 sq. 20—23. 35—

37. 40. 42—44. 67. 79. 89. 107. 120 sq.

137. 145. 148. 157 sq. 160. 163. 191.

197. 215. 218 sq.

canaria = carnaria 141. 147. 157. *cf.*

94. 116. 131.

cancellaria = camellaria 108. 147. 195.

cannapara 94. 108 sq. 116. 131. 147.
164 sq.

capita 2. 4. 9 sq. 18. 35. 42 sq. 75.

111. 140 sq. 150. 157. 168. 210.

230.

Capitolium 8—11. 24 sq. 37 sq. 45.

49 sq. 63 sq. 71 sq. 75. 80. 93 sq.

96. 99. 102. 108. 112. 114 sq. 118.

120. 124 sq. 133. 146—48. 154. 158.

163 sq. 179 sq. 181. 185—87. 193—95.

230 sq. 284—86. 241. 247.

carcer 40. 72. 123. 138. 193. 219. 230.

carinae 36.

carrili 154.

cartularium 110. 121.

casae 14 sq. 40.

castellum s. Angeli vel Crescentii 79.

106. 108. 116. 119 sq. 130. 145. 161.

176. 182 sq. 208. 218. 221. 227 sq.

v. mausolea et sepulcra.

castra 4 sq. 8 sq. 20 sq. 26 sq. 35. 37.

43. 45. 47. 137. 153. 191.

catenae Petri 104 *et passim.*

cathedrae 108. 164. 217.

cauda leonis 141.

cella nova 220.

choragia 4 sq.

ciconiae 12 sq. 40.

Cimbrum 80. 111. 122. 136. 141. 144.

168. 183. 236.

circi 12 sq. 16 sq. 24 sq. 39. 41. 48.

50. 54. 70 sq. 74. 90. 92. 95. 110 sq.

115 sq. 121. 131. 136—45. 158 sq.

182. 188—93. 196 sq. 240. 247.

civitas Leonina 127. 145. 200. 204. 206.

203. 214 sq. 245.

clivi 16 sq. 75. 80. 94. 109. 116. 131.

147. 153. 157. 165. 200. 204. 206.

216 sq. 225.

cloacae 49. 59. 125. 131. 160. 193. 203.

216.

coclea 74. *v. columnae.*

coemeteria 82. 87. 95. 118. 130. 135.

137. 177. 217 *et passim.*

coenatio 40.

cognominum ecclesiarum 170 sqq. 220 *et*

passim.

cohortes 2 sq. 6—11. 16—18. 21. 26 sq.

35—38. 42 sq. 45. 50.

Colosseum et colossi 24 sq. 36. 45. 50.

79 sq. 110. 121. 128. 136. 145. 153.

160. 163. 167. 184. 194. 196. 246.

v. amphitheatra.

columnae 24 sq. 38. 40 sq. 45. 48. 50.

61. 70 sq. 74. 98. 99. 106. 116—18.

128. 138. 135. 159. 165. 173. 180 sq.

183. 195. 202. 208. 227. 233. 240.

comitium 38. 241.

conclaves 111 *et passim.*

conaria 20 sq.

cornicae 43.

craticula 112 *et passim.*

crypta 12 sq. 40. 179.

culinae 54.

curiae 14 sq. 36. 41. 183.

cypressus 71. 75.

D.

diaeta 41.

Diburo 205.

Dolocenum 18 sq. 42.

domus 2—5. 14—17. 26 sq. 35—37.

40—42. 49 sq. 54. 81. 111. 116. 123.

131. 137. 141. 150. 154—59. 176.

181. 184. 190. 193. 196. 210. 217 sq.

241.

draco 110. 121. 137. 186.

E.

ecclesiae et reliqua aedificia sacra
passim.
 elephantus 12 sq. 39. 112. 123. 147.
 168. 219.
 epitaphia v. *inscriptiones*.
 equi 8. 11. 24 sq. 37 sq. 45. 50. 72.
 111. 121 sq. 125. 136. 160. 179. 200.
 235. v. *caballi*.

F.

ferferus 157. 165.
 ferrata 201. 219.
 Floralia 37.
 fluvii 2 sq. 35. 55. 64. 70. 72. 74. 112.
 114. 169. 178. 183 sq. 200—3. 206.
 213 sqq.
 fontes 50. 111. 202.
 fora 6 sq. 10 sq. 18 sq. 22 sq. 36. 39.
 41 sq. 44. 48 sq. 55. 62. 70—72. 74.
 79. 81. 108. 110. 119. 140. 153. 159.
 164—66. 169. 187—89. 192. 194 sq.
 198. 241 sq.
 formae v. *aquaeductus*.
 fossata 192 sq. 201. *et deinceps*.
 Frygianum 18 sq.
 fullonia 80. 106.

G.

Gaiianum 18 sq. 43.
 gallinae albae 8 sq. 37. 212.
 genius 10 sq. 191.
 gens Flavia 8 sq.
 girolus = gyrus 94 sq. 116. 131. 177.
 202.
 gradellae 112. 123. 168.
 gradus 94. 116. 147. 200. 210. 217.
 Graecostadium 10 sq. 38. 192.
 griffolus 153.
 gumphus 94. 116. 131.

H.

hecatostylon 197.
 hippodromus 54. 241.

horrea 2 sq. 6 sq. 11 sq. 18 sq. 26 sq.
 36. 39. 42. 195. 206 sq.
 horti 6 sq. 8 sq. 11. 18—21. 36 sq. 42 sq.
 55. 94. 111. 116. 131. 189. 195. 200.
 207. 210.

I.

Iani 38. 43 sq. 92. 115. 151.
 Ianiculum 18. 21. 43. 65. 112 sq. 123.
 140. 169. 193. 213. v. *montes*.
 infernus 109. 121. 166. 246.
 inscriptiones 59 sq. 222 sq.
 insulae 2 *et deinceps*. 14 sq. 24. 26 sq.
 40. 49. 55. 80. 94. 109. 116.
 insula Licaonia 55. 112. 118. 123. 144.
 165. 203—5.
 inter duos pontes 55. 188. 205.
 interlude 94. 116. 131. 216.
 inundationes 213 sqq.
 Iohannipolis 149.
 itineraria 59 sq. 68. 79.

L.

lacus 2—9. 26 sq. 34. 36—38. 50. 67.
 lapis marmoreus 200.
 lapis pertusus 10 sq. 37.
 latrinae 26 sq. 45. 50. 125. 160.
 Lausta v. *sepulcra*.
 lautumiae 193.
 lavacra 36. v. *balnea*.
 loca passionum 82 *et deinceps*. 87—89.
 94. 116. 131.
 luci 36.
 ludi 4 sq. 24 sq. 35. 38. 45. 48. 189.
 195.
 Luna 217.
 lupa 146. 148.
 lupanaria 2 sq. 26 sq. 35. 45. 50.
 Lupercal 14 sq. 41.

M.

macella 2 sq. 6 sq. 24 sq. 35 sq. 45.
 62. 80. 140 sq. 147. 217.
 maioretum 120.
 malum Punium 8 sq. 37.

mansiones Albanæ 35.
 mansuetæ 10 sq. 37.
 mappa 18 sq. 42.
 marmorata 204. 206.
 mausolea 20 sq. 217. 220. 240. *v. sepulcra*.
 Merulana 80. 210. 219. *v. domus*.
 memoriale anserum 157.
 mensæ 26 sq. 47. 50. 111. 157. 168.
 metæ 6 sq. 36. 75. 80. 106. 119. 161. 169. 189. 195. 229. 233. 246.
 micæ 4 sq. 35. 73. 116. 189. 195. 207.
 miliarium 10 sq. 47.
 molinæ = aquimolia 18. 31. 45. 73. 203. 207. 213 sqq.
 moneta 35. 163. 224.
 montes 2 *et deinceps*. 18 sq. 22 sq. 48. 50 sq. 53. 55. 73—75. 80. 89 sq. 93 sq. 111. 114. 121. 128. 135 sq. 140 sq. 143 sq. 153. 156 sq. 167 sq. 176. 183. 185. 193. 200 sq. 206 sq. 241 sq. 245 sq.
 monumenta 63. 65 sq. 68. 120. 219. 225 *et passim*.
 muri 49 sq. 78. 92. 127. 149. 176. 193. 197 sq. 201. 205 sq. 208. 212 sq. 223. 242. 245.
 mutatoria 2 sq. 35. 110. 121. 124.

N.

naumachia 18 sq. 24 sq. 43. 45. 48. 56. 106. 118. 149. 161. 182.
 navalia 234.
 nymphæa 6 sq. 8 sq. 18 sq. 24 sq. 36. 39. 50. 54. 60. 72. 192.

O.

obelisci 20 sq. 41. 43. 48. 63. 70 sq. 79 sq. 228. 241. 247. *v. aguilas*.
 odeum 12 sq. 49. 189. 195.
 opera publica 187 sqq.
 oracula 107 sq. 120.
 Orpheæ 219. *v. lacus*.

P.

palæcolus 176.
 palatia = Pallanteum 50. 72—74. 79 sq. 93 sq. 105. 108—12. 114 sq. 118.

120—23. 127 sq. 131. 137. 140. 145. 148. 157—59. 160. 163—65. 177 sq. 188 sq. 196 sq. 205 sq. 211 sq. 216 sq. 245.
 pallacina = palatina 80. 202. 215 sqq. *v. porticus*.
 pallara = palare = pagliara = palladium 187. 183.
 palus Capreæ 19 sq.
 Pantheum = Rotunda 12. 15. 40. 70 sq. 73 sq. 100. 107. 118. 133. 141. 163. 189. 195. 208. 218. 224. 237.
 Pario 80. 107. 120. 163.
 partiturius 70.
 passiones *v. loca*.
 patrimonium 194.
 pentapylon 14 sq. 41.
 pergula 112. 123. 165. 168.
 pila Tiburtina 37 sq.
 Pinci 157. 159. *v. montes et palatia*.
 pinea 80. 105. 118. 131. 145. 162. 201. 244.
 piscine 16. 42. 112. 169. *et passim*.
 pistrina 2 *et deinceps*. 26 sq. 50. 54. 217.
 platanones 18 sq. 42.
 plateæ 54 sq.
 pontes 22 sq. 44. 48. 55. 59. 62. 72. 79 sq. 87. 94 sq. 116. 118. 123. 131. 151. 155. 158. 176. 192. 202—5. 215. 223 sq. 226. 236. 242.
 portæ 2 sq. 16 sq. 26 sq. 34. 39. 41. 47 sq. 50. 53. 61. 70. 72—75. 79. 87—89. 92. 94 sq. 114 sq. 118. 127. 130 sq. 134. 140. 149—52. 177. 189. 201 *et deinceps*. 208. 219 *et deinceps*. 223. 242 sq.
 porticus 4 sq. 9. 12—15. 18 sq. 35—40. 42. 62. 71. 74. 79—81. 108. 127. 164 sq. 168. 187. 189. 191 sq. 195. 198. 200. 206. 214. 219. 238. 243.
 portus 203. 234.
 prata 40. 176. *v. campi*.
 privata 16 sq. 42. 94. 109. 116. 118. 121. 131. 166.
 punteal 38.
 pyramides 71. 236. 240. *v. aguilas*.

Q.

quadrivium 184.

quatuor scauri 11 sq. 39.

R.

regiones 2 *et deinceps*. 34 *et deinceps*.

47. 94. 116. 131. 145. 170. 204 sq.

207. 209—12. 216.

Remuria 42.

ripamea 48. 118 *et passim*.

Roma quadrata 40. 148.

rostra 10 sq. 38. 107. 117. 120. 163.

ruinae 234 sq.

S.

sacella 37. 39. 43.

salinae 41. .

samiarium 4 sq. 35.

Saturna 111.

saena Pompei 192.

scalae 18 sq. 42. 148.

scholae 4 sq. 35. 42. 74. 111. 123. 155.

159. 202. 206. 214 sq.

Scorticlari 170. 211.

secretarium 107. 120. 163.

senatus 10 sq. 37. 43. 189. 192. 195.

septonium = septem solium = septem

solia = sedes solis 14 sq. 41. 63. 74.

90. 94. 110. 116. 121. 130 sq. 136.

156. 167. 183. 190. 196. 207. 247.

septem vassia 202.

septem venae 206.

sepulcra = memoriae = castella =

agulae = mausolea 50. 67 sq. 79 sq.

92. 105 sq. 114 sq. 118 sq. 128. 140.

154. 161 sq. 183. 200 sq. 204—6.

228 sq. 236. 240. 247.

sillex et Simon magus 80. 137. 181. 218.

225.

spoliarium 4 sq.

stabula 12 sq. 39.

stadium 12 sq. 94. 111. 116. 168. 169.

195.

statuae = simulacra 6—9. 16. 18. 21.

24 sq. 36—41. 43. 45. 50. 63. 93 sq.

109. 111. 116. 120—22. 125. 128.

135—37. 145 sq. 154. 160. 178. 183.

224. 235. 238. 241 sq. 245.

sub aede 12 sq.

sub ager 8 sq.

Subura 6 sq. 35. 67. 71. 73. 207. 218.

T.

tabernae 8 sq. 37 sq. 112. 194.

tabularium 236.

templa = aedes = aediculae 2—18.

34—43. 54. 73 sq. 79 sq. 90. 92—95.

103. 106. 107—12. 115 sq. 118 sq.

120—23. 131 sq. 135—37. 142. 144.

153 sq. 157. 160 sq. 163 sq. 166. 168.

177. 188—90. 192 sq. 195—97. 208.

216 sq. 220. 224. 237 sq.

testamentum 75.

testarum mons 144. 243.

theatra 12 sq. 24 sq. 40. 45. 48. 50. 54.

61. 65. 71. 75. 80. 94. 116. 130. 135.

155. 194. 197. 239 sq.

thermae 2—5. 8 sq. 14—19. 22 sq.

35—37. 40. 42. 44. 48 sq. 51. 54. 61.

70—74. 93 sq. 110 sq. 115 sq. 128 sq.

131. 137. 145. 156. 158. 167 sq.

177 sq. 184. 189—91. 194—97. 210 sq.

216 sq. 231. 234. 238 sq. 247.

tigillum 6 sq. 36.

Transtiberim 18 sq. 95. 112. 116. 203

et passim.

Trasi = traxo 153. 225.

tria Fata 218—20.

trigarium 12 sq. 40.

trivium 111. 168.

tropholi = tripoli 154. 239.

tuguria 115. 149. 154. 167.

turres 78. 110 sq. 114. 129. 140. 154.

166. 168. 208. 242. *v. muri*.

U.

umbilicus 11. 38. 71 sq. 75. 245 (?).

P. 126	V. 3	<i>pro: Argoniensem scribe: Aragoniensem.</i>		
" "	" 8	<i>a. i. pro: Montealeonio scribe: Montefalconio</i>		
" 134	" 10	<i>pro: viae) scribe: viae'</i>		
" "	" "	<i>pro: 'equi scribe: ,equi</i>		
" 135	" 22	<i>pro: teatro scribe: satiro vel teatro</i>		
" 137	" 6	<i>a. i. pro: monastario scribe: monasterio</i>		
" 138	" 6	<i>pro: ponere scribe: ponere</i>		
" 139	" 2	<i>a. i. pro: Capagallo scribe: Capogallo</i>		
" 147	" 5	<i>pro: Analesti scribe: Anacleti</i>		
" "	" 6	<i>a. i. pro: ie scribe: in</i>		
" 149	" 2	<i>a. i. pro: saltim scribe: saltem</i>		
" 160	" 8	<i>a. i. pro: Vestae aerarium scribe: vestarium</i>		
" 166	" 2	<i>a. i. pro: ind. scribe: iud.</i>		
" 170	" 10	<i>pro: puarum scribe: quarum</i>		
" 178	" 9	<i>pro: Tudelenis scribe: Tudelensis</i>		
" 187	" 5	<i>pro: libellam scribe: libellum</i>		
" 204	" 3	<i>a. i. se. ecclesiasticae] del.</i>		
" 206	" 12	<i>pro: monumenium scribe: monumentum</i>		
" 207	" 7	<i>pro: donatianis scribe: donatioris</i>		
" "	" 20	<i>pro: medesio scribe: medesimo</i>		
" "	" 29	<i>pro: arehivio scribe: archivio</i>		
" 228	" 20	<i>pro: quodi scribe: quod</i>		

MAR 30 1949

